ZOLA

PÎNTECELE PARISULUI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

ÉMILE ZOLA

PÂNTECELE PARISULUI

În româneşte de
SANDA OPRESCU

Editura pentru Literatură Universală

1968

Emilé Zola; LE VENTRE DE PARIS
Bibliothèque-Charpentier Paris

I

În tăcerea adâncă, pe drumul pustiu, căruţele zarzavagiilor se îndreptau spre Paris în legănarea ritmică a roţilor; ecoul lor se izbea de faţadele caselor ce dormeau liniştite la adăpostul perdelei de ulmi care mărginea şoseaua. O cotigă încărcată cu varză şi una cu mazăre se alăturaseră pe podul Neuilly celor opt căruţe cu napi şi morcovi, care veneau dinspre Nanterre; caii mergeau singuri, cu capul plecat, cu pasul egal, leneş, încă şi mai domol la urcuş. Căruţaşii, întinşi pe burtă, înveliţi în pelerinele lor cu dungi negre şi cenuşii, moţăiau cu hăţurile în mână deasupra maldărului de legume. Câte un felinar, ivindu-se din beznă, lumina cuiele unui bocanc, mâneca albastră a unei cămăşi, cozorocul unei şepci, care răsărea pentru o clipă din uriaşele buchete de morcovi roşii, din jerbele de napi albi, din verdele proaspăt al mazării şi al verzelor. Pe drum, pe şoselele învecinate, zarva îndepărtată a carelor vestea apropierea altor convoaie asemănătoare, un întreg transport ce străbătea întunericul şi somnul adânc de la ora două noaptea, legănând oraşul cu vuietul hranei care se apropia.

Balthazar, calul rotofei al doamnei François, era în capul coloanei. Călca domol, pe jumătate adormit, bălăbănindu-şi urechile, când deodată, în dreptul străzii Longchamp, o tresărire de spaimă îl opri brusc. Ceilalţi cai se poticniră cu capul în spatele căruţei din faţa lor şi convoiul ce opri în clinchetul lanţurilor şi în înjurăturile căruţaşilor treziţi din

somn. Doamna François, rezemată de o scândurică înfiptă în zarzavaturile ei, încerca zadarnic să vadă ce se petrece, la pâlpâirea slabă a unui mic felinar pătrat care nu lumina decât coapsa lucioasă a lui Balthazar.

— Ei, cumătră, dă-i drumul înainte! strigă unul dintre căruţaşi, ridicându-se în genunchi pe un maldăr de napi... Trebuie să fie vreun porc de beţiv.

Între timp, doamna François se aplecase şi zărise în dreapta, aproape sub picioarele calului, o masă neagră prăvălită de-a curmezişul drumului.

— Doar n-o să trec peste el! zise ea sărind din căruţă.

Cu braţele desfăcute, căzut cu faţa în ţarină, un om zăcea întins pe caldarâm. Părea tare lung şi era slab ca o aşchie; mare minune că Balthazar nu-l frânsese în două cu copitele lui, în primul moment, doamna François îl crezu mort; apoi, îngenunchind lângă el, îi luă mâna şi văzu că e caldă.

— Ei, omule! zise ea încetişor.

Căruţaşii însă îşi pierduseră răbdarea. Cel care se ridicase pe grămada de legume se răsti iar cu glasu-i răguşit:

— Dă bice calului, mătuşică... A băut până n-a mai putut, porcul dracului! Fă-i vânt în şanţ!

Omul însă deschisese ochii. Nemişcat, se uita la doamna François cu o privire speriată. Într-adevăr, trebuie să fie beat, gândi ea.

— Nu e bine să stai aici, o să te calce vreo căruţă, îi spuse. Unde te duceai?

— Nu ştiu... şopti omul.

Apoi cu aceeaşi expresie neliniştită, bolborosi cu greu:

— Mă duceam la Paris, am căzut şi nu mai ştiu...

Doamna François îl vedea acum mai bine; avea o înfăţişare jalnică; purta nişte pantaloni negri şi o redingotă tot neagră, foarte uzată, prin care i se ghiceau ciolanele. Şapca, dintr-o pânză groasă, neagră şi ea, trasă pe frunte parcă anume ca să-i ascundă chipul, lăsa totuşi să se

zărească nişte ochi căprui, mari, de o neobişnuită blândeţe, contrastând cu faţa-i aspră şi chinuită. Doamna François îşi dădu seama că era prea slab ca să fi băut.

— Şi unde voiai să mergi la Paris? îl întrebă ea din nou.

Omul nu-i răspunse imediat; acest interogatoriu îl stânjenea. Chibzui o clipă, apoi, şovăind:

— Pe undeva, pe lângă hale.

Se ridicase, cu chiu, cu vai şi părea că ar vrea să-şi urmeze drumul. Zarzavagioaica îl văzu cum se sprijină de hulubele căruţei, clătinându-se.

— Eşti obosit?

— Da, tare obosit, şopti el.

Atunci, îi împinse uşor, şi cu un ton aspru, înciudat parcă, îi zise:

— Hai, repede, urcă-te la mine în căruţă. Uite cât timp am pierdut din pricina dumitale... Şi eu mă duc la hale, am să te descarc odată cu zarzavaturile astea.

Şi, deoarece el refuza, aproape că-l săltă cu braţele ei vânjoase şi-l aruncă pe mormanul de morcovi şi napi. Se supărase de-a binelea:

— Ia mai lasă-mă în pace, omule, că mă scoţi din sărite. Doar ţi-am spus că şi eu mă duc tot la hale. Dormi acolo, am să te trezesc când om ajunge.

Se sui din nou în căruţă, se aşeză puţin pieziş, rezemându-se de scândurică şi apucă frâul lui Balthazar care, dând din urechi, o porni încet, picotind în mers. Şirul de căruţe se urni în urmă-i, reluându-şi umbletul molcom prin beznă, lovind iarăşi faţadele caselor adormite cu huruitul lor. Căruţaşii aţipiră iar în mantiile lor; cel care vorbise adineauri zarzavagioaicei se lungi bombănind:

— Asta ne mai lipsea acuma, să adunăm beţivii de pe drum! Ai inima prea bună cumătră, ăsta e baiul!

Căruţele înaintau încet; caii mergeau singuri, cu capul plecat. Omul pe care doamna François îl luase cu ea se culcase pe burtă, cu picioarele lui lungi vârâte în maldărul de napi îngrămădiţi în fundul căraţii; îşi proptise obrazul în

mijlocul legăturilor de morcovi care săltau vesele; cu braţele desfăcute, istovit, îmbrăţişa încărcătura uriaşă de legume, temându-se parcă să nu fie azvârlit din căruţă de vreo hurducătură şi privea drept înainte cele două şiruri nesfârşite de felinare care colo, departe, se apropiau şi se contopeau cu puzderia altor lumini. La orizont plutea o ceaţă alburie, înconjurând Parisul adormit cu nimbul strălucitor al miilor de felinare.

— Eu sunt din Nanterre, mă cheamă doamna François, zise zarzavagioaica, după un timp. De când a murit bietul bărbatu-meu, mă duc în fiecare dimineaţă la hale. E greu al dracului! Dar dumneata?

— Mă cheamă Florent, vin de departe... răspunse necunoscutul stânjenit. Iertaţi-mă, sunt atât de obosit încât mi-e greu să şi vorbesc.

Nu voia să stea de vorbă. Atunci tăcu şi ea şi slăbi niţel hăţurile pe spinarea lui Balthazar ce îşi urma drumul cu siguranţa animalului care cunoaşte fiecare piatră a caldarâmului. Florent, cu ochii aţintiţi asupra uriaşei sclipiri a Parisului, se gândea la povestea pe care o tăinuia. Fugit de la Cayenne unde fusese aruncat în urma evenimentelor din decembrie, cutreierase doi ani de zile Guyana olandeză, chinuit de dorinţa de a se întoarce în patrie şi de teama poliţiei imperiale; şi iată că acum, în sfârşit, se întindea în faţa lui marele, iubitul oraş, atât de dorit, atât de regretat. Acolo avea să se ascundă, acolo avea să-şi trăiască viaţa tihnită de altădată. Poliţia nu va afla nimic. De altfel, pentru poliţie el era mort. Îşi aducea aminte de sosirea sa la Le Havre când nu mai găsise decât cincisprezece franci în nodul din colţul batistei. Până la Rouen putuse să ia diligenţa. De la Rouen o pornise pe jos, nemaiavând în buzunar decât un franc şi jumătate. Dar, la Vernon, cu ultimele zece centime îşi cumpărase pâine. Apoi, nu-şi mai aducea aminte de nimic. Probabil că dormise câteva ore într-un şanţ. Fusese obligat să-i arate unui jandarm actele pe care şi le procurase. Toate aceste amintiri i se

învălmăşeau în cap. Venise de la Vernon nemâncat, scuturat de accese bruşte de furie şi de deznădejde, care-l făceau să mestece frunze rupte din gardurile vii pe lângă care trecea; mergea înainte chinuit de crampe şi de dureri, cu şalele frânte, cu ochii împăienjeniţi; picioarele îl duceau fără ca el să-şi mai dea seama, atrase parcă de acel miraj al Parisului care îl chema, îl aştepta departe, foarte departe, dincolo de orizont. Când ajunsese la Courbevoie, noaptea era foarte întunecoasă. Parisul, asemenea unei fâşii de cer înstelat căzută pe un colţişor de pământ negru, îi păru aspru, ca şi cum ar fi fost supărat pe el că se întorsese. Atunci îl apucase un fel de leşin şi coborâse costişa cu genunchii tremurând. Traversând podul de la Neuilly se sprijinise de parapet, se aplecase spre Sena care îşi mâna apele smolite printre malurile masive; o lanternă roşie, pe apă, îl urmărea cu ochiul ei însângerat. Acum, trebuia să urce, să ajungă până la Paris, colo sus. Drumul i se părea nesfârşit. Sutele de leghe pe care le străbătuse până în acest moment erau o nimica toată; bucăţica asta de drum îl deznădăjduia; niciodată nu va fi în stare să ajungă pe acea culme încununată de lumini. Şoseaua netedă, tăcută, învăluită în beznă, se întindea înaintea lui cu şirurile sale de copaci mari şi case mici, cu trotuarele largi, cenuşii, pe care se profilau umbrele ramurilor, cu străzile transversale, asemenea unor văgăuni întunecoase. Doar felinarele drepte, aşezate la intervale regulate, cu flăcăruile lor galbene, dădeau puţină viaţă acestei pustietăţi. Florent nu mai înainta; şoseaua se tot lungea împingând Parisul din ce în ce mai departe în noapte. I se părea că felinarele, cu ochiul lor de ciclop, aleargă de o parte şi de alta a drumului, furându-i-l; năucit de acest vârtej, se împiedică şi căzu pe caldarâm ca un buştean.

Acum călătorea încet pe acest aşternut de verdeaţă, care i se părea mai moale decât puful. Ridicase puţin bărbia, ca să vadă aburul luminos ce se înălţa deasupra acoperişurilor negre întrezărite la orizont. Sosea la Paris uşor, neavând

nimic altceva de făcut, decât să se lase în voia legănării molcome a căruţei; iar drumul acesta, străbătut fără niciun efort, nu-i mai pricinuia decât o singură suferinţă: foamea. Îl apucase iar foamea aceea cumplită, de nesuferit. Tot trupul lui dormea; numai stomacul şi-l simţea treaz, strâns, sfredelit parcă de un fier înroşit. Mirosul proaspăt al legumelor în care era cufundat, aroma pătrunzătoare a morcovilor îl tulburau până la leşin. Îşi proptea din răsputeri pieptul în acest bogat aşternut de hrană, încercând să-şi preseze stomacul ca să-şi înăbuşe durerea. În chinurile foamei ce-l mistuia i se părea că celelalte nouă cotigi din urma lui, încărcate cu munţi de varză şi de mazăre, cu maldăre de anghinare, de salată, de ţelină şi de praz se rostogolesc încet peste el, vrând parcă să-l îngroape sub un morman uriaş de hrană. O oprire bruscă, un zvon de glasuri; ajunseseră la barieră şi vameşii cercetau căruţele. Apoi, căzut în nesimţire cu dinţii încleştaţi în morcovi, Florent intră în Paris.

— Ei omule, tu, de acolo! strigă aspru doamna François.

Şi deoarece el nu mişca deloc, se căţără sus şi-l zgâlţâi. Atunci Florent se ridică în capul oaselor. Dormise şi foamea i se mai potolise, dar era complet ameţit. Zarzavagioaica îl dădu jos spunându-i:

— Mă ajuţi la descărcat, nu-i aşa?

O ajută. Un grăsan cu baston şi pălărie de fetru, care purta o insignă la reverul sting al hainei, lovea supărat trotuarul cu vârful bastonului.

— Haideţi odată, haideţi mai repede! Trageţi căruţa… Câţi metri aveţi? Patru, nu-i aşa?

Îi întocmi doamnei François o recipisă, în timp ce aceasta scotea nişte gologani dintr-o punguţă de pânză. După aceea grăsanul plecă mai departe, să-şi manifeste supărarea şi să bată din baston. Zarzavagioaica îl luase pe Balthazar de căpăstru, împingându-l până ce propti roţile căruţei în bordură. Îşi însemnă apoi cei patru metri de trotuar la care avea dreptul, cu nişte şomoioage de paie şi

după ce scoase scândura din spatele căruţei, îl rugă pe Florent să-i dea legăturile de legume una câte una. Le rândui cu chibzuială pe trotuar, punându-le în valoare, aşezând frunzele în aşa fel, încât acestea să mărginească cu verdele lor grămada de zarzavaturi, aranjând cu o repeziciune uluitoare o adevărată expoziţie ce semăna în penumbră cu o tapiserie simetric colorată, Când, în sfârşit, Florent îi întinse un braţ uriaş de pătrunjel pe care îl găsise în fundul căruţei, îi ceru să-i mai facă încă un serviciu.

— Fii bun şi-mi păzeşte marfa până ce-mi duc căruţa sub un şopron... E la doi paşi de aici, la Compasul de Aur, pe strada Montorgueil.

O asigură că putea fi liniştită. Mişcarea nu-i făcea bine; de când începuse să se agite, simţea cum i se redeşteaptă foamea. Se aşeză lângă un morman de varză, alături de marfa doamnei François; se simţea bine acolo, aşa că hotărî să nu se mai mişte şi să aştepte. Capul i se golise şi nu-şi dădea bine seama unde se află. Încă din primele zile ale lunii septembrie, dimineţile sunt deja destul de întunecoase. Împrejurul lui nişte lanterne se mişcau lin apoi se opreau în beznă. Se afla pe marginea unei străzi largi, pe care nu o recunoştea şi care se pierdea în noapte, undeva foarte, foarte departe. Nu distingea decât marfa pe care o păzea. Mai încolo, de-a lungul trotuarelor se întrezăreau maldăre confuze, neclare. În mijlocul şoselei, siluetele cenuşii ale cotigilor barau trecerea; de la un capăt la celălalt al străzii un suflu continuu te făcea să ghiceşti prezenţa unui şir de animale înhămate, pe care însă nu le vedeai. Strigătele, zgomotul vreunui lemn sau al unui lanţ de fier căzut pe caldarâm, prăvălirea surdă a zarzavaturilor descărcate, ultima hurducătură a unei căruţe ce se lovea de marginea trotuarului, umpleau văzduhul încă adormit de zumzetul uşor al unei zgomotoase şi formidabile treziri, a cărei apropiere o presimţeai în sânul acestei penumbre fremătătoare. Întorcând capul, Florent zări de cealaltă parte a verzelor un om care sforăia cu capul pe nişte coşuri cu

prune, înfăşurat într-o pelerină, ca un pachet, în stânga lui, mai aproape, văzu un copil ele vreo zece ani dormind cu un zâmbet îngeresc, între doi munţi de cicoare. La marginea trotuarului doar lanternele, săltând zglobiu la capătul unor braţe nevăzute, păşind peste somnul oamenilor şi al legumelor aşezate claie peste grămadă, vegheau în aşteptarea zorilor. Pe Florent însă îl mirau uriaşele pavilioane înşirate de o parte şi de alta a străzii, ale căror acoperişuri suprapuse i se păreau că se tot înalţă, se întind şi se pierd într-o pulbere de lumini. Cu mintea înceţoşată de slăbiciune, îşi imagina o succesiune de palate, uriaşe şi uniforme, de o fragilitate de cristal, cu faţadele brăzdate de miile de dungi luminoase ale unor obloane nesfârşite. Între unghiurile fine ale stâlpilor, aceste dunguliţe galbene formau nişte trepte de lumină care urcau până la linia întunecată a primului rând de acoperişuri, le depăşeau, căţărându-se până la etajul superior, delimitând carcasele ajurate ale sălilor imense în care, sub lumina gălbuie a gazului, era risipit un vălmăşag de forme cenuşii, neclare, adormite. Florent întoarse capul, necăjit că nu-şi dă seama unde se află, neliniştit de această nălucă uriaşă şi fragilă; ridicând însă ochii, zări cadranul luminos al bisericii Saint-Eustache şi masa cenuşie a acesteia din urmă. Se miră grozav. Se afla deci chiar lângă Saint-Eustache. Între timp doamna François se întorsese. Discuta foarte aprins cu un om care ducea în spinare un sac şi care nu voia să-i dea decât cinci centime pe legătura de morcovi.

— Ia ascultă Lacaille, nu eşti om serios... O vinzi parizienilor cu douăzeci sau douăzeci şi cinci de centime, să nu-mi spui că nu-i aşa... Ţi-o dau cu zece centime, dacă vrei.

Şi în timp ce omul se îndepărta:

— Ăştia cred că morcovii cresc singuri, zău aşa... Poate să caute mult şi bine morcovi cu cinci centime, beţivanul... O să vezi că se întoarce.

I se adresa lui Florent. Apoi, aşezându-se lângă el:

— Ia spune-mi, dacă n-ai mai fost de mult la Paris, înseamnă că nu cunoşti halele ale noi? Să tot fie cinci ani de când s-au ridicat. Uite colo, pavilionul de lângă noi e hala de fructe şi flori; mai încolo pescăria şi păsările şi în spate legumele mari, untul şi brânzeturile... În partea asta sunt şase pavilioane; pe partea ailaltă, drept în faţă, mai sunt încă patru: carnea şi dughenele unde se vând măruntaiele şi piaţa Vallée. Sunt foarte mari, dar iarna e frig al dracului în ele. Am auzit că o să se mai clădească încă două, după ce se vor dărâma nişte case, împrejurul halei de grâu. Ai apucat să vezi toate astea?

— Nu, răspunse Florent. Am fost în străinătate... Dar strada asta mare, asta din faţa noastră, ce stradă e?

— E o stradă nouă, îi zice Pont-Neuf, începe de la Sena şi ajunge până aici, în strada Montmartre şi în strada Montorgueil... Pe lumină ţi-ai fi dat seama numaidecât.

Se sculă, văzând o femeie care îi examina napii.

— Dumneata eşti, mătuşă Chantemesse? spuse ea prietenoasă.

Florent se uita în josul străzii Montorgueil. Acolo îl prinsese, în noaptea de 4 decembrie o bandă de agenţi de poliţie. Pe la două se plimba pe bulevardul Montmartre, străbătând agale mulţimea şi zâmbind de toată soldăţimea pe care Elyséeul, vrând să-şi dea importanţă, o scosese prin oraş, când deodată soldaţii se apucară să tragă în plin, drept în masa de oameni, măturând trotuarele timp de un sfert de ceas. Îmbrâncit, aruncat la pământ, căzuse chiar în colţul străzii Vivienne; nu-şi mai dădea seama de nimic; iar lumea, înnebunită de groaza cumplită a împuşcăturilor, îl călca în picioare. Când, în sfârşit, se aşternu tăcerea, încercă să se ridice. Peste el zăcea însă o femeie tânără, cu o pălărioară roz, al cărei şal alunecase, scoţând la iveală o cămăşuţă plisată mărunt. Deasupra sânului, două gloanţe pătrunseseră în cămăşuţă; când împinse uşor femeia pentru a-şi elibera picioarele, două firişoare de sânge se prelinseră din găuri pe mâinile lui. Atunci sări ca ars şi fugi

înnebunit, fără pălărie, cu mâinile umede. Până seara rătăci pe străzi, aiurit, având mereu înaintea ochilor femeia aceea de-a curmezişul picioarelor sale, cu obrazul palid, cu ochii ei mari, albaştri, deschişi, cu buzele crispate de durere, uimită parcă de a fi murit aici, atât de repede. Florent era un timid; la treizeci de ani încă nu îndrăznea să se uite drept în faţă la o femeie, şi iată că acum i se săpase în minte şi în inimă pentru toată viaţa chipul acesteia. Suferea, de parcă ar fi pierdut o femeie care îi aparţinuse. Spre seară, fără să-şi dea seama cum, zguduit încă de scenele oribile din cursul după-amiezei, se pomeni într-o cârciumă de pe strada Montorgueil unde oamenii beau, putând la cale ridicarea baricadelor. Îi însoţi şi-i ajută să smulgă nişte pietroaie din caldarâmul străzii, apoi se aşeză pe baricadă, ostenit de a fi bătut atâta străzile, spunându-şi că va lupta când vor veni soldaţii. Nu avea asupra lui nici măcar un cuţit; era tot cu capul descoperit. Pe la unsprezece aţipi; şi iar văzu cele două găuri ale cămăşuţei albe plisate, care-l priveau ca doi ochi roşii plin de lacrimi şi de sânge. Se trezi înşfăcat de patru sergenţi care îi trăgeau la pumni. Oamenii de pe baricadă fugiseră. Dar sergenţii se înfuriară de-a binelea şi aproape că-l sugrumară, când descoperiră că era mânjit de sânge pe mâini. Era sângele tinerei femei.

Chinuit de aceste amintiri Florent îşi înălţă privirea spre cadranul luminos al ceasului bisericii Saint-Eustache, fără a-i vedea însă acele. Era aproape ora patru. Halele tot mai dormeau. Doamna François stătea de vorbă în picioare cu mătuşa Chantemesse discutând preţul unei legături de napi. Şi Florent îşi aminti că era cât pe ce să fie împuşcat aici, lângă zidul bisericii Saint-Eustache. Un pluton de jandarmi despicase capul a cinci nenorociţi prinşi pe o baricadă de pe strada Grenéta. Cele cinci cadavre zăceau pe trotuar, pe locul unde astăzi i se părea că zăreşte o grămadă de ridichi roşii. Pe el nu-l împuşcaseră numai pentru că sergenţii nu aveau altceva decât săbii. Îl duseră la un comisariat din apropiere, lăsându-i şefului aceste

cuvinte scrise cu creionul pe un petic de hârtie: „Prins cu mâinile pline de sânge. Foarte primejdios”. Până la ziuă îl târâră de la un comisariat la altul. Peticul de hârtie îl însoţea. I se puseseră cătuşe şi era păzit ca şi când ar fi fost un nebun furios. La comisariatul de pe strada Lingerie, nişte soldaţi beţi au vrut să-l împuşte; aprinseseră deja o lanternă mare, când veni ordinul ca toţi prizonierii să fie duşi la arestul prefecturii poliţiei. A treia zi se afla într-o cazemată a fortului Bicêtre. Din ziua acea începu să sufere de foame; îi fusese foame în cazemată şi de atunci foamea nu-l mai slăbise. Erau cam vreo sută de oameni îngrămădiţi în fundul acestui beci, fără aer, năpustindu-se asupra celor câteva îmbucături de pâine care li se aruncau ca unor fiare captive. Compăru în faţa unui judecător de instrucţie, fără niciun fel de martori, fără apărător, şi acesta îl acuză că face parte dintr-o societate secretă; şi deoarece jura că nu e adevărat, judecătorul scoase din dosarul său petecul de hârtie: „Prins cu mâinile pline de sânge. Foarte primejdios”. Atâta a fost de ajuns. Îl condamnară la deportare. După şase săptămâni, în ianuarie, un temnicer îl sculă într-o noapte şi-l închise într-o curte împreună cu vreo patru sute şi ceva de prizonieri. Cam peste un ceas, acest prim convoi pleca spre temniţa plutitoare şi spre surghiun, cu mâinile încătuşate, între două şiruri de jandarmi cu armele încărcate. Traversară podul Austerlitz, o luară de-a lungul bulevardelor, ajunseră la gara de unde plecau trenurile spre La Havre.

Era o noapte veselă de carnaval; ferestrele restaurantelor de pe bulevard străluceau; în dreptul străzii Vivienne, pe locul unde o mai vedea încă pe necunoscuta moartă a cărei imagine îl însoţea, Florent zări într-o caleaşca mare nişte femei mascate, cu umerii goi, cu glasuri zglobii, supărate că stau pe loc, strâmbându-se dezgustate în faţa „acestor ocnaşi care nu mai trec odată”. De la Paris la Le Havre, prizonierii n-au căpătat nici o înghiţitură de pâine, nici un strop de apă; înainte de

plecare, uitaseră să le distribuie raţiile. N-au mâncat decât treizeci şi şase de ore mai târziu, după ce au fost îngrămădiţi în cala fregatei *Canada.*

Nu, de atunci foamea nu-l mai părăsise. Oricât şi-ar fi scormonit amintirile, nu găsea nici o singură oră în care să se fi simţit sătul. Se uscase ca o scoabă, stomacul i se micşorase, pielea i se lipise pe oase. Şi iată că acum, în bezna nopţii, regăsea un Paris gras, îndestulat, chiar îmbuibat cu hrană; îi fusese dat să se întoarcă în Paris întins pe un culcuş de zarzavaturi, era purtat pe sus într-un ciudat univers de belşug a cărui existenţă o simţea forfotind îngrijorător în jurul lui. Noaptea aceea vrăjită de carnaval se prelungise deci şapte ani de zile. Revedea ferestrele strălucitoare de pe bulevarde, femeile vesele, oraşul lacom pe care îl părăsise în îndepărtata noapte de ianuarie, şi i se părea că totul se amplificase şi se desăvârşise în aceste hale uriaşe, al căror suflu colosal, încărcat încă de indigestia din ajun, începea acum să-l desluşească.

Mătuşa Chantemesse se hotărâse în sfârşit să cumpere douăsprezece legături de napi. Le ţinea în şorţ, pe burtă, ceea ce îi rotunjea încă mai mult talia şi aşa destul de groasă; se proptise acolo, tot pălăvrăgind cu o voce tărăgănată. După plecarea ei, doamna François veni şi se aşează iar lângă Florent spunând:

— Biata mătuşa Chantemesse are pe puţin şaptezeci şi doi de ani. Cumpăra napi de la taică-meu, încă de pe vremea când eram doar de o şchioapă. Şi pe deasupra mai e şi singură pe lume, nu mai are pe nimeni în afară de o jigodie pe care a adunat-o de pe drumuri şi care îi mănâncă sufletul. Trăieşte de azi pe mâine, vinde cu de-amănuntul şi-şi mai scoate şi ea doi franci pe zi, vai de capul ei... Eu una n-aş putea să stau toată ziua pe trotuar, în Parisul ăsta fioros. Măcar să ai ceva neamuri pe aici, că altfel...

Şi fiindcă Florent tăcea:

— Ai rude la Paris, nu-i aşa? întrebă ea.

Se făcu că nu aude. Neîncrederea îl cuprinsese iar. I se împuiase capul cu fel de fel de poveşti despre poliţie, despre agenţi care pândesc la fiecare colţ de stradă, despre femei care vând tainele smulse nenorociţilor ce le cad în gheare. Doamna François era chiar lângă el şi părea tare cinstită cu obrazul ei mare şi liniştit, cu fruntea strânsă într-o basma neagră cu desene galbene. Să tot fi avut treizeci şi cinci de ani; era cam durdulie, dar frumoasă din pricina vieţii în aer liber şi a forţei ei aproape virile, pe care o îmblânzeau ochii negri, blânzi şi miloşi. Era desigur din cale afară de curioasă, dar de o curiozitate deloc primejdioasă, dimpotrivă chiar.

Continuă, fără să se arate jignită de tăcerea lui Florent:

— Eu am avut un nepot la Paris. A ajuns rău, s-a angajat în armată... În fine, e bine când ai neamuri, ca să ai măcar unde să tragi. Rudele dumitale o să fie grozav de mirate când te-or vedea. E o mare bucurie să te întorci acasă, nu-i aşa?

Tot vorbind, nu-l slăbea din ochi, înduioşată fără îndoială de cumplita lui slăbiciune. Dar simţind că sub jalnicele lui haine negre se ascundea „un domn”, nu îndrăznea să-i strecoare un gologan în mână.

Într-un târziu, şopti stânjenită:

— Dacă până una alta, ai cumva nevoie de ceva...

Dar Florent, neliniştit, refuză cu mândrie; îi spuse că are tot ce-i trebuie şi că ştie unde să se ducă. Atunci ea păru într-adevăr bucuroasă şi repetă de mai multe ori ca şi când ar fi vrut să se liniştească pe sine însăşi cu privire la soarta lui:

— Ei bine, în cazul ăsta nu-ţi rămâne decât să aştepţi până se face ziuă.

În colţul halei de fructe, deasupra capului lui Florent, un clopot mare începu să sune. Dangătul său lent şi regulat risipea din timp în timp somnul trotuarelor. Tot mereu soseau alte căruţe; strigătele căruţaşilor, pocnetul bicelor, zgomotul roţilor de fier şi al copitelor ce loveau caldarâmul

se înteţeau; căruţele nu mai înaintau decât smucindu-se, se înşirau una după alta până se pierdeau în depărtarea cenuşie, de unde se auzea o zarva nedesluşită. De-a lungul întregii străzi Pont-Neuf se descărca întruna marfă; cotigile erau trase în rigolă şi caii nemişcaţi erau îngrămădiţi în şiruri strânse ca la iarmaroc. Un camion cu verze straşnice, pe care cu greu îl aduseseră până la trotuar, atrase atenţia lui Florent; încărcătura depăşea înălţimea unui felinar cât toate zilele, înfipt chiar acolo, care lumina din plin muntele de frunze largi, răsfrânte ca nişte pulpane de catifea verde, groasă, gofrată. Sus, pe camion, o ţărăncuţă de vreo şaisprezece ani, îngropată în maldărul de legume de nu i se vedea decât bluza şi boneţica de pânză albastră, lua verzele una câte una şi le arunca în jos cuiva complet ascuns în umbră. Din când în când, puştoaica se pierdea, se îneca, alunecând şi dispărând sub rostogolirea verzelor, apoi năsucul ei trandafiriu apărea din nou în mijlocul frunzişului bogat; râdea şi verzele începeau iarăşi să zboare între felinar şi Florent care le număra în mod inconştient; când se goli căruţa, îi păru rău.

În faţa halelor, grămezile de legume descărcate ajungeau acum până în şosea. Zarzavagioaicele lăsaseră câte o cărăruie îngustă între aceste mormane, aşa ca lumea să poată trece printre ele. Trotuarul încărcat de-a lungul şi de-a latul cu maldăre întunecate de zarzavat se întindea până hăt departe. În lumina săltăreaţă a lanternelor nu se vedea decât inflorescenţa cărnoasă a legăturilor de anghinare, verdele gingaş al salatelor, trandafiriul morcovilor, albul mat al napilor; toate aceste străfulgerări de culori intense se deplasau de-a lungul grămezilor odată cu lanternele, Trotuarele se însufleţiseră; mulţimea se trezea, circula printre grămezile de marfă, oprindu-se, discutând, vociferând. Un glas, undeva, departe, striga: „Hai la cicoare!” Tocmai se deschiseseră porţile halei de legume mari; precupeţele de aici, cu bonete albe, cu câte o broboadă înnodată peste jachetele lor negre, cu fustele

sumese şi prinse în ace, ca să nu se murdărească, îşi făceau aprovizionarea pentru ziua aceea, încărcându-şi cumpărăturile în nişte coşuri mari, pe care hamalii le aşezaseră pe jos. De la hală şi până la şosea se înteţise un du-te vino de coşuri şi o învălmăşeală de capete care se ciocneau, de vorbe de ocară, de zarva dezlănţuită a vocilor ce răguşeau, târguindu-se câte un sfert de ceas pentru un gologan.

Şi Florent se minuna că zarzavagioaicele cu basmale colorate şi obraz ars de soare îşi păstrează seninătatea în mijlocul tocmelilor guralive din hale.

În spatele lui se vindeau fructele. Rânduri lungi de paporniţe şi de coşuri joase acoperite cu pânză sau cu paie erau înşirate pe trotuarul străzii Rambuteau; în aer plutea un miros de corcoduşe răscoapte. O voce blândă şi tărăgănată, pe care o auzea de mult, îl făcu să-şi întoarcă privirea. Văzu o femeie mărunţică, brună, încântătoare, stând pe jos şi tocmindu-se.

— Hai, Marcel, spune, le dai cu cinci franci?

Omul învelit în pelerina lui nu răspundea; femeia, după lungi minute de tăcere, o lua de la început:

— Hai zău, Marcel, cinci franci coşul ăsta şi patru celălalt, face nouă franci, nu-i aşa?

Se aşternu o nouă tăcere:

— Aşadar, cât să-ţi dau?

— Ei, zece franci, ştii foarte bine, că doar ţi-am mai spus o dată. Dar cu Jules al tău ce se mai aude, Sarriette?

Tânăra femeie începu să râdă, scoţând un pumn de bani.

— Doarme până târziu dimineaţa. Zice că bărbaţii nu-s făcuţi pentru muncă.

Plăti şi-şi duse cele două coşuri în hala de fructe, care tocmai se deschisese.

Halele păreau fragile în întunericul brăzdat de miile de dungi luminoase ale obloanelor; pe aleile lor largi, lumea se îmbulzea, în timp ce în depărtare, unele pavilioane erau încă pustii, în mijlocul furnicarului din ce în ce mai agitat de

pe trotuarele care le înconjurau. La capătul dinspre Saint-Eustache brutarii şi cârciumarii îşi ridicau obloanele; dughenile roşietice, cu lămpile aprinse, străpungeau bezna de-a lungul caselor cenuşii. Florent se uita la o brutărie de pe strada Montorgueil, pe stânga, încărcată cu pâini aurii, proaspăt scoase din cuptor şi i se părea că simte mirosul îmbietor al pitei calde.

Era ora patru şi jumătate.

Între timp, doamna François îşi desfăcuse marfa. Nu-i mai rămăseseră decât câteva legături de morcovi, când Lacaille se întoarse cu sacul lui cu tot.

— Ei, le dai cu cinci centime? zise el.

— Ştiam eu că o să te mai văd pe ziua de azi, răspunse liniştită zarzavagioaica. Hai, ia tot ce mi-a mai rămas. Sunt şaptesprezece legături.

— Asta face optzeci şi cinci de centime.

— Nu, un franc şi şaptezeci.

Se învoiră în sfârşit cu un franc şi douăzeci şi cinci. Doamna François se grăbea să plece. După ce Lacaille se depărtă cu morcovii în sac, îi spuse lui Florent:

— Ai văzut cum mă pândea? Moşul ăsta face zâmbre prin toată piaţa; uneori aşteaptă până în ultima clipă, ca apoi să cumpere marfă de câţiva gologani... Ah, ce ţi-e şi cu parizienii ăştia! Se păruiesc pentru un sfanţ şi pe urmă se duc la cârciumă şi-şi beau şi cămaşa de pe ei.

Când vorbea despre Paris, doamna François era plină de ironie şi de desconsideraţie; îl trata ca pe un oraş foarte îndepărtat, profund ridicol şi demn de dispreţ, în care nu accepta să calce decât noaptea.

— Acum pot să plec, reluă ea întorcându-se lângă Florent şi aşezându-se pe grămada de zarzavaturi a unei vecine.

Florent stătea cu capul plecat; săvârşise un furt. După plecarea lui Lacaille zărise pe jos un morcov. Îl ridicase şi-l strângea în pumnul drept. În spatele lui, din grămezile de ţelină şi de pătrunjel se înălţa un miros pătrunzător, din pricina căruia i se pusese un nod în gât.

— O să plec, repetă doamna François.

Necunoscutul acesta îi trezise interesul; îşi dădea seama că suferă stând acolo, nemişcat, pe trotuar. Încercă din nou să-l ajute, dar el refuză cu o mândrie parcă mai aprigă. Se sculă chiar în picioare, vrând să-şi arate voinicia. Când doamna François întoarse capul, vârî repede morcovul în gură. Dar nu-l putu mesteca în ciuda poftei cumplite de a-l strânge în dinţi, fiindcă femeia îl privea din nou, drept în faţă, întrebătoare, cu curiozitatea sa blajină de femeie cumsecade. Iar el, ca să nu deschidă gura, îi răspundea prin semne. Apoi încet, pe nesimţite îşi mâncă morcovul.

Zarzavagioaica se hotărâse de-a binelea să plece, când o voce puternică rosti chiar lângă ea:

— Bună ziua, doamnă François.

Era un tânăr slab, ciolănos, cu un cap mare şi un nas foarte subţire, bărbos şi cu ochi înguşti şi limpezi. Purta o pălărie de fetru negru decolorată şi deformată, şi era încotoşmănat într-un palton uriaş, care fusese cândva castaniu deschis, dar pe care ploile lăsaseră dâre lungi, verzui. Adus de spate, străbătut de un fior nervos, care părea să-i fi intrat în obicei, stătea înfipt în pantofii lui butucănoşi, iar pantalonii, prea scurţi, lăsau să se vadă nişte ciorapi albaştri.

— Bună ziua, domnule Claude, răspunse veselă zarzavagioaica. Să ştiţi că v-am aşteptat luni şi fiindcă n-aţi venit, v-am pus bine tabloul; de fapt l-am agăţat într-un cui la mine în odaie.

— Sunteţi foarte amabilă doamnă François. Zilele astea o să vin să-mi termin studiul... Luni n-am putut... Prunul acela mare mai are încă toate frunzele?

— Sigur că da.

— Nu de alta, dar, vedeţi, vreau să-l aşez în colţul tabloului. O să arate bine acolo, în stânga coteţului. M-am gândit toată săptămâna la asta... Vai, ce frumoase sunt legumele azi-dimineaţă! Am coborât mai devreme, fiindcă mi-am închipuit că năzdrăvanele astea de verze o să arate

grozav la răsăritul soarelui.

Şi arată cu mâna în lungul trotuarului. Zarzavagioaica reluă:

— Iaca, mă duc. La revedere... Pe curând, domnule Claude!

Şi plecând, îl prezentă pe Florent tânărului pictor:

— Uitaţi, domnul vine de departe după cât se pare. Nu se mai descurcă în ticălosul ăsta de Paris. Poate îi daţi niscai lămuriri.

Plecă, în sfârşit, bucuroasă că-i lasă pe cei doi bărbaţi împreună. Claude îl privea pe Florent cu atenţie: chipul său prelung, slab şi tulbure i se părea original. Prezentările făcute de doamna François erau suficiente; şi, prietenos ca toţi hoinarii deprinşi cu fel de fel de întâlniri întâmplătoare, Îi spuse liniştit:

— Vă însoţesc. Încotro mergeţi?

Florent era stânjenit. Se împrietenea mal greu; totuşi, de când sosise la Paris, îl tot frământa un gând. Se hotărî şi întrebă, chinuit de teama unui răspuns nefavorabil.

— Strada Pirouette mai există?

— Bineînţeles, zise pictorul. Ce colţişor ciudat din Parisul de odinioară mai e şi strada asta! Şerpuieşte ca o dansatoare şi casele au nişte burţi, ca de femeie însărcinată... Am făcut o stampă destul de reuşită. Când veţi veni la mine o să v-o arăt. Într-acolo mergeţi?

Liniştit, înviorat de vestea că strada Pirouette mai există, Florent îl asigură că nu avea intenţia să se ducă acolo, că de fapt nu trebuia să se ducă nicăieri.

În faţa insistenţei lui Claude i se redeşteptase toată neîncrederea.

— Nu-i nimic, spuse acesta din urmă, să mergem totuşi pe strada Pirouette. Noaptea are un colorit! Hai, e la doi paşi.

Florent se văzu nevoit să-l urmeze. Mergeau alături, ca doi camarazi, păşind peste coşuri şi legume. Pe trotuarul străzii Rambuteau se aflau grămezi uriaşe de conopide

aşezate ca nişte ghiulele, rânduite în formă de piramidă, surprinzător de regulat. Carnea lor albă şi fragedă înflorea în mijlocul frunzelor mari şi verzi, asemenea unor trandafiri enormi, semănând cu nişte buchete de mireasă aliniate în jardiniere colosale. Claude se oprise; admiraţia îi smulgea uşoare exclamaţii.

Apoi, pe strada Pirouette care se afla drept în faţa lor, îi arătă şi-i explică fiecare casă. Un singur felinar ardea într-un colţ. Casele îngrămădite, umflate, îşi scoteau înainte streşinile, îşi aplecau zidurile chiar ca nişte pântece de femei însărcinate, cum spusese pictorul şi se sprijineau unele de altele. Doar vreo trei-patru case ascunse în întuneric păreau dimpotrivă gata să cadă grămadă. Felinarul lumina din plin una dintre ele; foarte albă, spoită de curând, semăna cu o babă strâmbă şi prăpădită, care s-a pudrat şi s-a sulemenit tare ca să facă pe tinerica. Apoi şirul cocoşat al celorlalte case înverzite de scurgerea ploilor se prelungea, cufundându-şi crăpăturile în beznă, într-un vârtej de culori şi poziţii, care pe Claude îl copleşeau de încântare. Florent se oprise în colţul străzii Mondétour, în faţa penultimei case, pe stânga. Cele trei etaje dormeau îndărătul ferestrelor fără obloane, cu perdeluţe albe trase în faţa geamurilor; prin perdelele ferestruicii de sus se zărea o luminiţă care se tot muta de colo colo. Dugheana din faţă însă părea să-l emoţioneze în mod deosebit. Tocmai se deschidea. Era o prăvălie unde se vindeau legume fierte; în fund străluceau diferite cratiţe; pe tejghea, în nişte străchini pline cu vârf, se zăreau mase conice de spanac şi de cicoare fierte, care urmau să fie tăiate cu nişte lopăţele cărora nu fi se vedeau decât mânerele de metal alb. Florent rămăsese trăsnit de priveliştea aceasta; era complet buimăcit; probabil că nu mai recunoştea dugheana; citi numele negustorului Godeboeuf, pe o firmă roşie şi încremeni. Cu braţele atârnânde, cerceta atent spanacul, cu aerul deznădăjduit al unui ora pe care-l loveşte o nenorocire îngrozitoare.

Între timp, fereastra de sus se deschisese şi o bătrânică se aplecase să privească cerul şi apoi în zare, halele.

— Ia te uită, domnişoara Saget s-a sculat cu noaptea în cap, spuse Claude care ridicase capul.

Şi adăugă, întorcându-se spre tovarăşul său de drum:

— O mătuşă de a mea a stat cândva în casa asta. E o adevărată cloacă de bârfeli… Ah, uite că se agită şi familia Méhudin! E lumină la etajul doi.

Florent era gata să-l întrebe ceva, dar i se păru suspect din pricina paltonului său decolorat; îl urmă fără să scoată o vorbă, în timp ce pictorul îi tot povestea despre fetele Méhudin. Erau pescărese; cea mare era splendidă; mezina vindea peşte de apă dulce şi semăna în mijlocul crapilor şi ţiparilor ei cu o madonă bălaie de Murillo. Şi din vorbă în vorbă ajunse să-i spună, indignat, că Murillo picta ca un ştrengar. Apoi, oprindu-se fără veste în mijlocul străzii:

— Dar de fapt, unde mergi?

— În momentul de faţă, nu mă duc nicăieri, spuse Florent descurajat. Mergem oriunde vrei dumneata.

Pe când ieşeau din strada Pirouette, din fundul unei cârciumi care se afla chiar în colţ, o voce îl strigă pe Claude. Acesta intră, trăgându-l după el şi pe Florent. Numai o parte din obloane fuseseră ridicate. Gazul ardea în atmosfera încă somnoroasă a sălii; o cârpă uitată, nişte cărţi de joc rămase din ajun erau risipite pe mese, iar curentul de aer, care pătrundea prin uşa larg deschisă, adia proaspăt în încăperea îmbâcsită de mirosul cald al vinului. Cârciumarul, domnul Lebigre îşi servea muşteriii, îmbrăcat într-o vestă cu mâneci, cu barba răvăşită şi cu faţa lui mare, cu trăsături regulate, palidă de oboseală. Grupuri de bărbaţi beau în picioare în faţa tejghelei, tuşind, scuipând, cu ochii umflaţi, căznindu-se să-şi alunge de-a binelea somnul cu ajutorul vinului alb şi al rachiului. Florent îl recunoscu pe Lacaille, al cărui sac, la ora asta, era plin de legume. Ajunsese deja la al treilea rând de pahare şi asculta pe un individ care îi povestea amănunţit cum

cumpărase un coş cu cartofi. După ce îşi goli paharul, se duse să stea de vorbă cu domnul Lebigre într-o cămăruţă cu geamlâc, unde gazul aerian nu era aprins.

— Ce iei? îl întrebă Claude pe Florent.

La intrare, strânsese mâna omului care îl poftise. Era un băiat de vreo douăzeci şi doi de ani cel mult, frumos şi voinic; purta doar o mustăcioară şi părea semeţ, cu pălăria lui mare, mânjită de cretă şi cu gulerul brodat, de sub care se iveau nişte bretele ce-i mototoleau cămaşa albastră. Claude îi zicea Alexandre, îl bătea pe umăr şi-l întreba când aveau să se mai ducă la Charentonneau. Şi tot vorbeau despre o excursie pe care o făcuseră împreună, într-o barcă pe râul Marna. Seara, pare-se, mâncaseră friptură de iepure.

— Ei, ce iei? repetă Claude.

Florent se uita la tejghea foarte stânjenit. La capătul acesteia, nişte ceainice, cu inele mari de aramă, pline cu punci şi vin fiert, stăteau calde pe flăcările albastre şi trandafirii ale reşoului cu gaz. Se hotărî să mărturisească, în sfârşit, că ar bea bucuros ceva cald. Domnul Lebigre le aduse trei pahare cu punci. Într-un coşuleţ, lângă ceainice, se aflau nişte chifle cu unt, fierbinţi, care abia fuseseră aduse. Deoarece ceilalţi doi nu cerură chifle, Florent îşi bău paharul de punci şi îl simţi cum i se prelinge în stomac ca un val de plumb topit. De plătit, plăti Alexandre.

— Alexandre e băiat bun, zise Claude după ce ieşiră pe trotuarul străzii Rambuteau. E foarte nostim la ţară; face fel de fel de demonstraţii de forţă; şi, pe deasupra, năzdrăvanul ăsta mai are şi un corp splendid; dacă ar fi vrut să-mi pozeze pentru nişte studii, în aer liber… Acum dacă vrei, hai să dăm o raită prin hale.

Florent îl urmă, lăsându-se în voia lui. De-a lungul străzii Rambuteau o licărire vestea zorile. Glasul halelor fremăta acum mai tare; din când în când, dangătul clopotelor vreunei hale mai îndepărtate străbătea acest vuiet permanent şi monoton. Intrară pe una dintre aleile

acoperite, aflată între hala de peşte şi cea de păsări. Florent ridică ochii şi privi bolta înaltă, a cărei căptuşeală de lemn strălucea alături de dantelăria neagră a scheletului de fontă. Când ajunseră la aleea principală, gândul îl purtă spre un oraş ciudat, cu cartiere bine delimitate, cu periferiile, satele şi locurile sale de plimbare, cu drumuri, pieţe şi răscruci, pe care într-o zi de ploaie, un uriaş capriciu le-ar fi vârât cu totul sub un hangar. Întunericul, care încă mai stăruia prin ungherele tainice ale acoperişului, dădea amploare pădurii de stâlpi, reliefa la infinit nervurile gingaşe, galeriile măiestrit împodobite, obloanele transparente; şi astfel părea a creşte deasupra oraşului, dispărând în adâncul beznei, o întreagă vegetaţie, o gigantică înflorire de metal ale cărei tulpini se încolăceau şi se înnodau, acoperind lumea cu frunzişul bogat al unui codru secular. Unele sectoare mai dormeau încă pe după gratiile lor. În hala de unt şi de păsări se înşirau prăvălioarele zăbrelite, ce prelungeau uliţele pustii sub lanţul de felinare. Tocmai se deschisese hala de peşte; nişte femei străbăteau rândurile de lespezi albe, acoperite de umbra coşurilor şi de fel de fel de cârpe uitate. La legumele mari, la flori şi la fructe zarva creştea mereu. Orăşelul se trezea treptat-treptat, începând cu cartierele mai populate, unde verzele se îngrămădeau încă de la ora patru dimineaţa, şi sfârşind cu cartierul leneş şi bogat, unde găinuşele îndopate şi fazanii erau atârnaţi în galantar abia pe la opt.

Pe aleile principale însă, viaţa se revărsa. De-a lungul trotuarelor, de o parte şi de alta, mai zăboveau încă nişte zarzavagii; erau mici cultivatori, veniţi de prin împrejurimile Parisului, care îşi expuneau pe coşuri toată recolta lor din ajun: legături de legume, grămăjoare de fructe. În mijlocul furnicarului neîncetat de oameni, căruţele pătrundeau pe sub bolţi, încetinind tropotul sonor al cailor. Două dintre aceste căruţe, aşezate de-a latul, barau drumul. Ca să poată trece, Florent se sprijini de unul dintre sacii cenuşii,

asemenea sacilor de cărbuni, a căror grămadă enormă îndoia osiile sub greutatea ei; erau uzi şi răspândeau un miros proaspăt de alge; dintr-un sac rupt la un colţ se scurgeau o mulţime de midii mari, negre. Acum erau nevoiţi să se oprească la fiecare pas. Sosea marfa la pescărie; camioanele se succedau, cărând lăzi mari pline de coşuri cu peşte, pe care trenul le aducea încărcate dinspre ocean. Şi ca să se ferească de căruţele cu peşte, din ce în ce mai grăbite şi mai primejdioase, Claude şi Florent se băgau aproape sub roţile unor harabale galbene cu patru cai şi cu lanterne colorate, care aduceau unt, ouă şi brânzeturi; hamalii descurcau lăzile cu ouă, coşurile cu brânză şi cu unt, pe care le duceau în pavilionul mezatului, unde nişte funcţionari cu şepci le însemnau în diverse carneţele, la lumina gazului aerian. Claude era încântat de zarva aceasta; rămânea în extaz în faţa unui joc de lumini, a unor cămăşi ţărăneşti, a descărcării unei căruţe. În sfârşit, se degajară. Şi tot străbătând aleea principală, deodată îi învălui un miros încântător, ce părea că se ţine după ei. Se aflau în mijlocul pieţei de flori. De o parte şi de alta a trotuarului stăteau femei cu coşuri mari, pătrate, încărcate cu buchete de trandafiri, de violete, de dalii şi de margarete. Buchetele alcătuiau pete, când întunecate ca sângele, când luminoase, de un argintiu gingaş. lângă un coş, o lumânare aprinsă trezea din bezna înconjurătoare o stridentă armonie de culori, pestriţul viu al margaretelor, roşul sângeriu al daliilor, albastrul violetelor, petalele însufleţite ale trandafirilor. Şi după aroma aspră a pescăriei şi mirosul greu al untului şi al brânzeturilor, nimic nu putea reda dulceaţa primăvăratică a parfumurilor suave ce se degajau aici.

Claude şi Florent se întoarseră, hoinărind, zăbovind în mijlocul florilor. Se opriră, privând curioşi femeile care vindeau legături de ferigi şi foi de viţă foarte îngrijit aşezate în teancuri de câte douăzeci şi cinci. Cotiră apoi pe o alee mică, aproape pustie, pe care paşii lor răsunau ca sub bolta

unei biserici. Acolo descoperiră, înhămat la o căruţă cât o roabă, un măgăruş mic ce pesemne se plictisea; cum îi văzu începu să ragă; zbieretul lui era atât de puternic şi de prelung, încât uriaşele acoperişuri ale halelor zbârnâiră. Caii îi răspunseră nechezând; se auziră tropote, o zarvă în depărtare care se amplifica trezi ecouri, apoi se pierdu. În faţa lor, pe strada Berger, dughenele angrosiştilor, cu uşile larg deschise, lăsau să se vadă, în lumina vie a gazului aerian, grămezi de coşuri şi fructe înghesuite între pereţii murdari, mâzgăliţi cu fel de fel de socoteli scrise cu creionul. Şi cum stăteau acolo, zăriră o cucoană elegantă ghemuită, cu un aer de voluptuoasă oboseală, în colţul unei birje, care încerca să se strecoare discret prin învălmăşeala de pe şosea.

— Uite-o pe Cenuşăreasa care se întoarce fără pantofior, zise Claude, zâmbind.

Acum, întorcându-se în hale, stăteau de vorbă. Claude, cu mâinile în buzunare, povestea fluierând cât de mare este dragostea lui pentru această revărsare de hrană care, în fiecare dimineaţă, are loc în însăşi inima Parisului, Nopţi întregi dădea târcoale halelor, visând la nişte uriaşe naturi moarte, la tablouri extraordinare. Se şi apucase de un tablou; îi pusese pe prietenul său Marjolin şi pe secătura aia de Cadine să-i pozeze; dar era foarte greu; prea erau frumoase afurisitele astea de legume, şi fructele, şi peştii, şi carnea! Cu stomacul strâns ca un ghem, Florent asculta acest torent de entuziasm artistic. Faptul că în acel moment lui Claude nici nu-i trecea prin minte că toate aceste lucruri minunate se şi mănâncă, era evident. Le iubea pentru coloritul lor. Tăcu brusc, strângându-şi cu o mişcare ce-i era caracteristică cingătoarea roşie, lungă, pe care o purta sub paltonul lui verzui, şi reluă cu un aer subtil:

— Şi unde mai pui că aici mănânc măcar cu ochii. Tot e mai bine decât deloc. Câteodată, când în ajun am uitat să mănânc, a doua zi fac o indigestie uitându-mă întruna la

toate bunătăţile astea. În dimineţi de soiul ăsta, îmi iubesc parcă mai mult legumele... Şi când te gândeşti că ticăloşii ăştia de burghezi se îndoapă cu toate astea, te apucă exasperarea; prea e nedrept!

Şi-i povesti o cină pe care într-o zi de bogăţie, un prieten i-o oferise la Baratte; mâncaseră stridii, peşte, vânat. Dar Baratte decăzuse complet; toată strălucirea fostei pieţe Innocents se dusese pe apa sâmbetei; astăzi totul se concentra în jurul Halelor centrale, acest colos de fontă, acest nou şi original oraş. Orice ar fi zis nătărăii, halele erau simbolul epocii noi. Şi Florent nu mai ştia ce osândeşte: pitorescul halelor sau bunătăţile de la Baratte. Apoi Claude începu să critice romantismul: tot mai bune erau mormanele lui de varză decât zdrenţele evului mediu, Sfârşi prin a-şi reproşa ca pe o slăbiciune stampa reprezentând strada Pirouette. Toate maghernițele astea vechi trebuiau dărâmate şi înlocuite cu ceva modern.

— Ia stai, spuse el oprindu-se, uite colo la colţul trotuarului. Nu-l aşa că este un tablou gata pictat şi unde mai pui că ar fi mult mai uman decât afurisitele lor de picturi ofticoase!

Acum, de-a lungul aleilor, nişte femei vindeau cafea şi supă. Într-un colţ, în jurul precupeţei care vindea ciorbă de varză, se strânsese un grup de muşterii. Căldarea de tablă smălţuită, plină cu supă, scotea aburi pe un mangal mic, prin ale cărui găuri se vedea licărirea palidă a jarului. Femeia lua felii subţiri de pâine dintr-un coş căptuşit cu pânză, le punea în căni galbene şi cu un polonic turna supa peste ele. În mulţimea asta se aflau precupeţe foarte curate, zarzavagii în bluze ţărăneşti, hamali murdari, cu paltoanele slinoase din pricina poverilor ce le cifraseră pe umeri şi fel de fel de nenorociţi zdrenţăroşi: toată foamea matinală a halelor se îngrămădea aici mâncând, frigându-se, ferindu-şi bărbiile ca să nu se păteze cu picăturile ce se prelingeau de pe linguri. Şi pictorul încântat îşi mijea ochii, căuta unghiul cel mai indicat pentru a-i asigura tabloului o

perspectivă cât mai bună. Dar pârdalnica asta de ciorbă de varză mirosea straşnic.

Florent întoarse capul, chinuit de cănile acelea pline pe care oamenii le goleau tăcuţi, cu priviri piezişe de animale bănuitoare. În timp ce femeia servea un nou muşteriu, Claude fu ameţit de aburul îmbălsămat, care îl izbi drept în faţă. Îşi strânse cingătoarea, zâmbind nervos; apoi o porni din nou şi făcând aluzie la paharul de punci al lui Alexandre, îi spuse lui Florent cu vocea mai scăzută:

— E foarte ciudat, probabil că ai băgat de seamă... Totdeauna se găseşte câte cineva care să-ţi dea de băut, dar nu întâlneşti niciodată vreunul care să-ţi dea de mâncare.

Se iveau zorile. La colţul străzii Cossonnerie casele de pe bulevardul Sébastopol erau încă întunecate; şi deasupra liniei nete a acoperişurilor de ardezie, bolta înaltă a aleii principale a halei decupa pe cerul de un albaştrii spălăcit o semilună strălucitoare. Claude, care între timp se aplecase spre deschizăturile zăbrelite aflate chiar la nivelul trotuarului şi prin care se zăreau beciurile adânci unde ardeau flăcările tulburi ale gazului, se uita acrim în sus, căutând printre stâlpii înalţi şi dincolo de acoperişurile albăstrii un petic de cer luminos. Într-un târziu se opri iar, cu ochii aţintiţi asupra scăriţelor subţiri de fier care leagă cele două etaje ale acoperişurilor permiţând trecerea dintr-unul într-altul. Florent îl întrebă ce anume vede acolo sus.

— Ah! împieliţatul ăsta de Marjolin, spuse pictorul, fără să-i răspundă direct. Cu siguranţă că iar e cocoţat pe vreo streaşină, dacă nu cumva şi-o fi petrecut noaptea cu lighioanele din beciul de păsări... Am nevoie de el pentru un studiu.

Şi-i povesti că prietenul său Marjolin fusese găsit într-o dimineaţă de către o precupeaţă pe un maldăr de verze şi crescuse liber pe trotuarele halelor. Când să-l trimită la şcoală, se îmbolnăvi şi de aceea îl aduseră înapoi în hale. Le cunoştea cele mai tainice unghere, le iubea cu o

dragoste de fiu, strecurându-se prin această pădure de fontă cu sprinteneala unei veveriţe. El şi cu haimanaua aia de Cadine, pe care mătuşa Chantemesse o culesese într-o seară din colţul fostei pieţe Innocents, alcătuiau o pereche încântătoare. El, prostănacul, era splendid, rumen ca un Rubens... şi avea un pufuşor roşcat de care se aninau razele soarelui; iar ea, mititica, subţirică şi şmecheră foc, avea o mutriţă tare nostimă sub claia neagră de păr creţ.

Tot povestind, Claude grăbise pasul. Îşi aduse tovarăşul până la capătul bisericii Saint-Eustache. Aici Florent se prăvăli pe o bancă, lângă biroul tramcarelor, fiindcă iar i se mulaseră picioarele. Aerul se răcorise. Deasupra străzii Rambuteau, licăriri trandafirii împestriţau cerul lăptos, brăzdat mai încolo de fâşii mari, cenuşii. Zorile acestea erau atât de înmiresmate, încât o clipă Florent se crezu la ţară, pe vreun dâmb. Dar Claude îi arătă, de cealaltă parte a băncii, piaţa cu mirodenii. De-a lungul sectorului vânzătorilor de măruntaie se întindea un adevărat câmp de cimbru, de levănţică, de usturoi şi haşmă; precupeţele atârnaseră de platanii tineri de pe trotuar ramuri mari de dafin, ca nişte trofee de verdeaţă. Domina mirosul puternic al dafinului.

Cadranul luminos al bisericii Saint-Eustache pălise, dându-şi parcă sufletul asemenea unei candele în zori. În cârciumile de pe străzile învecinate, lămpile se stingeau una câte una, ca stelele înecate în lumină, Florent privea halele mari, care răsăreau din umbra şi din visul ce le învăluise până atunci, şi-şi prelungeau parcă la infinit palatele dantelate. De un cenuşiu-verzui, ele se închegau, mai uriaşe încă datorită armăturii lor uimitoare, menită să susţină succesiunea nesfârşită a acoperişurilor. Masa geometrică a halelor se profila din ce în ce mai clar, şi când toate luminile dinlăuntru se stinseră, când zorile învăluiră acest bloc pătrat şi uniform, se accentua halucinanta lor asemănare cu o uriaşă maşină modernă, cu un motor cu aburi, cu un cazan menit digestiei unui popor întreg,

gigantic pântece de metal, fixat cu buloane, nituit, făcut din lemn, sticlă şi fontă, de o eleganţă şi putere de adevărat mecanism ce funcţionează datorită căldurii, vârtejului, mişcării frenetice a roţilor.

Claude, cuprins de entuziasm, se suise în picioare pe bancă. Îşi sili tovarăşul să admire zorile ce se iveau deasupra verdeţurilor. De la capătul bisericii Saint-Eustache până în strada Halelor, între cele două grupuri de pavilioane, se întindea un ocean imens de zarzavaturi. Iar la cele două extremităţi, între cele două răspântii, valul creştea tot mai uriaş, legumele inundau până şi caldarâmul. Zorile, de un cenuşiu-pastelat, se revărsau încet, dând întregului peisaj nuanţe palide de acuarele. Maldărele acestea de zarzavaturi tălăzuite ca nişte valuri dese, fluviul acesta de verdeţuri ce părea a curge între zăgazurile şoselei ca ploile dezlănţuite ale toamnei, adumbrite de străluciri gingaşe de perlă, de violet-deschis, de trandafiriu-lăptos, de verde năpădit de galben, dobândeau toate nuanţele pale şi schimbătoare ale cerului la răsăritul soarelui; şi, pe măsură ce văpaia zorilor se învolbura deasupra străzii Rambuteau, legumele se deşteptau, se desprindeau din cenuşiul ce acoperise pământul. Salatele, lăptucile, diferitele varietăţi de cicoare, păstrând încă resturi de noroi, se deschideau, scoţându-şi la iveala miezul strălucitor; grămezile de spanac şi de măcriş, buchetele de anghinare, mormanele de fasole şi de mazăre, mănunchi urile de rozmarin legate cu câte un fir de pai, cântau întreaga gamă de verde, de la verdele-strălucitor al păstăilor până la cel opac al frunzelor; gamă bogată ce se pierdea în împestriţarea ţelinelor şi a legăturilor de praz. Coloritul viu al morcovilor şi cel gingaş al napilor aduceau însă câte o notă mai stridentă, intonau câte o melodie mai sonoră; împrăştiate în cantităţi uriaşe de-a lungul pieţei, ele o luminau toată cu nuanţele lor. La colţul străzii Halelor, verzele alcătuiau adevăraţi munţi: verze albe, uriaşe, îndesate şi pietroase, ca nişte ghiulele de metal palid; verze

creţe, ale căror frunze semănau cu nişte potire de bronz: verze roşii, pe care zorile le preschimbau în minunate inflorescenţe mov cu pete de carmin şi purpură. La capătul celălalt al străzii, la răspântia dinspre Saint-Eustache, începutul străzii Rambuteau era blocat de o adevărată baricadă de dovleci portocalii, umflaţi şi pântecoşi, înşiraţi pe două rânduri. Auriul-lucios al unui coş cu ceapă, roşul-sângeriu al unei grămezi de tomate, gălbuiul-şters al unui maldăr de castraveţi, violetul-închis al vinetelor, scăpărau ici-colo; numai ridichile mari, negre, rânduite ca nişte văluri cernite, mai menţineau încă din loc în loc pete de beznă în mijlocul veseliei fremătătoare a deşteptării.

Claude bătea din palme în faţa acestui spectacol. Considera că „ticăloasele astea de legume” sunt extravagante, nebune, sublime, şi susţinea că nu erau moarte, că smulse din ajun, aşteptau a doua zi soarele, ca să-şi ia rămas bun de la el, aici, pe caldarâmul halelor. Le vedea trăind, deschizându-şi frunzele ca şi când s-ar mai fi aflat încă în pământul gras cu rădăcinile înfipte liniştit, la căldură. Afirma că aude aici horcăitul tuturor grădinilor de zarzavat din împrejurimi. Între timp, mulţimea scufiilor albe, a vestelor negre, a cămăşilor albastre, umplea cărările înguste dintre mormanele de legume. Aici se auzea zumzetul tuturor satelor de prin împrejurimi. Coşurile mari ale hamalilor treceau greoi pe deasupra capetelor. Precupeţele, zarzavagiii, fructarii târguiau, se grăbeau.

În jurul munţilor de verze se agitau caporali şi călugăriţe, iar bucătarii internatelor umblau cu limba scoasă după chilipiruri. Se descărca întruna; cotigile îşi prăvăleau marfa pe jos, ca pe o încărcătură de bolovani, adăugând un nou val celorlalte, care acum se revărsau până pe trotuarul din faţă. Şi din capătul străzii Pont-Neuf şiruri de căruţe soseau fără încetare.

— E totuşi formidabil de frumos, şoptea Claude extaziat.

Florent suferea. Se considera victima unei ispite supraomeneşti. Nu voia să mai vadă toate acestea, aşa că

îşi fixă privirea pe biserica Saint-Eustache, aşezată pieziş, profilându-se pe albastrul cerului ca a pată cafenie cu rozetele şi ferestrele-i largi, boltite, cu clopotniţa şi acoperişurile sale de ardezie; şi-o pironea pe intrândul întunecos al străzii Montorgueil, brăzdat de firme violent colorate, şi pe colţul teşit al străzii Montmartre, cu balcoane încărcate de litere aurii, strălucitoare. Întorcându-se spre răscruce, alte firme: DROGHERIE ŞI FARMACIE, FĂINOASE ŞI LEGUME USCATE, scrise cu majuscule uriaşe, roşii sau negre, detaşându-se pe un fond spălăcit, îi atraseră privirea. Casele cu ferestre înguste din colţ se trezeau, introducând în larga şi moderna stradă Pont-Neuf câteva faţade vechi, galbene, rămăşiţe înduioşătoare ale Parisului de altădată. În colţul străzii Rambuteau, în picioare în vitrinele goale ale marelui magazin de articole de modă, vânzători bine îmbrăcaţi, cu veste, pantaloni strimţi şi manşete largi, de un alb imaculat, aranjau galantarul. Puţin mai încolo, cofetăria Guillout, severă ca o cazarmă, îşi prezenta cu gust pachetele aurii de biscuiţi şi tăvile de cristal pline cu prăjiturele. Toate prăvăliile se deschiseseră. Muncitori în cămăşi albe, cu uneltele sub braţ, traversau şoseaua, grăbindu-se.

Claude nu se dăduse jos de pe bancă. Se înălţa pe vârfuri, ca să vadă cât mai departe. Deodată zări în mulţimea pe care o domina, un cap cu o claie mare blondă urmat de un căpşor negru, creţ şi zbârlit.

— Hei, Marjolin! Cadine! strigă el.

Şi, deoarece vocea i se pierdea în vuietul mulţimii, sări jos de pe bancă şi o luă la fugă. Apoi îşi aduse aminte că-l uitase pe Florent; se întoarse dintr-un salt şi-i spuse repede:

— Ascultă, în fundătura Bourdonnais, ştii... Numele meu e scris cu cretă pe uşă, Claude Lantier... Vino să vezi stampa cu strada Pirouette.

Dispăru; habar nu avea de numele lui Florent, îl părăsise aşa cum îl luase în primire, pe marginea unul trotuar, după

ce-i expusese crezul lui artistic.

Florent rămase singur. În primul moment, această singurătate îi bucură. De când îl culesese doamna François pe şoseaua de la Neuilly se mişca învăluit de o toropeală şi de o suferinţă care îl împiedicau să perceapă exact lucrurile înconjurătoare. Acum era în sfârşit liber. Încercă să se scuture, să risipească această obsesie chinuitoare à mormanelor gigantice de alimente. Dar capul îi era gol nu reuşea să găsească în fundul sufletului său decât o teamă surdă. Se făcuse ziuă de-a binelea şi putea fi văzut; îşi examina pantalonii şi redingota jalnică, îşi încheie haina, îşi scutură praful de pe pantaloni, încercând să se facă ceva mai prezentabil; dar i se tot părea că aude aceste zdrenţe negre strigând în gura mare că vine de la ocnă. Stătea în mijlocul băncii, alături de fel de fel de nenorociţi, de vagabonzi, ce se împotmoliseră acolo, aşteptând soarele. Nopţile halelor sunt blânde cu homarii fără că păţii. Doi sergenţi, încă în ţinuta de noapte, cu mantale şi chipie, umăr la umăr, cu mâinile la spate, se plimbau de colo, colo de-a lungul trotuarului; de câte ori treceau pe lângă ei, aruncau o privire cercetătoare asupra victimelor pe care, cu instinctul lor de copoi, le adulmecau pe banca aceea. Florent îşi închipui că îl recunoscuseră şi că se sfătuiau între ei, cu gândul să-l aresteze. Atunci intră în panică. Îl cuprinse dorinţa nebună de a se scula şi de a fugi. Dar nu îndrăzni, neştiind cum să procedeze. Şi privirile insistente ale sergenţilor, examenul lent şi rece la care îl supunea poliţia, îl torturau. În sfârşit, se sculă de pe bancă, străduindu-se să nu o ia la fugă cu toată viteza picioarelor sale lungi, şi se îndepărtă încet, cu umerii crispaţi de groaza că mâinile brutale ale sergenţilor l-ar putea lua de guler, pe la spate.

Un singur gând, o singură dorinţă îi mai rămăseseră: să se depărteze de hale. Avea să aştepte, să cerceteze puţin mai târziu, când drumul va fi ceva mai liber. Cele trei străzi ce porneau de la răscruce, strada Montmartre, strada

Montorgueil şi strada Turbigo îl nelinişteau; erau împânzite cu căruţe de tot felul; legumele acopereau trotuarele. O luă drept înainte până în strada Pierre-Lescot, unde piaţa de creson şi cea de cartofi i se părură nişte bariere de netrecut. Preferă s-o ia pe strada Rambuteau. Dar, în dreptul bulevardului Sébastopol se lovi de o asemenea învălmăşeală de camioane, de căruţe şi de platforme, încât se întoarse şi o porni pe strada Saint-Denis.

Acolo dădu iar peste zarzavaturi. De o parte şi de alta a străzii, precupeţii tocmai îşi făuriseră tarabe din scindări aşezate pe nişte coşuri înalte; potopul de verze, morcovi şi napi era din nou în toi. Halele se revărsau. Încercă să iasă din acest torent, care îl ajungea din urmă; făcu tentative în direcţia străzii Cossonnerie, a străzii Berger, a scuarului Innocents, a străzii Ferronnerie şi a străzii Halelor. Se opri, în sfârşit, descurajat, înspăimântat; nu se mai putea desprinde din hora drăcească a vegetalelor ce se învârtejeau în jurul lui, legându-i parcă picioarele cu finele lor tentacule verzi. În zare, până spre strada Rivoli, până în piaţa primăriei, aceleaşi nesfârşite şiruri de roţi şi de cai se pierdeau în talmeş-balmeşul mărfurilor ce se încurcau; camioane mari transportau marfa fructarilor unui cartier întreg; căruţe, gata să se rupă de încărcate ce erau, o porneau spre periferii. Pe strada Pont-Neuf se rătăci de-a binelea; se propti drept într-un şopron plin cu cărucioare pe care zarzavagii ambulanţi îşi rânduiau marfa, împodobindu-şi cu grijă galantarele lor rulante. Printre ei îl recunoscu pe Lacaille, care o apucă pe strada Saint-Honoré împingând înaintea lui o tărăboanţă cu morcovi şi conopidă. Îl urmă, nădăjduind că-l va ajuta să iasă din îmbulzeală. Caldarâmul se umezise cu toate că nu ploua; grămezi de cozi de anghinare, de frunze şi uscături, făceau şoseaua lunecoasă, de-a dreptul primejdioasă. Se împiedica la fiece pas. Pe strada Vauvilliers îl pierdu pe Lacaille.

În dreptul halei de grâu străzile erau blocate de alte şiruri de care şi cotigi. Nu mai încercă să lupte. Halele îl

înghiţiseră, iar valul îl azvârlea înapoi. Se întoarse încet şi se trezi din nou lângă Saint-Eustache.

Acum auzea bubuitul surd al halelor. Parisul mesteca dumicaţii celor două milioane de locuitori ai săi. Halele păreau o uriaşă inimă care bătea impetuos, pulsând sângele vieţii în toate arterele oraşului. Era zgomotul unor fălci colosale, tămbălăul iscat de toată zarva aprovizionării, de la pocnetul bicelor angrosiştilor îndreptându-se spre pieţele mărginaşe, până la târşâitul papucilor femeilor sărmane care umblă din poartă în poartă ca să-şi vândă salatele din coş.

Intră într-o alee a halelor, pe stânga, spre grupul celor patru pavilioane a căror umbră tăcută o zărise în timpul nopţii. Spera să se poată adăposti acolo, să găsească vreun colţişor mai tihnit. Dar la ora asta se deşteptaseră şi tăcea toate celelalte. Merse până la capătul aleii. Fel de fel de căruţe soseau în goana cailor, năpădind piaţa Vallée cu colivii pline de păsări vii şi cu coşuri pătrate în care păsările tăiate erau aşezate în straturi suprapuse. Pe trotuarul din faţă, alte camioane descărcau viţei întregi, înfăşuraţi în câte o pânză, culcaţi la rând, ca nişte prunci, în paporniţe mari, care lăsau la vedere numai cele patru cioturi însângerate ale picioarelor. Pe lângă aceştia, mai erau acolo şi berbeci întregi, hălci de vite, pulpe, spete. Măcelarii, încinşi cu şorţuri albe, însemnau carnea cu câte o pecete, o cărau, o cântăreau şi o agăţau de cârlige, pregătind-o de mezat; în tot acest timp, Florent, cu obrazul lipit de gratii, se uita la şirurile de trupuri agăţate acolo, la vitele şi berbecii inşii, la viţeii mai spălăciţi din cauza tendoanelor şi a petelor galbene de grăsime, cu burţile despicate. Trecu apoi în sectorul negustorilor de măruntaie, printre capete şi picioare alburii de viţei, pe lângă cutii cu maţe curate, frumos înfăşurate, pe dinaintea creierilor cu grijă rânduiţi în coşuri plate, a ficaţilor sângerânzi, a rinichilor violacei. Se opri lângă căruţele lungi, pe două roţi, cu coviltir boltit, care aduceau jumătăţi de porci agăţaţi de

loitre deasupra unui culcuş de paie; adâncurile căruţelor tăinuiau camere mortuare, profunzimi de tabernacol, cu luciri înflăcărate de cărnuri uniforme şi golaşe: cutii mari de tablă – pline cu sângele porcilor – erau aşezate pe paie. Atunci o mânie mocnită îl cuprinse pe Florent; mirosul searbăd al cărnii şi aroma aspră a măruntaielor îl exasperau. Ieşi din hală şi se întoarse din nou spre trotuarul străzii Pont-Neuf.

Se simţea în pragul agoniei. Era scuturat de frigurile dimineţii, îi clănţăneau dinţii şi îi era frică să nu cadă şi să rămână lat pe jos. Căută deznădăjduit, dar nu găsi niciun locşor pe bancă; ar fi vrut să doarmă acolo, chiar cu riscul de a fi trezit de către sergenţi. Cu privirea înceţoşată de o ameţeală cumplită, se rezemă de un copac, cu ochii închişi, cu urechile ţiuind. Morcovul crud, pe care-l înghiţise aproape nemestecat, îi sfâşia stomacul iar paharul de punci îl ameţise. Era beat de mizerie, de oboseală, de foame. O flacără cumplită îi mistuia din nou stomacul; din când în când îşi apăsa mâinile pe piept, vrând parcă să astupe cu pumnii gaura prin care i se părea că se scurge toată fiinţa lui. Strada se legăna domol: suferinţa îi devenise atât de intolerabilă, încât, cu speranţa s-o mai domolească, încercă să umble din nou. Merse drept înainte, intră în labirintul de legume. Se rătăci. O apucă pe o potecuţă strâmtă, coti, se întoarse, greşi drumul şi se pomeni înconjurat din toate părţile numai de verdeţuri. Unele mormane erau atât de înalte, încât oamenii circulau între două ziduri înălţate din legături de zarzavaturi. Capetele lor depăşeau puţin grămezile; astfel vedeai trecând ba pata albă a unei scufii, ba cea neagră a unei şepci; iar coşurile mari se legănau deasupra munţilor de vegetale, asemeni unor luntre de răchită plutind pe un lac de muşchi. Florent se lovea de mii de obstacole, de hamali care-şi săltau poverile pe umeri, de precupeţe care discutau cu vocile lor aspre; aluneca pe stratul gros de coji şi de coceni ce acoperea şoseaua, era înăbuşit de mirosul puternic al frunzelor strivite. În fine,

năucit, se opri, se lăsă în voia ghionturilor unora, a înjurăturilor altora; devenise un biet obiect lovit, rostogolit pe fundul unui ocean dezlănţuit.

Se simţea cuprins de o mare laşitate. Ar fi fost gata să cerşească. Mândria aceea prostească din timpul nopţii îl scotea din sărite. Dacă ar fi primit pomana doamnei François, dacă nu s-ar fi temut de Claude, ca un dobitoc ce era, n-ar fi ajuns să-şi dea duhul aici, printre verzele astea. Era mai cu seamă furios că nu-l descususe pe pictor cu privire la strada Pirouette. Acum era singur şi putea să crape aici pe caldarâm, ca un câine rătăcit.

Ridică pentru ultima dată ochii, se uită la hale. Scânteiau în soare. O rază lungă pătrundea în fund, prin capătul aleii acoperite, croind în masa pavilioanelor un portal strălucitor; o ploaie de lumini biciuia masa acoperişurilor, Uriaşul schelet de fontă se destrămase, reducându-se la un profil albăstrui, întunecat, pe cerul învăpăiat al răsăritului. Undeva, sus, un geam scânteia un strop de lumină se prelingea până la jgheaburi, de-a lungul povârnişului de zinc. Halele deveniră brusc o cetate zgomotoasă, plutind într-o pulbere fremătătoare de aur. Deşteptarea înaintase cu paşi repezi de la sforăitul zarzavagiilor, culcaţi sub camioanele lor, până la uruitul zgomotos al intrării mărfurilor în piaţă. Acum întreaga cetate îşi deschidea porţile; trotuarele zumzăiau, pavilioanele duduiau; toate vocile halelor răsunau într-o magistrală orchestraţie a acelei fraze pe care Florent o tot auzea de la patru dimineaţa, tărăgănându-se şi amplificându-se în umbră. În dreapta, în stânga, în toate părţile, chelălăiala mezatului îşi unea sunetul său strident de flaut cu basul surd al vuietului mulţimii. Se auzea când spre pescărie, când spre brânzeturi, spre păsări sau carne. Dangăte de clopote treceau peste oraş, trezind în urma lor şoapta altor pieţe ce abia se deschideau. În jurul lui Florent, soarele învăpăia legumele. Nu mai recunoştea acuarela pastelată a zorilor palide. În acest rug triumfal, miezul desfăcut al salatelor

ardea, gama de verde strălucea cu o splendidă vigoare, morcovii erau însângeraţi, napii deveniseră incandescenţi. În stânga lui, încă se mai descărcau cotigi cu verze. Întoarse capul şi văzu în depărtare alte camioane care soseau din strada Turbigo. Fluxul continua să urce. Îl simţise mai întâi ajungându-i la glezne, apoi la pântece; acum amenința să-i treacă peste cap. Orbit, înecat, cu urechile vâjâind, cu stomacul strivit de toate câte le văzuse, bănuind noi şi neîncetate abisuri de mâncare, simţi că nu mai poate rezista şi-l apucă o durere cumplită la gândul că va muri astfel de foame în acest Paris îmbuibat, în această violentă deşteptare a halelor. Lacrimi mari, fierbinţi, îi ţâşniră din ochi.

Ajunsese pe o potecă mai largă. Două femei, una mică şi bătrână, alta înaltă şi uscată, treceau prin faţa lui, pălăvrăgind în timp ce se îndreptau spre hale.

— Aţi venit să vă faceţi aprovizionarea, domnişoară Saget? întrebă uscata.

— Un fel de a spune, doamnă Lecoeur... Pentru o femeie singură, ştiţi şi dumneavoastră... Îmi ţin zilele cu nimica toată... Aş fi vrut o conopidă mică, dar sunt aşa de scumpe... Cum dai untul azi?

— Un franc şaptezeci şi cinci... Am un unt grozav. Dacă vreţi să veniţi să-l gustaţi...

— De, nu prea ştiu ce să fac, mai am puţină untură.

Florent, cu o sforţare uriaşă, urmări cele două femei.

Îşi amintea că îl auzise pe Claude pomenind numele bătrânei, pe strada Pirouette; se hotărâse s-o întrebe după ce se va fi despărţit de cea înaltă.

— Şi nepoata dumneavoastră ce mai face? întrebă domnişoara Saget.

— Sarriette face ce poftește, răspunse acru doamna Lecoeur. A vrut să se căpătuiască. Nu mă mai interesează. După ce or trage-o bine pe sfoară bărbaţii, să nu vină la mine să cerşească vreo bucăţică de pâine.

— Aţi fost atât de bună cu ea... Ar trebui să câştige bine;

fructele merg foarte bine anul ăsta... Dar cumnatul dumneavoastră?

— Ei, el...

Doamna Lecoeur îşi strânse buzele dispreţuitoare şi dădu a înţelege că nu e dispusă să mai adauge nimic.

— E neschimbat, nu? continuă domnişoara Saget. Ce om cumsecade... Dar parcă am auzit că-şi papă banii într-un fel...

— Parcă poţi să ştii dacă şi-i papă sau nu! rosti doamna Lecoeur cu violenţă. E un secretos, un prefăcut, un zgârcit; domnişoară, omul ăsta m-ar lăsa să crăp, dar nu mi-ar da cinci franci cu împrumut... Ştie foarte bine că anul acesta untul, brânzeturile şi ouăle n-au cătare. El, cu păsările lui, face o vânzare grozavă. Ei bine, nu cumva să vă închipuiţi că s-a oferit, măcar o dată, auziţi măcar o dată, să mă ajute. Bineînţeles că n-aş fi primit; vă daţi seama, am şi eu mândria mea, dar, oricum, mi-ar fi făcut plăcere.

— Ia uitaţi-l colo, spuse domnişoara Saget coborând glasul.

Cele două femei întoarseră capetele şi urmăriră cu privirea un om care traversa şoseaua, îndreptându-se spre aleea principală a halelor.

— Mă grăbesc, şopti doamna Lecoeur, mi-am lăsat prăvălia pustie şi pe de altă parte nici nu vreau să mă întâlnesc cu el.

Florent întorsese şi el capul fără vreun gând precis. Văzu un omuleţ îndesat, cu un aer prosper, cu părul cărunt, tăiat scurt, care ducea sub fiecare braţ câte o gâscă grasă ale căror capete atârnau şi se bălăbăneau pe picioarele lui. Şi deodată Florent avu o tresărire de bucurie; uitându-şi oboseala alergă după el. Cirul ajunse în dreptul lui îl bătu pe umăr strigându-l:

— Gavard!

Omul ridică privirea, măsură surprins silueta neagră, deşirată, pe care n-o recunoştea. Apoi, brusc:

— Dumneata! Dumneata eşti! spuse el, încremenit de

uimire. Dumnezeule, dumneata aici!

Era cât pe ce să-i scape gâştele îndopate. Nu se mai putea linişti. Dar, zărind-o pe cumnată-sa şi pe domnişoara Saget care, de la distanţă, priveau curioase întâlnirea lor, o porni din nou, spunând:

— Hai vino, să nu stăm aici... Prea sunt mulţi ochi şi multe limbi prin preajmă.

Şi pe aleea principală a halelor, statură de vorbă. Florent îi povesti că se dusese pe strada Pirouette. Lui Gavard i se păru foarte caraghios; râse cu poftă şi-i spuse că fratele lui, Quenu, se mutase şi-şi deschisese mezelăria pe strada Rambuteau, la doi paşi, chiar în faţa halelor. Se distra încă mai mult când Florent îi spuse că se plimbase toată dimineaţa cu Claude Lantier; individul ăsta ciudat, era, nici mai mult, nici mai puţin, decât nepotul doamnei Quenu. Avea să-l conducă până la mezelărie. Apoi, aflând că Florent pătrunsese în Franţa cu acte false, îşi luă un aer misterios şi grav. Hotărî să meargă la cinci paşi înaintea lui Florent pentru a nu atrage atenţia. După ce trecu prin hala de păsări unde îşi agăţă gâştele la vedere, traversă strada Rambuteau, cu Florent după el. Acolo, în mijlocul şoselei îi arătă din ochi un magazin de mezeluri, mare şi frumos.

Soarele lumina oblic strada Rambuteau, învăpăind faţadele în mijlocul cărora începutul străzii Pirouette se deschidea ca o văgăună întunecoasă. La capătul celalalt al străzii, biserica Saint-Eustache asemenea unei nave uriaşe, strălucea în razele aurii ale soarelui, ca o raclă imensă. Şi în mijlocul îmbulzelii, în fund, dinspre răscruce, înainta o armată de măturători aliniaţi, dând ritmic din târnuri, în timp ce gunoierii adunau cu furcile gunoaiele, zvârlindu-le în cotigile care se opreau la fiecare douăzeci de paşi, zdrăngănind din toate încheieturile. Pe Florent însă nu-l interesa decât mezelăria mare, deschisă, strălucind în soarele dimineţii.

Era aproape de colţul străzii Pirouette. Îţi era mai mare dragul s-o priveşti. Părea că râde, toată numai lumină, cu

petele ei de culori vii care înveseleau albeaţa tejghelelor de marmură. Firma, pe care numele QUENU – GRADELLE strălucea în litere mari, aurii, încadrate de ramuri şi frunze desenate pe un fond de culoare deschisă, era acoperită cu sticlă. Cele două panouri laterale ale faţadei erau de asemenea picturi sub sticlă şi reprezentau nişte amoraşi durdulii jucându-se cu căpăţâni şi cotlete de porc, cu ghirlande de rimaţi; aceste naturi moarte, cu toată ornamentaţia lor bogată, erau atât de gingaş pastelate încât până şi carnea crudă dobândea nuanţele trandafirii ale dulceţurilor. Dincolo de acest cadru plăcut, apărea vitrina. Pe un covor din fâşiuţe subţiri de hârtie albastră erau aşezate cu grijă frunze de ferigă, care transformau anumite farfurii cu mezeluri în adevărate buchete împodobite cu verdeaţă. Era un univers de lucruri gustoase, grase, care ţi se topeau în gură. În faţă, jos, chiar lângă geam, se afla un rând de borcane cu jumări, alternând cu borcănaşe de muştar. Deasupra erau înşirate şuncile afumate, cu feţele lor rotunde, simpatice, presărate cu pesmet, cu cioturile împodobite de un pompon verde. Abia acum veneau la rând mărfurile importante: limbile din Strasbourg, roşii şi lucioase, sângerând alături de paloarea cârnaţilor şi a picioarelor de porc; caltaboşii negri. Încolăciţi ca nişte năpârci inofensive; cârnaţi aşezaţi doi câte doi, pleznind de sănătate; salamurile ca nişte spinări de dascăl. În mantiile lor argintii; pâlcurile fierbinţi, purtându-şi etichetele ca pe nişte drapele mici şuncile mari. bucăţile de carne ele viţel şi de porc în aspic, cu gelatina lor limpede şi cristalină. Se mai vedeau castroane mari, pe fundul cărora zăceau bucăţi de carne şi de tocătură în lacuri de grăsime sleită. Printre farfurii şi tăvi, pe culcuşul de hârtie albastră, erau împrăştiate borcane cu sosuri concentrate, cu trufe conservate, străchini cu ficat de gâscă în aspic, cutii strălucitoare de ton şi de sardele. O lădiţă cu brânzeturi lăptoase şi alta plină cu melci înfundaţi în unt şi pătrunjel erau aşezate mai la o parte în cele două colţuri ale vitrinei.

În sfârşit sus de tot, spânzurate de cârligele unei bare, lanţuri de cârnăciori, de cârnaţi groşi, de crenvurşti atârnau simetrice asemenea şnururilor şi ciucurilor unei draperii bogate; în spatele lor, nişte fâşii de ţiplă alcătuiau, cu horbota lor albă şi cărnoasă, fundalul dantelat al vitrinei.

Sus, pe ultima treaptă a acestui altar al pântecelui, în mijlocul franjurilor de ţiplă, între două buchete de gladiole purpurii, măreţul ansamblu era încoronat de un acvariu pătrat, împodobit cu pietre şi scoici, în care doi peşti roşii înotau întruna.

Florent simţi cum îl scutură un fior; pe pragul prăvăliei însorite zări o femeie. Prezenţa ci aducea în mijlocul acestei plenitudini solide şi satisfăcute, a tuturor acestor vesele grăsimi, o fericire în plus. Era o femeie frumoasă. Umplea toată uşa, fără să fie totuşi prea grasă. Avea un piept bogat. Era în plină maturitate; să tot fi avut treizeci de ani. Tocmai se sculase, iar părul netezit, lins, lăcuit parcă, îi cobora discret de-a lungul tâmplelor. Era foarte curată. Pielea ei avea albeaţa transparenta şi fineţea trandafirie specifică persoanelor care trăiesc în mod obişnuit în mijlocul cărnii şi al grăsimilor. Era mai degrabă gravă, foarte calmă şi domoală, înveselindu-se doar cu ochii, buzele rămânându-i însă serioase. Gulerul de pânză apretată, care îi încadra gâtul, manşetele albe, care îi ajungeau aproape până la cot, şorţul imaculat, care îi acoperea vârful pantofilor, descopereau frânturi din rochia de caşmir negru, umerii rotunzi, bustul plin, pe care corsetul abia îl cuprindea. Soarele se reflecta orbitor pe toată albeaţa asta. Înconjurată de lumină, cu părul albăstrui, cu carnea trandafirie, cu mânecile şi fusta strălucind, nici nu clipea; îşi făcea liniştită, blajină, baia de lumină matinală, zâmbind cu ochii blânzi halelor revărsate. Avea un aer de cinste profundă.

— E nevasta fratelui dumitale, cumnata dumitale, Lisa, îi spuse Gavard.

O salutase cu o uşoară înclinare a capului. Apoi o apucă

pe alee, continuând să ia tot felul de precauţii misterioase; nu voia să-l lase pe Florent să intre prin prăvălie, cu toate că era goală. Era evident că se bucura grozav, amestecându-se într-o aventură ce i se părea compromiţătoare.

— Aşteaptă aici, mă duc să văd dacă fratele dumitale e singur… Ai să intri când oi bate din palme.

Deschise o uşă în fundul aleii. Dar când Florent auzi vocea fratelui său în spatele uşii, intră dintr-un singur salt. Quenu, care îl adora, îi sări de gât. Se îmbrăţişară ca nişte copii.

— Ah, Dumnezeule! Tu eşti? bâlbâia Quenu. Zău dacă mă aşteptam la una ca asta! Doamne, Doamne, te credeam mort… Chiar ieri îi spuneam Lisei: „Bietul Florent…”

Se opri şi strigă băgând capul în prăvălie:

— Ei, Lisa! Lisa!

Apoi, întorcându-se spre o fetiţă care se ascunsese într-un colţ:

— Pauline, du-te şi cheam-o pe mama.

Dar fetiţa nu se mişca. Era un copil splendid de vreo cinci ani, cu o faţă mare, rotundă, semănând leit cu frumoasa mezelăreasă. Ţinea în braţe o pisică mare, galbenă, cu labele atârnânde, care părea foarte satisfăcută; fetiţa o strângea cu mânuţele ei mici, încovoiată sub greutatea animalului, ca şi cum i-ar fi fost teamă că domnul acesta atât de prost îmbrăcat ar fi putut să i-o fure.

Lisa se apropie încet.

— E Florent, e fratele meu, repeta Quenu.

Lisa îi zise „domnule” cu bunătate. Îl examina calm din cap până în picioare, fără a manifesta vreo mirare necuviincioasă. Doar buzele ei erau uşor strânse. Rămăsese în picioare; într-un târziu, zâmbi în faţa îmbrăţişărilor emoţionate ale soţului ei. Acesta începu totuşi să se liniştească. Atunci abia îşi dădu seama de slăbiciunea şi mizeria lui Florent.

— Ah, bietul meu Florent! zise el. Nu se poate spune că ai

devenit mai arătos pe acolo... Eu m-am îngrăşat, ce să-i faci!

Era într-adevăr gras, mult prea gras pentru cei treizeci de ani ai săi. Se revărsa din cămaşa, din şorţul, din rufăria lui albă care parcă îl înfăşa ca pe un prunc uriaş. Obrazul său ras se umflase ajungând cu timpul să semene întrucâtva cu râtul porcilor, în a căror carne mâinile sale se afundau şi trăiau cât era ziulica de lungă. Florent abia îl mai recunoştea. Se aşezase şi se uita pe rând, când la fratele său, când la frumoasa Lisa, când la micuţa Pauline. Sănătatea le ieşea prin toţi porii; erau splendizi, pătraţi, lucioşi; îl priveau cu mirarea oamenilor foarte graşi, cuprinşi de o uşoară stânjenealã în faţa slăbiciunii. Chiar şi pisoiul, care crăpa de grăsune, îşi boldea ochii galbeni, examinându-l cu un aer neîncrezător.

— Aştepţi până la masă, nu-i aşa? întrebă Quenu. Mâncăm devreme, la zece.

În aer plutea un miros îmbietor de bucătărie. Florent îşi aminti noaptea cumplită pe care o petrecuse, intrarea sa în Paris pe grămada de legume, agonia sa în mijlocul halelor, gigantica prăbuşire de alimente din care scăpase. Atunci spuse încet, cu un zâmbet blând:

— Nu, vezi tu, mi-e foame.

II

Florent tocmai începuse dreptul când mama lui muri. Locuia la Vigan, în Gard; se măritase a doua oară cu un oarecare Quenu, normand din Yvetot, pe care un subprefect îl adusese în Sud şi-l uitase acolo. Rămăsese funcţionar la subprefectură, fiindcă regiunea i se păruse încântătoare, vinul bun şi femeile drăguţe. La trei ani după căsătorie muri de o indigestie. Singura moştenire pe care i-a lăsat-o văduvei era un băieţel dolofan, care îi semăna. Mamei îi fusese şi până atunci destul de greu să-i plătească taxa la liceu fiului său mai mare, Florent, copil din prima ei căsătorie. Băiatul îi pricinuia mari satisfacţii; era foarte blând, învăţa cu sârguinţă, lua numai premiul întâi. Îşi concentra asupra lui toată dragostea, toate speranţele. Poate că, în băiatul ăsta palid şi slab, iubea şi amintirea primului ei soţ, un provensal de o blândeţe învăluitoare care o iubise la nebunie. Se prea poate ca acest Quenu, a cărui veselie o cucerise la început, să se fi arătat mai apoi prea gras, prea satisfăcut, prea convins că în el rezidă sursa tuturor bucuriilor posibile. Se gândi că ultimul său născut, mezinul, pe care familiile din sud îl sacrifică încă adesea, nu va face niciodată vreo ispravă; se mulţumi să-l trimită la şcoala condusă de o fată bătrână din vecini, de unde băiatul nu se alese decât cu ştrengării. Cei doi fraţi crescură departe unul de celălalt, ca doi străini.

Când Florent ajunse la Vigan, mama lui era deja îngropată. Insistase ca boala ei să-i fie tăinuită până în

ultima clipă, pentru ca băiatul să nu fie tulburat de la învăţătură. Îl găsi pe Quenu cel mic, în vârstă de doisprezece ani, hohotind singur în bucătărie, pe o masă. Un vecin, negustor de mobilă, îi povesti agonia nefericitei mame. Îşi isprăvise ultimele rezerve şi se spetise muncind ca fiul ei să facă dreptul. În afară de micul ei negoţ cu articole de mercerie care mergea prost, mai făcuse fel de fel de alte meserii care o istoviseră. Ideea fixă de a-l vedea pe Florent avocat, bine căpătuit în orăşel, sfârşise prin a o înrăi; devenise zgârcită, fără nicio milă faţă de sine însăşi, ca şi faţă de alţii. Micul Quenu umbla cu nădragii rupţi şi cu cămăşi ale căror mâneci se zdrenţuiau; n-avea voie să-şi ia niciodată singur de mâncare, aştepta ca maică-sa să-i taie porţioara de pâine. Pentru ea însăşi tăia felii tot atât de subţiri. Murise din pricina acestui mod de viaţă, sfârşită de cumplita deznădejde de a nu-şi fi realizat visul. Povestea aceasta avu o înrâurire groaznică asupra firii duioase a tânărului. Lacrimile îl înăbuşeau. Îl luă în braţe pe frăţiorul său, îl strânse la piept şi-l sărută, vrând parcă să-l copleşească acum cu toată dragostea de care fusese lipsit din pricina lui. Privea cu tristeţe pantofii lui rupţi, mânerile găurite în cot, mâinile lui murdare, toată mizeria unui copil părăsit, îi tot repeta că avea să-l ia cu el, că va fi fericit alături de el. A doua zi, când cercetă îndeaproape situaţia, se temu că nu va fi în stare să facă rost nici măcar de suma necesară întoarcerii la Paris. Pentru nimic în lume nu ar fi rămas la Vigan. Din fericire, reuşi să vândă dugheana cu panglici şi plăti datoriile pe care maică-sa, cu toate că era foarte corectă cu privire la bani, fusese nevoită, încet, încet să le facă. Şi, deoarece nu-i mai rămăsese niciun ban, vecinul, negustorul de mobile îi dădu cinci sute de franci pe mobilierul şi pe lenjeria răposatei. Făcea astfel o afacere bună. Florent îi mulţumi cu lacrimi în ochi. Îl îmbrăcă pe fratele său din cap până în picioare şi plecă cu el, în aceeaşi seară.

La Paris, bineînţeles că nici nu mai putea fi vorba să

urmeze cursurile facultăţii de drept. Florent îşi amână pentru mai târziu orice ambiţie. Îşi găsi câteva meditaţii şi se mută cu Quenu pe strada Royer-Collard colţ cu strada Saint-Jacques, într-o cameră mare, pe care o mobilă cu două paturi de fier, un dulap, o masă şi pateu scaune. Acum, avea un copil. Era încântat că se simte tată. La început, când se întorcea seara acasă, încerca să-i dea puştiului lecţii; dar acesta nu asculta de fel; era greu de cap, refuza să înveţe, plângea, regretând vremea când maică-sa îl lăsa să hoinărească pe străzi, Florent, deznădăjduit, înceta lecţiile, îl mângâia, îi promitea o vacanţă fără de sfârşit. Ca să se scuze de această slăbiciune, îşi spunea că nu adusese bietul copil la el cu scopul de a-l chinui. Şi linia lui de conduită se reduse doar la a-l privi cum creşte fericit şi liber, îl iubea nespus şi era fericit de râsul lui zglobiu; se bucura din tot sufletul că îl simte în preajma lui, sănătos, la adăpost de orice griji. Florent rămânea tot slăbuţ în hainele sale negre, tocite; obrazul său începea să se ofilească din pricina sâcâielilor pline de cruzime, inerente meseriei lui de dascăl începător. Între timp, Quenu devenise un omuleţ rotofei, cam prostănac, scriind şi citind cu chiu cu vai, dar mereu bine dispus, umplând de veselie camera mare şi întunecoasă din strada Royer-Collard.

Astfel treceau anii. Florent, care moştenise puterea de dăruire a mamei sale, îl ţinea acasă pe Quenu ca pe o fată leneşă. Îl scutea chiar de treburile mărunte ale gospodăriei; el era cel care se ducea după târguieli, care făcea menajul, care gătea. Pretindea că toate acestea îi distrau şi îi îndepărtau gândurile triste. De obicei era morocănos, de aceea se considera rău la suflet. Când se întorcea seara acasă, plin de noroi, cu inima împovărată din cauza urii copiilor altora, era tare înduioşat de îmbrăţişările acestui băiat durduliu pe care îl găsea jucându-se cu titirezul pe podeaua camerei. Quenu râdea de neîndemânarea cu care făcea omleta şi de mutra serioasă cu care pregătea supa.

După ce se stingea lampa, pe Florent îl cuprindea uneori tristeţea. Se gândea să-şi reia studiile, se chinuia să-şi împartă timpul, astfel încât să se poată duce la cursurile de la facultate. În sfârşit, îşi văzu visul cu ochii şi, un timp, cunoscu adevărata fericire. Dar o gripă, care îl ţintui opt zile în casă, făcu o asemenea gaură în bugetul lor şi-l nelinişti în aşa hal, încât renunţă la orice speranţă de a-şi mai continua studiile. Copilul său creştea. Florent se angajă ca profesor la un pension de pe strada Estrapade cu o leafă de o mie opt sute de franci. Era o adevărată avere. Făcând economii, avea să-şi pună bani de-o parte ca să-l căpătuiască pe fratele lui. La optsprezece ani, îl trata tot ca pe o domnişoară căreia trebuie să-i faci rost de zestre.

Dar şi Quenu îşi făcuse diverse socoteli pe timpul scurtei boli a fratelui său. Într-o dimineaţă îi declară că vrea să muncească, fiind destul de mare ca să-şi câştige existenţa. Gestul acesta îi mişcă profund pe Florent. Peste drum de casa lor locuia un ceasornicar, pe care copilul îl vedea în lumina puternică a ferestrei stând toată ziua aplecat peste măsuţa lui. mânuind tot felul de obiecte gingaşe, privindu-le cu lupa, plin de răbdare. Îi plăcu şi afirmă că ceasornicăria îl atrage. Dar după cincisprezece zile, începu să se nelinişteasscă, plânse ca un copil de zece ani, spunând că era prea complicat, că nu va cunoaşte niciodată „toate prostiile alea care intră într-un ceas”. Acum, voia să se facă lăcătuş. Dar lăcătuşeria îl obosi. În doi ani încercă peste zece meserii. Florent considera că puştiul avea dreptate, că nu e bine să te apuci de o meserie care nu-ţi place. Atâta doar că sublimul devotament al lui Quenu, care voia să-şi câştige existenţa, îi costa cam scump pe cei doi tineri. De când umbla prin ateliere, erau mereu nevoiţi să facă fel de fel de cheltuieli suplimentare, ba haine, ba mâncare în oraş, ba să cinstească tovarăşii de muncă. Cei o mie opt sute de franci câştigaţi de Florent nu mai ajungeau. Fusese obligat să-şi ia seara două meditaţii. Timp de opt ani de zile purtă aceeaşi redingotă.

Cei doi fraţi îşi făcuseră un prieten. Casa lor mai avea o faţadă şi spre strada Saint-Jacques unde se afla o ospătărie specializată în fripturi, ţinută de un om foarte cumsecade, numit Gavard. Nevasta lui era bolnavă de plămâni şi-şi dădea duhul în mirosul gras al păsărilor fripte. Ori de câte ori se întorcea prea târziu ca să mai gătească vreo ciozvârtă de carne, Florent cumpăra de jos o bucată de curcan sau de gâscă de şaizeci de centime. Era zi mare. Tânărul acesta slab începu să-l intereseze pe Gavard; îi află povestea şi îl ademeni pe mezin. În curând Quenu nu se mai mişcă de lângă grătare. De îndată ce fratele lui pleca, se ducea jos şi se aşeza în fundul prăvăliei, încântat de cele patru frigări uriaşe, care se învârteau cu un zgomot plăcut în faţa flăcărilor înalte.

Vasele mari de aramă străluceau pe cămin, păsările miroseau ademenitor, grăsimea sfârâia în tigaie, frigările şopoteau între ele adresându-i din tind în când câte o vorbă bună lui Quenu, care cu o lingură lungă stropea cucernic pântecele aurii ale gâştelor rotunde şi ale curcanilor uriaşi. Stătea aşa ceasuri întregi, îmbujorat de lumina tremurătoare a focului, uşor năucit, zâmbind orătăniilor care se frigeau; nu se trezea de-a binelea decât când Gavard le scotea din frigare. Păsările lunecau pe tăvi; frigările ieşeau din ele fumegând; prin găurile lăsate de frigare, zeama se scurgea, umplând prăvălia cu mirosul său îmbietor de friptură. Atunci băieţandrul, în picioare, urmărea cu ochi lacomi toate aceste operaţii, bătea din palme, vorbea cu păsările, le spunea cât sunt de bune, că o să fie mâncate cu poftă, că pisicile o să se aleagă doar cu oasele. Când Gavard îi dădea o felie de pâine, tresărea şi apoi o punea să se prăjească în tigaie câte o jumătate de ceas.

Pesemne că de aici i se trăgea lui Quenu dragostea pentru bucătărie. Mai târziu, după ce încercă toate meseriile posibile, se întoarse în mod inevitabil la orătăniile scoase din frigare şi la sosurile după care îţi lingi degetele.

La început îi fusese cam frică să nu-l dezamăgească pe fratele său, care mânca puţin şi vorbea despre bunătăţi cu dispreţul omului care nu ştie să le preţuiască. Mai târziu, văzând că Florent îl ascultă cu bunăvoinţă ori de câte ori îi vorbeşte despre vreun fel de mâncare mai complicat, îi mărturisi chemarea sa şi se angaja rândaş la un mare restaurant. Din acel moment, viaţa celor doi fraţi îşi află un echilibru. Locuiau tot în camera de pe strada Royer-Collard, unde se întâlneau în fiecare seară: mezinul, cu faţa veselă, rumenită de cuptoarele sale, celălalt, cu obrazul crispat de amărăciunea belferului necăjit. Florent purta aceleaşi boarfe negre, uitând totul când începea să corecteze caietele elevilor, în timp ce Quenu, ca să se simtă bine, îşi încingea şorţul, îşi punea vesta şi boneta aibă de bucătar şi se învârtea împrejurul sobei, pregătind, ca să se distreze, fel de fel de bunătăţi. Uneori zâmbeau, văzându-se astfel, unul alb din cap până-n picioare, celălalt negru de tot. Jumătate din cameră părea cernită, jumătate veselă, alternanţă stranie de doliu şi bucurie. Nicicând nu s-a aflat vreo pereche mai nepotrivită, care totuşi să se înţeleagă mai bine decât cei doi fraţi. În ciuda faptului că cel mare slăbea mereu, mistuit de înflăcărarea moştenită de la tatăl sân şi că cel mic se tot îngrăşa ca un demn urmaş al normandului, ei se iubeau ca fii ai aceleiaşi mame, femeia aceea cu sufletul atât de duios.

Aveau la Paris o rudă, fratele mamei lor, un anume Gradelle, mezelar în cartierul balelor, pe strada Pirouette. Era un om brutal, foarte zgârcit, care îi primi, prima dată când se duseseră să-l vadă, ca pe nişte muritori de foame, îl vizitară rar de tot. De ziua lui, Quenu îi ducea un buchet de flori şi primea în schimb cincizeci de centime. Florent, din cale afară de mândru, suferea ori de câte ori Gradelle îi cerceta redingota ponosită, cu ochiul neliniştit şi bănuitor al calicului care se teme să nu i se ceară ceva de mâncare sau vreo monedă de cinci franci.

Într-o zi, Florent îl rugă cu candoare pe unchiul său să-i

schimbe o hârtie de o sută de franci. Din acel moment, bătrânul parcă nu se mai temea chiar aşa de tare, când îi vedea venind pe „ăia mici”, cum le zicea el. Dar mai mult decât atât nu se împrieteniră.

Anii aceştia trecură pentru Florent ca un vis lung, blând, trist. Gusta din plin bucuria amară a devotamentului. Acasă era înconjurat numai de dragoste. În afara casei, din pricina umilinţelor îndurate de la elevii săi şi a îmbrâncelii brutale de pe trotuare, simţea că se înrăieşte. Ambiţiile sale eşuate îi înăcreau. Trecură luni de zile până să înveţe să-şi plece capul şi să accepte suferinţele inerente urâţeniei, mediocrităţii şi sărăciei. Ca să nu cedeze răutăţii ce-l ispitea, se avântă cu tot dinadinsul în lumea bunătăţii ideale, îşi creă un univers propriu de dreptate şi de adevăr absolut. Deveni republican; se refugie în republică aşa cum fecioarele deznădăjduite se duc la mănăstire. Şi, negăsind în realitate o republică destul de blinda, destul de liniştită ca să-i aline suferinţa, îşi crea una după gustul său. Cărţile nu-i plăceau; hârtia asta înnegrită, în mijlocul căreia îşi petrecea viaţa, îi amintea mereu de clasa îmbâcsită, de cocoloaşele pe care elevii şi le aruncau de la o bancă la alta, de calvarul acestor nesfârşite ceasuri fără noimă. Pe de altă parte cărţile nu-i vorbeau decât despre revoltă, îl împingeau pe calea trufiei, ori el simţea o nevoie imperioasă de uitare, de pace. Îşi petrecea timpul liber şi-şi umplea orele de destindere amorţindu-şi durerea şi legănându-se cu visul unei fericiri totale, atât a lui personale, cât şi a lumii întregi, clădind cu o râvnă mereu reînnoită republica în care ar fi dorit să trăiască. În afara cărţilor necesare şcolii, nu mai citea nimic; o pornea în sus, pe strada Saint Jacques, până la bulevardele de centură, străbătând uneori distanţe destul de lungi, şi se întorcea prin bariera Italie*;* tot timpul drumului, cu ochii aţintiţi asupra cartierului Mouffetard, întins la picioarele sale, ticluia fel de fel de măsuri morale, de proiecte de legi umanitare, menite să preschimbe oraşul bântuit de

suferinţă într-o cetate a fericirii fără seamăn. Când revoluţia din februarie însângeră Parisul, zdrobit de durere, alergă de la un club la altul cerând răscumpărarea acestui sânge „prin îmbrăţişarea frăţească a republicanilor din lumea întreagă”. Deveni un fel de orator mistic, propovăduind revoluţia ca pe o religie nouă a blândeţii şi a mântuirii. Doar evenimentele din decembrie reuşiră să-l smulgă din visul său de dragoste universală. Era dezarmat. Se lăsă înhăţat ca un miel şi-l tratară ca pe un lup. Se deşteptă din lumea predicilor sale despre fraternitate, crăpând de foame pe lespezile reci ale cazematei de la Bicêtre.

Văzând că fratele său nu se mai întoarce, pe Quenu, care pe vremea aceea avea douăzeci şi doi de ani, îl cuprinse o spaimă înfiorătoare. A doua zi, se duse la cimitirul Montmartre să-l caute printre morţii adunaţi de pe bulevard, care fuseseră înşiraţi sub un strat de paie: se vedeau numai capetele, care mai de care mai îngrozitoare. Pe bietul Quenu îl lua cu leşin, lacrimile îi întunecau vederea; de două ori o luă de la capăt, de-a lungul şirului. Abia după opt zile află la Prefectura poliţiei că fratele său era arestat. Nu-i dădură voie să-l vadă. Deoarece stăruia, îl ameninţară că-l închid şi pe el. Dădu fuga la unchiul Gradelle, care în ochii lui era un om de seamă; nădăjduia că-l va îndupleca să-l salveze pe Florent, Dar unchiul se înfurie şi zise că „bine îi făcuseră”; ce treabă avea norodul ăla să se amestece cu canaliile de republicani? Adăugă chiar, că era scris pe chipul lui Florent că avea să ajungă rău. Quenu vărsa lacrimi amare. Stătea înţepenit acolo, cu răsuflarea tăiată. Unchiul, oarecum ruşinat, simţind că trebuie să facă ceva pentru bietul băiat, îi propuse să vină la el. Ştia că e un bucătar bun şi tocmai avea nevoie de un ajutor. Quenu acceptă, fiindcă îi era groază să se întoarcă singur în camera lor din strada Royer-Collard. Chiar în seara aceea se mută la unchiul său, sus, la mansardă, într-o chichineaţă întunecoasă, unde abia avea loc să-şi întindă oasele. Totuşi plânse mai puţin decât ar fi plâns în faţa

patului gol al fratelui său.

Reuşi, în sfârşit, să-l vadă pe Florent. Când se întoarse însă de la Bicêtre căzu la pat; aproape trei săptămâni o febră mare îl toropi. A fost prima şi ultima boală din viaţa lui. Gradelle îl blestema de mama focului pe republicanul lui de nepot. Când află de plecarea lui la Cayenne, într-o dimineaţă, îl sculă pe Quenu, zgâlţâindu-l de mâini, îi anunţă vestea cu brutalitate, provocându-i o criză atât de cumplită, încât, a doua zi, băiatul se sculă din pat vindecat. Durerea i se domoli; osânza îi înghiţise parcă cele din urmă lacrimi. Peste o lună râdea iar; se întrista, înciudat pe sine însuşi că râsese; totuşi veselia lui biruia şi râdea iar, fără să-şi dea seama.

Învăţă meseria de mezelar, îi plăcea chiar mai mult decât cea de bucătar. Unchiul Gradelle însă îi tot spunea să nu-şi lase cratiţele în părăsire, deoarece un mezelar care să fie în acelaşi timp şi un bun bucătar era o raritate, că avusese mare noroc slujind într-o ospătărie înainte de a fi intrat la dânsul; îl punea să pregătească bucate pentru clienţii lui, încredinţându-i în special fripturile şi cotletele de porc cu garnitură de castraveţi muraţi. Deoarece tânărul îi făcea mari servicii, începu să-l iubească în felul lui; în zilele când era bine dispus îşi manifesta dragostea ciupindu-l de braţ. Vânduse mobila din strada Royer-Collard cu patruzeci şi ceva de franci şi ţinea banii la el, ca nu cumva poznaşul ăsta de Quenu să-i arunce pe fereastră. Într-un târziu îi dădu totuşi câte şase franci pe lună pentru micile lui plăceri.

Quenu, strâmtorat, uneori bruftuit, era totuşi foarte fericit. Îi plăcea să fie dus de nas. Prea îl crescuse Florent ca pe o domnişoară leneşă. Şi apoi la unchiul Gradelle îşi găsise o prietenă. După moartea nevestei sale. Gradelle se văzuse nevoit să ia pe cineva care să stea la tejghea. Alese o fată sănătoasă şi atrăgătoare ştiind că astfel îi înveseleşte pe clienţi şi pune în valoare marfa. Cunoştea pe strada Cuvier, lângă Jardin des Plantes o cucoană, văduva unui

diriginte; de poştă de la Plassans, un oraş de subprefecturi din sud. Cucoana trăia modest, dintr-o mică rentă viageră; adusese din oraşul său o fată durdulie şi frumoasă pe care o iubea ca pe propriul ei copil. Lisa o îngrijea cu un aer flegmatic, întotdeauna senină, cam serioasă, dar cu adevărat frumoasă când zâmbea. Farmecul ei deosebit provenea din zâmbetul încântător ce-i lumina arareori chipul. Atunci privirea ei era o adevărată dezmierdare; obişnuita ei gravitate conferea o valoare nepreţuită acestui zâmbet neaşteptat şi seducător. Bătrâna văduvă spunea adesea că un zâmbet al Lisei ar putea-o duce până în iad. Când muri din pricina unei crize de astm, fiica ei adoptivă îi moşteni toate economiile, cam vreo zece mii de franci. Lisa rămase singură opt zile în casa din strada Cuvier. Acolo o găsi Gradelle. O cunoştea de mult; o văzuse adesea, pe vremea când venea cu stăpână-sa la el în vizită, în strada Pirouette.

La înmormântare i se păru atât de voinică şi de frumoasă, încât merse până la cimitir. În timp ce coşciugul era coborât în groapă, se gândea că i-ar sta minunat la ei în mezelărie. Îşi făcea fel de fel de socoteli; îşi propunea să-i dea treizeci de franci pe lună, casă şi masă. Când discută cu ea, fata ceru un răgaz de douăzeci şi patru de ore pentru a-i da răspunsul. Apoi, sosi într-o dimineaţă cu băgăjelul ei şi cu cei zece mii de franci ascunşi în sân. Peste o lună de zile, toată casa, de la Gradelle şi Quenu până la cel din urmă rândaş, erau la picioarele ei. Quenu mai ales şi-ar fi dat şi viaţa pentru ea. Când se întâmpla ca Lisa să zâmbească, rămânea cu gura căscată, râzând fericit şi holbându-se la ea.

Lisa era fiica mai mare a familiei Macquart din Plassans; tatăl ei trăia, dar Lisa nu-i scria niciodată, spunea că e în străinătate. Uneori scăpa câte o vorbă despre maică-sa: fusese toată viaţa grozav de muncitoare şi ea îi semăna, Lisa se dovedea într-adevăr foarte destoinică la treabă. Dar, adăuga ea, biata femeie avusese într-adevăr mult

suflet şi prea se jertfise ca să ţină casa. Vorbea atunci cu multă înţelepciune şi cumpătare despre îndatoririle femeii şi ale bărbatului, ceea ce îl încânta pe Quenu. O asigura că şi el este absolut de aceeaşi părere. Ideile Lisei erau clare: toată lumea trebuie să muncească pentru a mânca; fiecare om este răspunzător de propria lui fericire; încurajând lenea, faci o faptă rea; în sfârşit, zicea ea, dacă sunt şi oameni nefericiţi, cu atât mai rău pentru ei, înseamnă că sunt nişte trântori. Toate acestea constituiau condamnarea categorică a beţiei, a hoinărelilor legendare ale bătrânului Macquart. Dar, fără ca ea să-şi dea seama, bătrânul Macquart vorbea totuşi prin gura ei; Lisa era un Macquart aşezat, copt la minte, consecvent logic faţă de nevoia sa de bunăstare, un individ care înţelesese că cel mai bun mijloc pentru a te bucura de căldurica binefăcătoare este totuşi să-ţi aşterni singur culcuşul fericirii depline. Acestui scop, acestui culcuş moale îi dăruia fiece clipă, fiece gând. Încă de la vârsta de şase ani stătea cuminte pe scăunelul ei o zi întreaga, cu condiţia ca seara să i se dea o prăjitură drept răsplată. La mezelăria Gradelle, Lisa îşi continuă viaţa sa tihnită, uniformă, luminată de zâmbetele ei încântătoare. Chibzuise îndelung înainte de a primi oferta unchiaşului; ştia că va avea în el o pavăză serioasă; cu intuiţia specifică oamenilor norocoşi, presimţea poate că în dugheana întunecoasă din strada Pirouette se afla acel viitor trainic pe care îl visa, acea viaţă de plăceri sănătoase, de muncă fără mare osteneală, în care fiecare ceas îşi aduce răsplata. Îşi îngrijea tejgheaua tot atât de meticulos şi liniştit ca şi pe văduva dirigintelui poştei. Curăţenia şorţurilor Lisei ajunse repede de pomină în tot cartierul. Gradelle era atât de încântat de fata asta frumoasă, încât îi spunea uneori lui Quenu, în timp ce-şi lega cârnaţii cu sfoară:

— Dacă n-aş fi trecut de şaizeci de ani, pe legea mea că aş face nebunia să mă însor cu ea. În comerţ, o nevastă ca asta e aur curat.

Quenu o lăuda cu şi mai multă căldură. Totuşi râse cu

poftă, când un vecin îl învinui într-o bună zi că e îndrăgostit de Lisa. Povestea asta nu-l preocupa câtuşi de puţin. Erau foarte buni prieteni. Seara urcau împreună la mansardă să se culce. Lisa avea alături de chichineaţa întunecoasă a lui Quenu o cămăruţă pe care o înveselise, împodobind-o peste tot cu perdele de muselină. Stăteau puţin de vorbă în capul scării cu sfeşnicele în mână în timp ce-şi băgau cheile în broaşte. Apoi închideau uşile în urma lor, spunându-şi prieteneşte:

— Noapte bună, domnişoară Lisa.

— Noapte bună, domnule Quenu.

Quenu se băga în pat, ascultând-o pe Lisa trebăluind la ea în odaie. Peretele era atât de subţire, încât putea urmări fiecare din gesturile ei. Îşi zicea: „Ia te uită, acum trage perdeaua din faţa ferestrei. Ce-o fi făcând în faţa scrinului? S-a aşezat şi-şi scoate ghetuţele. Şi-a stins lumânarea; noapte bună. Hai să dormim”. Dacă auzea scârţâind patul, îşi spunea, râzând: „Zău că nu-i uşoară domnişoara Lisa”. Acest gând îl înveselea; într-un târziu adormea, gândindu-se la şuncile şi la fâşiile de costiţă fiartă în saramură şi mirodenii, pe care trebuia să le pregătească a doua zi.

Şi astfel, fără ca Lisa să roşească vreodată, fără ca tânărul Quenu să se simtă stânjenit, trecu un an. Dimineaţa, când treaba era în toi, fata venea la bucătărie să-i ajute, şi mâinile lor se întâlneau în grămada de tocătură. Uneori, ţinea cu degeţelele ei durdulii maţele pe care el le îndopa cu carne şi slănină. Alteori gustau împreună cu vârful limbii tocătură crudă a cârnaţilor, ca să vadă dacă e destul de picantă. Îi dădea totdeauna sfaturi bune, ştia o grămadă de reţete din sudul ţării pe care Quenu le experimenta cu succes. Adesea o simţea în spatele său, uitându-se în cratiţe; se apropia atât de tare, încât chiar îl atingea cu pieptul ei mare. Îi întindea câte o lingură, câte o tavă. Focul iute le încingea pielea. Pentru nimic în lume, el n-ar fi încetat să-şi amestece fierturile grase care scădeau pe plită; între timp, ea controla foarte

serioasă dacă amestecul e destul de fiert. După-amiază când prăvălia se golea, stăteau de vorbă liniştiţi, ceasuri întregi. Ea stătea în spatele tejghelei, puţin lăsată pe spate, tricotând în felul ei liniştit şi regulat. El se aşeza pe un butuc, cu picioarele atârnând, lovind cu călcâiele trunchiul de stejar. Şi se înţelegeau de minune; vorbeau despre fel de fel de lucruri, în special despre bucătărie, despre moş Gradelle sau despre mahalaua lor. Ea îi spunea basme ca unui copil: ştia unele foarte frumoase, legende minunate cu miei şi îngeraşi, pe care le povestea cu o voce subţirică şi cu aerul ei de profundă seriozitate. Dacă intra vreo clientă, ca să nu se mai deranjeze, îi cerea tânărului borcanul de untură sau cutia de melci. La ora unsprezece se duceau încet la culcare, ca şi în ajun. Apoi, închizându-şi uşa, cu acelaşi glas calm:

— Noapte bună, domnişoară Lisa.

— Noapte bună, domnule Quenu.

Într-o dimineaţă, pe unchiul Gradelle îl lovi damblaua, pe când pregătea nişte piftie de pasăre. Căzu cu nasul pe masa de bucătărie. Lisa nu-şi pierdu cumpătul. Spuse că nu se cuvenea să lase mortul în mijlocul bucătăriei; îl duseră în cămăruţa din fund, unde dormea de obicei bătrânul. Apoi ticlui cu băieţii o poveste ca să nu se scârbească oamenii din cartier şi astfel să-şi piardă muşteriii; urma să se spună tuturor că unchiul murise chipurile în patul lui. Quenu, complet aiurit, mirându-se foarte că nu-i vine să plângă, ajută şi el la căratul mortului. Abia mai târziu, Lisa şi cu el plânseră împreună. Quenu şi Florent erau singurii moştenitori. Cumetrele de prin împrejurimi pretindeau că bătrânul Gradelle fusese foarte bogat. În realitate însă, nu se găsi nici măcar un singur scud de argint. Lisa era neliniştită. Quenu o vedea stând pe gânduri, uitându-se în toate părţile de dimineaţă până seara, ca şi când ar fi pierdut ceva. Într-o bună zi, hotărî să facă o scuturătură mare sub cuvânt că oamenii cleveteau, că adevărata poveste a morţii bătrânului se cam aflase şi de aceea

prăvălia lor trebuia să fie deosebit de curată. Într-o după-amiază, după ce stătu vreo două ceasuri în pivniţă spălând cu mâna ei putinele pentru sărarea cărnii, apăru ţinând ceva în şorţ. Quenu tocmai toca nişte ficat de porc. Lisa aşteptă până ce isprăvi, stând de vorbă cu o voce nepăsătoare. Totuşi ochii ei aveau o strălucire deosebită şi zâmbea mai frumos ca oricând în timp ce-i spunea că vrea să-i vorbească. Urcă scara greoi, deoarece se împiedica de povara pe care o ducea în şorţul întins, gaia să crape. La etajul trei se opri să-şi tragă sufletul rezemându-se o clipă de balustradă. Quenu, nedumerit, o urmă fără să crâcnească până la ea în odaie. Era prima dată când îl poftea să intre. Închise uşa şi dând drumul şorţului pe care i se încleştaseră degetele, lăsă să se rostogolească pe pat o ploaie de monede de aur şi de argint. Găsise comoara unchiului Gradelle în fundul unei putini de sărături. Grămada de bani făcu o groapă adâncă în patul acela gingaş şi pufos de fecioară.

Bucuria Lisei şi a lui Quenu se exprimă prin reculegere. Se aşezară pe marginea patului, Lisa la cap şi Quenu la picioare, de o parte şi de alta a mormanului de bani; şi ca să nu facă zgomot, numărară banii pe cuvertură.

Erau patruzeci de mii de franci de aur, trei mii de franci de argint şi patruzeci şi două de mii de franci în bancnote, închişi într-o cutie de tablă. Trecură două ore până să numere tot bănetul acela. Lui Quenu îi cam tremurau mâinile. Tot Lisa făcu mai multă treabă. Înşirau fişicurile de aur pe pernă, lăsând restul banilor pe cuvertură. Când ajunseră la totalul de optzeci şi cinci de mii de franci, sumă enormă pentru ei, începură să stea de vorbă. Discutară bineînţeles despre viitor, despre căsătoria lor, fără să fi fost vreodată vorba de dragoste între ei. S-ar fi zis că banii le dezlegaseră limba. Se cufundară mai adânc sub perdeluţele de muselină ale patului, rezemându-se de perete, cu picioarele întinse; şi, tot vorbind, mâinile lor care scotoceau grămada de bani se întâlniră întârziind una într-alta în

mijlocul monedelor de cinci franci. Astfel îi surprinse amurgul. Abia atunci Lisa roşi, stânjenită de prezenţa tânărului lângă ea. Răvăşiseră patul, cearceafurile se boţiseră, iar grămada de aur turtise perna care îi despărţea, ca şi cum capete înflăcărate de patimă s-ar fi rostogolit pe ea.

Se ridicară stingheriţi, cu aerul încurcat al unor îndrăgostiţi care au păcătuit pentru prima oară. Patul răscolit şi tot bănetul care îl acoperea îi dădea în vileag; gustaseră împreună, cu uşa zăvorâtă, o plăcere interzisă. Pentru ei, aceasta a fost căderea în păcat. Lisa îşi aranja hainele ca şi când ar fi făcut cine ştie ce şi se duse să aducă cei zece mii de franci ai ei. Quenu o rugă să-i amestece cu cei optzeci şi cinci de mii ai unchiului său; râzând, vânzoli bine cele două sume de hani, spunând că şi acestea trebuiau să se logodească; hotărâră ca Lisa să păstreze „comoara” în scrinul ei. După ce o puse bine şi netezi patul, coborâră liniştiţi. Erau soţ şi soţie.

Căsătoria avu loc în luna următoare. Vecinii o găsiră foarte firească şi potrivită. Povestea cu comoara se cam aflase şi cinstea Lisei dăduse loc celor mai elogioase comentarii; în fond, ar fi putut să nu-i pomenească nimic lui Quenu şi să-şi păstreze toţi banii. De vreme ce nu o văzuse nimeni când îi găsise, înseamnă că îi vorbise lui Quenu despre ei numai pentru că era de o cinste extraordinară. Merita într-adevăr s-o ia de nevastă. Mare noroc avea omul ăsta; nu era frumos şi totuşi găsise o femeie frumoasă, care pe deasupra îi mai şi dezgropase o avere. Admiraţia mahalalei mergea atât de departe, încât unii începură chiar să şoptească: „Proastă a mai fost Lisa că a făcut una ca asta”. Când i se pomenea, pe ocolite, despre povestea cu comoara, Lisa zâmbea. Ca şi înainte, ea trăia acum cu bărbatul ei în prietenie sinceră şi fericire tihnită, îl ajuta, se apleca peste umărul lui ca să cerceteze cratiţele şi mâinile lor se întâlneau în mormanul de tocătură. Şi, dacă uneori li se înfierbânta sângele, era din pricina plitei încinse.

Lisa fiind totuşi o femeie deşteaptă îşi dădu repede seama că era o prostie să laşi nouăzeci şi cinci de mii de franci să zacă în sertarul scrinului. Quenu i-ar fi băgat bucuros la loc într-o putină oarecare, aşteptând să mai strângă încă o dată pe atât; atunci abia s-ar fi retras la Suresnes, un locşor din împrejurimi care îi plăcea grozav. Dar ea avea alte veleităţi. Idealul ei de curăţenie, sănătatea-i robustă, nevoia ei de aer şi de lumină erau permanent contrariate de această stradă Pirouette. Prăvălia în care unchiul Gradelle îşi adunase comoara, ban cu ban, era un fel de magherniţă întunecoasă, una dintre acele mezelării dubioase, specifice cartierelor vechi, ale căror lespezi tocite păstrează totuşi, în ciuda frecatului, mirosul pătrunzător al afumăturilor; Lisa visa un magazin modern, luminos, elegant ca un salon, cu vitrine strălucitoare dând spre o stradă mare. Şi asta nu dintr-o ambiţie meschină, nu din dorinţa de a face pe cucoana în spatele unei tejghele mai frumoase; ea avea viziunea foarte clară a faptului că în comerţul modern este nevoie de lux.

Prima dată când vorbi cu Quenu despre mutare şi despre necesitatea investirii unei părţi din capital în decorarea unei noi prăvălii, soţul ei se sperie. Ea dădu uşor din umeri, zâmbind.

Într-o zi, pe înserate, când în mezelărie se întunecase de-a binelea, cei doi soţi auziră în faţa uşii lor o cumătră din vecini spunându-i alteia:

— Bineînţeles că nu mai cumpăr de la ei, n-aş mai lua nicio bucată de caltaboş de aici... Ce vrei dragă, după ce au avut un mort în bucătărie...

Quenu plânse cu sughiţuri. Povestea asta cu mortul din bucătărie se tot răspândea. Bietul Quenu începuse să roşească ori de câte ori un muşteriu îi mirosea mai îndeaproape marfa. Aşa încât îşi însuşi încet, încet ideea soţiei sale cu privire la mutare, şi chiar el o aduse din nou în discuţie. Lisa, pe tăcute, se şi ocupase de noua prăvălie; găsise una, la doi paşi, pe strada Rambuteau, aşezată cum

nu se poate mai bine. Halele centrale, care tocmai se inaugurau peste drum, aveau să tripleze clientela şi să-i facă vestiţi în tot Parisul. Quenu se lăsă târât spre nişte cheltuieli nesăbuite; dădu peste treizeci de mii de franci pe marmură, oglinzi şi aurituri. Lisa petrecea ore întregi în mijlocul lucrătorilor, dându-şi părerea în privinţa tuturor detaliilor. Când, în sfârşit, se instală în spatele tejghelei, muşteriii veniră buluc să cumpere de la ei, numai ca să vadă magazinul. Pereţii erau complet acoperiţi cu marmură albă; pe tavan o uriaşă oglindă pătrată era încadrată de lambriuri late, aurite şi bogat ornamentate; din mijlocul tavanului atârna o lustră cu patru braţe; în spatele tejghelei, cât ţinea peretele, precum şi în stânga şi în fund, alte oglinzi fixate între plăcile de marmură constituiau adevărate lacuri strălucitoare; ai fi zis că sunt nişte uşi care se deschid la infinit spre alte încăperi pline cu bunătăţi întinse. Tejgheaua, aflată în partea dreaptă a prăvăliei, stârni mare admiraţie; era foarte frumos lucrată, în romburi de marmură trandafirie ce alcătuiau un fel de medalioane simetrice. Podeaua avea, în chip de lespezi, nişte pătrate albe şi roz alternând regulat, iar pe margine. În loc de bordură, un chenar cu desene geometrice, de un roşu aprins. Tot cartierul se mândri cu mezelăria lor şi nu-i mai trecu nimănui prin minte să pomenească de bucătăria din strada Pirouette, unde zăcuse un mort. O lună de zile vecinele se tot opriră pe trotuar ca să se uite la Lisa, care stătea liniştită dincolo de perdeaua de crenvurşti şi ţiplă din vitrină. Toţi se mirau deopotrivă de pielea ei albă şi trandafirie, cât şi de marmura din prăvălie. Părea să fie sufletul, lumina vie, idolul sfânt şi trainic al mezelari ei: nu i se mai spunea altfel decât „frumoasa Lisa”.

La dreapta prăvăliei se afla sufrageria, o încăpere extrem de curată, mobilată cu un bufet, o masă şi nişte scaune tapisate cu împletitură de trestie, toate din stejar de culoare deschisă. Covorul care acoperea podeaua, ca şi tapetul erau de un galben luminos; muşamaua de pe masă

imita stejarul. Toate acestea dădeau un aer cam rece odăii, înveselită doar de luciul lustrei de aramă ce atârna din tavan şi-şi întindea deasupra mesei abajurul său mare din porţelan transparent. Una dintre uşile sufrageriei dădea într-o bucătărie mare, pătrată. La capătul acesteia afla o curticică pardosită cu lespezi de piatră, care slujea drept debara şi unde erau depozitate claie peste grămadă, străchini, butoaie, fel de fel de unelte scoase din uz: în stânga cişmelei, ghivecele cu flori ofilite, care altădată împodobiseră vitrina, îşi aşteptau sfârşitul de-a lungul jgheabului unde se aruncau lăturile.

Făcură afaceri straşnice. Quenu, pe care îl înspăimântaseră investiţiile, era cuprins de un fel de respect faţă de nevasta lui care, zicea el, „avea cap, nu glumă”, în cinci ani, ajunseseră să adune optzeci de mii de franci plasaţi în rente solide.

Lisa afirma că, nefiind ambiţioşi, nu ţineau să facă avere prea repede; altfel l-ar fi determinat ea pe bărbatu-său să câştige „mii şi mii de franci” în comerţul de porci cu ridicata. Dar, erau tineri, aveau tot timpul şi apoi nu le plăcea munca murdară; voiau să lucreze tihnit, fără să se spetească, aşa, ca nişte oameni care vor să se bucure de viaţă.

— Bunăoară, adăuga Lisa în momentele ei de expansiune, am un văr la Paris... Nu ne vedem fiindcă familiile noastre sunt certate. Şi-a luat numele de Saccard ca să se dea uitării anumite lucruri... Ei bine, acest văr câştigă pare-se, milioane. Omul ăsta însă nu trăieşte, ci îşi mănâncă viaţa, mereu pe drumuri, bătând coclaurile într-un vârtej drăcesc. N-are parte să-şi înghită liniştit nici măcar masa de seară, nu-i aşa? Noi, cel puţin ştim ce băgăm în gură, nu suntem hărţuiţi în traiul ăsta. Ţinem la bani numai fiindcă ai nevoie de ei ca să trăieşti. Fireşte, preţuim bunăstarea, aşa cum se cuvine. Dar, decât să câştigi de dragul câştigului şi osteneala să-ţi fie mult mai mare decât o să-ţi fie la urmă plăcerea, eu una, pe cinstea mea, aş

prefera să stau cu mâinile în sân... Şi apoi, tare aş vrea să văd cu ochii mei milioanele alea ale vărului meu. Eu nu prea cred aşa cu una, cu două în milioane de astea. L-am văzut mai deunăzi, în trăsură; era galben ca turta de ceară şi avea o mutră vicleană foc. Un om care câştigă atâta bănet nu poate să aibă aşa o culoare. În fine, treaba lui... Noi ne mulţumim să câştigăm cinci franci, dar să ne bucurăm de ei.

Şi într-adevăr, cei doi soţi se bucurau de ei. Chiar din primul an de căsătorie li se născuse o fetiţă. Era o adevărată desfătare să te uiţi la tustrei. Comerţul le mergea din plin, fără prea multă trudă din fericire, exact aşa cum voia Lisa. Înlăturase cu grijă toate pricinile de tulburare, lăsând zilele să se scurgă în această atmosferă de îmbuibare, în belşugul acesta greoi. Era o oază de fericire înţeleaptă, o iesle comodă unde mama, tatăl şi fiica se puseseră pe îndopat. Numai pe Quenu îl mai năpădea uneori tristeţea, gândindu-se la bietul Florent.

Până în 1856 mai primise din când în când câte o scrisoare de la el. Apoi, scrisorile încetaseră: citi într-un ziar că trei deportaţi încercaseră să evadeze din insula Dracului şi se înecaseră înainte de a ajunge la ţărm. La prefectură nu-i putură da informaţii precise; probabil că fratele lui murise. Totuşi, nu-şi pierdu complet nădejdea; timpul însă trecea. Florent, care între timp cutreiera Guyana olandeză, se ferea să scrie, fiindcă tot nădăjduia să se întoarcă în ţară. Iar Quenu, după un timp, începu să-l plângă ca pe un mort de la care n-ai apucat să-ţi iei rămas bun. Lisa nu-l cunoştea pe Florent. Găsea însă câte o vorbă bună ori de câte ori, de faţă cu ea, bărbatul său era cuprins de deznădejde: îl lăsa să-i istorisească de sute de ori aceleaşi amintiri din tinereţea lor, să-i descrie camera din strada Royer-Collard, nenumăratele meserii pe care le învăţase, bunătăţile pe care le făcea pe plita lor, înveşmântat în alb de sus până jos, în timp ce Florent era îmbrăcat în negru din cap până în picioare. Îl asculta liniştită, cu o nesfârşită

bunăvoinţă.

Şi astfel, într-o zi de septembrie, în timp ce Lisa se bucura de soarele dimineţii şi Quenu, cu ochii încă umflaţi de somn îşi vâra alene degetele în grăsimea sleită din ajun, în mijlocul acestor bucurii întreţinute şi consolidate cu înţelepciune, iată că pică Florent. Mezelăria s-a zdruncinat din temelii. Gavard era de părere că „proscrisul”, cum îl numea el umflându-şi puţin obrajii ca să-şi dea importanţă, trebuia ascuns. Lisa, cam palidă şi mai gravă ca de obicei, l-a condus în cele din urmă la etajul cinci unde i-a dat camera ajutoarei sale. Quenu i-a tăiat pâine şi şuncă. Dar Florent abia a gustat; îl lua cu ameţeală şi i se făcuse greaţă; s-a culcat şi a zăcut cinci zile aiurind; avea un început de febră cerebrală, pe care însă o combătură cu energie. Când şi-a venit în fire, a zărit-o pe Lisa la căpătâiul său, amestecând uşor cu linguriţa într-o ceaşcă. A încercat să-i mulţumească, dar ea i-a cerut să stea liniştit, asigurându-l că vor vorbi mai târziu. Peste trei zile, bolnavul era din nou pe picioare. Abia atunci, într-o dimineaţă, Quenu se urcă la el să-l cheme, spunându-i că Lisa îi aşteaptă pe amândoi, în camera lor de la etajul întâi.

Familia Quenu locuia acolo, într-un mic apartament compus din trei odăi şi o cămăruţă. Ca să ajungi în dormitor, singura încăpere folosită cu adevărat, foarte confortabilă, cu mobila ei de mahon, trebuia să treci printr-o cameră goală, unde nu erau decât nişte scaune, apoi printr-un salonaş, cu mobilier acoperit cu huse albe, moţăind discret în penumbră, căci jaluzelele erau totdeauna lăsate, pentru ca lumina prea puternică să nu decoloreze albastrul gingaş al ripsului. În dormitor, în primul rând te izbea, în fundul alcovului uşor jilav, un pat pântecos cu patru saltele, patru perne, cu multe plăpumi groase, iar pe deasupra şi o pilotă. Era un pat straşnic pentru dormit. Dulapul cu oglindă, toaleta cu sertare, scrinul i; o acoperit cu un şerveţel croşetat, scaunele apărate de nişte carouri de dantelă groasă, toate creau în

această cameră o atmosferă de lux burghez, solid şi curat. Pe peretele din stânga, de o parte şi de alta a căminului, pe care erau aşezate nişte glastre pictate, fixate pe socluri de aramă, şi o pendulă garnisită cu o statuetă aurită ce reprezenta un Gutenberg gânditor sprijinindu-şi un deget pe o carte, atârnau în nişte rame ovale, foarte bogat ornamentate, portretele în ulei ale celor doi soţi. Quenu zâmbea; Lisa avea un aer foarte demn. Amândoi îmbrăcaţi în negru, cu figurile estompate, diluate de un roz fluid, flatate. Parchetul era acoperit cu un covor pe care diferite rozete şi stele alcătuiau un model complicat. În faţa patului era întins un covor miţos cu fire lungi de lină creaţă, rodul răbdării frumoasei mezelărese care îl lucrase stând în spatele tejghelei. Dar ceea ce te frapa îndeosebi în acest decor modern era un fel de birou mare, bondoc, pătrat, aşezat pe peretele din dreapta; fusese lăcuit din nou dar nu i se putuseră repara crăpăturile marmurei, nici ascunde zgârieturile mahonului înnegrit de bătrâneţe. Lisa insistase să păstreze această mobilă de care se slujise timp de peste patruzeci de ani unchiul Gradelle; pretindea că le poartă noroc. Adevărul era că avea nişte straşnice legături de fier, o încuietoare ca de închisoare şi era atât de greu, încât nu putea fi urnit din loc.

Când Florent şi Quenu intrară în odaie, Lisa stătea în faţa biroului deschis, înşirând nişte cifre, cu un scris mare, rotund, foarte citeţ. Le făcu semn să n-o întrerupă. Cei doi bărbaţi se aşezară. Florent, uimit, cerceta camera, se uita la portrete, la pendulă, la pat.

— Aşa, zise Lisa după ce verifică fără grabă toate socotelile. Ascultaţi... Avem de făcut nişte socoteli, dragă Florent.

Pentru prima dată îi spunea aşa. Luă foaia cu cifre şi urmă:

— Unchiul Gradelle a murit fără testament; dumneata şi cu fratele dumitale eraţi singurii moştenitori... Acum trebuie să-ţi dăm partea ce ţi se cuvine.

— Dar nu vă cer nimic, exclamă Florent, nu am nicio pretenţie!

Quenu probabil că nu era la curent cu intenţiile soţiei sale. Se cam îngălbenise şi se uita la ea supărat. De fapt îşi iubea mult fratele, dar considera inutil să i se pună astfel în braţe moştenirea unchiului său. Mai târziu, văzând şi făcând…

— Ştiu, dragă Florent, reluă Lisa, că n-ai venit ca să ne ceri ceea ce îţi aparţine, atâta doar că afacerile sunt afaceri; e mai bine să ne lămurim de la început… Economiile unchiului se ridicau la optzeci şi cinci fie mii de franci. Ţi se cuvin deci patruzeci şi două de mii cinci sute de franci pe care i-am trecut în contul dumitale. Uite-i aici.

Îi arătă cifra înscrisă pe foaia de hârtie.

— Din păcate evaluarea prăvăliei, a inventarului, a mărfii şi a clientelei nu este tot atât de uşoară. N-am putut să dau decât cifre aproximative, dar sunt sigură că am socotit cu multă largheţe… Am ajuns la un total de cincisprezece mii trei sute zece franci, din care dumitale îţi revin şapte mii şase sute cincizeci şi cinci de franci, deci, cu totul, cincizeci de mii o sută cincizeci şi cinci de franci… O să verifici, nu-i aşa?

Enunţase cifrele cu o voce limpede şi-i întinse foaia de hârtie, pe care Florent se văzu nevoit s-o ia.

— Dar stai, strigă Quenu, mezelăria bătrânului nu făcea nici pe departe cincisprezece mii. Eu unul n-aş fi dat pe ea nici zece mii.

Nevastă-sa începuse să-l exaspereze. Nu e posibil să duci cinstea chiar atât de departe! Ce, Florent îi pomenise ceva despre mezelărie? De altfel spusese chiar el că nu vrea nimic.

— Mezelăria făcea cincisprezece mii trei sute zece franci, repetă Lisa liniştită… Înţelegi, Florent, că e de prisos să amestecăm un notar în afacerea asta. De vreme ce ai înviat, se cuvine să facem împărţeala între noi. Bineînţeles că de când ai venit, m-am gândit la toate astea şi cât ai

zăcut acolo sus, m-am căznit să fac inventarul aşa cum m-am priceput. Ai aici toate amănuntele. Am scotocit prin registrele mai vechi, m-am străduit să-mi aduc aminte de toate cele. Citeşte cu glas tare; am să-ţi dau lămuririle pe care le mai doreşti.

Florent zâmbi. Era mişcat de această cinste firească, sinceră. Îi puse Lisei foaia de hârtie pe genunchi, apoi luându-i mâna:

— Lisa dragă, sunt foarte fericit că vă merg bine afacerile, dar nu am nevoie de banii voştri. Moştenirea este a fratelui meu şi a dumitale, care l-aţi îngrijii pe unchiul până în ultima clipă... Nu am nevoie de nimic şi nu înţeleg să vă stingheresc negoţul.

Ea insistă, ba chiar se supără, în timp ce, fără să mai scoată o vorbă, stăpânindu-se cu greu, Quenu îşi rodea unghiile.

— Dacă te-ar auzi unchiul Gradelle, reluă Florent râzând, ar fi în stare să vină să vă ia toţi banii înapoi... Nu avea ochi să mă vadă unchiul Gradelle.

— Asta e drept, nu te iubea deloc, şopti Quenu istovit.

Lisa însă tot mai insista. Spunea că nu vrea să păstreze în biroul ei nişte bani care nu-i aparţin, că s-ar simţi tulburată, că gândul acesta nu i-ar mai da pace. Atunci, Florent, continuând pe acelaşi ton glumeţ, îi propuse să-şi plaseze banii la ea în mezelărie. De altfel el nu refuza ajutorul lor: fără îndoială că nu va găsi de lucru imediat; pe de altă parte, nu era deloc prezentabil, ar avea nevoie de haine noi.

— Dar mai e vorbă! strigă Quenu, ai să stai la noi, ai să mănânci la noi, o să-ţi cumpărăm de toate. Ce mai, afacerea e încheiată... Ştii foarte bine că n-o să te lăsăm pe drumuri, ce dracu'!

Se înduioşase tare. Îi era chiar puţin ruşine că se temuse să nu fie obligat să dea, o sumă mare, aşa dintr-odată. Reuşi chiar să glumească: îl asigură pe frate-său că o să-l îngraşe bine. Acesta din urmă dădu uşor din cap. Între timp,

Lisa împături foaia cu socoteli. O vârî într-unul dintre sertarele biroului.

— Rău faci, zise ea în concluzie. Eu am făcut ceea ce trebuia să fac. De acum încolo, o să fie cum vrei dumneata... Vezi, în ceea ce mă priveşte, n-aş fi trăit liniştită. Gândurile meschine mă stânjenesc rău.

Vorbiră despre altceva. Trebuia explicată cumva prezenţa lui Florent, fără a trezi bănuielile politiei. Florent le povesti că se întorsese în Franţa datorită actelor unui biet om care murise de friguri galbene în braţele lui, la Surinam. Printr-o ciudată coincidenţă, băiatul acela se numea tot Florent, acesta fiindu-i însă prenumele. Florent Laquerrière nu avea decât o verişoară pe care o lăsase la Paris, dar care murise între timp în America; era deci foarte uşor să joace rolul lui. Lisa însăşi se oferi să se dea drept verişoara lui. Se înţeleseră să povestească tuturor o întâmplare cu un văr întors din străinătate în urma unor afaceri nereuşite şi adăpostit de familia Quenu-Gradelle, cum li se spunea celor doi soţi în cartier, până ce-şi va fi găsit o situaţie. După ce aranjară totul, Quenu insistă ca fratele lui să viziteze toată casa; îi arătă totul până la ultimul taburet. În camera în care nu se aflau decât nişte scaune, Lisa deschise o uşă şi-i arătă o odăiţă, explicându-i că acolo va dormi ajutoarea ei, şi că el avea să-şi păstreze camera de la etajul cinci.

Seara, Florent se înnoise deja din cap până în picioare. Se încăpăţânase să-şi ia iar un palton negru şi pantaloni tot negri, în ciuda sfaturilor lui Quenu, pe care îl întrista culoarea aceasta. Nu-l mai ţinură ascuns şi Lisa începu să spună – în dreapta şi în stânga – povestea vărului ei. Florent îşi făcea veacul în mezelărie, stătea ceasuri întregi pe un scaun în bucătărie, apoi se-ntorcea şi se rezema de pereţii de marmură ai prăvăliei. La masă, Quenu îl îndopa cu bunătăţi, se supăra pe el fiindcă era lingav şi nu mânca nici jumătate din carnea ce i se punea în farfurie. Lisa îşi reluase atitudinea calmă şi blajină; îl răbda chiar dimineaţa, în toiul muncii, când încurca pe toată lumea; uita de el, apoi

când dădea cu ochii de silueta lui neagră şi deşirată, tresărea uşor, reuşind totuşi să-i adreseze un zâmbet cald, ca să nu-l jignească. Faptul că acest om slab era atât de dezinteresat o impresionase profund; avea faţă de el un fel de respect amestecat cu o teamă nelămurită. Florent nu simţea în jurul lui decât o mare afecţiune.

Când se făcea ora de culcare, obosit de ziua aceea goală, urca scara cu cei doi băieţi de prăvălie, care dormeau în mansardele de lângă odaia lui. Léon, ucenicul, nu avea mai mult ele cincisprezece ani; era un puşti subţirel, cu un aer foarte blând, care fura capace de şuncă şi căpătâie de salam uitate; le ascundea sub pernă şi le mânca noaptea, fără pâine. De câteva ori, pe la unu noaptea, i se păruse că Léon avea oaspeţi la cină; se auzeau şoapte stăpânite, apoi un zgomot de fălci care mestecă, de hârtie mototolită şi din când în când un râs zglobiu de fetişcană, asemenea trilurilor îndulcite ale unui flaut care răsuna în tăcerea adâncă a casei adormite. Celălalt băiat, Auguste Landois era din Troyes, nesănătos de gras, avea capul prea mare şi era deja chel cu toate că nu avea decât douăzeci şi opt de ani. Chiar din prima seară, pe când urcau scara, îi spuse pe larg, într-un mod confuz, povestea lui. La început venise la Paris numai cu intenţia de a se perfecţiona, urmând să se întoarcă apoi acasă şi să deschidă o mezelărie la Troyes, unde îl aştepta o verişoară primară. Augustine Landois. Fuseseră botezaţi de acelaşi naş, de aceea aveau acelaşi nume. Cu timpul însă, tânărul devenise mai ambiţios; visa să se stabilească la Paris cu ajutorul moştenirii rămase de la maică-sa depusă, înainte de plecarea sa din Champagne, la un notar. Ajunşi la etajul cinci, Auguste îl mai reţinu câteva minute vorbindu-i-o de bine pe doamna Quenu. Aceasta consimţise s-o aducă pe Augustine Landois la Paris, în locul unei vânzătoare care nu fusese cuminte. El îşi cunoştea acum meseria; ea învăţase aproape toate tainele comerţului. Peste un an, un an şi jumătate, aveau să se căsătorească şi să-şi deschidă o mezelărie probabil la

Plaisance sau în vreo altă periferie populată a Parisului. Nu se grăbeau cu căsătoria, deoarece anul ăsta, cu slănina nu se prea făceau afaceri bune. Îi mai povesti că se fotografiaseră împreună la o serbare la Saint-Quen şi intră în camera lui Florent, vrând să se mai uite o dată la fotografia pe care Augustine găsise de cuviinţă să n-o ia de pe cămin, pentru ca odaia vărului doamnei Quenu să fie mai frumoasă. Zăbovi o clipă, livid în lumina galbenă a lumânării, privind camera încă impregnată de prezenţa fetei, se apropie de pat şi-l întrebă pe Florent dacă era comod. Augustine dormea acum jos; era mai bine acolo, iarna fiind foarte frig sus, la mansardă. În sfârşit, plecă lăsându-l pe Florent singur în faţa patului şi a fotografiei. August era un Quenu palid; Augustine, o Lisă încă neformată.

Astfel Florent se împrietenise cu băieţii, era răsfăţat de fratele lui şi acceptat de Lisa; totuşi începu să se plictisească de moarte. Căutase în zadar nişte meditaţii. De altfel evita cartierele şcolilor, temându-se să nu-l recunoască cineva. Lisa îi tot spunea cu blândeţe că ar face bine să se adreseze întreprinderilor comerciale; ar putea să se ocupe de corespondenţă, să ţină registrele. Revenea mereu la această idee şi într-o bună zi se oferi chiar să-i găsească o slujbă. Încet, încet simţea că o cuprinde o oarecare iritare tot împiedicându-se cât era ziua de lungă de acest om lipsit de ocupaţie, care nu ştia ce să facă cu sine însuşi. La început, Lisa nu resimţi decât acea ură abstractă, pe care ţi-o inspiră oamenii care stau cu mâinile în sân şi care mănâncă pe degeaba, fără să se gândească încă să-i reproşeze că mănâncă pe socoteala ei. Îi spunea adesea:

— Eu una n-aş putea să trăiesc visând toată ziua. E firesc să nu-ţi fie foame seara... Vezi, trebuie să faci ceva care să te obosească.

Gavard, pe de altă parte, îi căuta şi el o slujbă. Dar căuta într-un mod cu totul deosebit şi conspirativ. Ar fi vrut să-i

găsească ceva dramatic sau, pur şi simplu, care să se potrivească unui „proscris”. Gavard era un opozant. Abia trecuse de cincizeci de ani şi se lăuda că apucase deja să pună la punct patru guverne. Carol al X-lea, popii, nobilii şi toate lepădăturile cărora le făcuse vânt pe uşă afară, tot îi mai stârneau dispreţul; Ludovic-Filip fusese un dobitoc cu burghezii lui cu tot; Gavard repeta bucuros povestea ciorapului de lână în care regele-cetăţean îşi băga gologanii; cât priveşte republica din 48, fusese o farsă, muncitorii îi înşelaseră aşteptările; acum însă nu mai mărturisea că fusese de acord cu lovitura de stat din 2 decembrie, deoarece între timp începuse să-l considere pe Napoleon al III-lea duşmanul lui personal, o canalie care se ascundea cu Morny şi cu alţii de teapa lui şi făcea „chiolhanuri”. Când ajungea la capitolul ăsta, Gavard nu se mai oprea; cobora puţin glasul şi susţinea că în fiecare seară trăsuri închise duc femei la Tuileries, şi că el, el personal, auzise într-o noapte, tocmai din piaţa Carousel, zgomotul orgiei. Idealul lui Gavard era să-i fie guvernului cât mai supărător cu putinţă. Îi juca renghiuri grozave, de care apoi râdea pe înfundate luni de zile. Mai întâi, vota candidatul care avea să-i „sâcâie rău pe miniştrii” în Corpul Legislativ. Apoi, când reuşea să fure fiscul, să pună poliţa în vreo încurcătură sau să provoace câte o încăierare, se căznea să dea acestor întâmplări un substrat foarte subversiv. De altfel minţea, poza în om primejdios, vorbea ca şi când „clica de la Tuileries” l-ar fi cunoscut şi ar fi tremurat de frica lui; spunea că jumătate din ticăloşii ăia ar trebui ghilotinaţi iar ceilalţi deportaţi „la proxima izbucnire a mâniei populare”. Atitudinea sa politică, flecară şi violentă era astfel alimentată de pălăvrăgeli, de zvonuri care mai de care mai năstruşnice, de acea pornire zeflemistă spre scandal şi pozne care împinge pe prăvăliaşul francez să-şi deschidă Larg obloanele într-o zi de răzmeriţă, aşa doar ca să vadă morţii. De aceea când Florent se întorsese de la Cayenne, Gavard şi adulmecase

posibilitatea să joace duşmanilor săi o festă nemaipomenită; căuta deci un mod mai hazliu să-şi bată joc de împărat, de miniştrii, de oamenii zilei, chiar şi de ultimul sergent de stradă.

Comportarea lui faţă de Florent era plină de o bucurie vinovată. De câte ori se uita la el, îi făcea cu ochiul, îi spunea în şoaptă pe un ton confidenţial lucrurile cele mai banale din lume, chiar şi strângerea de mână lua la Gavard sensuri conspirative. În sfârşit. dăduse şi el peste o aventură; avea legături cu un om într-adevăr compromis; putea să vorbească, fără a minţi prea rău, despre primejdiile pe care le înfruntă. În faţa acestui om venit de la ocnă, a cărui slăbiciune era dovada evidentă a atâtor suferinţe, se simţea desigur cuprins de o teamă nemărturisită, dar această frică excitantă îl înălţa în propriii săi ochi, îl convingea că purtându-se prieteneşte cu un om atât de primejdios, săvârşeşte un act foarte eroic. Florent devenise pentru el o persoană sacrosanctă, iar părerile sale literă de evanghelie; când nu mai avea alte argumente şi când voia să-i dea guvernului vreo lovitură zdrobitoare, pomenea numele lui Florent.

Gavard, care locuia tot pe strada Saint-Jacques, îşi pierdu-se nevasta la câteva luni după lovitura de stat. Păstrase ospătăria până în 1856. Pe vremea aceea se zvonea că Gavard câştigase sume mari în urma unei tovărăşii cu băcanul de lângă el, care aproviziona armata din Orient cu legume uscate. Adevărul este că, după ce-şi vânduse localul, trăise un an de zile din rente. Totuşi, nu prea îi plăcea să vorbească despre originea averii sale, se simţea jenat; n-ar mai fi îndrăznit să-şi spună pe şleau părerea despre războiul din Crimeea, pe care îl denumea o expediţie aventuroasă „menită doar să consolideze tronul şi să umple anumite buzunare”. După vreun an însă, se plictisi de moarte în locuinţa lui de burlac. Cum se ducea aproape zilnic în vizită la familia Quenu-Gradelle, într-o bună zi se mută în strada Cossonnerie, ca să fie mai

aproape de ei. Stând acolo, halele, cu zarva şi bârfelile lor formidabile, îl cuceriră. Numai ca să se distreze, ca să-şi umple zilele pustii cu clevetelile pieţii, se hotărâse să-şi închirieze un loc în hala de păsări. De atunci trăia înconjurat de flecăreli nesfârşite. totdeauna la curent cu toate scandalurile cartierului şi cu capul tobă de hărmălaia necontenită a vocilor din jur.

Gusta din plin nenumărate bucurii măgulitoare: se simţea ca peştele în apă; îşi găsise menirea şi se cufunda cu voluptate în elementul lui. Uneori Florent se ducea să-i dea bineţe, la el în dugheană. După-amiezile erau încă foarte calde. De-a lungul aleilor strâmte, femeile stăteau şi jumuleau păsările. Razele de soare se strecurau printre perdelele ridicate, iar penele zburau sub degetele îndemânatice ale femeilor, ca nişte fulgi de nea în aerul cald, în pulberea aurie a razelor. Florent era urmărit de chemări insistente, de un alai de oferte îmbietoare: „O frumuseţe de raţă domnule... Ia uitaţi-vă ce mai pui graşi am". „Domnu' domnu', cumpăraţi perechea asta de porumbei.. Năucit de hărmălaie, Florent se degaja stingherit. Disputându-şi-l femeile jumuleau mai departe păsările, şi nori deşi de puf se abăteau asupra lui, sufocându-l ca un fum cald şi înecăcios, plin de mirosul puternic al orătăniilor. Într-un târziu îl întâlnea pe Gavani lângă cişmea; în cămaşă, cu braţele încrucişate pe pieptarul şorţului său albastru, perora în faţa prăvăliei. Cu aerul unui stăpân înţelegător, Gavard domnea acolo asupra unui grup de zece-douăsprezece femei. Era singurul bărbat de prin partea locului. Avea o limbă atât de ascuţită, încât se certase cu cele cinci sau şase fete pe care le angajase rând pe rând să-i vadă de dugheană; până la urmă se hotărâse să-şi vândă singur marfa, deoarece, zicea el nevinovat, gâştele astea stau şi bârfesc toată ziulica – şi el, bietul, nu le mai poate stăpâni. Dar, cum în lipsa lui, tot trebuia să-i păzească cineva prăvălia, îl luase pe Marjolin, care tăia frunză la câini, hoinărind de pomană, după ce

încercase zadarnic să înveţe vreuna dintre micile meserii ale halelor. Uneori, Florent stătea câte un ceas întreg cu Gavard, uimit de trăncăneala-i necurmată, de masivitatea şi de dezinvoltura sa printre toate fustele alea; ba îi lua uneia vorba din gură, ba se lua la harţă cu alta de la distanţa de zece dugheni, ba îi sufla unei vecine muşteriul de sub nas, făcând de unul singur mai mult zgomot decât cele peste o sută de precupeţe a căror hărmălaie zguduia ca un uriaş tam-tam până şi plăcile de fontă ale halei.

Toată familia negustorului de păsări se reducea la o cumnată şi o nepoată. Când îi muri nevasta, sora ei mai mare, doamna Lecoeur, rămasă şi ea văduvă ele vreun an de zile, o jeli din cale afară, ducându-se aproape în fiecare seară să-l mângâie pe nefericitul soţ. Pesemne că, pe vremea aceea, se legănase cu nădejdea să-l cucerească şi să ia locul cald încă al răposatei. Gavard însă, nu putea să sufere femeile slabe; zicea că îl întristează să simtă oase pe sub piele; de altfel nu mângâia niciodată decât pisicile şi câinii foarte graşi, desfătându-se numai cu spinări dolofane şi bine hrănite. Doamna Lecoeur, jignită, furioasă că banii grataragiului îi scapă printre degete, căpătă o ură cumplită împotriva lui. Cumnatu-său deveni duşmanul pe care îl urmări zi şi noapte. Când îl văzu instalându-se în hală, la doi paşi de pavilionul unde vindea ea unt, brânză şi ouă, îl învinui că „născocise treaba asta ca s-o necăjească şi să-i poarte ghinion”. De atunci, atâta se tot văicări şi se întăritǎ, încât se veşteji şi mai rău şi începu într-adevăr să-şi piardă muşteriii şi să facă afaceri proaste. Mult timp ţinuse pe lângă ea pe fata uneia dintre surorile ei de la ţară, care îi dăduse fetiţa şi nu se mai interesase de ea. Copilul crescuse în mijlocul halelor. Numele ei de familie era Sarriet, de aceea toată lumea îi zicea Sarriette. La şaisprezece ani, Sarriette devenise o diavoliţă atât de vioaie, încât fel de fel de domni veneau să cumpere brânzeturi, numai ca s-o vadă. Dar, cu faţa ei smeadă de madonă brună şi cu doi ochi ca tăciunii aprinşi, nici nu se

uita la ei; avea gusturi poporane. Îşi alese până la urmă un hamal din Ménilmontant care făcea tot felul de corvezi pentru mătuşă-sa. La douăzeci de ani se rostui în chip de precupeaţă de fructe, fără să se fi aflat vreodată precis de unde făcuse rost de bani. De atunci, iubitul ei, căruia i se spunea domnul Jules, începu să-şi îngrijească mâinile, nu mai purtă decât cămăşi curate şi o şapcă de catifea; venea în hală numai după-amiaza, fără nicio ruşine. Stăteau împreună în strada Vauvilliers la etajul al treilea al unei case mari; parterul era ocupat de o cafenea dubioasă. Nerecunoştinţa Sarriettei o înăcri de tot pe doamna Lecoeur, care, furioasă, o împroşca mereu cu valuri de vorbe murdare. Ajunseseră să se certe rău, mătuşa fiind exasperată, nepoata născocind cu domnul Jules prăpăstii, cu care acesta umplea apoi hala de brânzeturi.

Gavard o găsea pe Sarriette nostimă; se arăta foarte îngăduitor faţă de ea, o mângâia pe obraz ori de câte ori o întâlnea, fiindcă era durdulie şi apetisantă.

Într-o după-amiază, pe când Florent stătea în prăvălia fratelui său, istovit de toată alergătura lui zadarnică după o slujbă, iată că intră Marjolin. Băiatul ăsta masiv şi blajin ca un flamand era protejatul Lisei, care zicea că e foarte cumsecade, dar cam prostănac, voinic şi rezistent ca un cai, destul de interesant, deoarece nu i se cunoşteau părinţii. De altfel ea îl plasase la Gavard.

Lisa stătea după tejghea, supărată din cauza pantofilor murdari ai lui Florent care îi mânjiseră pardoseala albă şi trandafirie. Se şi sculase de vreo două ori ca să mai împrăştie nişte rumeguş pe jos. Îi zâmbi lui Marjolin.

— Domnul Gavard m-a trimis să vă întreb… zise tânărul.

Se opri, se uită de jur împrejur şi urmă mai încet:

— Mi-a dat în grija să aştept până n-o mai fi nimeni în prăvălie şi să vă spun întocmai cuvintele astea pe care m-a pus să le învăţ pe de rost: „Întreabă-i dacă nu e nicio primejdie şi dacă pot să vin să vorbim despre aceea ce ştiu dânşii”

— Spune-i domnului Gavard că îl aşteptăm, răspunse Lisa obişnuită cu apucăturile misterioase ale negustorului de păsări.

Dar Marjolin tot nu pleca; rămăsese cu gura căscată în faţa frumoasei mezelărese, cu un aer de supunere drăgăstoasă. Mişcată parcă de această adoraţie tăcută, Lisa adăugă:

— Îţi place la domnul Gavard? Nu e om rău, ar fi bine să fii ascultător.

— Da, doamnă Lisa.

— Atâta doar, că nu prea eşti cuminte; iar te-am văzut ieri pe acoperişurile halei. Şi apoi de ce te-ai înhăitat cu toţi calicii şi cu toate neisprăvitele alea? Acum eşti om în toată firea, trebuie să te mai gândeşti şi la viitor.

— Da, doamnă Lisa.

Între timp intrase o cucoană să comande o jumătate de kilogram de cotlete cu castraveciori, şi Lisa se ocupă de ea. Ieşi de după tejghea şi se duse în fundul prăvăliei, spre butuc. Acolo, cu un cuţit subţire tăie trei cotlete dintr-o halcă de porc; apoi ridică satârul, dezgolindu-şi încheietura solidă a mâinii şi lovi scurt de trei ori. La fiecare lovitură, rochia ei de lână neagră se ridica uşor în spate şi i se vedeau balenele corsetului prin stofa întinsă a corsajului. În timp ce lua cotletele şi le cântărea tacticos, era foarte serioasă, cu buzele strânse, cu ochii limpezi.

După plecarea cucoanei, îl văzu pe Marjolin care se holba la ea, încântat de felul cum dăduse precis şi energic cu satârul:

— Ce? Tot aici eşti? strigă ea.

Când să iasă, îl chemă înapoi:

— Ia ascultă, dacă te mai prind cu zdreanţă aia de Cadine... Nu, să nu zici că nu e aşa. Azi-dimineaţă eraţi împreună la măruntaie, căscaţi gura când se tăiau capetele de oi... Nu înţeleg cum poate un bărbat frumos ca tine să-şi piardă vremea cu o sfrijită, o târâtură ca ea... Hai, du-te de-i spune domnului Gavard să vină repede, cât nu e nimeni

pe aici.

Marjolin plecă ruşinat, cu un aer deznădăjduit, fără să mai scoată o vorbă.

Frumoasa Lisa rămase în picioare în spatele tejghelei, cu capul întors spre hală; Florent o privea tăcut, uimit de frumuseţea ei. Până atunci nu se uitase bine la ea, în general nu prea ştia să se uite la femei. O vedea dincolo de grămada de carne de pe tejghea. În faţa ei se înşirau, în farfurii de porţelan alb, bucăţi de salam de Arles şi Lyon, limbi şi slăninuţe fierte în mirodenii, o piftie din căpăţână de porc, un borcan deschis cu tocătură de porc prăjită şi o cutie desfăcută de sardele, în care nu se vedea decât o baltă de ulei; mai încolo, de o parte şi de alta a tejghelei, erau întinse pe tocătoare turtiţe din pastă de ficat şi carne de porc, o şuncă obişnuită, trandafirie, o şuncă de York roşie ca sângele sub stratul gros de grăsime. Pe lângă toate astea se mai vedeau farfurii rotunde sau ovale, cu limbă împănată, piftie de pasăre umplută cu trufe, şi căpăţâni cu fistic; chiar lângă ea, la îndemână, se aflau nişte străchini galbene cu carne de viţel împănată şi cu pateu de gâscă şi de iepure. Aşteptându-l pe Gavard, care zăbovea, rândui cu grijă la capătul tejghelei, pe o policioară de marmură, fâşiile de slănină; alinie frumos borcanele cu untură şi cu sos de friptură, şterse talerele celor două balanţe, încercă etuva al cărei reşou era gata să se stingă; apoi, tot tăcută, întoarse din nou capul şi se uită iar spre hală. Aroma cărnii umplea prăvălia, îmbinându-se cu mirosul pătrunzător al trufelor şi învăluind-o pe Lisa într-o atmosferă densă şi calmă. În ziua aceea era de o prospeţime excepţională; albul imaculat al şorţului şi manşetelor sale prelungeau albeaţa farfuriilor până aproape de gâtul ei rotund, de obrajii trandafirii, pe care ai fi zis că se reflectă nuanţele delicate ale şuncilor şi paloarea slăninii transparente. Pe măsură ce o privea, Florent se simţea din ce în ce mai intimidat, mai stânjenit de înfăţişarea ei corectă; până la urmă o examină pe furiş în oglinzile din prăvălie. O vedea din spate, din faţă, din

profil; îi regăsea imaginea reflectată cu capul în jos chiar pe tavan, cu şuviţele de păr lipite pe tâmple, cu cocul bine strâns. O mulţime de Lise umpleau prăvălia cu umerii lor voinici, cu braţele lor vânjoase, cu piepturile lor rotunde, atât de tăcute şi de încordate, încât nu trezeau nicio poftă trupească; semănau mai degrabă cu un pântec multiplicat.

Florent se opri cu plăcere, în special, asupra unui profil încadrat de două jumătăţi de porc, reflectat chiar în oglinda de lângă el. De-a lungul plăcilor de marmură şi a oglinzilor, agăţaţi de cârligele barelor de fier, atârnau porci şi fâşii de slănină; iar profilul Lisei, rotunjimile ei, gâtul durduliu şi pieptul bogat, constituiau parcă în mijlocul acestor slănini şi cărnuri crude, efigia unei regine grase. Apoi, frumoasa mezelăreasă se aplecă asupra acvariului din vitrină, zâmbind prietenoasă celor doi peştişori care înotau fără încetare.

Tocmai atunci intră şi Gavard. Pătruns de importanţa lui. se duse la bucătărie să-l cheme pe Quenu. După ce se aşeză pieziş pe o măsuţă ele marmură, lăsându-l pe Florent pe scaun, pe Lisa în spatele tejghelei şi pe Quenu sprijinit de o halcă de porc, anunţă în sfârşit că-i găsise lui Florent o slujbă şi că aveau să se distreze grozav, dându-i cu tifla guvernului.

Se întrerupse însă brusc, văzând-o intrând pe domnişoara Saget, care deschisese uşa prăvăliei numai fiindcă remarcase de pe stradă că la Quenu-Gradelle era adunată o societate numeroasă. Bătrânica, în rochia ei decolorată, ţinând pe braţ nelipsitul coş negru, purtând aceeaşi pălărie de pai negru fără panglici care îi învăluia faţa palidă într-o umbră vicleană, salută în treacăt bărbaţii şi-i zâmbi acru Lisei. Era o veche cunoştinţă; stătea de vreo patruzeci de ani tot pe strada Pirouette trăind probabil dintr-o mică rentă despre care nu vorbea defel. Într-o zi, pomenise totuşi de Cherbourg, adăugând că acolo se născuse. Niciodată nu s-a ştiut altceva despre ea. Vorbea numai despre ceilalţi, povestind cu de-amănuntul viaţa lor;

ştia până şi câte cămăşi dau la spălat pe lună; împingea atât de departe nevoia de a pătrunde în intimităţile vecinilor, încât asculta pe la uşile oamenilor şi le desfăcea scrisorile. Din Saint-Denis până în strada Jean-Jacques Rousseau şi din Saint-Honoré până în Mauconseil, toţi se temeau de gura ei. Cât era ziulica de lungă umbla de colo-colo cu coşul ei gol, sub cuvânt că târguieşte; de fapt nu cumpăra nimic ci colporta ştiri, se ţinea la curent cu cele mai infime întâmplări, reuşind astfel să-şi îmbuibe creierii cu istoria completă a tuturor locuitorilor cartierului, clasificaţi pe case şi etaje. Quenu bănuise totdeauna că ea împrăştiase vestea morţii unchiului Gradelle pe tocătorul din bucătărie; de atunci n-o mai putea suferi. De altfel, era foarte bine informată cu privire la unchiul Gradelle şi la familia Quenu; îi diseca pe toate părţile, le ştia povestea de-a fir a păr. Dar, de vreo cincisprezece zile, apariţia lui Florent o dezorienta; era mistuită de curiozitate ca de friguri. Când se producea câte o spărtură neprevăzută în colecţia ei de ştiri, se îmbolnăvea de-a binelea. Şi totuşi, ar fi putut să jure că pe lunganul ăsta îl mai văzuse cândva.

Se opri în faţa tejghelei, uitându-se rând pe rând la toate farfuriile şi zise cu vocea ei subţirică:

— Zău, nu mai ştii ce să mănânci. Toată după-amiaza alerg ca o nenorocită ca să-mi găsesc ceva pentru cină... Şi la urmă îmi trece toată pofta. Mai aveţi antricoate pané, doamnă Quenu?

Fără să aştepte răspunsul, ridică unul dintre capacele încălzitorului taman în partea cârnăciorilor, cârnaţilor şi caltaboşilor. Reşoul se răcise iar în oală nu mai rămăsese decât un cârnat turtit, uitat acolo.

— Uitaţi-vă în partea ailaltă domnişoară Saget, spuse mezelăreasa, cred că a mai rămas un antricot.

— Nu, nu mă tentează, şopti bătrâna băgându-şi totuşi nasul şi sub cel de al doilea capac. Mi se făcuse poftă, dar de fapt, antricoatele pané sunt prea grele seara. Aş prefera ceva care nu mai trebuie încălzit.

Se întoarse spre Florent, se uita când la el, când la Gavard care bătea darabana pe măsuţa de marmură; le zâmbea încurajându-i parcă să-şi continue conversaţia.

— De ce nu luaţi puţină costiţă fiartă în mirodenii? întrebă Lisa.

— Da, poate că o să iau totuşi o bucăţica de costiţă.

Luă furculiţa cu mâner de metal alb, aşezată pe marginea farfuriei şi o înfipse în fiecare bucată de costiţă fiartă, căutându-i nod în papură. Lovea uşor oasele, vrând parcă să le aprecieze grosimea, întorcea fâşiile de carne trandafirie, examinându-le atent şi tot repeta:

— Nu, nu mă tentează.

— Luaţi atunci limbă, sau o bucată de căpăţână de porc, sau o felie de carne de viţel împănată, zise mezelăreasa răbdătoare.

Domnişoara Saget însă clătina din cap. Mai zăbovi o clipă, strâmbând din nas deasupra farfuriilor; apoi, văzând că tot nu se hotărăsc să vorbească în prezenţa ei şi că nu va afla nimic, plecă spunând;

— Vedeţi, de fapt îmi era poftă de un antricot pané, dar ăsta care v-a rămas e prea gras... O să iau altă dată.

Lisa se aplecă, urmărind-o cu privirea printre ghiudenurile din vitrină. O văzu traversând şoseaua şi intrând în hala de fructe.

— Capră bătrână! bombăni Gavard.

Şi fiindcă rămăseseră iarăşi singuri le vorbi despre slujba pe care i-o găsise lui Florent. Era o poveste lungă. Un prieten de al lui, domnul Verlaque, inspector la hala ele peşte, era atât de bolnav, încât se vedea nevoit să-şi ia un concediu. Chiar în dimineaţa aceea bietul om îi spusese că ar fi foarte mulţumit dacă şi-ar găsi el însuşi un înlocuitor, ca să-şi poată relua postul când s-o vindeca.

— Vedeţi voi, adăugă Gavard, Verlaque n-o mai duce nici şase luni. Slujba o să-i rămână lui Florent. E o situaţie frumoasă. Şi unde mai pui că băgăm în cofă şi poliţia! Postul ăsta ţine de prefectură. Ce nostimadă o să fie când

s-o duce să-şi ia leafa de la poliţaii ăştia.

Râdea încântat, toate astea i se păreau grozav de caraghioase.

— Nu vreau slujba asta, spuse Florent categoric. M-am jurat să nu primesc nimic din partea imperiului. Mai bine aş crăpa de foame, decât să intru la prefectură. Auzi, Gavard, e imposibil.

Gavard auzea şi se simţea cam jenat. Quenu lăsase capul în jos. Lisa însă se întorsese spre Florent şi-l privea fix; gâtul i se umflase, pieptul era gata să-i străpungă bluza. Când să deschidă gura, intră Sarriette. Iar se făcu linişte.

— Ei drăcie! strigă Sarriette cu râsul ei mângâietor. Uitasem să cumpăr slăninuţă... Doamnă Quenu, tăiaţi-mi vreo douăsprezece felioare foarte subţiri vă rog, pentru friptura de ciocârlii... Jules vrea să maniace ciocârlii... Ce mai faci unchiule, o duci bine?

Umpluse prăvălia cu fustele ei înfoiate. Le zâmbea tuturor, proaspătă ca o floare, puţin zbârlită într-o parte de cementul din hală. Gavard o luă de mână şi ea zise cu neruşinare:

— Pariez că vorbeaţi despre mine când am intrat. Ce tot spuneaţi, unchiule?

Lisa o chemă.

— Ia uitaţi-vă, sunt destul de subţiri?

Tăia cu delicateţe feliile pe un tocător mic, aşezat în faţa ei. Apoi, învelindu-le:

— Altceva nu vă mai trebuie?

— De fapt, dacă tot am venit, zise Sarriette, daţi-mi şi o jumătate de kilogram de untură... Ador cartofii prăjiţi; cu cartofi de zece centime şi cu o legătură de ridichi mi-am şi făcut masa de prânz... Da. o jumătate de chil de untură doamnă Quenu.

Mezelăreasa pusese o bucată de pergament pe cântar. Cu o lopăţică din lemn de merişor lua untura dintr-un borcan de sub raft şi cu mână sigură mărea treptat grămăjoara de grăsime ce se cam întindea. Când, în sfârşit,

talerul balanţei se înclină, luă pergamentul, îl îndoi cu vârful degetelor, făcând repede pachetul.

— Un franc şi douăzeci, zise ea, şi cu treizeci de centime slăninuţa, face un franc şi cincizeci de centime. Altceva mai vreţi?

Sarriette spuse că nu. Râzând de i se vedeau toţi dinţii, uitându-se drept în ochii bărbaţilor, plăti marfa; fusta cenuşie i se răsucise, iar broboada roşie i se dezlegase, descoperind în mijloc o fâşie din pieptu-i alb. Înainte de a pleca, se întoarse spre Gavard şi-l ameninţă, glumind întruna:

— Aşa, deci nu vrei să-mi spui ce povesteai când am intrat? Te-am văzut din stradă cum râdeai... Ah, prefăcutule! Na. nu te mai iubesc.

În sfârşit, ieşi din prăvălie şi traversă strada în fugă. Frumoasa Lisa spuse tăios:

— Domnişoara Saget ne-a trimis-o.

Se aşternuse tăcerea. Gavard era încă înmărmurit, de felul cum îi primise Florent propunerea. Tot mezelăreasa reluă discuţia, pe un ton foarte prietenesc:

— Rău faci, Florent, că refuzi postul de inspector al pescăriei... Ştii ce greu e să-ţi găseşti o slujbă în ziua de azi. De altfel, nu prea eşti în situaţia de a face pe mofturosul.

— V-am spus care mi-e punctul de vedere, răspunse Florent.

Lisa dădu din umeri.

— Ei, să fim serioşi. Admit că guvernul nu-ţi place. Dar ăsta nu e un motiv ca să nu-ţi câştigi pâinea; prea ar fi stupid. Pe de altă parte, dragul meu, împăratul nu e om rău. Când ne tot povesteşti necazurile dumitale, te las în pace, dar de fapt, de unde vrei să fi ştiut el că voi mâncaţi pâine mucegăită şi carne împuţită? Nu poate nici el să le cuprindă chiar pe toate... Vezi bine că nouă nu ne-a pus beţe în roate, ne-a lăsat să ne vedem liniştiţi de afaceri... Nu eşti deloc drept, dar deloc.

Gavard se simţea din ce în ce mai jenat. Nu putea răbda ca împăratul să fie lăudat în prezenţa lui.

— Ah, nu, nu doamnă Quenu, şopti el. Nici aşa... Sunt nişte nemernici toţi...

— Ia mai slăbeşte-mă, îl întrerupse Lisa întărâtată. Dumneata n-ai să te astâmperi decât în ziua în care te-or prăda şi te-or căsăpi din pricina neroziilor dumitale. Să nu discutăm despre politică, fiindcă mă enervează... Aici nu-i vorba decât despre Florent, nu-i aşa? Ei bine, eu zic că trebuie neapărat să accepte slujba de inspector. Nu-i aşa Quenu?

Întrebarea neaşteptată a nevestei sale îl stingheri din cale afară pe Quenu, care până atunci tăcuse chitic.

— Ar fi o slujbă bună, zise el fără a lua poziţie.

Şi deoarece iar se aşternuse o tăcere penibilă, Florent reluă:

— Vă rog, s-o lăsăm baltă. Hotărârea mea e definitivă. O să mai aştept.

— Ei asta e acum! Ce-o să mai aştepţi? strigă Lisa, ieşindu-şi din fire.

Obrajii i se îmbujoraseră; şoldurile păreau şi mai late sub şorţu-i alb; bine înfiptă în faţa tejghelei, se stăpânea ca nu cumva să-i scape vreo vorbă rea. Tocmai atunci intră altcineva abătându-i mânia. Era doamna Lecoeur.

— Daţi-mi vă rog o litră de mezeluri asortate, din alea de doi franci şi cincizeci jumătatea de chil, ceru ea.

La început se prefăcuse că nu-l vede pe cumnatu-său; apoi îl salutase dând din cap, fără să scoată o vorbă. Îi cerceta cu de-amănuntul pe cei trei bărbaţi, nădăjduind fără îndoială să le afle taina după mutra cu care abia aşteptau s-o vadă plecată. Simţea că îi deranjează; de aceea devenise parcă mai colţuroasă, mai acră, cum stătea aşa, în fusta ei lălâie, cu braţele-i lungi ca de păianjen, cu mâinile încleştate sub şorţ. Tuşi uşor şi Gavard, stânjenit de tăcerea apăsătoare care se aşternuse iar, o întrebă:

— Eşti răcită?

Răspunse printr-un nu foarte tăios. Acolo unde oasele erau mai proeminente, pielea feţei îi era întinsă şi cărămizie, iar văpaia ce-i mocnea sub pleoape trăda o boală de ficat ascunsă sub acreala ei invidioasă. Se întoarse spre tejghea, urmărind cu ochiul neîncrezător al muşteriului convins că va fi înşelat, fiecare mişcare a Lisei care tocmai o servea.

— Nu-mi puneţi cracauer că nu-mi place, zise ea.

Lisa luase un cuţit subţire cu care tăia feliile de salam. Puţin aplecată, cu ochii la cuţit, trecu apoi la şunca afumată şi la muşchiuleţ tăindu-le în fâşii fine. Mâinile ei dolofane şi trandafirii, ce se atingeau uşor şi molatec de carne, aveau în degetele-i durdulii şi chiar în falange o oarecare supleţe grasă ca a cărnuri lor cu care umbla. Îi întinse clientei o strachină, întrebând-o:

— Friptură de viţel împănată doriţi, nu-i aşa?

Doamna Lecoeur chibzui îndelung, apoi acceptă. Mezelăreasa tăia acum bucăţi de carne de prin străchini. Cu vârful cuţitului lat lua felii de friptură de viţel şi pateu de iepure pe care le aşeza frumos pe hârtie, în mijlocul talerului balanţei.

— Dar căpăţână umplută cu fistic nu-mi pui? remarcă doamna Lecoeur cu glasul ei antipatic.

Lisa se văzu nevoită să-i dea şi căpăţână. Precupeaţa de unt avea însă pretenţii din ce în ce mai mari. Voia acum şi două felii de piftie de pasăre; îi plăcea grozav. Lisa, care deja era nervoasă, se juca iritată cu mânerul cuţitului; degeaba îi tot spunea clientei că piftia era împănată cu trufe şi că se vindea doar în porţiile de trei franci jumătatea de kilogram. Doamna Lecoeur continua să-şi bage nasul în toate străchinile, ca să vadă ce să mai ceară. După ce i-a cântărit marfa, mezelăreasa n-a avut încotro şi a trebuit să-i mai pună aspic şi castraveciori muraţi. Blocul de aspic în formă de turtă aşezat în mijlocul unei tăvi de porţelan tremura sub mâna brutală a mezelăresei furioase; când luă cu vârful degetelor doi castraveciori umflaţi din borcanul

aşezat în spatele fierbătorului, împroşcă mânioasă tot oţetul.

— Asta face un franc şi douăzeci şi cinci de centime, nu-i aşa? întrebă doamna Lecoeur tacticoasă.

Vedea bine că Lisa fierbe de furie stăpânită. Tocmai de aceea era foarte satisfăcută, şi-şi scotea agale gologanii, ca şi când i-ar fi venit greu să se descurce în grămada de mărunţiş din buzunar. Se uita chiondorâş la Gavard, bucurându-se de tăcerea stânjenită pe care prezenţa ei o prelungea şi-şi propunea să nu se mişte de acolo, ca să-i înveţe minte să mai facă pe secretoşii cu ea. Mezelăreasa îi dădu însă pachetul în braţe aşa încât nu mai avu încotro şi trebui s-o ia din loc. Plecă fără să spună un cuvânt, învăluind toată prăvălia într-o privire lungă.

După ce ieşi, Lisa explodă.

— Şi pe asta tot Saget ne-a trimis-o. Javra aia bătrână n-o avea cumva de gând să ne trimită toată hala pe cap ca să afle ce vorbim! Caraghioasele! Cine a mai auzit să cumperi după-masă, la ora cinei, antricoate pané şi mezeluri asortate. Astea sunt în stare să-şi strice stomacul numai să nu le scape vreo taină... Dacă Saget mai îmi trimite încă una, o să vedeţi ce-i fac. Sora mea să fie şi tot o dau afară în brânci.

Cei trei bărbaţi tăceau speriaţi de mânia Lisei. Gavard se sprijini de balustrada cu rampa de aramă a tejghelei; cu un aer foarte atent, învârtea unul dintre stâlpii de cristal ai balustradei ce juca pe vergeaua de alamă. Apoi, ridicând capul, zise:

— Eu consideram afacerea asta, ca o treabă bună.

— Ce afacere? întrebă Lisa care încă nu-şi revenise.

— Slujba de inspector de pescărie.

Lisa dădu din mâini a lehamite, se uită lung la Florent, apoi se aşeză pe bancheta capitonată din spatele tejghelei şi nu-şi mai descleştă buzele. Gavard îşi explica pe îndelete ideea. De fapt, tot guvernul era păcălit, deoarece trebuia să scoată banii. Repeta binevoitor:

— Dragul meu, ticăloşii ăştia te-au lăsat să crăpi de foame, nu-i aşa? Ei, acum trebuie neapărat să te laşi întreţinut tocmai de ei... Ar fi straşnic; asta mi-a plăcut de la început.

Florent zâmbea, dar continua să zică nu. Quenu, ca să-i facă plăcere neveste-sii, se căznea să tot dea sfaturi bune, dar Lisa părea că nici nu mai ascultă. De câteva clipe se uita atentă înspre hale. Deodată sări în picioare strigând:

— Aha, acum mi-o trimit pe Normandă! Cu atât mai rău pentru ea; o să plătească toate oalele sparte.

O femeie brună, înaltă, tocmai deschidea uşa. Era frumoasa pescăreasă, Louise Méhudin, zisă Normanda. Era de o frumuseţe picantă, cu pielea foarte albă şi fină, aproape tot atât de solidă ca şi Lisa, dar cu ochi mai zglobii şi sâni mai provocatori. Intră îndrăzneaţă, cu lanţul de aur zornăindu-i deasupra şorţului, cu capul descoperit, pieptănată modern şi cu o fundă mare de dantelă pe piept, datorită căreia era considerată regina întru cochetărie a întregii hale. În jurul ei plutea un vag miros de peşte; pe mână i se lipise chiar lângă degetul mic un solz de scrumbie, ca o aluniţă sidefie. Cele două femei erau prietene intime, deoarece locuiseră în aceeaşi casă pe strada Pirouette; ceea ce însă le apropia şi mai mult era o uşoară rivalitate care le făcea să se ocupe fără încetare una de cealaltă. În tot cartierul se spunea frumoasa Normandă după cum se spunea şi frumoasa Lisa. Acest paralelism, această continuă comparaţie, le silea să-şi apere cu îndârjire reputaţia de frumuseţe. Dacă se apleca puţin peste tejghea, mezelăreasa o zărea, în pavilionul de peste drum, pe frumoasa pescăreasă în mijlocul somonilor şi calcanilor ei. Se supravegheau reciproc. Frumoasa Lisa îşi strângea mai tare corsetul. Frumoasa Normandă îşi mai punea încă un inel în deget, încă o panglicuţă pe umăr. Când se întâlneau erau foarte drăgăstoase, îşi făceau fel de fel de complimente, dar cu coada ochiului îşi căutau pe furiş defectele. Se aprovizionau ostentativ una la cealaltă şi

pretindeau că se iubesc foarte mult.

— Ia spuneţi-mi, faceţi caltaboşii mâine seară? întrebă Normanda zâmbitoare.

Lisa o primi cu răceală. Se mânia rareori, dar când o apuca furia, o ţinea mult şi era neînduplecată. Îi răspunse printr-un da acru, cu gura pe jumătate. Normanda continuă:

— Nu de alta, dar ador caltaboşii fierbinţi, când îi scoţi din oală… O să vin să iau şi eu.

Se uită la Florent tare părea că o interesează. Îşi dădea seama că rivala ei n-o primise bine, şi nu-i venea să plece fără s-o fi împuns la rându-i. De aceea adăugă, imprudentă:

— Am cumpărat mai alaltăieri nişte caltaboş… Să ştii că nu prea era proaspăt.

— Nu prea era proaspăt! repetă cu buzele tremurând, mezelăreasa galbenă de furie.

Poate că totuşi s-ar mai fi stăpânit ea, ca nu cumva Normanda să-şi închipuie că e invidioasă pe funda ei de dantelă, dar asta era prea de tot: nu numai că o iscodeau, acum venea s-o şi insulte. Sprijinindu-se cu pumnii pe tejghea se aplecă şi cu voce cam răguşită:

— Ia ascultă, săptămâna trecută când mi-ai vândut calcanii ăia mici – ştii prea bine care – am venit oare să-ţi spun de faţă cu toată lumea că erau stricaţi?

— Stricaţi?! Calcanii mei stricaţi? strigă pescăreasa, stacojie de furie.

O clipă li se tăie răsuflarea, amuţiră amândouă, înfruntându-se pe deasupra tejghelei cu cărnuri. Toată frumoasa lor prietenie se dusese de râpă; un singur cuvânt fusese de ajuns ca de sub zâmbetul lor drăgălaş să le apară colţii ascuţiţi.

— Mojico! zise frumoasa Normandă. Nu mai calc pe aici cât oi trăi!

— N-ai decât, atâta pagubă, zise frumoasa Lisa. Lasă că te ştiu eu ce poamă îmi eşti.

Pescăreasa ieşi trântind o înjurătură; mezelăreasa tremura toată. Scena se desfăşurase cu atâta repeziciune,

încât cei trei bărbaţi, uluiţi, nu apucaseră să intervină. Lisa îşi veni însă în fire destul de repede. Reluă conversaţia, fără să pomenească nimic despre cele petrecute, când Augustine, ajutoarea ei, se întoarse din oraş. Atunci îl luă de o parte pe Gavard şi-i spuse să nu-i dea încă niciun răspuns domnului Verlaque; îi ceru răgaz cel mult două zile ca să-l convingă pe cumnatul ei. Quenu se întoarse în bucătărie. Gavard îl duse pe Florent să bea un păhărel la domnul Lebigre; pe drum îi arătă trei femei care stăteau de vorbă pe aleea principală a halelor, între pavilionul pescăriei şi al păsărilor.

— Ia te uită ce le mai turuie gura! şopti el oarecum invidios.

Halele se goleau; pe marginea trotuarului, domnişoara Saget, doamna Lecoeur şi Sarriette stăteau într-adevăr la taclale. Fata bătrână perora.

— Când vă spuneam eu, doamnă Lecoeur, că domnul Gavard se bagă mereu în sufletul lor... Acum aţi văzut şi dumneavoastră, nu-i aşa?

— Oh, da, l-am văzut cu ochii mei! Era cocoţat pe o masă, ca la el acasă.

— În ceea ce mă priveşte, le întrerupse Sarriette, n-am auzit nimic suspect... Nu înţeleg de ce vă agitaţi atâta.

Domnişoara Saget dădu din umeri.

— Ei, frumoaso, zise ea, eşti încă tare naivă! Nu-ţi dai seama de ce familia Quenu îl tot vrăjeşte pe domnul Gavard? Pun rămăşag că o să-i lase toată averea lui micuţei Pauline.

— Crezi?! strigă doamna Lecoeur, lividă de furie.

Apoi urmă, cu o voce plângăreaţă, de parcă ar fi primit o lovitură cumplită.

— Vai de capul meu, sunt o biată femeie singură şi fără apărare. Omul ăsta poate să facă tot ce pofteşte... Nu vedeţi că nepoată-mea ţine cu el. A uitat tot ce am făcut pentru ea şi m-ar da legată pe mâna lui.

— Ba deloc, tuşică, zise Sarriette, dumneata eşti aceea

care m-ai tot ocărât mereu.

Se împăcară însă pe loc şi se îmbrăţişară. Nepoata promise să n-o mai necăjească; mătuşa se jură pe tot ce avea mai sfânt că o iubea pe Sarriette ca pe propria ei fiică. Atunci domnişoara Saget le dădu fel de fel de sfaturi cum să se poarte ca să-l silească pe Gavard să nu-şi risipească averea.

Ajunseră la concluzia că familia Quenu-Gradelle erau nişte oameni de nimic şi că trebuiau supravegheaţi.

— Nu ştiu ce mişmaşuri se petrec la ei, zise fata bătrână, dar nu-mi miroase a bine... Ce părere aveţi de Florent ăsta, de vărul doamnei Quenu?

Cele trei femei se apropiară unele de altele şi începură să vorbească mai încet:

— Ştiţi bine, reluă doamna Lecoeur, că l-am văzut într-o dimineaţă cu ghetele rupte, cu hainele prăfuite, cu mutra unui hoţ care a dat o lovitură... Mie mi-e frică de băiatul ăsta.

— Nu, e slab, dar nu e om rău, şopti Sarriette.

Domnişoara Saget cugeta cu glas tare:

— De cincisprezece zile tot iscodesc, mă dau bătută.. Domnul Gavard îl cunoaşte fără îndoială... Şi eu trebuie să-l fi întâlnit pe undeva, dar nu-mi aduc aminte...

Îşi mai scormonea încă memoria când Normanda sosi valvârtej. Ieşea de la mezelărie.

— E politicoasă foc, tâmpita asta de Quenu! strigă ea, fericită că-şi poate vărsa năduful. A îndrăznit să-mi spună adineauri că nu vând decât peşte stricat! Ah, dar am pus-o eu cu botul pe labe! Halal speluncă unde vând numai porcării împuţite ca să otrăvească lumea.

— Dar de fapt ce i-ai spus? întrebă bătrâna zădărâtă, încântată că cele două femei se certaseră.

— Eu? Nimic dragă! Nici atâtica, na... Intrasem foarte cuviincios s-o anunţ că mâine seară o să iau nişte caltaboş şi atunci mi-a înşirat la tâmpenii... Prefăcuta dracului, cu ifosele ei de femeie cinstită! O să mi-o plătească ea, cu vârf

şi îndesat.

Cele trei femei simţeau că Normanda nu prea spune adevărul, dar îi ţineau totuşi isonul, cu un val de vorbe urâte. Se năpustiră asupra străzii Rambuteau, batjocoritoare, născocind fel de fel de poveşti despre murdăria bucătăriei familiei Quenu, găsind învinuiri cu adevărat uluitoare. Mânia lor nu ar fi răbufnit mai ameninţătoare, nici dacă familia Quenu ar fi vândut carne de om. Pescăreasa trebui să-şi repete de trei ori istorisirea.

— Şi văru-su ce-a spus? întrebă cu răutate domnişoara Saget.

— Văru-su! exclamă Normanda cu o voce ascuţită. Voi credeţi în povestea cu vărul... Vreun iubit, asta e nătărăul ăla!

Cele trei cumetre protestară. Cinstea Lisei era unul dintre crezurile de nezdruncinat ale cartierului.

— Ia mai slăbiţi-mă! Parcă poţi să ştii adevărul despre mironosiţele astea grase, care sunt numai osânză? N-aş pune mâna în foc pentru cinstea ei. Are un bărbat prea nătăfleţ ca să nu-l încornoreze.

Domnişoara Saget dădea din cap, vrând parcă să arate că nu e nici ea departe de a împărtăşi această părere. Reluă încetişor:

— Cu atât mai mult cu cât nu prea se ştie ele unde a picat vărul ăsta şi că povestea spusă de familia Quenu cam dă de bănuit.

— Ei, e iubitul balenei! afirmă din nou pescăreasa. Un derbedeu, un vântură-lume pe care l-a cules de pe stradă. Se vede cât de colo.

— Bărbaţii slabi sunt grozavi, spuse Sarriette cu un aer convins.

— L-a înţolit din cap până în picioare, observi doamna Lecoeur. Trebuie s-o coste, nu glumă.

— Da, da, s-ar putea să aveţi dreptate, murmură domnişoara bătrână. O să trebuiască să aflam...

Atunci, se hotărâră să se ţină la curent cu toate cele ce

se vor petrece în casa familiei Quenu-Gradelle. Negustoreasa de unt pretindea că o să-i deschidă ea ochii cumnatului său asupra oamenilor cu care are de-a face.

Între timp, Normandia se mai liniştise; fată bună de fapt, obosită de a fi trăncănit prea mult, plecă. Cum întoarse spatele, doamna Lecoeur zise cu perfidie:

— Sunt sigură că Normanda trebuie să fi fost obraznică, ăsta e obiceiul ei... Ar face bine să nu prea vorbească despre veri căzuţi din cer, tocmai ea care a găsit un copil în dugheana unde vinde peşte.

Se priviră câteşitrele, râzând. Apoi, când doamna Lecoeur, la rândul ei, se îndepărtă:

— Rău face mătuşa mea că se ocupă de poveşti de soiul ăsta; de aia e aşa de slabă, reluă Sarriette. Mă bătea, când bărbaţii se uitau după mine. Ehei, poate ea să caute mult şi bine, n-o să găsească niciun plod sub pernă, mătuşica.

Domnişoara Saget râse din nou. Şi când rămase singură, pe când se înapoia în strada Pirouette îşi zise că „gâştele astea trei” nu fac nici cât o ceapă degerată.

Pe de altă parte însă, s-ar putea s-o fi văzut-o cineva; ar fi cam prost să se certe cu familia Quenu-Gradelle, oameni cu stare şi care se bucură de consideraţie. Ocoli pe strada Turbigo şi se duse la brutăria Taboureau, cea mai arătoasă brutărie din tot cartierul. Doamna Taboureau era prietenă la cataramă cu Lisa şi avea în toate celea o autoritate netăgăduită. Când se spunea: „Doamna Taboureau a zis aşa, doamna Taboureau a zis pe dincolo”, nu-ţi mai rămânea docil să te declari de acord. În ziua cu pricina, bătrâna domnişoară, sub cuvânt că vrea să ştie la ce oră o să fie cuptorul încins ca să aducă şi ea la copt o tavă cu pere, intră în brutărie şi se apucă s-o laude în gura mare pe mezelăreasă, copleşind cu elogiile sale curăţenia bucătăriei şi calitatea caltaboşilor ei. Apoi, bucuroasă de acest alibi moral, încântată că fără să se fi pus rău cu careva, aţâţase totuşi focul scandalului pe care îl adulmecase, se întoarse acasă mai uşurată, tot scotocindu-şi de zor amintirile cu

privire la chipul acestui văr al doamnei Quenu.

În aceeaşi seară, după cină, Florent ieşi şi se plimbă câtva timp pe una dintre aleile halelor. Se lăsa o ceaţa străvezie; pavilioanele pustii erau cenuşii şi triste, brăzdate de felinare ca de nişte lacrimi gălbui. Pentru prima dată, de când se întorsese, Florent se simţea inoportun; era conştient de modul grosolan în care el, slăbătura naivă, dăduse buzna peste această lume grasă şi prosperă; îşi dădea seama precis că stinghereşte tot cartierul, că pentru familia Quenu, falsul văr, cu mutra compromiţătoare, a devenit o povară. Gândurile acestea îl întristau grozav.

Nu băgase de seamă nici cea mai vagă urmă de nemulţumire la fratele lui şi nici la Lisa; totuşi, însăşi bunătatea lor îl făcea să sufere; considera că, instalându-se astfel la ei în casă, dăduse dovadă de o totală lipsă de delicateţe. Era încolţit de fel de fel de îndoieli. Discuţia de după-amiază din prăvălie îi lăsase un gust cam amar. Era parcă năpădit de mirosul cărnurilor de pe tejghea şi se simţea alunecând uşor pe panta slăbiciunii, a laşităţii îmbuibate. Poate că totuşi greşise refuzând slujba de inspector care i se oferise, Gândul acesta dezlănţuia în sufletul său o luptă crâncenă; era nevoit să se scuture cu energie, ca să-şi regăsească ceva din vechea lui intransigenţă. Deodată, prin aleea acoperită a halei, suflă o pală de vânt umed. Abia atunci când trebui să-şi încheie redingota, îşi regăsi oarecum calmul şi hotărârea. Vântul îi luase parcă de pe haine acel miros gras de mezelărie, care îl moleşea atât de tare.

Când să se întoarcă acasă, se întâlni cu Claude Lantier. Pictorul, înfofolit în paltonul lui verzui, avea un glas înăbuşit, mânios. Era furios pe meseria lui, zicea că pictura te condamnă la o viaţă de câine şi se jura că nu mai pune mâna pe penel câte zile o avea. Chiar în cursul după-amiezii, dăduse cu piciorul într-o pânză şi sfâşiase un studiu reprezentând capul ticăloasei ăleia de Cadine. Era bântuit destul de des de asemenea porniri furioase, ca toţi artiştii

incapabili să realizeze operele trainice şi vii pe care le visează. În astfel de clipe nimic nu mai conta pentru el; bătea străzile năuc, vedea totul în negru şi aştepta ziua următoare ca pe o reînviere. De obicei pretindea că dimineaţa este întotdeauna vesel şi seara îngrozitor de trist; fiecare zi era pentru el o lungă, o deznădăjduită strădanie. Florent nu-l mai recunoştea decât anevoie pe hoinarul nepăsător ce colinda halele noaptea. Se mai întâlniseră în mezelărie. Claude, aflând povestea surghiunitului, îi strânsese mâna şi-i arătase că îl consideră un om foarte cumsecade. De altfel se ducea extrem de rar pe la familia Quenu.

— Tot la mătuşă-mea stai? zise Claude. Nu ştiu cum poţi să suporţi bucătăria aia. Tare urât mai miroase. După ce am stat acolo un ceas, mă simţ sătul pe trei zile. Nu trebuia să intru pe la ei, azi-dimineaţă; de aia mi-am stricat studiul.

Şi după ce merseră câţiva paşi în tăcere, Claude continuă:

— Ah, oamenii ăştia de treabă! Uneori parcă mi se face milă când văd ce bine o duc. Mă gândisem la un moment dat să le fac portretele, dar n-am reuşit niciodată să desenez feţe de astea rotunde, parcă fără oase... Mătuşă-mea Lisa nu e omul care să dea vreodată cu piciorul în cratiţele ei. Mare dobitoc mai sunt! Nu trebuia să sfâşii capul Cadinei; de fapt, dacă mă gândesc bine, poate nici nu era chiar atât de rău.

Atunci se apucară să discute despre Lisa. Claude spuse că maică-sa n-o mai frecventa de mult. Lăsă să se înţeleagă că Lisa se cam ruşina că soră-sa se măritase cu un muncitor; de altfel, nu-i plăceau oamenii nenorociţi. Despre el, îi povesti că un om foarte cumsecade se apucase să-l trimită la liceu din pricina măgăruşilor şi femeilor pe care le schiţa încă de la vârsta de opt ani; omul murise, lăsându-i o rentă de o mie de franci, şi astfel reuşea să nu moară de foame.

— Totuşi, urmă el, aş fi preferat să fiu muncitor...

Tâmplar, de pildă. Sunt oameni foarte fericiţi, tâmplarii. Au de făcut, să zicem, o masă. O fac şi se culcă liniştiţi că şi-au terminat-o, sunt absolut satisfăcuţi... Eu, în schimb, nu închid ochii toată noaptea. Sărăciile alea de studii, pe care nu le pot termina, mi se perindă prin minte. Eu nu isprăvesc niciodată, niciodată, niciodată...

Glasul i se înecă într-un fel de hohot de plâns. Apoi încercă să râdă. Înjura, căuta cuvintele cele mai spurcate, se tăvălea în mocirlă cu mânia rece a unui spirit sensibil şi delicat care îndoindu-se de sine însuşi, doreşte cu orice preţ să se înjosească, într-un târziu se chirci în faţa uneia din ferestruicile beciurilor din hale, unde gazul arde fără încetare. Acolo, în străfundurile acelea, îi arătă pe Marjolin şi pe Cadine care cinau liniştiţi, stând jos pe unul dintre pietroaiele ce slujeau la tăiatul păsărilor. Puştii ăştia făceau ce făceau şi reuşeau să se ascundă în beciuri şi apoi să stea acolo după ce se închideau halele.

— Ah, ce mai lighioană, ce mai lighioană frumoasă! repeta Claude vorbind despre Marjolin cu o gelozie admirativă. Şi când te gândeşti că dobitocul ăsta e fericit! Când or termina de mâncat cartofii, o să se culce într-unul dintre coşurile astea mari pline cu pene. Asta zic şi eu viaţă!... Pe legea mea, ai dreptate să rămâi la mezelărie; poate că ai să te îngraşi, mai ştii?

Plecă pe neaşteptate. Florent se urcă în mansarda lui tulburat de neliniştea nervoasă a pictorului care îi redeşteptase propriile sale îndoieli. A doua zi se feri de mezelărie; îşi petrecu dimineaţa plimbându-se îndelung pe cheiuri. La dejun însă, dulceaţa învăluitoare a Lisei îl prinse iar în mrejele sale. Îi vorbi din nou despre slujba de inspector al pescăriei, fără să insiste prea mult, ca despre o problemă asupra căreia merita să reflectezi. O ascultă, cu farfuria plină dinainte-i, sedus fără voia lui de curăţenia cuviincioasă a sufrageriei; covorul era moale sub picioarele sale; luciul lustrei de aramă, galbenul cald al tapetului şi al mobilei de stejar, totul îi strecura în suflet tendinţa de a

justifica bunăstarea, tulburându-i noţiunile despre bine şi rău, adevăr şi neadevăr. Mai găsi însă destulă tărie să refuze încă o dată; repetând motivele refuzului său, conştient totuşi că era de prost gust să-ţi etalezi astfel încăpăţânarea şi resentimentele într-o ambianţă ca aceasta. Lisa nu se supără; dimpotrivă, zâmbi cu un surâs luminos care îl stânjenea parcă mai mult decât iritarea mocnită din ajun. La cină nu se discută decât despre pregătirea cărnii sărate pentru iarnă, care avea să mobilizeze tot personalul mezelăriei.

Serile începuseră să fie mai reci. Imediat după cină, toată lumea trecea în bucătărie, unde era foarte cald. De altfel bucătăria era atât de mare, încât încăpeau lesne cu toţii, fără să încurce munca ce se desfăşura în jurul mesei pătrate din mijloc. Pereţii încăperii, iluminată cu gaz aerian, erau acoperiţi cu plăci albe şi albastre din faianţă, până la un stat de om. În stânga se afla o plită mare de fontă cu trei ochiuri în care îşi vârau fundurile înnegrite de funingine trei crătiţi joase; mai încolo, o vatră mică, montată deasupra unui cuptor şi prevăzută cu o afumătoare, era menită pregătirii fripturilor; deasupra maşinii de gătit, mai sus de spumiere, linguri şi furculiţe cu mâner lung, se înşirau nişte sertăraşe numerotate, pline cu pesmet măcinat mai fin sau mai mare, pentru şniţele, cu fel de fel de mirodenii, cuişoare, nucşoară şi piper. Mai la dreapta, sprijinit de perete, un bloc uriaş şi greoi de stejar, brăzdat tot de tăieturi şi scobituri, constituia masa pentru tocat; diverse aparate, o maşină de umplut cârnaţi şi una de tocat, fixate pe masă, creau acolo, cu rotiţele şi manivelele lor, o atmosferă misterioasă şi îngrijorătoare, ca într-o bucătărie a iadului. De jur împrejur, pe rafturi şi chiar pe sub mese erau îngrămădite oale, străchini, găleţi, tăvi, felurite vase de tinichea, o baterie de crătiţi adânci şi alta de pâlnii, rasteluri cu cuţite şi satire, şiruri de frigări şi de ace pentru împănat friptura, toate înecate în grăsime. În ciuda curăţeniei desăvârşite, grăsimea se infiltra peste tot,

se prelingea pe plăcile de faianţă, mânjea lespezile roşii ale pardoselii, acoperea plita de fontă cu o mâzgă cenuşie, dădea marginilor mesei de tocat un luciu şi o transparenţă de stejar lăcuit. În mijlocul acestor aburi ce se îngrămădeau strop cu strop şi al evaporării neîncetate a celor trei oale în care se topea slănina, din podea şi până în tavan nu mai rămăsese nici măcar un cui care să nu mustească de grăsime.

La mezelăria Quenu-Gradelle, totul se pregătea în casă. Dinafară nu aduceau decât piftiile, şi pe acestea numai de la o firmă vestită împreună cu tocătura de porc prăjită, borcanele cu conserve, sardelele, brânzeturile şi melcii. De aceea, începând din septembrie, trebuia să se umple la loc beciul, golit în timpul verii. Astfel, seara munca se prelungea uneori chiar după închiderea prăvăliei. Quenu, ajutat de Auguste şi de Léon, umpleau cârnaţii, pregăteau şuncile, topeau untura, preparau costiţa, slăninuţele şi slănina pentru împănat. Toată casa răsuna de zgomotul asurzitor ai cratiţelor şi al satârelor, iar mirosul de bucătărie se infiltra pretutindeni.

Munca aceasta nu-i împiedica să-şi vadă de treaba obişnuită a mezelăriei: pregătirea mezelurilor proaspete, a pateului de ficat şi de iepure, a piftiei de pasăre, a cârnaţilor şi a caltaboşilor.

În seara aceea, pe la unsprezece, Quenu care pusese pe foc două oale cu untură se apucă de caltaboşi. Auguste îl ajuta. Pe un colţ de masă, Lisa şi Augustine cârpeau nişte rufe; vizavi de ele, de cealaltă parte a mesei, Florent, cu faţa întoarsă spre sobă, îi zâmbea Paulinei, care se cocoţase pe genunchii lui şi-l ruga s-o „salte în aer”. În spatele lor, pe masa de stejar, Léon toca lent şi ritmic carnea pentru umplut cârnaţii.

Auguste se duse mai întâi să aducă din curte două căni pline cu sânge de porc. La abator el sacrificase animalele. Lua sângele şi măruntaiele, lăsând în grija băieţilor să jupoaie şi să aducă cu căruţa, în cursul după-amiezii,

carnea porcilor sortată gata. Quenu era de părere că Auguste ştia să taie porcii mai bine ca toţi măcelarii din Paris. Adevărul era că Auguste se pricepea de minune la aprecierea calităţii sângelui: când zicea el: „Caltaboşul o să fie bun”, aşa şi era.

— Ei, ce zici, o să iasă bine caltaboşul? întrebă Lisa.

Omul puse cănile pe jos şi spuse încet:

— Aşa s-ar părea, doamnă Quenu, aş zice că da… Asta o văd mai întâi după cum curge sângele. Dacă se scurge prea încet când scot cuţitul, înseamnă că e un sânge sărac…

— Dar, îl întrerupse Quenu, asta mai depinde şi de felul în care a fost înfipt cuţitul.

Chipul palid al lui Auguste se lumină.

— Da de unde, eu îl înfig totdeauna de patru degete, asta e măsura… Totuşi, ştiţi, cel mai bun lucru este ca sângele, în timp ce curge în găleată, să-mi treacă prin mână, ca să-l bat bine. Trebuie să fie cald, smântânos, dar nu prea gros.

Augustine se oprise din cusut şi se uita la Auguste. Faţa ei roşie, încadrată de un păr aspru, castaniu, avea un aer de atenţie profundă. De altfel Lisa şi chiar micuţa Pauline ascultau şi ele cu mult interes.

— Şi bat aşa, bat aşa, bat aşa… continuă băiatul dând din mână în gol ca şi când ar fi bătut frişcă. Ei bine, când îmi scot mâna şi o privesc, trebuie să fie unsă cu sânge în aşa fel încât mănuşa asta roşie să aibă peste tot aceeaşi culoare… Atunci, pot să spun, fără să dau greş, „caltaboşul o să fie bun”.

Rămase o clipă cu mâna în aer, într-o atitudine molatică şi satisfăcută; ieşind dintr-o mânecă albă, mâna lui, care trăia mai mult prin căldările cu sânge, era trandafirie, cu unghii foarte roşii. Quenu dădea din cap aprobativ. Se făcu linişte. Léon toca mai departe, Pauline, care rămăsese pe gânduri, se cocoţă din nou pe genunchii lui Florent şi ţipă cu glăscioru-i cristalin:

— Hai, vere, spune-mi povestea cu domnul care a fost mâncat de lighioane.

Se vede treaba că discuţia despre sângele porcilor trezise în mintea ei de copil amintirea „domnului mâncat de lighioane”. Florent nu înţelegea şi tot întreba despre cine este vorba. Lisa începu să râdă.

— Vrea povestea nenorocitului ăluia, ţii minte, întâmplarea pe care i-ai istorisit-o lui Gavard într-o seară. Probabil c-o fi auzit-o.

Florent deveni dintr-odată foarte serios. Fetiţa luă în braţe motanul mare, galben, şi-l puse pe genunchii vărului, spunându-i că şi Mouton vrea să audă povestea. Mouton însă sări pe masă. Se aşeză acolo cu spinarea încovoiată, uitându-se cu atenţie la lunganul ăsta deşirat, care de vreo cincisprezece zile era pentru mintea lui de pisoi un subiect de meditaţii profunde. Între timp însă, Pauline începuse să se supere, dădea din picioare, urla că vrea povestea. Deoarece devenise într-adevăr insuportabilă, Lisa îi spuse lui Florent:

— Hai, povesteşte-i odată ce vrea, numai să ne lase în pace.

Florent mai tăcu o clipă, cu ochii în pământ. Apoi, ridicând încet capul, îşi opri privirea asupra celor două femei care coseau, pe urmă se uită la Quenu şi la Auguste care pregăteau oala pentru caltaboş. Gazul ardea liniştit, soba împrăştia o căldură plăcută, toată grăsimea din bucătărie strălucea cu satisfacţia unei ample digestii. Atunci instală fetiţa pe genunchi şi, adresându-i-se cu zâmbetul său trist:

— A fost o dată un biet om, începu, pe care l-au trimis foarte, foarte departe, dincolo de mare… Pe corabia lui se aflau patru sute de ocnaşi, în mijlocul cărora îl aruncaseră. A fost silit să trăiască cinci săptămâni împreună cu aceşti tâlhari, îmbrăcat ca şi ei în haine făcute din pânză groasă şi să mănânce din aceeaşi strachină cu ei. Păduchi mari îi sugeau sângele şi îl treceau sudori reci care îi storceau toată vlaga. Bucătăria, brutăria şi cazanele vasului încingeau în aşa hal cala, încât zece ocnaşi au murit de

căldură. Ziua îi suiau în grupuri de câte cincizeci pe punte, ca să ia aer; deoarece se temeau de ei, spaţiul restrâns pe care se plimbau nenorociţii ăştia se afla în bătaia a două tunuri. Bietul om era foarte mulţumit când îi venea rândul să iasă pe punte, fiindcă atunci nu mai asuda chiar aşa de tare. Nu mai putea să mănânce, pentru că se îmbolnăvise rău. Noaptea, după ce i se puneau lanţurile, în timp ce furtuna zgâlţâia corabia, izbindu-l de cei doi vecini ai săi, îl cuprindea deznădejdea şi plângea, fericit cel puţin că nu-i vede nimeni lacrimile...

Pauline asculta cu ochii holbaţi, cu mânuţele încrucişate într-un gest cucernic.

— Dar asta nu e povestea domnului pe care l-au mâncat lighioanele, îl întrerupse fetiţa... Asta e altă poveste, nu-i aşa vere?

— Aşteaptă, ai să vezi, îi răspunse încet Florent. Ajung acum şi la povestea domnului... Eu îţi spun acum toată povestea.

— Ah, bine, şopti copilul cu un aer fericit.

Totuşi rămăsese pe gloduri, vădit preocupată de o problemă complicată pe care nu reuşea s-o rezolve. Într-un târziu se hotărî să întrebe:

— Dar ce făcuse bietul om, de l-au gonit din ţară şi l-au suit pe corabie?

Lisa şi Augustine zâmbiră. Erau încântate de isteţimea copilului. Iar Lisa, fără să-i răspundă direct, profită de ocazie ca să-i facă puţină morală; o înspăimântă bine, spunându-i că şi copiii care nu sunt cuminţi pot fi trimişi pe o astfel de corabie.

— Atunci, observă Pauline plină de bun simţ, bine i-au făcut; n-avea decât să plângă toată noaptea.

Lisa se apucă iar de cusut, cu umerii plecaţi. Quenu nu auzise nimic. Tocmai tăiase şi vârâse în oală nişte felioare de ceapă, care sfârâiau pe foc cu ţârâituri limpezi şi ascuţite de greieri înnebuniţi de căldură. Mirosea foarte frumos. Când Quenu amesteca prin oală cu lingurarul lui de

lemn. zumzetul se auzea mai tare, iar bucătăria se umplea de mirosul pătrunzător al cepei prăjite. Auguste pregătea pe o tavă bucăţi de slănină, iar satârul lui Léon lovea mai vioi, râcâind uneori masa, mărunţind tocătura pentru cârnaţi care începea să se cam lipească.

— Când, în sfârşit, ajunseră la destinaţie, urmă Florent, îl duseră pe bietul om pe o insulă numită insula Dracului. Se afla acolo împreună cu alţi tovarăşi izgoniţi ca şi el din ţara lor. Erau cu toţii foarte nenorociţi. La început îi siliră să muncească mult, chiar ca nişte ocnaşi. Jandarmii, care îi păzeau, îi numărau de trei ori pe zi, ca să fie siguri că nu lipsea niciunul. Mai târziu, îi lăsară în pace să facă ce vor, numai noaptea îi închideau într-o baracă mare de lemn, unde dormeau în nişte hamace agăţate de două bare de fier. După un an de zile, umblau în picioarele goale, iar hainele li se rupseseră atât de tare, încât li se vedea pielea. Îşi construiseră nişte colibe din trunchiuri de copaci, ca să se apere de soarele ale cărui raze de foc ard totul prin locurile acelea; colibele însă nu-i puteau apăra de ţânţarii care noaptea îi umpleau de bube şi de umflături. Se prăpădiră o grămadă; ceilalţi se îngălbeniră şi se uscară de tot; erau atât de părăsiţi, cu bărbile lor neîngrijite, de ţi-era mai mare mila...

— Auguste, dă-mi bucăţile de slănină, zise Quenu.

După ce-i dădu tava, răsturnă uşor în oală slănina, tot amestecând-o cu lingura. Slănina începu să se topească. De pe plită se ridica un abur mai dens.

— Ce li se dădea de mâncare? întrebă Pauline cu mult interes.

— Li se dădea orez cu viermi şi carne stricată care mirosea urât, răspunse Florent cu un glas din ce în ce mai înăbuşit. Ca să poţi mânca orezul, trebuia mai întâi să alegi viermii. Carnea, friptă bine, tot se mai putea înghiţi; fiartă însă mirosea în aşa hal, încât adesea te apuca durerea de burtă.

După ce cugeta o clipă, copilul declară:

— E mai bine de mine, când sunt pedepsită, mănânc pâine uscată.

Léon tocase toată carnea pentru cârnaţi şi o pusese cu tavă cu tot pe masa pătrată. Mouton, care nu-şi luase ochii de la Florent, uimit parcă de povestea lui, se dăduse la o parte foarte nemulţumit. Se ghemui niţel mai încolo, torcând cu nasul pe grămada de tocătură. Lisa, între timp, nu reuşea să-şi ascundă mirarea şi dezgustul; orezul viermănos şi carnea stricată i se păreau desigur nişte scârboşenii de neconceput, absolut dezonorante pentru cel ce le mâncase. Obrazul ei calm şi frumos, chiar şi gâtul său rotund, exprimau o groază nelămurită în faţa acestui om care se hrănise cu astfel de scârnăvii.

— Nu, hotărât lucru, nu era un loc plăcut, reluă el cu ochii pierduţi în gol, privind fără să vadă oala care fumega, uitând cu totul de micuţa Pauline. Fiecare zi aducea noi jigniri; o neîncetată nimicire a personalităţii umane, violarea oricărei dreptăţi, un dispreţ total faţă de mila cea mai elementară; toate acestea îi exasperau pe deţinuţii mistuiţi cu încetul de frigurile dorinţei bolnăvicioase de răzbunare. Trăiau ca nişte fiare sub ameninţarea permanentă a biciului. Nemernicii voiau să ucidă omenia în ei… Grozăviile acestea nu se pot uita, nu e cu putinţă. Suferinţele astea vor trebui răzbunate, într-o bună zi.

Vorbea foarte încet, şi bucăţelele de slănină, care săltau vesele în oală, îi acopereau vocea cu sfârâiala lor. Lisa însă îl auzea şi se speriase de expresia necruţătoare pe care o luase deodată chipul lui. Vasăzică este un prefăcut, cu aerul ăla de blândeţe pe care şi-l ia de obicei, gândi ea.

Tonul surd al lui Florent o înveselise din cale afară pe Pauline. Se agită pe genunchii lui, încântată de această poveste.

— Şi omul, cu omul ce s-a întâmplat? şopti ea.

Florent se uită la copil, se trezi parcă la realitate şi zâmbetul lui trist îi lumină iar faţa.

— Omul era foarte nenorocit că se afla pe insula aceea.

Nu mai avea decât o singură dorinţă, să fugă, să străbată marea, ca să ajungă la ţărmul a cărui linie alburie se vedea în zare, când timpul era frumos. Dar nu era uşor deloc. Trebuia mai întâi să-şi facă o plută. Deoarece alţi prizonieri încercaseră înaintea lui să fugă, paznicii doborâseră toţi copacii de pe insulă, pentru ca ceilalţi deţinuţi să nu mai aibă niciun lemn. Insula era atât de cheală, de pustie şi de stearpă sub razele necruţătoare ale soarelui, încât viaţa acolo devenea şi mai primejdioasă şi mai înfiorătoare. Atunci omului nostru şi altor doi tovarăşi ai săi le dădu în gând să se slujească de trunchiurile de copac din care-şi făcuseră colibele. Într-o seară o porniră în larg pe bârnele alea prăpădite, pe care le legaseră unele de altele cu ajutorul câtorva ramuri uscate. Vântul îi mâna spre ţărm. Tocmai când să se crape de ziuă, pluta lor se izbi cu atâta putere de un banc de nisip, încât trunchiurile de copac, smulse din legături fură luate de valuri. Nisipul era gata să-i înghită pe cei trei nenorociţi; se înfundaseră până la brâu; unul dintre ei intrase în nisip până la gât şi ceilalţi doi se luptară din greu să-i tragă afară. În sfârşit, ajunseră până la o stâncă atât de mică, încât de-abia puteau sta jos câteşitrei. Când răsări soarele, zăriră în faţa lor ţărmul, o fâşie de stânci cenuşii, ce cuprindeau aproape toată zarea. Doi dintre ei, care ştiau să înoate, se hotărâră să pornească într-acolo. Preferau riscul de a se îneca imediat, decât să moară cu încetul de foame pe colţul acela de stâncă. Îi făgăduiră tovarăşului lor să se întoarcă să-l ia şi pe el după ce-şi vor fi procurat o barcă, pe ţărm.

— Ah, acuma ştiu! strigă Pauline bătând veselă din palme. Asta e povestea domnului care a fost mâncat de lighioane.

— Cei doi ajunseră la ţărm, continuă Florent; din nefericire era complet pustiu şi nu găsiră o barca decât după patru zile… Când se întoarseră pe stâncă, îl văzură pe tovarăşul lor întins pe spate; crabii îi devoraseră picioarele şi mâinile şi-i roseseră obrazul, iar acum mişunau prin burta

lui, făcând să se mişte pielea de pe şolduri, ca şi când acest cadavru, pe jumătate mâncat dar încă proaspăt, ar mai fi fost străbătut de fiorii cumpliţi ai morţii.

Lisei şi Augustinei le scăpă o exclamaţie de dezgust. Léon, care tocmai pregătea intestinele de porc pentru caltaboş, se strâmbă. Quenu se opri din lucru şi se uită la Auguste, pe care îl apucase greaţa. Numai Pauline râdea. Burta aceea mişunând de crabi aducea parcă un miros suspect în bucătăria înmiresmată de slănină şi ceapă.

— Dă-mi sângele! strigă Quenu, care, de altfel, nu prea urmărise povestea.

Auguste aduse cele două căni. Vărsă încet, în şuvoaie subţiri, sângele în oală; între timp, Quenu amesteca violent fiertura care se tot îngroşa. După ce cănile se goliră, Quenu, întinzându-se până la sertăraşele de deasupra plitei, luă din fiecare la rând, câte un pic de mirodenii. Puse în special mult piper.

— L-au lăsat acolo, nu-i aşa? întrebă Lisa. S-au întors la ţărm fără alte necazuri?

— Pe când se întorceau, răspunse Florent, vântul şi-a schimbat direcţia şi i-a împins spre larg. Un val le-a smuls o vâslă şi, la fiecare rafală, apa intra cu atâta furie în barcă, încât îşi petreceau tot timpul golind-o cu mâinile. Şi astfel s-au rostogolit în faţa ţărmului trei zile încheiate; vântul îi azvârlea în larg, marea îi apropia iar de ţărm. Slabele provizii pe care şi le luaseră s-au isprăvit şi au rămas fără nicio îmbucătură de pâine.

— Trei zile! strigă mezelăreasa uimită. Trei zile fără mâncare!

— Da, trei zile fără mâncare; când, în sfârşit, vântul de răsărit îi împinse la ţărm, unul dintre ei era atât de slăbit, încât zăcu pe nisip o dimineaţă întreagă. Spre seară se prăpădi. Tovarăşul lui încercase zadarnic să-l facă să mestece nişte frunze de copac.

Tocmai atunci, Augustine râse încetişor, apoi ruşinată, temându-se să nu fie considerată un om lipsit de suflet,

bâlbâi:

— Nu, nu, nu de asta râd, ci de Mouton... Doamnă, uitaţi-vă la Mouton.

Lisa se înveseli şi ca Mouton, care stătuse până atunci cu nasul în tava cu tocătură, era probabil stânjenit şi dezgustat de toată cărnăria asta. De aceea se ridicase în picioare şi râcâia masa cu laba vrând parcă să acopere tava, cu graba pisicilor care îşi îngroapă scârna. Apoi se întoarse cu spatele, se culcă pe o parte, întinzându-se cu ochii întredeschişi, cu capul întors, alintându-se fericit. Toţi îl lăudară, afirmând că poţi să-i laşi oricâtă carne la îndemână, fiindcă el nu fură niciodată. Pauline povestea foarte confuz că, după ce mânca, Mouton îi lingea degetele şi o spăla fără s-o muşte.

Lisa însă aduse din nou vorba despre posibilitatea de a sta trei zile nemâncat. Stăruia în convingerea ei că nu se poate.

— Nu, spunea ea, nu cred una ca asta... De altfel nimeni n-a răbdat până acum trei zile fără să mănânce. Când zici: „Cutare crapă de foame”, e un fel de a spune. Mai mult sau mai puţin, omul mănâncă totdeauna... Numai nenorociţii într-adevăr complet părăsiţi, oamenii de nimic, s-ar putea să rabde în halul ăsta...

Îi venea probabil să spună „canaliile fără căpătâi”, dar se opri la timp, dând cu ochii de Florent. Totuşi, strâmbătura dispreţuitoare a buzelor ei, ca şi privirea-i limpede, afirmau pe şleau că numai ticăloşii erau capabili să postească în modul acesta dezordonat. Un om, care a fost în stare să stea astfel trei zile nemâncat, era pentru ea o fiinţă absolut periculoasă. Căci, la urma urmei, oamenii cumsecade nu se vârau niciodată în asemenea încurcături.

Acum, bietul Florent se înăbuşea de-a binelea. În faţa lui, soba, în care Léon tocmai zvârlise câteva lopeţi de cărbuni, duduia de mama focului. Se făcuse o căldură grozavă. Auguste, care trebuia să supravegheze oalele cu untură, asuda rău; Quenu, care aştepta ca sângele să se dilueze

bine, îşi ştergea fruntea cu mâneca. Asupra bucătăriei se abătuse un fel de somnolenţă, o atmosferă de indigestie.

— După ce omul îşi îngropa tovarăşul în nisip, reluă Florent, o porni încet, de unul singur, drept înainte. Guyana olandeză, în care se afla, este o regiune împădurită, străbătută de fluvii şi de mlaştini. Omul merse vreo opt zile fără să întâlnească în cale nicio fiinţă omenească. Simţea cum îl pândeşte moartea la fiecare pas. Cu toate că stomacul îi era sfâşiat de foame, nu îndrăznea să muşte din fructele strălucitoare care atârnau pe copaci; se temea de poamele acelea cărnoase, cu reflexe metalice, sub a căror coajă noduroasă părea a se fi adunat cine ştie ce otravă. Zile întregi a tot mers pe sub bolţile întunecoase ale desişurilor, fără să zărească măcar o fâşie de cer, într-o penumbră verzuie ce mişuna de vietăţi înfricoşătoare. Păsări uriaşe zburau deasupra capului său făcând un zgomot grozav cu aripile lor şi scoţând brusc strigăte ascuţite, ca horcăitul unui muribund: salturile maimuţelor şi fuga animalelor ce străbăteau desişurile dinaintea lui îndoiau tulpinile şi stârneau o ploaie de frunze asemeni adierii vântului. Ceea ce însă îi îngrozea cel mai rău erau şerpii; ori de câte ori punea piciorul pe pământul jilav, acoperit cu frunze uscate, vedea capete ascuţite strecurându-se prin înlănţuirea monstruoasă a rădăcinilor şi îngheţa de spaimă. În unele colţuri, mai umede şi mai întunecoase, mişuna o infinitate de reptile negre, galbene, vineţii, vărgate, tărcate asemeni unor ierburi uscate, care, trezite brusc, o luau la fugă. Atunci se oprea, căutând vreun pietroi pe care să pună piciorul, pentru a scăpa de acest pământ moale în care se afunda; stătea ceasuri întregi, înspăimântat de câte un şarpe boa, zărit într-un luminiş, cu coada încolăcită, cu capul drept, legănându-se ca un trunchi uriaş, presărat cu pete aurii. Noaptea dormea prin copaci, speriat de cea mai uşoară atingere, părându-i-se mereu că aude în bezna înconjurătoare nesfârşita alunecare a unor solzi; se înăbuşea sub frunzişul fără

margini; era o căldură apăsătoare ca într-un cuptor, umezeala mustea de peste tot ca o sudoare pestilenţială, încărcată de mirosul aspru cil copacilor aromatici şi al florilor puturoase.

Când, în sfârşit, reuşea să se degajeze şi, după ore şi ore de mers, vedea iarăşi cerul albastru, bietul om se trezea în faţa unui râu lat. care îi tăia calea; atunci o lua la vale pe Lângă râu, cu ochii aţintiţi asupra spinărilor cenuşii ale caimanilor sau cercetând ierburile cărate de ape, trecând râul înot, când i se părea că a găsit locuri mai puţin primejdioase. Alteori dădea peste nişte câmpii mănoase; o vegetaţie bogată acoperea spaţii întinse, punctate din loc în loc de oglinda limpede a câte unui lac mic. Atunci nenorocitul făcea câte un ocol uriaş, înainta numai după ce încerca bine pământul, deoarece la un moment dat era cât pe ce să moară înghiţit de una dintre aceste câmpii vesele, pe care însă le auzeai frângându-se parcă la fiecare pas. Ierburi imense, trăgându-şi hrana din humusul adunat acolo, acopereau mlaştini infecte, abisuri de noroi lichid; prin această masă de verdeaţă, ce se întinde ca un ocean albăstrui până hăt departe, nu există decât câteva fâşii de pământ solid, pe care însă trebuie să le cunoşti bine, ca nu cumva să dispari pentru totdeauna. Într-o seară, omul nostru se afundase până la brâu. La fiecare smucitură pe care o făcea, cu speranţa de a se degaja, mâlul îl cuprindea tot mai mult. A stat nemişcat aproape două ceasuri. Când a răsărit luna a reuşit din fericire să apuce o ramură de copac ce atârna deasupra capului său. În ziua în care a ajuns, în sfârşit, la o locuinţă omenească, mâinile şi picioarele îi erau însângerate, lovite, umflate de fel de fel de înţepături veninoase. Avea o înfăţişare atât de jalnică, era atât de înfometat, încât stârni groaza. Îi aruncară ceva de mâncare ia vreo cincizeci de paşi de casă, în timp ce stăpânul stătea în pragul uşii cu puşca în mână.

Florent tăcu, cu glasul sugrumat, cu ochii pierduţi în goi. De la o vreme părea că vorbeşte cu sine însuşi. Pauline,

cuprinsă de somn, se lăsa moale în braţele lui, cu capul pe spate, căznindu-se să-şi mai ţină deschişi ochii uimiţi. Quenu se cam supărase.

— Dobitocule, strigă el la Léon, nu eşti în stare să ţii maţul ca lumea! Ce tot te holbezi? Uită-te la maţ, nu la mine... Iaca aşa... Acum nu te mai foi.

Léon ridica în mâna dreaptă o bucată lungă de intestin gol, ai cărui capăt era prins de o pâlnie cu gura foarte largă; cu stânga răsucea caltaboşul într-un lighenaş rotund de metal pe măsură ce mezelarul umplea pâlnia cu linguri mari de tocătură. Amestecul se scurgea negru şi fierbinte, umplând încet-încet intestinul care se lăsa în jos umflat şi moale. Deoarece Quenu scosese oalele de pe foc, el şi Léon se reliefau acum în lumina învăpăiată a căminului, care le încingea feţele palide şi dădea hainelor lor albe nuanţe trandafirii, copilandru cu profilul lui subţiratic, Quenu cu obrazu-i lat.

Lisa şi Augustin se interesau îndeaproape de această operaţie. Lisa mai ales, îl certa pe Léon pentru că strângea prea tare cu degetele intestinul, ceea ce producea noduri, zicea ea. Când, în sfârşit, tot caltaboşul se umplu, Quenu îl vârî cu băgare de seamă într-o oală cu apă clocotită. Acum se liniştise; n-avea decât să-l lase să fiarbă încet.

— Şi omul, ce-a mai fost cu omul? şopti din nou Pauline, deschizând ochii, mirată că nu-l mai aude vorbind pe Florent.

O legăna pe genunchi, domolindu-şi încă mai mult ritmul povestirii şi şoptind vorbele, ca pe un cântec de leagăn.

— Omul, zise el, a ajuns în sfârşit într-un oraş mare. La începui, toată lumea l-a luat drept un ocnaş evadat; a fost băgat la închisoare câteva luni... Apoi i-au dat drumul. S-a apucat de fel de fel de meserii, a făcut pe contabilul, i-a învăţat pe copii să citească; odată s-a angajat chiar ca salahor la nişte lucrări de terasament... Omul tot visa să se întoarcă în ţara lui. Tocmai economisise banii necesari, când se îmbolnăvi de friguri galbene. Tovarăşii săi crezând

că a murit, şi-au împărţit toate hainele lui; când s-a sculat după boală, n-a mai găsit nimic, nici măcar o cămaşă... A trebuit să ia totul de la început. Bietul om era foarte bolnav. Îi era teamă să nu moară pe acolo... În sfârşit, a reuşit să plece, şi s-a întors acasă.

Glasul îi scădea din ce în ce până când se stinse într-un ultim freamăt al buzelor. Micuţa Pauline dormea cu capul pe umărul vărului; sfârşitul povestirii o obosise. Se sprijinea pe braţul lui Florent, care tot o mai legăna blând, pe nesimţite aproape. Şi deoarece nimeni nu-l mai băga în seamă, rămase aşa, nemişcat, cu copilul adormit în braţe.

Pregătirile ajunseseră la punctul culminant, cum zicea Quenu. Scotea caltaboşul din oală. Ca să nu-l rupă şi nici să nu i se înnoade capetele, Quenu îl lua cu un băţ pe care îl înfăşură şi îl ducea în curte, unde urma să se usuce repede pe o leasă de nuiele. Léon îl ajuta, ţinând capetele prea lungi. Aceste ghirlande de caltaboş încă umed străbăteau bucătăria, lăsând în mâna lor dâre de abur aromitor, ce făceau aerul încă şi mai dens. Când se uitase ultima dată la untura ce se topea, Auguste lăsase fără capac cele două oale în care grăsimea clocotea greoi; din explozia fiecărei băşicuţe ce plesnea se ridicau vapori cu miros aspru. De la începutul serii aburul gras crescuse mereu; acum înecase de tot becurile, umplea încăperea, se prelingea peste tot, înceţoşa chipul lui Quenu şi al celor doi băieţi. Lisa şi Augustine, se ridicaseră în picioare. Toţi gâfâiau, ca şi când ar fi mâncat prea mult.

Augustine luă în braţe pe Pauline şi duse sus copilul adormit, Quenu îi trimise la culcare pe Auguste şi pe Léon, spunându-le că va duce singur caltaboşul afară; îi plăcea să închidă bucătăria cu mâna lui. Ucenicul ieşi pe uşă roşu ca un rac; şterpelise aproape un metru de caltaboş, îl vârâse în sân şi acum cârnatul îl frigea de-i ieşeau ochii. Soţii Quenu şi cu Florent, rămaşi singuri, tăceau. Lisa, în picioare, mânca o bucăţică de caltaboş fierbinte, din care muşca numai câte puţin, ferindu-şi buzele ca să nu şi le

ardă; bucăţica de cârnat negru dispărea încet, încet în trandafiriul gingaş al gurii ei.

— Ah, zise ea, Normanda n-a avut dreptate să fie aşa de grosolană… Azi e bun caltaboşul.

Cineva bătu la uşiţa dinspre alee, Gavard intră. Stătea în fiecare seară până la miezul nopţii la domnul Lebigre. Venise să afle răspunsul definitiv cu privire la postul de inspector al pescăriei.

— Vedeţi voi, le explică el, domnul Vorlaque nu mai poate aştepta, e prea bolnav… Florent trebuie să se hotărască. I-am promis că-i dau răspunsul mâine de dimineaţă, la prima oră.

— Florent acceptă, răspunse liniştită Lisa, muşcând din caltaboş.

Florent, cuprins de o depresiune stranie, nu se mişcase de pe scaun; încercă zadarnic să se scoale şi să protesteze.

— Nu, nu, reluă mezelăreasa, ne înţelesesem doar… Hai Florent dragă, ai suferit destul, M-am cutremurat de ceea ce ai povestit adineauri. E cazul să te căpătuieşti şi dumneata. Faci parte dintr-o familie onorabilă, ai primit o educaţie aleasă şi nu se cade să baţi drumurile ca un adevărat, calic… La vârsta dumitale, copilăriile astea nu mai merg… Ai făcut destule nebunii, acum gata, se vor uita, ţi se vor ierta. Ai să intri iar în mediul dumitale. În mediul oamenilor cinstiţi, ai să trăieşti, în sfârşit, ca toată lumea.

Florent o asculta uimit şi nu-i venea în minte niciun răspuns. Avea dreptate, fără îndoială. Era atât de sănătoasă, atât de senină, încât nu putea să dorească nimic rău. Probabil că el, omul slab, cu chip negricios şi suspect, era rău şi năzuia spre lucruri condamnabile. Nici nu-şi mai dădea seama de ce se împotrivise până atunci.

Lisa continua să tot vorbească, certându-l ca pe un băieţaş care a făcut o boroboaţă şi pe care îl ameninţi că îl dai pe mâna jandarmilor. Avea o atitudine foarte maternă, născocea motive extrem de convingătoare. Apoi, ca suprem argument, îi spuse:

— Fă-o pentru noi, Florent. Suntem şi noi cineva în cartierul ăsta, de aceea avem anumite obligaţii, trebuie să ţinem seama de gura lumii… Între noi fie vorba, mă tem de bârfeală. Slujba asta ar aranja perfect lucrurile, vei fi cineva în cartier, ba chiar ne vom mândri cu dumneata.

Devenise aproape linguşitoare. Pe Florent îl cuprindea un fel de plenitudine; mirosul bucătăriei pătrundea în sufletul lui, hrănindu-l cu toate bunătăţile de care era încărcat; luneca încet pe panta laşităţii fericite, a acestei digestii neîntrerupte, a acestui mediu încărcat de grăsime, în care trăia de cincisprezece zile. Era parcă înfiorat de o grăsime ce începea să se strângă sub pielea lui, de o beatitudine molcomă şi burgheză ce-i învăluia întreaga fiinţă, în miez de noapte, în căldura acestei încăperi, toată asprimea, toată voinţa lui se topeau; era atât de moleşit de calmul acestei seri, de mireasma caltaboşului şi a unturii, de copilul gras care îi adormise în braţe, încât îşi dădu seama că începuse să-şi dorească alte seri asemănătoare, seri nesfârşite care l-ar îngrăşa desigur.

Până la urmă însă, Mouton fu cel care îl hotărî definitiv. Cotoiul dormea adânc, cu burta în sus şi cu o lăbuţă pe nas, cu coada strânsă pe lângă trup ca o plapumă; somnul lui exprima atâta fericire pisicească, încât Florent şopti, uitându-se la el:

— Nu, la urma urmei prea ar fi stupid… Accept. Spune-i că accept, Gavard.

Atunci Lisa îşi termină caltaboşul şi-şi şterse uşor degetele pe marginea şorţului. Îi pregăti ea însăşi sfeşnicul, în timp ce Gavard şi Quenu îl felicitau pentru hotărârea pe care o luase. În definitiv, odată şi odată tot trebuia să-şi schimbe felul de viaţă; imprudenţele politice nu-ţi dau de mâncare. Iar Lisa, în picioare, cu sfeşnicul aprins în mână, se uita la Florent cu un aer satisfăcut pe chipul ei frumos şi senin de idol placid.

III

Peste trei zile, toate formalităţile erau îndeplinite. În urma recomandării domnului Verlaque, prefectura îi acceptase pe Florent aproape cu ochii închişi, de altfel cu titlul de simplu angajat temporar. Gavard insistase să-i însoţească. Când, în sfârşit, rămase singur pe trotuar cu Florent, îi dădu cu cotul lăsând pe înfundate şi făcându-i ironic cu ochiul. Sergenţii pe care îi întâlni pe cheiul Horloge i se părură fără îndoială din cale afară de ridicoli deoarece, trecând pe lângă ei, dădu uşor din umeri cu mutra unui om care de-abia se stăpâneşte să nu pufnească de râs în nasul cuiva.

Chiar de a doua zi, domnul Verlaque începu să-l pună la curent cu treaba pe noul inspector. Timp de câteva dimineţi, a trebuit să-l călăuzească prin universul gălăgios pe care urma să-l supravegheze. Bietul Verlaque, cum îi zicea Gavard, era un omuleţ palid, care tuşea întruna, plimbându-se prin umezeala vece şi prin şiroaiele de apă ale pescăriei, cu picioarele sale subţiri de copil bolnăvicios, încotoşmănat în flanele, fulare şi şaluri.

În prima zi, când sosi la şapte dimineaţa, Florent se simţi de îndată năucit, îngrozit, cu capul gol. Angrosistele dădeau deja târcoale celor nouă tejghele ale mezatului, pe când funcţionarii soseau cu registrele lor, iar agenţii expeditorilor, cu genţile de piele agăţate de-a curmezişul pieptului, stând pe nişte scăunele răsturnate, rezemaţi de birourile vânzătorilor, aşteptau să-şi facă încasările. Atât în

incinta înconjurată de bănci cât şi pe trotuare, se descărca întruna şi se tot scotea peşte din lăzi. De-a lungul lespezilor se îngrămădeau coşuleţe scunde cu capac; mereu soseau alte lăzi şi panere; din sacii de midii, aşezaţi unii peste alţii, se scurgeau şiroaie de apă. Foarte agitaţi, sortatorii de peşte păşeau peste aceste grămezi, îndepărtau dintr-o singură mişcare paiele ce acopereau coşurile, le goleau şi le aruncau rapid; apoi cu o siguranţă şi cu o viteză uluitoare, distribuiau loturile de peşte în coşuri mari, rotunde, dându-le un aspect foarte ademenitor. Când toate aceste coşuri se aliniară, lui Florent i se păru că acolo, pe acel trotuar, eşuase un întreg banc de peşti ce încă nu-şi dăduseră ultima suflare, aducând cu ei sideful trandafiriu, mărgeanul însângerat, perla lăptoasă, toate strălucirile şi toate nuanţele de verde-pastelat ale oceanului.

Algele străfundurilor, unde se ascunde viaţa misterioasă a apelor adânci, dăduseră la iveală întreaga lor bogăţie, de-a valma, după cum le-o răpise plasa pescarilor: codul, cambula cu pete roşii, cambula mare, limanda, peşti obişnuiţi, de un cenuşiu murdar, cu pete albicioase; ţiparii-de-mare, aceste năpârci albăstrii ca ţiţeiul, cu ochi înguşti şi negri, atât de lunecaşi, încât păreau că tot se mai târăsc, încă vii; vulpi-de-mare lătăreţe, cu burta alburie, mărginită de un tiv trandafiriu, exemplare splendide ce-şi etalau nodurile proeminente ale şirei spinării, marmorate până în dreptul aripioarelor cu fel de fel de nuanţe roşii, întretăiate de dungi verzui, tărcate, asemenea unui straniu amestec de broscoi şi de floare vătămătoare; câini-de-mare hidoşi, cu capetele lor rotunde, cu boturile rânjite ca gurile unor idoli chinezeşti, cu înotătoarele lor scurte ca aripile cărnoase ale unor lilieci ciudaţi, monştri ce desigur păzesc cu străşnicie comorile grotelor submarine. Mai încolo se înşirau peştii frumoşi, aşezaţi separat, fiecare pe câte un taler de răchită; somonii păreau împodobiţi cu arabescuri argintii; ai fi zis că fiecare solz în parte este gravat în luciul metalului; chefalii cu solzi mai mari, cizelaţi mai grosolan; calcanii mari,

cambulele cu pielea fină şi albă ca laptele; pălămidele netede şi lucioase ca nişte saci de piele negricioasă; lupii-de-mare arcuiţi, cu botul larg deschis, ce te purtau cu gândul spre un suflet foarte umflat, ce de-abia putea să iasă cu chiu cu vai din trup, în spasmele agoniei. La tot pasul, umplând piaţa, vedeai limbi-de-mare perechi, perechi, cenuşii sau aurii; acele-de-mare subţiri, înţepenite, semănau cu nişte foiţe de cositor; pe strălucirea argintie a solzilor uşor răsuciţi ai heringilor, se reliefau petele sângerii ale urechilor; doradele grase căpătau nuanţe roşiatice, iar scrumbiilor-aurii, cu spinarea brăzdată de dungi verzi-maronii, le luceau coastele sidefii; rândunicile-de-mare trandafirii, albe pe burtă, cu capetele aşezate spre centrul coşurilor şi cu cozile ca nişte raze, semănau cu o inflorescenţă ciudată, împestriţată cu alb-lăptos şi roşu-viu. Mai erau înşiraţi acolo barbuni cu carnea delicioasă, de un roşu-luminos, lăzi cu bibani-de-mare cu reflexe opaline, eperlani aşezaţi în coşuri curate, frumoase ca nişte coşuleţe cu fragi, din care se degaja un puternic parfum de violete. Pe de altă parte, crevetele trandafirii precum şi cele cenuşii, îngrămădite în coşarce, aduceau, în mijlocul nuanţelor palide ale grămezii, strălucirea minusculelor mărgeluţe negre a miilor lor de ochişori; langustele ţepoase şi homarii vărgaţi erau încă vii şi se târau trosnind, pe labele lor frânte.

Florent nu prea asculta explicaţiile domnului Verlaque. O rază de soare străbătuse geamlâcul ce acoperea aleea şi dădea viaţă acestei bogăţii de culori spălată şi decolorată parcă de valuri, irizată, contopindu-se în nuanţele trandafirii ale scoicilor, în opalul bibanilor-de-mare, în sidefiul scrumbiilor, în auriul barbunilor, în scânteierea argintie a heringilor şi în strălucirea somonilor, asemenea unor vaze mari de argint. Ai fi zis că vreo fiică a adâncurilor şi-a răsturnat acolo, pe pământ, caseta cu bijuterii, podoabe ciudate, nemaivăzute, grămezi de coliere, de brăţări stranii, de broşe gigantice; pretutindeni sclipeau giuvaere barbare,

cărora nu le puteai dibui menirea. Pe spinările vulpilor-de-mare şi ale câinilor-de-mare nişte pietre sumbre, vineţii, verzui, păreau montate într-un metal înnegrit, iar trupurile subţiri ale acolor-de-mare, cozile şi aripioarele eperlanilor aveau gingăşia unor bijuterii fine.

Ceea ce îl izbea însă pe Florent, era suflul proaspăt, adierea amară şi sărată a mării pe care o recunoştea. Îşi aducea aminte de coastele Guyanei pe vremea fericita a călătoriei sale pe mare, la întoarcerea în patrie. Pescăria i se părea un golf din care apa s-a retras, lăsând în urmă-i algele aburind uşor în soare; stâncile dezgolite păreau a se usca, pietrişul degaja un miros puternic de pescărie. De jur împrejurul lui peştii aceia foarte proaspeţi aveau un parfum plăcut, parfumul acela cam aspru şi iritant care îţi perverteşte pofta de mâncare.

Pe domnul Verlaque îi apucă tuşea. Umezeala îi pătrunsese până în măduva oaselor; de aceea îşi strângea mai tare fularul împrejurul gâtului.

— Acum, zise el, să trecem la peştele de apă dulce.

Acolo, lângă hala cu fructe, taraba mezatului – înconjurată de două bazine circulare, împărţite în despărţituri distincte cu ajutorul unor grătare de fontă – constituia ultimul sector al halei dinspre strada Rambuteau. Din nişte robinete de aramă, delicate ca gâtul unor lebede, se scurgeau firişoare subţiri de apă, în fiecare despărţituri mişunau nedesluşit racii, se agitau spinările negricioase ale crapilor, gheme de ţipari se tot încolăceau şi se desfăceau fără încetare.

Pe domnul Verlaque îl zgâlţâi iar un acces grozav de tuse. Umezeala era mai fadă, plutea un miros de gârlă, de apă stătuta.

În dimineaţa aceea sosise un transport, foarte bogat de raci din Germania, ambalaţi în cutii şi coşuri. Piaţa era de asemenea încărcată cu peşti albi din Olanda şi Anglia. Se desfăceau lăzile cu crapi de Rhin, de o culoare cafenie cu reflexe aurii şi ruginii, nespus de frumoşi cu incrustaţiile

solzilor lor de email şi bronz; nişte ştiuci mari, ca adevăraţi tâlhari ai apelor ce erau, îşi întindeau boturile fioroase, aspre, cenuşii, alături de nişte lini splendizi, de culoare închisă, ca de aramă roşie, coclită ici, colo. În mijlocul acestor aurituri severe, coşuri mari cu caraşi şi cu bibani, mormane de păstrăvi şi de obleţi obişnuiţi, de peşti plaţi pescuiţi cu prostovolul, arborau culorile vii ale spinărilor albastre ca oţelul, ce se estompau în albeaţa transparentă a burţilor; nişte mrene mari, albe ca zăpada, aduceau în această uriaşă natură moartă o notă vie, ca o lumină strălucitoare. Oamenii vărsau încet, în nişte bazine, saci cu crapi tineri; crăpcenii se răsuceau, rămâneau o clipă culcaţi pe o parte apoi o zbugheau pierzându-se în vălmăşagul fraţilor lor. Coşurile cu pui de ţipari se deşertau dintr-odată; cădeau în fundul despărţiturilor ce le erau rezervate ca o adevărată încolăcitură de şerpi; ţiparii mai mari, groşi cât un braţ de copil, îşi ridicau capul şi apoi se cufundau singuri în apă, ţâşnind sprinten ca năpârcile când se ascund într-un tufiş. Culcaţi pe răchita murdară a coşurilor, peştii, care horcăiau din zorii zilei, îşi dădeau încet ultima suflare în mijlocul mezatului; deschideau larg gura, sugându-şi burta, vrând parcă să absoarbă umezeala din aer; sughiţul lor tăcut ce se repeta din trei în trei secunde semăna cu un căscat straşnic.

Între timp, domnul Verlaque îl adusese pe Florent înapoi la peştii de mare. Îl plimba de colo-colo, dându-i nişte amănunte foarte complicate. Pe cele trei laturi interioare ale pavilionului, valuri de oameni se îngrămădiseră în jurul celor nouă birouri, alcătuind de o parte şi de alta o masă unduitoare de capete; funcţionarii, cocoţaţi pe nişte scaune înalte, scriau în registre, dominând mulţimea.

— Funcţionarii ăştia ţin toţi de agenţii de vânzări-cumpărări? întrebă Florent.

Domnul Verlaque, luând-o pe trotuar, îl duse atunci pe Florent în incinta unuia din sectoarele mezatului. Îi explică rostul fiecărei despărţituri şi-i vorbi despre personalul

marelui birou din lemn galben, mânjit cu stropii, împroşcaţi de coşuri şi mirosind cumplit a peşte. Sus de tot, într-o cabină cu geamlâc, agentul fiscului nota cifrele licitaţiei. Mai jos, pe scaunele lor înalte, cu mâinile sprijinite pe nişte pupitre înguste, două femei ţineau registrele agentului de vânzări-cumpărări.

Taraba mezatului are două capete; de o parte şi de alta, la fiecare din cele două extremităţi ale mesei de piatră ce se întinde în faţa biroului, un telal aşază coşurile fixând preţul loturilor de peşti mărunţi şi al peştilor mari, în timp ce conţopista, cocoţată pe scaunul ei, sta cu tocul în mână aşteptând adjudecarea. Domnul Verlaque îi mai arătă, în afara incintei mezatului, drept în faţă, o altă cabină de lemn galben unde stătea o casieriţă, o femeie în vârstă, de proporţii uriaşe, ce-şi aşeza monezile de cinci centime şi de cinci franci în fişicuri.

— Există două controale, îi explica bătrânul, acela al prefecturii departamentului Sena şi acela al prefecturii poliţiei. Aceasta din urmă îi numeşte pe agenţi şi pretinde că îi şi supraveghează. Pe de altă parte administraţia oraşului înţelege să asiste la toate tranzacţiile cărora le aplică o taxă.

Îi tot dădea înainte cu glăsciorul lui rece şi indiferent, povestind pe larg conflictele dintre cele două prefecturi. Florent nu-l mai asculta. Se uita la conţopista ce stătea drept în faţa lui, pe scăunelul ei înalt. Era o fată brună, înaltă, de vreo treizeci de ani; avea nişte ochi mari, negri şi un aer foarte serios; scria cu degetele uşor întinse, ca o domnişoară cultă.

Hămăiala telalului care scosese la mezat nişte calcani splendizi îi abătu însă atenţia.

— Avem cumpărător la treizeci de franci! Treizeci de franci! Treizeci de franci…

Tot repeta cifra pe toate tonurile, urcând parcă în salturi o gamă întretăiată. Era cocoşat, avea un obraz strâmb, părul îi era zbârlit şi purta un şorţ mare, albastru, cu

pieptar. Striga pătimaş, cu braţul repezit înainte, cu ochi scăpărători:

— Treizeci şi unu! Treizeci şi doi! Treizeci şi trei! Treizeci şi trei şi cincizeci… Treizeci şi trei şi cincizeci!

Îşi trase sufletul întorcând coşul şi împingându-l pe masa de piatră, în timp ce pescăresele se aplecau şi atingeau calcanii uşor cu vârful degetelor. Apoi se porni iar, cu o ardoare sporită, dând din mâini şi asumând alte cifre la ivirea fiecărui nou licitant; nu-i scăpa nici cel mai discret semn, un deget ridicat, o încruntare a sprâncenelor, o ţuguiere a buzelor, o clipire a pleoapelor; săvârşea toate acestea cu atâta repeziciune, mormăind întruna, încât Florent, care nu-l putea urmări, rămase trăsnit când cocoşatul psalmodie cu o voce cântată, asemenea unui dascăl când sfârşeşte un verset:

— Patruzeci şi doi! Patruzeci şi doi! Calcanul, la patruzeci şi doi de franci.

Frumoasa Normandă supralicitase ultima. Florent, o recunoscu printre pescăresele înşirate lângă vergelele de fior ce împrejmuiau incinta mezatului. Dimineaţa era destul de răcoroasă. De aceea puteai admira o mulţime de gulere de blană, o adevărată expoziţie de şorţuri mari, albe, ce rotunjeau burţile, şi nişte sâni şi umeri de proporţii respectabile. În mijlocul clăilor de păr creţ înfofolite în basmale, a nasurilor roşii ca de beţiv ale unora, a gurilor obraznic rânjite ale altora, în mijlocul atâtor mutre hârbuite ca nişte oale ciobite, cu cocul mare şi împodobit cu o mulţime de cârlionţi, cu pielea-i albă şi gingaşă, frumoasa Normandă îşi arbora ţanţoşă funda de dantelă. Şi ea îl recunoscuse pe vărul doamnei Quenu. Era atât de uimită de prezenţa lui acolo, încât începu chiar să şoptească la urechea vecinelor.

Hărmălaia stârnită de toate aceste voci se înteţise în aşa hal, încât domnul Verlaque renunţă să-i mai dea vreo explicaţie. Pe trotuar, oamenii vesteau sosirea peştilor mari cu strigăte prelungi, ce păreau a izvorî din uriaşe pâlnii

amplificatoare; unul dintre ei urla atât de aprig: „Hai la midii, hai la midii!” încât vocea sa aspră şi spartă făcea să zbârnâie acoperişul halelor. Sacii răsturnaţi lăsau să se scurgă midiile în coşuri; alţii erau goliţi cu lopata. Coşurile cu calcani, cu limbi-de-mare, cu scrumbii, cu ţipari, cu somoni, se perindau de colo, colo, prezentate şi reluate de sortatorii de peşte în mijlocul hărmălaiei ce se înteţea şi al pescăreselor ce se înghesuiau de trosneau barele de fier. Telalul cocoşat se înfierbântase de-a binelea; îşi agita braţele slabe cu frenezie şi-şi repezise bărbia înainte. În cele din urmă se urcă pe un scăunel, îmbătat de şirurile de cifre pe care le striga din răsputeri, cu gura strâmbă, cu părul răvăşit, nemaiizbutind să-i smulgă gâtlejului său uscat decât un şuierat de neînţeles. Sus stătea funcţionarul de la fisc, un bătrânel atât de încotoşmănat într-un guler din imitaţie de astrahan, încât de sub tichia de catifea neagră nu i se mai vedea decât vârful nasului; conţopista brunetă, cocoţată pe un scaun înalt de lemn, scria liniştită, cu ochii senini în obrazu-i puţin înroşit de frig, fără măcar să clipească la zgomotul ca de hârâitoare ce-l făcea glasul cocoşatului şi ce părea a se urca de-a lungul fustei ei.

— Logre ăsta e formidabil, şopti domnul Verlaque zâmbind. E cel mai bun telal din piaţă... Ar fi în stare să vândă, şi tălpi vechi în chip de peşte.

Se întoarseră în pavilion. Trecând din nou prin dreptul mezatului la peştele de apă dulce unde licitaţia era mai domoală, domnul Verlaque îi spuse lui Florent că aici vânzarea era din ce în ce mai slabă, deoarece pescuitul în râurile franceze era destul de compromis. Un telal blond, cu o mutră vicleană, stătea nemişcat, adjudecând cu glas monoton loturi de ţipari şi de raci, în timp ce sortatorii de peşte se plimbau de-a lungul bazinelor, pescuind cu ajutorul unor plase cu mâner scurt.

În jurul birourilor de vânzări mulţimea tot creştea. Domnul Verlaque îşi juca foarte conştiincios rolul de instructor, croindu-şi drum cu coatele, continuând să-şi

conducă succesorul în inima mezatului. Angrosistele erau şi ele de faţă, aşteptând liniştite să le pice bucăţile cele mai frumoase, încărcând pe umerii hamalilor pălămidele, calcanii, somonii. Pe caldarâm, precupeţele îşi împărţeau coşurile de heringi şi limande, cumpărate în devălmăşie. Po ici, pe colo zăreai şi burghezi, rentieri din cartiere mai îndepărtate, veniţi la ora patru dimineaţa să cumpere vreun peşte proaspăt şi care până la urmă se căptuşeau cu o cantitate uriaşă de peşte, în valoare de patruzeci-cincizeci de franci; le trebuia apoi o zi întreagă ca să scape de el, băgându-l pe gât cunoscuţilor. Din când în când, o îmbrânceală mai vârtoasă rărea pentru o clipă mulţimea. Câte o pescăreasă, prea înghesuită, se degaja cu pumnii ridicaţi, cu gura plină de înjurături cumplite. Apoi, zidul compact de oameni se strângea la loc. Atunci Florent, care se înăbuşea, declară că văzuse destule şi că se lămurise.

Pe când domnul Verlaque îl ajuta să se elibereze, se întâlniră nas în nas cu frumoasa Normandă. Aceasta se înfipse în faţa lor şi-i întrebă cu aerul ei de regină:

— Sunteţi într-adevăr hotărât să ne părăsiţi, domnule Verlaque?

— Da, da, răspunse omuleţul. Mă duc să mă odihnesc la ţară, la Clamart. Se pare că mirosul de peşte nu-mi face bine… Iată, domnul o să mă înlocuiască.

Se întoarse, arătându-l pe Florent. Frumoasa Normanda rămase trăsnită. Pe când se îndepărtau, lui Florent i se păru că o aude şoptind la urechea vecinelor ei, râzând pe înfundate:

— Doamne, ce-o să ne mai distrăm!

Pescăresele îşi rânduiau marfa. Pe plăcile de marmură ale tarabelor, robinetele din colţuri curgeau din plin, toate în acelaşi timp. Ai fi zis că plouă torenţial, că jeturi puternice se scurg repede, răsunând şi ţâşnind violent; de pe marginea băncilor înclinate picurau stropi mari, căzând la pământ cu şoapte blânde de izvor, împroşcând aleile pe care şiroiau gârliţe mici, ce se adunau în diverse găuri,

alcătuind lacuri, apoi o porneau mai departe, ramificându-se la infinit, coborând panta spre strada Rambuteau. Prin tot pavilionul plutea un abur umed; stropi fini ca de ploaie îl împroşcau în faţă pe Florent; recunoştea în ei răsuflarea proaspătă, amăruie şi sărată a vântului de deasupra mării; în acelaşi timp Florent regăsea în peştii expuşi acolo sideful trandafiriu, mărgeanul însângerat, perla lăptoasă, toate strălucirile şi toate nuanţele fie verde-pastelat ale oceanului.

După această primă dimineaţă era mai şovăitor ca oricând. Îi părea rău că cedase în faţa insistenţelor Lisei. Chiar de a doua zi, scăpând de somnolenţa îmbuibată a bucătăriei, adusese laşităţii sale învinuiri atât de violenţe, încât aproape că îi dăduseră lacrimile. Totuşi nu îndrăznea să mai dea înapoi; îi era cam frică de Lisa; îi vedea întruna buzele strânse sever, reproşul tăcut exprimat de frumosu-i chip. Se purta cu ea aşa cum se cuvine faţă de o femeie prea serioasă, prea mulţumită cu soarta ei, ca să merite s-o necăjeşti. Din fericire, Gavard îi dădu o idee care îl mai mângâie. Chiar în seara zilei când domnul Verlaque îl plimbase prin mezat, Gavard îl luă deoparte, explicându-i cu multe reticenţe că „nenorocitul ăla” este într-o situaţie foarte grea. Apoi, după câteva digresiuni cu privire la ticălosul ăsta de guvern, care îi omoară cu munca pe bieţii săi funcţionari, fără să le dea măcar atâta cât să-şi ţină zilele, se hotărî, în sfârşit, să-i dea a înţelege că dacă i-ar ceda fostului inspector o parte din leafa lui, ar face o faptă foarte generoasă. Florent primi această idee cu mare bucurie. De altfel era şi un act de dreptate, deoarece el se considera doar un înlocuitor temporar al domnului Verlaque şi pe de altă parte el personal nu avea nevoie de nimic, de vreme ce locuia şi mânca la fratele său. Gavard preciza că, dându-i domnului Verlaque cincizeci din cei o sută cincizeci de franci pe care urma să-i primească lunar, ar proceda foarte just; adăugase apoi în şoaptă că situaţia aceasta nu avea să dureze prea mult, deoarece amărâtul era

tuberculos până în măduva oaselor. Hotărâră împreună ca Florent să se ducă la soţia fostului inspector şi să se înţeleagă cu ea, ca nu cumva să-l jignească pe Verlaque. Această faptă bună îi liniştea conştiinţa; acum accepta slujba, cu gândul la utilitatea devotamentului său şi astfel se integra din nou în rolul preferat al întregii sale vieţi, îl puse însă pe negustorul de păsări să jure că nu va pomeni nimănui de această combinaţie. Deoarece acesta din urmă se cam temea şi el de lăsa, păstră taina, ceea ce pentru dânsul era o faptă vrednică de toată lauda.

În sfârşit, întreaga mezelărie era fericită. Frumoasa Lisa se arăta extrem de prietenoasă faţă de cumnatul ei; îl trimitea la culcare foarte devreme, ca să se poată scula dis-de-dimineaţă; îi ţinea mâncarea caldă; acum, când purta o şapcă galonată, nu-i mai era ruşine să stea de vorbă cu el pe trotuar. Quenu, încântat de această atmosferă plăcută, nu se aşezase nicicând atât de satisfăcut seara la masă între fratele şi soţia sa. În timp ce Augustine stătea în prăvălie, cina se prelungea adesea până la ora nouă. Era o digestie lungă, punctată de istorisirea evenimentelor zilei şi de laudele mezelăresei la adresa politicii guvernului. Florent trebuia să spună cum a mers cu vânzarea la pescărie. Încet, încet, Florent se lăsa pradă acestei vieţi tihnite, ajungând chiar să-i guste fericirea. În sufrageria gălbuie domnea o curăţenie şi o căldură burgheză, care îl moleşeau de cum îi trecea pragul. Îngrijirile frumoasei Lisa ţeseau în jurul lui o reţea de puf cald, în care, treptat, se înfunda cu totul. Trăiră o perioadă de deplină bună înţelegere.

Gavard însă considera atmosfera din familia Quenu-Gradelle cam prea adormită, îi ierta Lisei simpatia ei faţă de împărat pentru că, pe de o parte, zicea el, cu femeile nu trebuie niciodată să discuţi politică, şi pe de altă parte, în fond, frumoasa mezelăreasă era o femeie foarte cinstită, care îşi conducea frumos prăvălia. Totuşi, în ceea ce îl privea, prefera să-şi petreacă serile la domnul Lebigre,

unde se întâlnea cu un mic grup de prieteni care aveau aceleaşi concepţii ca şi el. Când îl văzu pe Florent numit inspector al pescăriei, îl strică de tot, târându-l ceasuri întregi după el, îndemnându-l să-şi trăiască viaţa ca un holtei, de vreme ce acum avea o slujbă.

Domnul Lebigre avea un local foarte frumos, de un lux absolut modern. Situat la colţul din dreapta ai străzii Pirouette, înspre strada Rambuteau, împrejmuit de patru mici pini norvegieni aşezaţi în nişte lădiţe verzi, constituia demna pereche a mari mezelării Quenu-Gradelle. Prin vitrinele strălucitoare se vedea sala împodobită cu ghirlande de frunze, ramuri de viţă şi ciorchini ce se detaşau pe un fond verde-deschis. Pardoseala era alcătuită din lespezi mari, pătrate, albe şi negre. În fund, în spatele unei draperii roşii ce masca scara în spirală care ducea la sala de biliard de la etajul întâi, se căsca drept sub scară, asemeni unei borte negre, chepengul pivniţei. Tejgheaua însă, aşezată mai la dreapta, părea deosebit de luxoasă datorită reflexelor sale de argintărie bine frecată. Plăcile de zinc, ce se prelungeau până la tăbliile de marmură albă şi roşie ca o bordură înaltă şi ondulată, înconjurau tejgheaua asemenea unei marame strălucitoare, dându-i înfăţişarea unui altar încărcat cu broderii. La unul dintre capete, un fel de ceainice de porţelan, cu armătură de aramă, destinate vinului fiert şi punciului moţăiau pe reşoul cu gaz; la capătul opus, dintr-o fântâniţă de marmură foarte înaltă, bogat ornamentată, se scurgea fără încetare într-un lighenaş un fir de apă atât de egal, încât părea nemişcat; în mijloc, în centrul celor trei laturi ale tejghelei zincate se afla un bazin pentru răcit băuturile şi pentru clătit paharele, unde vedeai totdeauna frumos aliniate gâturile verzi ale sticlelor începute. Mai încolo, o adevărată armată de pahare, rânduite, după mărime, ocupa două din cele trei laturi ale tejghelei; păhărele mici pentru rachiu, pahare groase de o jumătate de litru pentru vin, cupe pentru fructe, pahare pentru absint, halbe, pahare mari cu picior,

aşezate toate cu gura în jos, reflectând în paloarea lor luciul tejghelei. Tot acolo se afla şi o urnă din imitaţie de argint, montată pe un suport care-i slujea drept trunchi; în dreapta, altă urnă asemănătoare susţinea un adevărat evantai de linguriţe.

De obicei domnul Lebigre trona în spatele tejghelei pe o banchetă capitonată cu piele roşie. Avea la îndemână lichiorurile, sticlele de cristal cioplit, înfundate pe jumătate în orificiile unei console; îşi sprijinea spinarea rotundă de o oglindă uriaşă, lungă cât tot panoul, străbătută de două policioare tot din cristal, pe care erau aşezate felurite borcane şi sticle. Pe una dintre ele, borcanele pline cu fructe, cireşi, prune şi piersici, alcătuiau pete de culoare mai închisă; pe cealaltă, printre pachetele cu biscuiţi aşezate simetric, nişte sticluţe de culoare deschisă, verzi, roşii, galbene, toate pastelate, te îmbiau să visezi la fel de fel de licori necunoscute, la cine ştie ce esenţe de flori de o miraculoasă transparenţă. Ai fi zis că sticluţele acestea stau suspendate în aer, licărind ca nişte beculeţe.

Ca să dea localului său o înfăţişare de cafenea, domnul Lebigre aşezase în faţa tejghelei, chiar lângă zid, două măsuţe de fontă lăcuită şi patru scaune. Din tavan atârna o lustră cu cinei braţe şi cu globuri mate. În stânga, deasupra unui fel de stinghii fixată de perete se afla un gemuleţ rotund şi o pendulă aurită. În fundul sălii, un colţ al prăvăliei, despărţit printr-un perete cu geamlâc alb, împodobit cu desene mici în formă de pătrăţele, alcătuia o odăiţă separată; în timpul zilei, un geam ce dădea în strada Pirouette lăsa să pătrundă în cămăruţă o lumină tulbure; seara, deasupra celor două mese vopsite în chip de marmură, ardea un bec. Acolo se întâlneau în fiecare seară după cină, Gavard şi gaşca sa politică. Se simţeau ca la ei acasă şi-l deprinseseră pe patron să le rezerve totdeauna odăiţa. După ce sosea şi ultimul membru al grupului şi închidea în urma sa uşa geamlâcului, se considerau în deplină siguranţă şi vorbeau pe şleau despre „curăţenia

generală” ce ar fi trebuit înfăptuită. Niciun alt muşteriu în afară de ei n-ar fi îndrăznit să intre acolo.

În prima zi, Gavard îi dădu lui Florent câteva lămuriri cu privire la domnul Lebigre. Acesta era un om cumsecade, care venea uneori să bea o cafea cu ei. Nu se sfiau în faţa lui, deoarece spusese odată că luptase şi el în ’48. Vorbea puţin şi părea cam prostănac. Înainte de a intra în cămăruţă, trecând prin faţa tejghelei, fiecare dintre domni îi strângea mâna în tăcere, pe deasupra paharelor şi sticlelor, cel mai adesea, o femeie blondă, mărunţică, stătea lângă ei pe bancheta de piele roşie; era o fată pe care o angajase să-l ajute la tejghea, în afară de băiatul cu şorţ alb care se ocupa de mese şi de biliard. O chema Rose şi era foarte blândă şi supusă. Făcând şmechereşte cu ochiul, Gavard îi povesti lui Florent că supunerea fetei faţă de stăpânu-său mergea foarte departe. De altfel tot Rose îi servea şi pe domnii din odăiţă; cu aerul ei umil şi liniştit intra şi ieşea de la ei în mijlocul celor mai furtunoase discuţii politice.

În ziua în care negustorul de păsări îl prezentă pe Florent prietenilor săi, când cei doi intrară în cămăruţa cu geamlâc, nu găsiră acolo decât un domn de vreo cincizeci de ani; avea un aer gânditor şi blând, purta o pălărie cam ponosită şi un pardesiu larg, castaniu. Cu bărbia sprijinită pe măciulia de fildeş a bastonului, stătea în faţa unei halbe pline; gura i se pierdea în desişul unei bărbi atât de mari, încât faţa sa părea mută şi fără buze.

— Ce faci, Robine? întrebă Gavard.

Robine îi întinse mâna pe tăcute, fără a-i răspunde, cu ocini parcă mai blânzi din pricina unui vag zâmbet de salut; apoi îşi sprijini din nou bărbia pe măciulia bastonului şi se uită la Florent pe deasupra halbei. Pentru a evita eventualele indiscreţii primejdioase, Florent îl pusese pe Gavard să se jure că nu va sufla nimănui vreo vorbă cu privire la povestea sa. De aceea se bucură văzând că atitudinea prudentă a domnului cu barbă dovedeşte o oarecare neîncredere. De fapt se înşela, Robine nu vorbea

niciodată mai mult. Sosea totdeauna primul, la opt fix, se aşeza în acelaşi colţ, fără să-şi lase bastonul din mână, fără să-şi scoată pălăria sau pardesiul; nimeni nu-l văzuse vreodată pe Robine fără pălărie. Stătea până la douăsprezece noaptea ascultându-i pe ceilalţi perorând şi sorbea timp de patru ore din aceeaşi nesfârşită halbă, uitându-se pe rând la cei ce vorbeau, de parcă ar fi auzit cu ochii. Când, mult mai târziu, Florent îi descusu pe prietenul său cu privire la Robine, se dovedi că Gavard făcea mare caz de acesta; zicea că e foarte capabil, fără însă a putea preciza clar când anume îşi vădise calităţile. Gavard îl prezenta ca pe unul dintre oamenii opoziţiei, de care guvernul, chipurile, se temea cel mai mult. Stătea pe strada Saint-Denis, într-o locuinţă în care nimeni nu pătrunsese vreodată. Negustorul de păsări pretindea că totuşi el fusese o dată pe acolo. Parchetul frumos lustruit era acoperit cu nişte preşuri de pânză verde; avea huse pe mobilă şi o pendulă de alabastru cu coloane. Doamna Robine, pe care bănuia că o zărise din spate, între două uşi, era probabil o cucoană bătrână foarte cumsecade, pieptănată cu bucle lungi; totuşi nu îndrăznea să facă afirmaţii prea categorice în această privinţă. Nimeni nu ştia de ce se mutase familia Robine tocmai în hărmălaia cartierului comercial; soţul nu făcea absolut nimic; îşi petrecea zilele Dumnezeu ştie pe unde şi nimeni nu reuşise să afle din ce trăiau; în fiecare seară îşi făcea apariţia, obosit parcă şi încântat în urma unei călătorii pe culmile celei mai înalte politici.

— Ei, ai citit discursul împăratului? întrebă Gavard luând un ziar de pe masă.

Robine dădu din umeri. Chiar atunci, uşa geamlâcului se trânti violent şi un cocoşat îşi făcu apariţia. Florent îl recunoscu pe cocoşatul de la mezat. Se spălase pe mâini şi se îmbrăcase curat; purta un fular mare, roşu, al cărui capăt îi atârna pe cocoaşă ca pulpana unei mantii veneţiene.

— Ah, iată-l pe Logre, reluă negustorul de păsări. El,

sigur, o să ne spună ce crede despre mesajul tronului.

Logre însă spumega de furie. Era cât pe ce să smulgă cuierul din perete când îşi agăţă pălăria şi fularul. Se trânti furios pe scaun, bătu cu pumnul în masă şi zvârli cât colo ziarul, bombănind:

— Da ce, parcă eu citesc minciunile lor sfruntate!

Apoi explodă:

— Când s-a mai pomenit una ca asta! Auzi colo, ar îndrăzni oare patronii să-şi bată joc în halul ăsta de oameni?! De două ore stau şi-mi aştept leafa. Eram vreo zece în birou. Da' lor ce le pasă? N-aveţi decât să aşteptaţi mult şi bine, drăgălaşilor! În fine a sosit şi domnul Manoury cu trăsura, de la vreo damă, se înţelege. Agenţii ăştia fură ca în codru şi-şi bat joc de oameni... Şi pe deasupra, porcul dracului, mi-a dat numai bani mari.

Robine îi dădea dreptate clipind uşor. Deodată, cocoşatul găsi un ţap ispăşitor.

— Rose, Rose! strigă el, scoţând capul pe uşă.

Şi când fata apăru tremurând în faţa lui, zbieră:

— Ei, ce te uiţi aşa la mine? Mă vezi că am venit şi nu-mi aduci mazagranul?!

Gavard mai comandă încă două mazagrane.

Rose se grăbi să aducă cele trei cafele, sub privirea severă a lui Logre care părea că studiază paharele şi farfurioarele cu zahăr. Rău o înghiţitură şi se mai linişti.

— Bietul Charvet, zise el după câteva clipe, trebuie să se fi săturat de când o tot aşteaptă pe Clémence în stradă.

Tocmai atunci însă, Charvet intră, urmat de Clémence. Era un băiat înalt, ciolănos, complet ras, cu nas şi buze subţiri; locuia în strada Vavin, în spatele grădinii Luxembourg. Îşi zicea profesor independent. În politică era hebertist. Cu păru-i lung şi uşor ondulat, cu reverele redingotei jerpelite foarte răsfrânte, făcea de obicei pe adeptul convenţiunii, cu un asemenea şuvoi de cuvinte acre, cu o erudiţie şi o trufie atât de mari, încât de cele mai multe ori îşi reducea adversarii la tăcere. Lui Gavard îi era

frică de el, fără însă s-o mărturisească; când Charvet nu era de faţă, Gavard zicea că, de fapt, merge cam prea departe. Robine aproba totul, printr-o uşoară mişcare a pleoapelor. Numai Logre mai încerca din când în când să-i ţină piept, cu chestia salariilor. Tot Charvet era însă despotul grupului, fiind cel mai autoritar şi totodată şi cel mai cult. De vreo zece ani şi mai bine Clémence şi cu el trăiau împreună ca soţ şi soţie pe baza unor principii discutate şi răsdiscutale şi în conformitate cu un fel de contract riguros respectat de ambele părţi. Florent, care se uita la Clémence cu oarecare uimire, îşi aduse aminte într-un târziu unde o mai văzuse: nu era alta decât conţopista înaltă şi brună, care scria cu degetele întinse elegant ca o domnişoară cultă.

Rose apăru imediat pe urmele noilor veniţi; aşează pe tăcute o halbă în faţa lui Charvet şi o tavă în faţa femeii, care se apucă să-şi pregătească pe îndelete un grog: turna apa fierbinte peste lămâia pe care o storcea cu linguriţa, punea zahăr şi adăuga romul, tot uitându-se mereu la sticlă ca nu cumva să depăşească porţia reglementară. Gavard îl prezentă pe Florent tuturor acestor domni, dar mai cu seamă lui Charvet.

Îi recomandă unul altuia ca profesori, oameni deosebit de capabili, care fără îndoială aveau să se înţeleagă. Totuşi nu era exclus ca Gavard să fi comis deja vreo indiscreţie. deoarece îşi dădură cu toţii mâna strângându-şi-o tare, în chip conspirativ. Charvet însuşi se arătă aproape binevoitor. De altfel, evitară cu toţii orice aluzie.

— Nu cumva ţi-a dat Manoury şi ceva mărunţiş la leafă? o întrebă Logre pe Clémence.

— Ba da, răspunse ca şi scoase nişte fişicuri de câte unul şi doi franci pe care le desfăcu.

Charvet se uita la ea, urmărind fişicurile pe care le strânsese după ce le numărase şi le vâra unul câte unul în buzunar.

— O să trebuiască să ne socotim, zise el încet.

— Da, sigur, diseară, şopti ea. De altfel, cred că suntem

chit. Eu am mâncat de patru ori cu tine, nu-i aşa? Dar ţi-am împrumutat săptămâna trecută cinci franci.

Uimit, Florent întoarse capul ca să nu pară indiscret. După ce îşi strânse ultimul fişic, Clémence bău o înghiţitură de grog, se sprijini de geamlâc şi-i urmări liniştită pe bărbaţi care începuseră să discute politică. Gavard luase iar ziarul în mână şi le citea din el, parodiindu-le fragmente din mesajul tronului rostit în dimineaţa aceea cu ocazia deschiderii Camerei. Atunci abia se dezlănţui Charvet: şi de fapt datorită frazeologiei oficiale, nici nu era prea greu să faci harcea parcea un asemenea discurs. Fraza: „Domnilor, suntem încredinţaţi că sprijinindu-ne pe clarviziunea dumneavoastră şi pe sentimentele conservatoare ale ţării, vom reuşi să sporim din zi în zi prosperitatea publică”, îi înveseli grozav. Logre, în picioare, declama fraza; sorbind mai pe nas, imita foarte bine vocea tărăgănată a împăratului.

— Halal prosperitate, zise Charvet. Toată lumea crapă de foame.

— Comerţul merge prost de tot, afirmă Gavard.

— Şi apoi, ce-o mai fi şi asta, un domn „sprijinit pe clarviziune”? reluă Clémence care cam făcea pe literata.

Chiar şi de sub barba lui Robine se auzi un râs uşor. Discuţia se înteţea. Se legară de corpul legislativ, pe care îl criticară de-i merseră fulgii, Mânia lui Logre nu se potolea defel. Florent recunoştea în el telalul aprig de la pescărie, cel cu fălcile repezite înainte, zvârlind parcă în gol cuvintele cu mâna, într-o atitudine încordată şi cu voce lătrătoare; dădea dovadă în discuţiile politice de aceeaşi patimă turbată ca atunci când scotea la mezat un coş cu peşte. În fumul pipelor şi al gazului ce umplea odăiţa cu o pâclă densă, Charvet, spre deosebire de Logre, devenea din ce în ce mai rece şi mai stăpânit; vocea sa era tăioasă ca ascuţişul cuţitului ghilotinei, în timp ce Robine clătina uşor din cap fără să-şi dezlipească bărbia de pe măciulia bastonului. Apoi, în urma unei aluzii a lui Gavard, se

apucară să discute despre situaţia femeilor.

— Femeia, declară categoric Charvet, este egală cu bărbatul; de aceea, ea nu trebuie să-l stânjenească în activitatea lui. Căsătoria este o asociaţie. Totul pe din două, nu-i aşa Clémence?

— Bineînţeles, răspunse ea cu ochii în tavan, cu capul sprijinit mai departe de geamlâc.

Tocmai atunci Florent îi văzu intrând pe Lacaille, zarzavagiul şi pe Alexandre, hamalul, prietenul lui Claude Lantier. Cei doi bărbaţi stătuseră multă vreme la cealaltă masă din odăiţă, deoarece nu erau nişte „domni” ca prietenii lui Gavard. Apoi, încet, încet, în focul discuţiilor politice, scaunele lor se apropiaseră de ale „domnilor” şi ajunseră să intre şi ei în grup. Charvet, în ochii cărora aceştia reprezentau poporul, se apucă să-i prelucreze energic, în timp ce Gavard făcea pe negustorul fără prejudecăţi şi ciocnea cu ei. Alexandre era simpatic datorită veseliei sale sănătoase şi zgomotoase de uriaş cumsecade şi a înfăţişării sale de copil mare şi fericit. Lacaille însă, înăcrit şi deja încărunţit, deşelat în fiecare seară de veşnica lui alergătură pe străzile Parisului, se uita uneori chiondorâş la calmul de burghez îmbuibat, la pantofii buni şi la paltonul gros al lui Robine. Comandară şi ei câte un păhărel şi discuţia urmă mai zgomotoasă şi mai aprigă, deoarece adunarea era acum completă.

Tot în seara aceea, Florent o zări prin uşa întredeschisă pe domnişoara Saget stând în picioare în faţa tejghelei. Îşi scosese o sticlă de sub şorţ şi se uita cum Rose i-o umple cu o porţie mare de lichior de coacăze negre şi cu o porţie mică de rachiu. Apoi sticla dispăru iar sub şorţ; cu mâinile ascunse, domnişoara Saget pălăvrăgea, învăluită în reflexele alburii ale tejghelei, în faţa oglinzii pe care borcanele şi sticlele de lichior păreau a sta agăţate ca nişte lanterne veneţiene. Seara, în localul supraîncălzit, toate metalele şi cristalele sclipeau. În mijlocul acestor străluciri violente, fata bătrână, cu fustele ei negre, părea o insectă

ciudată. Văzând că domnişoara Saget încearcă s-o tragă de limbă pe Rose, Florent bănui că şi ea îl zărise prin deschizătura uşii. De când îşi luase în primire slujba, o întâlnea la tot pasul, stând pe aleile halelor de cele mai multe ori cu doamna Lecoeur şi cu Sarriette, cercetându-l câteşitrele pe furiş, părând uimite de noua sa meserie de inspector. Se vede că Rose era cam înceată şi cam scumpă la vorbă, deoarece domnişoara Saget se întoarse la un moment dat, vrând parcă să se apropie de domnul Lebigre care juca pichet cu un muşteriu, la una dintre mesele de fontă lăcuită. Reuşise pe nesimţite să se aşeze chiar lângă geamlâc, când, în sfârşit, o recunoscu şi Gavard, care o ura.

— Florent. Închide odată uşa aia, zise el brutal. Aşa nu-i chip să te simţi ca la tine acasă.

La miezul nopţii pe când ieşeau din local, Lacaille vorbi ceva în şoaptă cu domnul Lebigre. Acesta îi strecură tainic în palmă, pe când îşi strângeau mâna. patru monede de câte cinci franci, murmurându-i la ureche:

— Ştii bine, asta face mâine douăzeci şi doi de franci. Persoana care împrumută nu mai vrea altfel... Nu uita că mai eşti dator trei zile şi pentru cărucior. O să trebuiască să plăteşti totul.

Domnul Lebigre le spuse domnilor noapte bună. Îi asigură că aveau să doarmă neîntorşi şi căscă uşor, arătându-şi dinţii zdraveni în timp ce Rose îl privea cu aerul ei de slujnică supusă. O bruftui, poruncindu-i să stingă gazul în cămăruţă.

Pe trotuar Gavard se împiedică, gata să cadă. Fiind în verva, zise:

— Drace, se cunoaşte că eu unul nu mă sprijin pe vreo clarviziune!

Remarca lui i se păru tuturor foarte hazlie; în sfârşit se despărţiră. Florent mai veni şi altă dată în cămăruţa cu geamlâc, obişnuindu-se treptat cu tăcerea lui Robine, cu mânia lui Logre, cu ura rece a lui Charret. Seara, când se întorcea acasă, nu se culca imediat. Îşi iubea mansarda,

camera aceea de fată mare în care Augustine lăsase bucăţele de cârpă şi fel de fel de fleacuri femeieşti drăguţe şi naive, ce zăceau ici, colo. Pe cămin mai rămăseseră spelcuţe, cutii de carton poleite pline cu nasturi şi cu bomboane, poze decupate, borcănaşe de cremă goale, care continuau să miroasă a iasomie; în sertarul mesei prăpădite de lemn alb se mai găseau încă ace, aţe, o carte de rugăciuni, alături de o *Cheie a visurilor* murdară rău; o rochie de vară albă cu buline galbene, uitată acolo, stătea agăţată într-un cui, iar pe scândura ce slujea drept spălător, în spatele cănii cu apă, o sticluţă cu briantină se vărsase cândva, făcând o pată mare. În alcovul unei femei, Florent probabil că ar fi suferit; în această cameră însă, din patul îngust de fier, din cele două scaune de pai, până şi din tapetul de un cenuşiu şters, se degaja o atmosferă de prostie nevinovată, un parfum de fetişcană copilăroasă. Era fericit în mijlocul acestor perdele curate, a cutiuţelor poleite atât de puerile, a *Cheii visurilor,* a acestei cochetării stângace care păta pereţii. Toate astea îl înviorau, îl aduceau înapoi în timp, spre idealurile lui de tinereţe. Ar fi dorit să n-o fi cunoscut pe Augustine, fata cu laţe aspre, castanii, să poată crede că se află la vreo soră, la o fată bună, care îl învăluie, până în cele mai infime detalii într-o graţie de femeie ce abia se trezeşte la viaţă.

Seara, când stătea la fereastra mansardei sale, simţea parcă o profundă alinare. Pe povârnişul acoperişului, fereastra alcătuia un fel de balconaş îngust cu o balustradă înaltă de fier, unde Augustine cultiva într-o lădiţă un rodiu. Acum, când nopţile erau destul de reci, Florent aducea lădiţa în odaie şi o aşeza la picioarele patului. Stătea câteva clipe la geam, respirând cu nesaţ aerul proaspăt ce venea dinspre Sena, peste casele străzii Rivoli. Jos, sub fereastra lui, se întindeau abia vizibile acoperişurile cenuşii ale halelor. Păreau nişte lacuri adormite, în mijlocul cărora sclipirea fugitivă a vreunei ferestre semăna cu licărirea argintie a valurilor. Mai încolo, acoperişurile pavilionului

măcelarilor, erau întunecate, asemenea unui hău de beznă ce prelungea orizontul. Se bucura de fâşia de cer din faţa lui, de uriaşa desfăşurare a halelor care, în mijlocul străzilor strâmte ale Parisului, îi evocau malul mării, viziunea nedesluşită a unui golfuleţ, cu ape liniştite, sidefii, abia înfiorate de învolburarea îndepărtată a talazurilor. Uita de toate cele, visând în fiecare seară noi tărâmuri. Întorcându-se cu gândul la cei opt ani de deznădejde pe care îi petrecuse departe de Franţa, se simţea totodată foarte trist şi foarte fericit. Apoi, înfrigurat, includea fereastra. Adesea când îşi scotea gulerul în faţa căminului, fotografia lui Auguste şi Augustine îl neliniştea; stăteau mână în mână şi, cu zâmbetul lor şters, îl urmăreau cum se dezbracă.

Primele săptămâni de lucru în pavilionul pescăriei au fost foarte penibile. Ostilitatea de care dădea dovadă familia Méhudin faţă de Florent îl învrăjbise cu toată piaţa. Frumoasa Normandă îşi pusese în gând să se răzbune pe frumoasa Lisa şi-şi găsise victima ideală în vărul acesteia.

Familia Méhudin venise de la Rouen. Mama Louisei încă mai povestea cum sosise la Paris cu nişte ţipari într-un coş. De atunci rămăsese în comerţul cu peşte. Se măritase cu un funcţionar de la accize care murise, lăsând-o cu două fetiţe. Pe vremuri, din pricina şoldurilor ei splendide şi a minunatei sale prospeţimi, primise porecla de frumoasa Normandă, pe care fiică-sa mai mare o moştenise. Astăzi, îndesată şi lăbărţată, îşi purta cei şaizeci şi cinci de ani ca orice matroană, căreia din cauza umezelii din pescărie îi răguşise vocea şi i se învineţise pielea; datorită vieţii sedentare pe care o ducea, devenise enormă, se revărsa parcă, îşi ţinea capul dat pe spate din pricina pieptului uriaş şi a valurilor de grăsime ce o înecau. Niciodată nu renunţase la moda de pe vremea când era tânără; purta tot rochii înflorate, tot basmale galbene, cu colţurile înnodate pe frunte, tulpanul clasic al pescăreselor; avea de asemenea vocea stridentă şi riposta rapidă, cu mâinile în şolduri şi cu un şuvoi nesfârşit de înjurături specifice, mereu

pe buze. Regreta piaţa Innocents, pomenea mereu de vechile drepturi ale precupeţelor din hale, învălmăşea în istorisiri confuze poveşti despre nişte târnuieli straşnice cu inspectorii de poliţie şi despre vizitele la curte, pe vremea lui Carol al X-lea şi a lui Ludovic-Filip, când se înfăţişau regelui în rochii de mătase şi cu buchete mari de flori în mână. Multă vreme, mătuşa Méhudin, cum i se zicea astăzi, fusese stegarul confreriei sfintei Fecioare, în parohia Saint-Leu. La procesiuni şi în biserică, arbora o rochie şi o scufie de tul cu panglici de saten, ridicând foarte sus, cu degetele ei umflate, lancea poleită a prapurului de mătase cu franjuri bogate, pe care era brodat chipul Maicii Domnului.

După bârfelile mahalalei, mătuşa Méhudin ar fi strâns o avere frumuşică. Nu prea se vedea însă; doar bijuteriile de aur masiv pe care şi le agăţa la gât, pe braţe şi la cingătoare, la zile mari, adevereau acest zvon. Cu cât creşteau însă, cele două fiice ale ei nu se înţelegeau. Claire, cea mică, blondă cam leneşă, se tot plângea de bruftuielile Louisei, spunând cu glasul ei tărăgănat că nu va accepta niciodată să fie servitoarea soră-sii. Deoarece ar fi ajuns desigur să se încaiere, bătrâna le despărţi, îi cedă Louisei negoţul cu peşti oceanici; Claire, care nu suporta mirosul calcanilor şi al scrumbiilor, se apucă de negoţul cu peşti de apă dulce. Şi deşi se jurase că se retrage, mama alerga de la o tarabă la alta, amestecându-se în toate alea, pricinuindu-le fetelor permanente necazuri cu obrăzniciile ei excesive.

Claire era o fiinţă stranie, foarte blajină şi totuşi certându-se mereu cu câte cineva. Lumea zicea că face totul numai după capul ei. În ciuda înfăţişării sale de madonă visătoare, avea o încăpăţânare mută, un spirit de independenţă care o împingea să trăiască izolată. Niciodată nu accepta o situaţie ca toţi ceilalţi; azi era de o echitate absolută, mâine de o nedreptate strigătoare la cer. Uneori revoluţiona toată piaţa ridicând sau scăzând preţurile fără nicio noimă. Probabil că pe la treizeci de ani, gingăşia ei

naturală, pielea ei fină pe care apa bazinelor o răcorea permanent, feţişoara ei cu trăsături şterse, braţele ei suple, aveau să se lăbărţeze, acest chip demn de a împodobi vitraliile avea să decadă, deformat de hale. Deocamdată însă, la douăzeci şi doi de ani, semăna, după cum zicea Claude Lanlier, cu un Murillo, aşa cum stătea mereu în mijlocul crapilor şi ţiparilor ei. E drept, un Murillo adesea zbârlit, cu pantofi grosolani, cu rochii croite anapoda, care atârnau pe ea ca pe un cuier. Nu era deloc cochetă; trata cu un suveran dispreţ panglicile de mătase ale Louisei precum şi glumele soră-sii cu privire la basmalele ei înnodate aiurea. Se spunea că fiul unui negustor bogat din cartier, de disperare că nu reuşise să obţină o vorbă bună de la ea, rătăcea prin lumea largă.

Louise, frumoasa Normandă, vădise o inimă mai caldă. Căsătoria ei cu un salariat al halei de grâu era gata aranjată, când nenorocitul îşi frânse şalele la prăvălirea unor saci cu făină. Totuşi, peste vreo şapte luni pescăreasa născu un băiat dolofan. Cunoştinţele familiei Mohudin o considerau văduvă. Bătrâna uneori zicea chiar: „Pe vremea când trăia bietul ginere-meu…”

Familia aceasta deţinea o reală putere în hale. După ce îl pusese la curent cu noua sa meserie, domnul Verlaque îl sfătuise pe Florent, să menajeze anumite precupeţe, ca să nu i se facă prea multe mizerii; dusese chiar amabilitatea atât de departe, încât îl învăţase micile secrete ale profesiei lor, ca de pildă când era bine să închidă ochii, care erau măsurile severe luate numai de formă, ce plocoane putea să accepte. Un inspector este şi comisar de poliţie şi judecător de pace, obligat să vegheze asupra rânduielilor pieţii şi în acelaşi timp să aplaneze conflictele între cumpărători şi precupeţe. Florent, om slab din fire, se îmbătoşa şi-şi depăşea rolul ori de câte ori trebuia să dea dovadă de autoritate; în plus era handicapat de amărăciunea sa acumulată de-a lungul anilor de suferinţă, precum şi de chipul său crispat de paria.

Tactica frumoasei Normande consta în atragerea lui în vreun conflict. Jurase că Florent nu-şi va păstra slujba mai mult de două săptămâni.

— Ei bine, îi spuse ea doamnei Lecoeur întâlnind-o într-o zi, dacă balena aia de Lisa îşi închipuie că noi o să luăm de bun ce leapădă ea de rău... Noi avem mai mult gust decât ea. Şi apoi, omul ăsta al ei e groaznic!

După mezat, când îşi începea inspecţia, mergând cu paşi măsuraţi de-a lungul aleilor potopite de apă, Florent o vedea foarte bine pe frumoasa Normandă urmărindu-l cu râsu-i neruşinat. Taraba ei, pe rândul ui doilea, chiar lângă peştii de apă dulce, se afla drept în faţa străzii Rambuteau. Întorcea capul după el, nu-şi lua ochii de la victima ei, bătându-şi joc de dânsul cu vecinele. Când trecea prin faţa ei cercetând încet pietrele, pescăreasa afecta o veselie excesivă, pritocindu-şi peştii, deschizând robinetul la maximum şi inundând aleea. Florent rămânea însă nepăsător.

Totuşi, într-o dimineaţă războiul izbucni, după cum era şi de aşteptat. În ziua aceea, ajungând în faţa tarabei frumoasei Normande, Florent simţi un miros îngrozitor. Pe placa de marmoră se înşirau lei de fel de peşti: o splendoare de somon început, etalându-şi carnea gălbui-trandafirie, calcani albi ca zăpada, ţipari-de-mare, cu acul negru, pentru demarcarea feliilor, bine înfipt; perechi de limbi-de-mare, barbuni, tot soiul de peşti, care mai de care mai frumoşi. Drept în mijlocul acestor peşti proaspeţi cu ochii limpezi şi cu urechile încă sângerânde, trona o vulpe-de-mare imensă, roşcată, cu pete vineţii, minunată din pricina nuanţelor sale stranii; peştele era stricat rău, coada era gata să se desprindă de trup iar oasele aripioarelor îi străpungeau pielea zgrunţuroasă.

— Peştele ăsta trebuie aruncat, zise Florent apropiindu-se.

Frumoasa Normandă râse uşor, ridicând ochii, Florent o văzu stând în picioare, rezemată de stâlpul de bronz al

felinarului care lumina cele patru sectoare ale fiecărei tarabe. I se părea mai înaltă ca de obicei; se cocoţase probabil pe o ladă ca să-şi apere picioarele de umezeală. Stătea cu buzele strânse, mai frumoasă ca oricând, pieptănată cu nişte cârlionţi mari, cu faţa-i vicleană puţin aplecată, cu mâinile prea trandafirii odihnindu-i-se pe albul şorţului ei mare. Niciodată nu o văzuse împodobită cu atâtea bijuterii: purta nişte cercei lungi, un lanţ, o broşă şi o mulţime de inele pe două degete ale mâinii stângi şi pe un deget al mâinii drepte.

Deoarece continua să se uite chiondorâş la el fără a-i răspunde, Florent reluă:

— Auziţi, aruncaţi peştele ăsta.

N-o observase însă pe mătuşa Méhudin stând ghemuită pe un scaun, într-un colţ. Bătrâna se sculă, cu colţurile tulpanului în vânt şi sprijinindu-se cu pumnii pe masa de marmură spuse obraznic:

— Ia te uită, şi mă rog de ce să-şi arunce peştele? Ce, o să i-l plăteşti dumneata?

Atunci abia se dumiri Florent. Celelalte precupeţe rânjeau. Simţea mocnind în jurul lui o revoltă surdă care nu aştepta decât o vorbă pentru a izbucni. Se stăpâni, trase cu mâna lui de sub tarabă găleata de gunoi şi zvârli peştele. Mătuşa Méhudin îşi şi pusese mâinile în şolduri; frumoasa Normandă, care încă nu deschisese gura, râse din nou răutăcioasă şi Florent se îndepărtă cu un aer sever, prefăcându-se că nu aude nimic din huiduielile care îi însoţeau.

În fiecare zi născoceau altceva. Inspectorul circula prin alei numai cu ochii în patru, ca pe câmpul de luptă. Era veşnic împroşcat cu apă, mereu era gata să alunece pe maţele peştilor aruncate dinadins în calea lui, la tot pasul era lovit pe la spate de coşurile hamalilor. Într-o dimineaţă, două precupeţe se certau; Florent alergă într-un suflet la faţa locului ca să împiedice o încăierare; noroc însă că odată ajuns se aplecă repede, căci altfel ar fi fost izbit drept

în faţă de o adevărată avalanşă de limande mici, care aşa, zburară doar pe deasupra capului său; se făcu mult haz şi Florent rămase cu bănuiala că cele două precupeţe erau în cârdăşie cu familia Méhudin. Fosta lui meserie de profesor nevoiaş îl înarmase însă cu o răbdare de înger; ştia aparent să-şi păstreze un calm admirabil, chiar atunci când spumega de mânie şi când toată fiinţa lui era copleşită de umilinţă. Totuşi, puştii de pe strada Estrapade nu avuseseră nicicând cruzimea precupeţelor din hale, această înverşunare de femei grase, ale căror burţi şi sâni săltau de o bucurie uriaşă, ori de câte ori se lăsa prins în câte o capcană.

Feţele lor roşii îl fixau cu neobrăzare. În inflexiunile batjocoritoare ale vocilor lor, în şoldurile rotunjite, în gâturile umflate, în legănarea provocatoare a coapselor, în gesturile lascive ale mâinilor, intuia un val de obscenităţi la adresa lui. Gavard s-ar fi simţit grozav de bine în mijlocul acestor fuste neruşinate ce miroseau aţâţător.

Chiar dacă uneori, încolţit prea tare, le-ar mai fi ars câte o palmă. Florent însă, pe care femeile îl intimidaseră totdeauna, se simţea învăluit încet, încet de un coşmar plin cu fete peste măsură de seducătoare, care cu glasuri răguşite şi cu braţe goale şi vânjoase de atlet, încinseseră în jurul lui o horă drăcească.

Totuşi, printre toate femelele astea dezlănţuite îşi găsise şi o prietenă. Claire declara sus şi tare că noul inspector e un om cumsecade. Ori de câte ori Florent străbătea valul de vorbe spurcate al celorlalte, Claire îi zâmbea. Stătea acolo, în spatele tarabei, nepăsătoare, cu şuviţele blonde atârnându-i pe gât şi pe tâmple, cu rochia încheiată anapoda. O vedea cel mai adesea stând în picioare, cu mâinile vârâte adânc în bazine, fiindcă îi plăcea să tot răsucească micii delfini de aramă, prin gura cărora se scurgea un firişor subţire de apă. Această şiroire continuă a apei îi dădea un fel de graţie înfiorată ca cea a unei femei ce tocmai s-a scăldat într-o gârliţă şi n-a apucat să-şi

încheie hainele ca lumea.

Într-o dimineaţă se arătă deosebit de drăguţă. Îl chemă pe inspector ca să-i arate un ţipar mare de tot care, la mezat, uimise întreaga piaţă. Dădu la o parte grătarul cu care, prudentă, închisese bazinul în fundul căruia ţiparul părea că doarme.

— Un moment, zise ea, o să vă arăt ceva.

Îşi băgă cu grijă braţul gol în apă; avea un braţ slăbuţ, prin pielea căruia se vedeau vinele de un albastru deschis. Când se simţi atins, ţiparul se încolăci repede, umplând bazinul îngust cu reflexele verzui ale trupului său. De îndată ce adormea iar, Claire se distra, zgândărindu-i din nou cu vârful unghiilor.

— E enorm, se socoti Florent dator să remarce. Rareori am văzut un exemplar atât de frumos.

Atunci fata îi mărturisi că la început îi fusese frică de ţipari. Acum însă ştia cum trebuie să strângi mâna ca peştele să nu poată aluneca. Dintr-alt bazin scoase un alt ţipar mai mic. De o parte şi de alta a pumnului ci strâns, ţiparul se zvârcolea. Claire râdea. Îl aruncă, luă altul, scormoni prin bazin răscolind cu degetele ei subţiri grămada de şerpi.

Apoi stătu puţin de vorbă despre vânzarea, care în ziua aceea era cam slabă. Negustorii ambulanţi, ce se instalaseră pe trotuarul aleii acoperită a halelor, le luau muşteriii. Braţul gol, pe care nu şi-i ştersese, şiroia, rece din pricina apei reci. Din fiecare deget i se prelingeau picături mari.

— Au! zise ea deodată. Trebuie să vă mai arăt şi crapii mei.

Deschise un al treilea grătar. Cu amândouă mâinile scoase un crap care dădea violent din coadă. Căută însă altul mai mic; pe acesta din urmă reuşi să-l ţină cu o singură mână. La fiecare inspiraţie deznădăjduită ce umfla puţin burta peştelui, mâna ei se deschidea uşor. Îi veni ideea să-şi bage degetul în gura căscată a peştelui.

— Nu muşcă, şopti ea cu râsul ei blând, nu sunt răi... Sunt ca racii; mie nu mi-e frică de ei.

Îşi vârâse iar mâna într-un bazin în care lighioanele mişunau confuz şi scoase un rac, ce se agăţase cu cleştii de degetul ei mic. O clipă încercă să-l scuture; racul însă se vede că o strângea prea tare căci fata se înroşi şi-i frânse laba cu o mişcare promptă de furie, fără a înceta însă să zâmbească. Ca să-şi ascundă tulburarea zise:

— În schimb, nu m-aş încrede într-o ştiucă; ar fi în stare să-mi reteze degetul ca un adevărat cuţit.

Şi-i arătă pe o scândură proaspăt spălată, de o curăţenie excepţională, nişte ştiuci mari, înşirate pe mărimi, alături de nişte lini de culoarea bronzului şi de nişte grămăjoare de fâţe. Acum mâinile îi erau unsuroase din pricina grăsimii de pe crapi; stând în picioare în mijlocul umezelii bazinelor, îşi ţinea mâinile depărtate deasupra peştilor uzi de pe tarabă. Era înconjurată de un miros proaspăt, ai fi zis că în jurul ei pluteşte acea mireasmă specifică de nămol a păpurişului şi nuferilor în perioada când burţile peştilor, înnebuniţi de chemările dragostei, stau să crape de bogăţia icrelor. În mijlocul acestui freamăt al voluptăţilor reci şi anoste ale durilor, îşi şterse mâinile de şorţ, zâmbind mereu, cu aerul ei liniştit de fată cu sângele îngheţat.

Simpatia Clairei era o slabă mângâiere pentru Florent. Ori de câte ori se oprea ca să stea de vorbă cu fata, atrăgea asupră-ţi glumele cele mai murdare ale precupeţelor. Claire dădea din umeri, spunând că maică-sa e o ticăloasă bătrână şi că soră-sa nu-i nici ea mai brează. Nedreptatea precupeţelor faţă de inspector o exaspera. Războiul continua însă, din zi în zi mai crunt. Pe Florent îl bătea gândul să renunţe la slujbă; de fapt n-ar fi răbdat nici douăzeci şi patru de ore, dacă nu i-ar fi fost teamă să pară laş în ochii Lisei. Era preocupat de ce ar zice, de ce ar gândi ea. Lisa era fireşte la curent cu lupta crâncenă dintre pescărese şi inspector; toată hala aceea sonoră şi tot cartierul vuiau de comentarii şi răstălmăceau în discuţii

nesfârşite fiecare nouă lovitură.

— Ei bine, zicea ea adesea, seara după cină, las pe mine că le pun eu cu botul pe labe! Toate sunt nişte femei imposibile, nişte canalii, nişte parşive, pe care mi-ar fi scârbă să le ating şi cu vârful degetului! Normanda asta e o cutră fără pereche... I-aş arăta eu! Ascultă-mă, Florent, numai dând dovadă de autoritate ai să le vii de hac. Rău faci că te iei după ideile dumitale. Dă-le o lovitură brutală şi ai să vezi cum se potolesc.

Cea din urmă înfruntare dintre Florent şi pescărese a fost într-adevăr cumplită. Într-o dimineaţă, servitoarea doamnei Taboureau, brutăreasa, căuta o cambulă. Frumoasa Normandă, care o tot vedea dându-i târcoale de câteva minute, o îmbie linguşitoare.

— Vino la mine, te scot eu din încurcătură... Vrei o pereche de limbi-de-mare sau un calcan frumos?

Şi pe când fata, în fine, se apropia şi mirosea o cambulă, strâmbându-se cu mutra plictisită a muşteriului care vrea să cumpere marfa mai ieftin:

— Ia încearcă marfa asta, urmă frumoasa Normandă, aşezându-i pe palma deschisă cambula înfăşurată într-o hârtie groasă, galbenă.

Servitoarea, o fată plângăreaţă din Auvergne, cântărea cambula în mână, îi cerceta urechile, continuând să se strâmbe, fără a scoate o vorbă. Apoi, cu un fel de regret în glas zise:

— Cât face?

— Cincisprezece franci, răspunse pescăreasa.

Fata aşează repede peştele pe marmura tejghelei şi vru parcă s-o ia la fugă. Frumoasa Normandă o reţinu însă.

— Ia stai dragă, spune cât dai.

— Nu, nu, e prea scump.

— Spune totuşi.

— Opt franci, vrei?

Mătuşa Méhudin păru că se trezeşte din somn şi râse ameninţător. Da’ ce-şi închipuie muşteriii, că pescăresele

fură marfa?

— Opt franci o cambulă ca asta! Mai bine să ţi-o dăm de pomană fetiţo, să te răcoreşti cu ea la noapte.

Frumoasa Normandă întorsese capul cu mutra unui om jignit. Servitoarea însă se înapoie de două ori, oferi nouă franci, apoi urcă până la zece franci. Când să plece de-a binelea, pescăreasa o strigă:

— Ei, hai, vino să-mi dai banii.

Atunci servitoarea zăbovi în faţa tarabei, stând prieteneşte de vorbă cu mătuşa Méhudin. Povestea că doamna Taboureau e atât de pretenţioasă! Are oaspeţi la cină diseară, nişte veri de la Blois, un notar cu cucoana lui. Neamurile doamnei Taboureau sunt toate foarte bine situate; ea însăşi, cu toate că e brutăreasă, a primit o creştere foarte aleasă.

— Scoate-i toate măruntaiele, te rog, zise ea întrerupându-şi trăncăneala.

Frumoasa Normandă golise cu îndemânare cambula şi zvârlise maţele în găleată. Strecură un colţ de şorţ în urechea peştelui ca să scoată nişte firişoare de nisip. Apoi vârî ea însăşi cambula în coşul fetei zicând:

— Na, frumoaso, ai să vii să-mi mulţumeşti.

După un sfert de oră însă, servitoarea veni în goană, roşie toată; plânsese şi tot trupu-i firav tremura de mânie. Aruncă pe placa de marmoră cambula care avea pe burtă o ruptură ce-i sfâşiase carnea până la os. Un vai de cuvinte sacadate ieşea din gâtlejul ei crispat încă din pricina lacrimi Lor.

— Doamna Taboureau n-o vrea. Zice că nu poate să servească aşa ceva la masă. Mi-a mai spus că sunt o tâmpită, că mă las jecmănită de toţi… Vezi şi dumneata că nu e bună. Eu am avut încredere şi n-am întors-o pe partea ailaltă… Dă-mi înapoi cei zece franci.

— Marfa se cercetează înainte, răspunse liniştită frumoasa Normandă.

Şi deoarece servitoarea începuse să facă gălăgie, mătuşa

Méhudin se sculă.

— Ai de gând să ne dai pace sau nu? Noi nu luăm înapoi un peşte care s-a plimbat cine ştie unde, prin ce case. Ce-s eu de vină dacă l-ai trântit de l-ai rupt în halul ăsta.

— Eu?! Eu?!

Fata se înăbuşea şi o podidiseră lacrimile.

— Sunteţi nişte hoaţe, da, nişte hoaţe. Are dreptate doamna Taboureau.

Atunci izbucni un scandal formidabil. Mama şi fiica, turbate de mânie, cu mâinile în şolduri, îşi dădură drumul. Biata servitoare aiurită, părea o minge pe care vocea răguşită a bătrânei şi cea ascuţită a Normandei şi-o azvârleau una alteia; plângea în hohote.

— Fi-ţi-ar de râs doamna Taboureau a ta; ar vrea ca să mai fie proaspătă ca peştele ăsta! Dumneaei ar trebui cârpită, ca să mai fie bună de ceva!

— De zece franci vrei poate să-ţi dăm un peşte cu două picioare? Nu drăguţă, nu ţinem aşa ceva!

— Şi cerceii ăia cât te costă? Se vede cât de colo că i-ai câştigat dându-ţi poalele peste cap.

— Te cred, îşi face meseria la colţul străzii Mondétour.

Florent, chemat de paznicul pieţii, sosi în toiul scandalului. Era evident că tot pavilionul se răzvrătise. Precupeţele, care şi-ar scoate ochii atunci când e vorba să vândă o scrumbie de zece centime, sunt grozav de solidare împotriva muşteriilor. Zbierau:

— Brutăreasa e putred de bogată, fără să se spetească!

Tropăiau, asmuţindu-le pe cele două Méhudin ca pe nişte animale pe care vrei să le faci să muşte; din celălalt capăt al aleii, unele săriseră de după tarabă, gata să se înfigă în cocul bietei servitoare care era pierdută, înecată, buimăcită în această avalanşă de injurii.

— Daţi înapoi domnişoarei cei zece franci! zise Florent sever, căci fusese pus la curent cu toată tărăşenia.

Mătuşa Méhudin era însă pornită rău.

— Pe tine drăgălaşule, te bag în... Şi, na! Uită-te cum îţi

dau banii înapoi.

Şi azvârli cambula cu toată puterea în capul fetei nimerind-o drept în faţă; din nas începu să-i curgă sânge. Cambula lunecă şi căzu jos, unde se fleşcăi ca o cârpă udă. Brutalitatea asta îl scoase din fire pe Florent, Când strigă:

— Vă dau afară pe opt zile! Am să vă retrag permisul, auziţi!

Normandei i se făcu frică şi se dădu înapoi.

Deoarece precupeţele din spatele lui îl huiduiau, Florent se întoarse spre ele cu un aer atât de ameninţător, încât pescăresele potolite făcură pe nevinovatele. După ce mama şi fiica restituiră cei zece franci, Florent le sili să-şi înceteze imediat vânzarea. Bătrâna crăpa de ciudă. Fiică-sa amuţise, albă ca varul. Auzi colo, ea, frumoasa Normandă izgonită de la taraba ei! Claire, cu glasul ei liniştii, zise ea, aşa le trebuie, drept care seara, la ele acasă, în strada Pirouette, cele două surori numai că nu se luară de păr. Când cele două Méhudin se întoarseră în hală, peste opt zile, stătură cuminţi, foarte acre, foarte scurte la vorbă, stăpânite de o mânie rece. De altfel pavilionul se liniştise, totul intrase în normal. Se vede că din ziua aceea începu frumoasa Normandă să nutrească gândul unei răzbunări cumplite. Simţea că lovitura aceasta porneşte de la frumoasa Lisa; o întâlnise a doua zi după tărăboi şi o văzu că se ţine atât fie mândră, încât Normanda jură că o s-o facă să plătească scump această privire triumfătoare. În colţurile halelor avură loc nesfârşite conciliabule cu domnişoara Saget, cu doamna Lecoeur şi cu Sarriette. Totuşi după ce se sătura de cele mai năstruşnice basme despre destrăbălarea Lisei şi a vărului ei, despre firele de păr care se găseau în caltaboşii lui Quenu, n-avea ce să mai născocească şi nici nu se simţea mai uşurată. Căuta ceva din cale afară de răutăcios, care s-o lovească pe rivala ei drept în inimă.

Copilul Normandei creştea liber în mijlocul halei de peşte. Încă de la vârsta de trei ani stătea în pescărie pe câte o bucăţică de cârpă. Îşi împărţea frăţeşte culcuşul cu

pălămidele, se trezea din somn înconjurat de scrumbii şi guvizi. Puştiul mirosea în aşa hal a putină de scrumbii, de ai fi zis că abia ieşise din burta vreunui peşte mare. Multă vreme, când maică-sa era întoarsă cu spatele, joaca lui preferată era să înalţe ziduri şi case din scrumbii; se mai juca şi de-a războiul, înşirând pe placa de marmură peştii faţă în faţă. Împingându-i înainte, bătându-i cap în cap, imitând sunetul trompetei şi al tobei; până la urmă, îi arunca grămadă, zicând că soldaţii au murit. Mai târziu începu să-i dea târcoale mătuşă-sii Claire, ca să capete băşicile crapilor şi ştiucilor pe care aceasta le curăţa; le aşeza pe jos şi era încântat când le auzea pocnind. La şapte ani alerga de colo, colo pe alei, se băga pe sub tejghele, printre lăzile căptuşite cu foi de zinc şi ajunsese răsfăţatul pescăreselor. Când îi arătau câte ceva nou, care îi plăcea grozav, puştiul îşi împreuna mâinile, bâlbâind extaziat: „Oh! E straşnic”. Toată lumea îi zicea Muche. Muche în sus, Muche în jos. Precupeţele îl chemau întruna. Peste tot te împiedicai de el: în fundul biroului mezatului, în grămada de coşuri, printre găleţile cu maţe de peste. El însuşi semăna cu o mrenuţă de un alb-trandafiriu, care, când îi dai drumul, se strecoară neastâmpărată unde-i apa mai mare. Într-adevăr iubea şuvoaiele de apă cu o dragoste de peştişor. Se bălăcea în băltoacele de pe alei, în timp ce apa care se scurgea de pe mese îl stropea. Adesea deschidea pe furiş câte un robinet, încântat de jetul care îl împroşca. Maică-sa se ducea după el seara mai cu seamă la cişmelele de deasupra scării ce dădea spre beciurile halelor; îl aducea de acolo leoarcă, cu mânuţele învineţite, cu apă în pantofi şi chiar în buzunare.

La şapte ani, Muche era un omuleţ frumos ca un înger şi grosolan ca un birjar. Avea un păr castaniu şi creţ, nişte ochi frumoşi şi blânzi, o gură gingaşă, care înjura şi rostea cuvinte atât de spurcate, încât ar fi zgâriat chiar şi un gâtlej de jandarm. Crescut în mijlocul obscenităţilor halelor, înşira cele mai grosolane înjurături, îşi punea mâinile în şold

făcând ca bunica Méhudin când e supărată. Atunci cu glăscioru-i cristalin de copil ce ar fi putut să cânte în corul bisericii, dădea drumul la un şir de: „Putoare! Târfă! Du-te să te... bărbat-tu! Cu cât te vinzi?!” Încerca să imite pronunţarea oamenilor mari, îşi întina încântătoarea-i copilărie de îngeraş demn de a zâmbi pe genunchii Fecioarei. Pescăresele râdeau cu lacrimi. Simţindu-se încurajat, puştiul nu se mai exprima altfel decât spunând două vorbe şi un „Paştele şi Dumnezeii!” Rămânea totuşi adorabil, căci nu era conştient de toate aceste trivialităţi şi aerul proaspăt, aromele aspre ale pescăriei îi apăraseră sănătatea; îşi rostea deci potopul de sudălmi birjăreşte, cu aerul încântat cu care şi-ar fi spus rugăciunea.

Se apropia iarna; în anul acela Muche începu să fie friguros. De la primele geruri, biroul inspectorului îi stârni o vie curiozitate. Biroul lui Florent se afla în colţul din stânga al pavilionului, în partea dinspre strada Rambuteau. Era mobilat cu o masă, un cazier, un fotoliu, două scaune şi o sobă. La soba aceasta visa Muchie. Florent adora copiii. Când văzu un băieţaş, cu picioarele leoarcă, uitându-se pe geamul biroului, îl chemă înăuntru. Prima convorbire cu Muche îl umplu de o profundă uimire. Puştiul se aşeză în faţa sobei şi spuse cu glasu-i senin:

— O să-mi prăjesc niţel gionatele, te-ai prins, nu? Mama lui de frig!

Apoi râzând zglobiu adăugă:

— Mătuşă-mea Claire are azi-dimineaţă o mutră de stârv... Ia spune nene, e adevărat că te duci noaptea la ea să-i ţii de cald?

Florent rămase înmărmurit; puştiul acesta îi stârni însă un interes ciudat. Frumoasa Normandă era tot atât de acră. dar îşi lăsa băiatul să se ducă la el fără să spună nimic. Atunci abia începu Florent să se considere autorizat să-l primească; după-amiaza îl atrăgea la el, deoarece încet, încet îi încolţise în minte gândul de a-l transforma într-un omuleţ cuminte. I se părea că fratele lui, Quenu, se

micşorase dintr-odată, că se aflau iar ca pe vremuri amândoi în camera lor mare din strada Rover Collard. Bucuria lui, tainicul său vis de dăruire de sine era tocmai să trăiască mereu în preajma unei fiinţe tinere, care să nu crească prea repede, pe care s-o poată instrui fără încetare, în nevinovăţia căruia să-i poată iubi pe toţi oamenii. Chiar de a treia zi aduse la birou un abecedar. Muche îl cuceri cu inteligenţa lui. Învăţa literele cu voioşia specific pariziană a copilului crescut pe stradă. Imaginile abecedarului îl distrau copios. După lecţie, urmau în biroul acela strâmt nişte recreaţii formidabile: soba rămânea însă cel mai bun prieten al piciului şi o sursă de nesfârşite plăceri. La început cocea pe sobă cartofi şi castane; cu timpul însă i se părură cam fade. Se apucă atunci să-i şterpelească mătuşii Claire nişte fâţe, pe care le agăţa una câte una de o sfoară şi le punea la fript în faţa uşiţei sobei; le mânca fără pâine şi era fericit. Într-o zi aduse chiar şi un crap; din păcate însă peştele nu se prăji ca lumea şi împuţi biroul în aşa hal, încât Florent se văzu nevoit să deschidă şi uşa şi geamul. Când mirosul de bucătărie devenea de nesuferit, Florent arunca peştii în stradă. Cel mai adesea râdea însă de toate astea. După vreo două luni, Muche începuse să citească destul de bine, iar caietele sale erau foarte curate.

Seara, puştiul îi făcea maică-sii capul calendar cu fel de fel de poveşti în legătură cu bunul său prieten Florent. Bunul său prieten Florent îi desenase nişte pomi şi nişte oameni în nişte cabane. Bunul său prieten Florent făcuse un gest cam aşa, spunând că oamenii ar fi mai buni dacă ar şti cu toţii să citească. Şi iată cum se trezi Normanda trăind în intimitatea omului pe care dorea să-l sugrume. Într-o zi îl încuie pe Muche în casă, vrând să-l împiedice de a se mai duce la inspector; copilul însă plânse atâta, încât a doua zi îl lăsă iar de capul lui. În ciuda puterii şi aerului ei îndrăzneţ, pescăreasa era foarte slabă de înger. Când băiatul îi povestea că îi fusese cald, când venea acasă cu hăinuţele uscate, simţea o vagă recunoştinţă, un fel de

bucurie că îşi ştie copilul la adăpost, cu picioarele lângă sobă. Mai târziu, o cuprinse o adâncă înduioşare când băiatul îi citi ceva dintr-un petec de ziar murdar cu care era învelită o felie de ţipar-de-mare. Puţin câte puţin ajunse astfel să-şi zică, fără însă a o recunoaşte cu glas tare, că la urma urmei Florent poate nu era chiar aşa de rău; începu să-l respecte pentru cultura lui şi în acelaşi timp i se stârni din ce în ce curiozitatea, dorinţa de a-l vedea mai de aproape, de a pătrunde în viaţa lui. Apoi, dintr-odată îşi găsi un pretext, se convinse pe sine însăşi că avea la îndemână răzbunarea dorită: trebuia să fie foarte drăguţă cu vărul, ca să i-l sufle umflatei ăleia de Lisa; avea să fie o nostimadă.

Într-o dimineaţă, în timp ce-l îmbrăca, îl întrebă pe Muche;

— Bunul tău prieten Florent îţi vorbeşte vreodată despre mine?

— Ah, nu! răspunse copilul. Ne distrăm grozav.

— Spune-i că nu-i mai port pică şi că-i mulţumesc că te învaţă să citeşti.

Din ziua aceea îi încredinţa mereu câte un comision copilului. Puştiul alerga de la maică-sa la inspector şi de la inspector la mamă-sa, transmiţând cuvinte amabile, întrebări şi răspunsuri pe care le repeta fără să priceapă nimic; l-ar fi putut pune să spună lucrurile cele mai năstruşnice. Frumoasa Normandă însă, temându-se să nu fie considerată timidă, veni personal într-o zi şi se aşeza pe scaunul liber, în timp ce Muche îşi făcea lecţia de caligrafie. Se purtă foarte blând şi făcu o grămadă de complimente. Florent era mai stânjenit decât ea. Nu discutară decât despre copil. Deoarece Florent îşi manifestă teama de a nu putea să-şi mai continue lecţiile la birou, Normanda îi propuse să vină seara la ei acasă. Apoi vorbi despre bani. El se înroşi, declară că nu va veni acasă şi că despre bani nici nu putea fi vorba. Atunci ea îşi propuse să-l răsplătească dăruindu-i cei mai frumoşi peşti.

Astfel se încheie pacea. Frumoasa Normandă chiar îl luă

pe Florent sub oblăduirea ei. De altfel, inspectorul începuse să fie acceptat; în ciuda ochilor săi răi, pescăresele îl găseau mai cumsecade decât domnul Verlaque. Numai mătuşa Méhudin dădea din umeri; continua să-i poarte pică „sfrijitului” cum îi zicea ea dispreţuitoare, într-o dimineaţă însă, rând Florent se opri zâmbind în faţa bazinelor Clairei, fata, dând drumul unui ţipar pe care tocmai îl ţinea în mână, îi întoarse spatele furioasă, umflată şi roşie ca racul. Florent rămase atât de uluit, încât îi povesti Normandei întâmplarea.

— Las-o în pace, îi răspunse ea, e cam într-o ureche... Niciodată nu e de aceeaşi părere cu ceilalţi. S-a purtat aşa numai ca să-mi facă mie în ciudă.

Jubila, făcea pe grozava lângă taraba ei, era mai cochetă ca oricând şi arbora nişte coafuri extrem de complicate. Întâlnind-o într-o zi pe frumoasa Lisa o privi de sus, plină de dispreţ şi pufni în râs drept în nasul mezelăresei. Convingerea că atrăgându-l pe aşa-zisul văr o va deznădăjdui pe Lisa îi accentua frumosul ei râs sonor, acel râs din adâncul gâtlejului, datorită căruia gâtul ei gras şi alb fremăta. Tot atunci i se năzări să-l îmbrace foarte frumos pe Muche cu o vestuţă în carouri şi cu o tocă de catifea. Muche nu purtase nicicând altceva decât nişte bluze lălâi. Din păcate, tocmai atunci pe băiat îl apucă iar dragostea de cişmele. Gheaţa se topise, vremea se mai încălzise puţin. Îşi scălda vesta în carouri, lăsând robinetul să-i curgă din plin pe braţ, de la cot şi până în palmă; asta se chema jocul de-a streaşină. Maică-sa îi găsi în tovărăşia altor doi ştrengari; stăteau şi se uitau la doi peştişori albi, furaţi de la mătuşa Claire, care înotau în toca de catifea plină cu apă.

Florent trăi aproape opt luni în hale, adâncit parcă tot timpul într-o neîncetată somnolenţă. După cei şapte ani de chinuri, se trezise într-un asemenea calm, într-o viaţă atât de bine organizată, încât abia îşi mai dădea seama că trăieşte. Se lăsa în voia soartei cu capul parcă golit, permanent uimit de a se pomeni în fiecare dimineaţă în

acelaşi fotoliu din acelaşi birou strâmt. Cămăruţa aceea goală şi îngustă ca o cabină îi plăcea. Acolo se refugie, departe de lume, în mijlocul vuietului neîncetat al halelor care îl purta cu gândul spre o mare întinsă, ale cărei valuri îl înconjurau şi-l izolau complet. Dar, încet, încet, o ciudată nelinişte începu să-l chinuiască; era nemulţumit de sine însuşi, se acuza de greşeli pe care nu le putea preciza, se răscula împotriva acelor goluri ce păreau a se adânci din ce în ce în mintea şi în sufletul lui. Apoi suflul puturos, duhoarea peştilor stricaţi îl învăluiră, provocându-i o greaţă cumplită. Îl cuprinsese un dezechilibru lent, o vagă plictiseală, care încet, încet se transformă într-o violentă surescitare nervoasă.

Zilele semănau toate între ele. Îl împresurau mereu aceleaşi zgomote, mereu aceleaşi mirosuri. Dimineaţa zumzetul mezatului îl asurzea asemenea sunetului îndepărtat al unor clopote: şi adesea din cauza sosirii cu întârziere a mărfii, mezatul nu se isprăvea decât foarte târziu. Stătea atunci până la amiază în pavilion, deranjat în fiecare clipa de contestaţii şi de certuri, în mijlocul cărora se căznea să fie cât mai drept. Uneori avea nevoie de ceasuri întregi ca să descurce vreun fleac ce stârnea zarvă mare în toată hala. Se plimba de-a lungul aleilor cu paşi măsuraţi în mijlocul mulţimii şi al hărmălaiei vânzărilor, oprindu-se uneori în faţa pescăreselor ale căror tarabe mărginesc strada Rambuteau. În faţa lor erau grămezi trandafirii de crevete, coşuri înroşite de mulţimea langustelor fierte, legate unele de altele, cu cozile rotunjite, în timp ce langustele vii mureau întinse pe placa de marmură. Acolo, se uita la domnii cu pălărie şi mănuşi negre care se tocmeau şi până la urmă luau o langustă fiartă, învelită într-o bucată de ziar şi o vârau într-unul dintre buzunarele redingotei. Mai încolo, în faţa meselor unde se vindea peştele mărunt, recunoştea femeile din cartier, ce veneau totdeauna la aceeaşi oră, cu capul descoperit. Uneori îi atrăgea atenţia câte o cucoană bine

îmbrăcată, târându-şi dantelele pe pietrele ude, urmată de câte o servitoare cu şorţ alb; pe câte una dintre astea o însoţea de la distanţă, văzând pescăresele cum ridică din umeri în urma ifoselor ei dezgustate. Acest talmeş-balmeş de panere, saci de piele, coşuri, toate aceste fuste ce se strecurau prin apăraia de pe alei, îi dădeau de lucru, îi umpleau timpul până la amiază; era mulţumit de apa care curge, de adierile proaspete ce străbăteau piaţa aducând, ba aroma aspră de ocean a scoicilor, ba mirosul amar al sărăturilor, îşi încheia totdeauna inspecţia cu sectorul sărăturilor; lăzile cu heringi săraţi şi afumaţi, sardelele de Nantes pe culcuşul lor de frunze, batogul rulat, toate îngrămădite în faţa unor precupeţe banale, îi trezeau în minte gândul unei plecări, al unei lungi călătorii pe mare în tovărăşia putinilor cu sărături. Apoi, după-amiaza, halele se linişteau, aţipeau. Atunci Florent se încuia la el în birou, îşi punea la punct registrele şi-şi petrecea cele mai plăcute clipe. Dacă ieşea, dacă străbătea pescăria, o găsea aproape pustie. Înghesuiala, îmbrânceala, tămbălăul de la ora zece dimineaţa erau departe. Pescăresele stăteau jos, rezemate cu spatele de tarabele goale, tricotând; câteva gospodine întârziate dădeau târcoale tarabelor, uitându-se chiondorâş, cu privirea atentă şi cu buzele strânse ale femeilor ce calculează preţul cinei până la cel din urmă gologan. Se lăsa amurgul; peştii, pregătiţi pentru noapte, erau culcaţi pe paturile lor de gheaţă; se auzea doar zgomotul lăzilor mişcate din loc. Atunci Florent, după ce asista la închiderea grilajelor, pleca, luând cu el toată pescăria în haine, în barbă, în păr.

Acest miros pătrunzător nu-l chinuise prea rău în primele luni. Fusese o iarnă grea; poleiul preschimbase aleile în oglinzi, ţurţurii împodobiseră mesele de marmoră şi cişmelele cu o horbotă albă. Dimineaţa trebuiau aprinse reşouri mici sub robinete ca să le storci un firişor de apă. Peştii, îngheţaţi, cu cozile încovoiate, spălăciţi şi aspri ca nişte metale mate, scoteau un zgomot sec, de fontă veche,

învăluit în giulgiul său de gheaţă, pavilionul ţepos şi pustiu îşi păstră până în februarie înfăţişarea sa jalnică. Dar în curând începură dezgheţul şi moina, ceţurile şi ploile lunii martie. Atunci peştii se muiară, se fleşcăiră; putoarea cărnii stricate începu să se amestece cu mirosul searbăd de noroi ce se ridica din străzile învecinate. Deocamdată era doar o duhoare vagă, mirosul dulceag şi greţos al umezelii ce se târăşte la suprafaţa pământului. Apoi, în după-amiezile fierbinţi din iunie, putoarea se accentuă; aerul era încărcat de un abur pestilenţial. Se deschiseră ferestrele de sus ale halelor, perdele mari de pânză cenuşie atârnau parcă direct de sub cerul învăpăiat, o ploaie de foc se abătu asupra halelor, încingându-le ca pe un uriaş cuptor de tablă; nicio adiere nu deplasa aburul infect, ridicat de pescărie. Tarabele de marmură fumegau.

Atunci Florent începu să sufere îngrozitor de pe urma acestei îngrămădiri de alimente, în mijlocul căreia trebuia să trăiască. Dezgustul pe care i-l provoca mezelăria se accentuă, devenind insuportabil. Mai avusese el parte de mirosuri tot atât de cumplite; acelea totuşi nu erau miasmele pântecului. Stomacul său strâmt de om slab se revolta, trecând mereu prin faţa acestei expoziţii de peşti şiroind de apă, care la cel mai mic val de căldură se stricau. Peştii îl hrăneau cu aroma lor pătrunzătoare, îl înăbuşeau, provocându-i o adevărată indigestie olfactivă. Chiar când se închidea în biroul lui, mirosul acesta greţos se ţinea după el, pătrunzând prin lemnăria prost încheiata a uşii şi a ferestrei. Când cerul era înnorat, cămăruţa era foarte întunecoasă; trăia ca într-un amurg nesfârşit, în fundul unei mlaştini dezgustătoare. Adesea, cuprins de o nelinişte nervoasă, simţea nevoia să umble; cobora atunci pe scara mare, care se căsca în mijlocul pavilionului şi se ducea în beciurile halelor. Acolo, în aerul închis, în penumbra străbătută doar de lumina câtorva felinare, regăsea prospeţimea apei curate. Se oprea în faţa bazinului mare, în care era ţinută rezerva de peşti vii; asculta şoaptele

neîncetate ale şuvoaielor de apă ce se prelingeau din cele patru colţuri ale rezervorului central, infiltrându-se pe sub grilajele bazinelor încuiate, cu susurul lin ai unor unde neostoite. Aceste izvoare subterane, aceste gârliţe şopotind în umbră, îl linişteau. Seara, îi plăceau de asemenea somptuoasele apusuri de soare; dantelăria fină a halelor se profila, neagră, pe văpaia purpurie a cerului. Lumina după-amiezii pătrundea prin toate ferestrele, prin interstiţiile tuturor obloanelor, stârnind zborul zglobiu ai prafului ce strălucea în ultimele raze; era ca un transperant luminos şi mat, pe care se desenau delicat muchiile fine ale stâlpilor, curbele elegante ale osaturii halelor şi figurile geometrice ale acoperişurilor. Îşi umplea ochii cu această imensă schiţă executată în tuş, pe o hârtie velină şi fosforescentă, care îi trezea din nou în minte comparaţia cu o maşină uriaşă cu roţi, pârghii şi balansiere, întrezărită în scânteierea sumbră a jarului arzând sub un cazan imens. Astfel, din ceas în ceas, jocul de lumini transforma profilul halelor, de la albăstruiul-transparent al zorilor până la umbrele precise şi întunecate ale amiezii şi ia para de foc a apusului, ce se stingea apoi, până la cenuşiul-estompat al amurgului. În serile fierbinţi însă, când duhorile se înălţau ca un fum cald, greaţa îl răscolea iar, închipuirea lui rătăcea, născocind în locul admirabilei maşini cu angrenaje perfecte, nişte etuve uriaşe, nişte cazane infecte de hingher, în care se topea osânza scârboasă a unui popor întreg.

Florent mai suferea şi din pricina acelui mediu grosolan, ale cărui vorbe şi gesturi păreau şi ele impregnate de un miros greu. Cu toate acestea era cumsecade, nu se arăta speriat. Numai femeile îl mai stânjeneau, Nu se simţea în largul lui decât cu doamna François pe care o întâlnise din nou. Dăduse dovadă de atâta bucurie când aflase că-şi găsise o slujbă, că ieşise din încurcătură cum zicea ea, încât Florent se înduioşase. Hohotele de râs ale Lisei, ale Normandei şi ale celorlalte îl stinghereau. Doamnei François i-ar fi povestit orice. Ea nu râdea batjocoritor; avea un râs

sănătos, de femeie care se bucură de bucuria semenilor ei. Pe de altă parte era o femeie foarte curajoasă; avea o meserie grea, mai ales iarna, pe ger; zilele ploioase erau parcă mai neplăcute. Florent o vedea în unele dimineţi pe câte o ploaie torenţială, alteori pe o ploaie rece şi cernută, ce nu contenea zile întregi. De la Nanterre la Paris roţile căruţei intrau în noroi până la butuci. Balthazar era mânjit până şi pe burtă. Doamna François îl compătimea, se înduioşa, ştergându-l cu câte un şorţ vechi.

— Dobitoacele astea sunt tare gingaşe, zicea ea; din te miri ce, le şi apucă durerile ele burtă... Ah, bietul meu Balthazar! Când am trecut pe podul de la Neuilly, ploua în aşa hal, şi eram aşa de uzi, de parcă am fi umblat de-a dreptul prin mijlocul Senei.

Îl ducea pe Balthazar la han, iar ea rămânea în bătaia ploii să-şi vândă zarzavaturile. Trotuarul se preschimba într-o baltă de nămol. Verzele, morcovii şi napii, biciuiţi de apa cenuşie, se înecau în şuvoiul acestui torent de noroi ce străbătea toată şoseaua. Nu mai semănau câtuşi de puţin cu verdeţurile strălucitoare din zorii zilelor frumoase. Zarzavagiii, încotoşmănaţi în pelerinele lor, îşi încovoiau spinarea, înjurând de mama focului administraţia care, în urma unei anchete, hotărâse că ploaia nu strică legumele şi în consecinţă nu este cazul să se construiască niciun fel de adăpost.

Pe Florent, dimineţile acestea ploioase începură să-l deznădăjduiască. Se gândea la doamna François. Atunci o ştergea din biroul lui şi se ducea să stea câteva clipe de vorbă cu ea. N-o găsea însă niciodată tristă. Se scutura ca un căţel, spunea că a trecut prin alte încercări mai ceva ta asta, că doar nu e de zahăr ca să se topească aşa, din cauza câtorva stropi de apă. O silea să se adăpostească puţin pe aleea acoperită a halei; de câteva ori o duse până la domnul Lebigre unde băură vin fiert, Când îl privea prieteneşte, cu faţa ei blândă, Florent era cuprins de o mare fericire, din pricina mirosului sănătos de câmp pe care

i-i aducea aici, în mijlocul răsuflării dezgustătoare a halelor. Doamna François mirosea a pământ, a fân, a aer curat, a cer albastru.

— Trebuie să vii ia Nanterre, băiete, zicea ea; ai să-mi vezi grădina de zarzavat; peste tot am sădit borduri de cimbru… În Parisul vostru ticălos pute peste tot!

Şi pleca, udă leoarcă. Ori de câte ori se despărţea de ea, Florent se simţea reîmprospătat. Ca să-şi combată neliniştea de care suferea, mai încercă să se refugieze şi în muncă. Florent era un spirit metodic care ducea uneori până la manie respectarea strictă a programului său zilnic. Se încuie deci la el în odaie două seri pe săptămână ca să scrie o vastă lucrare despre Cayenne. Cămăruţa lui i se părea excelentă pentru a-l linişti şi a-i permite să lucreze. Îşi aprindea focul, se uita dacă rodiului din lădiţa de la picioarele patului îi merge bine, apoi îşi trăgea mai aproape măsuţa şi lucra până la miezul nopţii. Împinsese cartea de rugăciuni şi *Cheia visurilor* în fundul sertarului, care încet, încet se umplea cu însemnări pe foi volante, cu fel de fel de manuscrise. Lucrarea despre Cayenne nu prea mergea, deoarece o tot întrerupea, apucându-se de alte proiecte, de planul unor lucrări uriaşe pe care le schiţa în câteva cuvinte. Rând pe rând se apucă de un proiect de reformă totală a sistemului administrativ al halelor, de o transformare a taxelor aplicare la intrarea mărfurilor în oraş într-o taxă asupra tranzacţiilor, de o nouă repartiţie a aprovizionării în cartierele sărmane, în sfârşit de o lege umanitară, încă foarte confuză privind înmagazinarea comună a tuturor mărfurilor intrate în hale, pe baza căreia să se poată asigura un minimum de provizii tuturor locuitorilor Parisului, Stătea încovoiat, pierdut în aceste probleme grave, şi calmul camerei serbede era copleşit de umbra sa mare, neagră. Uneori un cintezoi, pe care-l culesese în timpul iernii din hală, greşea, văzând lumina din odaie şi ciripea în liniştea tulburată până atunci doar de scârţâitul peniţei ce luneca pe hârtie.

Astfel, în mod inevitabil, Florent se întoarse iar la activitatea politică. Suferise prea mult din pricina ei, ca să nu-şi facă din aceasta îndeletnicirea de căpetenie a vieţii sale.

În alt mediu şi în alte împrejurări ar fi devenit un profesor bun, undeva în provincie, fericit în liniştea orăşelului său. Fusese însă tratat ca o fiară sălbatică şi acum, în urma exilului, era parcă menit unei vieţi de luptă. Frământările lui nervoase nu erau altceva decât redeşteptarea lungilor sale meditaţii de la Cayenne, a amărăciunii sale în faţa suferinţelor nedrepte, a legământului ce-l făcuse pe atunci de a răzbuna într-o bună zi omenirea mânată cu biciul şi dreptatea călcată în picioare.

Halele acelea uriaşe, cu revărsarea lor agresivă de alimente, grăbiseră criza. Simbol al Parisului ghiftuit, halele îi apăreau ca un animal satisfăcut ce-şi mistuia hrana, moţăind în osânza sa şi sprijinind într-ascuns imperiul. Aici, era înconjurat numai de sâni enormi, de şale monstruos de grase, de chipuri rotunde ca nişte permanente învinuiri aduse slăbiciunii sale de mucenic, obrazului său palid de ins nemulţumit. Halele erau pântecele micii negustorimi, pântecele cumsecădeniei mediocre, umflându-se fericit, strălucind în soare, considerând că totul este cum nu se poate mai bine, că nicicând oamenii aşezaţi nu se îngrăşaseră atât de straşnic. Atunci încleşta pumnii gata de luptă, mai mânios la gândul exilului său, decât pe vremea când se întorsese în Franţa. Ura îi cuprinse iar întreaga fiinţă. Adesea lăsa tocul din mână şi visa. Focul, gata să se stingă, îi încingea obrazul; lampa înnegrită fumega iar cintezoiul, cu capul ascuns sub aripă, adormea iar stând într-un picior.

Uneori, pe la unsprezece noaptea, văzând lumina aprinsă, Auguste bătea ia uşă înainte de a se duce la culcare. Florent îi deschidea, destul de enervat de altfel. Ucenicul mezelarului se aşeza în faţa focului; vorbea puţin şi nu explica niciodată de ce vine. Se uita tot timpul la

fotografia care îi înfăţişa pe el şi pe Augustine mână în mână, înţepeniţi în hainele noi de duminică. Într-un târziu, Florent începu să înţeleagă că tânărul se simţea deosebit de bine în această cameră în care locuise fata. Într-o seară îl întrebă zâmbind dacă ghicise adevărul.

— S-ar putea, răspunse Auguste foarte surprins de descoperirea pe care el însuşi abia atunci o făcea. Nu m-am gândit niciodată la asta. Veneam şi eu aşa, să vă văd, fără să ştiu de ce... Ah! Ce-ar mai râde Augustine dacă i-aş spune una ca asta... Când până la urmă tot o să te însori, nu te mai gândeşti la prostii.

Câteodată avea poftă de taifas, devenea şi el mai limbut, aducând vorba mereu despre mezelăria pe care urma s-o deschidă împreună cu Augustine la Plaisance. Părea atât de profund încredinţat că-şi va orândui viaţa după placul inimii, încât Florent începu să resimtă faţă de el un fel de respect amestecat cu enervare. În fond, oricât de prost ar fi părut, băiatul ăsta era foarte tare; mergea de-a dreptul spre o ţintă precisă, pe care avea s-o atingă fără complicaţii, într-o perfectă beatitudine. În acele seri, Florent nu se mai putea apuca de lucru; se culca nemulţumit şi nu-şi regăsea liniştea decât atunci când îşi zicea: „De fapt, Auguste ăsta e o vită!”

În fiecare lună se ducea la Clamart să-l vadă pe domnul Verlaque. Pentru Florent era aproape o bucurie. Bietul Verlaque, spre uimirea lui Gavard care nu-i dăduse mai mult de şase luni, tot o mai ducea. La fiecare vizită a lui Florent, bolnavul îl asigura că se simte mai bine, că doreşte grozav să-şi reînceapă activitatea. Zilele însă treceau şi iar se ivea câte o complicaţie. Florent se aşeza lângă pat, îi vorbea despre pescărie, încercând să-l înveselească puţin. Punea pe noptieră cei cincizeci de franci pe care îi ceda inspectorului titular; iar acesta, cu toate că afacerea fusese aranjată din capul locului, se supăra de fiecare dată, refuzând banii. Pe urmă vorbeau despre altceva şi banii rămâneau pe măsuţă. Când pleca, doamna Verlaque îl

însoţea pe Florent până la uşa ce dădea în stradă. Era mică, molâie şi foarte plângăreaţă. Nu vorbea decât despre cheltuielile pe care i le pricinuia boala soţului ei, despre supa de pasăre, despre fripturile în sânge, despre vinul de Bordeaux, despre farmacist şi despre doctor. Pe Florent conversaţia aceasta plină de văicăreli îl jena foarte tare. Primele dăţi nu-şi dădu seama despre ce era vorba. Într-un târziu, pe când cucoana tot mai plângea, spunându-i că odinioară erau fericiţi cu cei o mie opt sute de franci cât era leafa de inspector, Florent se oferi timid să-i mai dea ceva, într-ascuns de soţul ei. Întâi protestă şi apoi, fără tranziţie îl asigură ea însăşi că cincizeci de franci i-ar ajunge. Totuşi, în cursul lunii îi scria adesea celui pe care el numea salvatorul lor; avea un scris mărunt, aplecat şi subţirel; cu frazele ei superficiale şi umile totodată umplea trei pagini întregi ca să-i ceară zece franci. Astfel cei o sută cincizeci de franci ai inspectorului treceau toţi în buzunarul familiei Verlaque. Soţul ei nu ştia absolut nimic, bineînţeles, iar ea îi săruta mâinile. Această faptă bună era cea mai mare bucurie a lui Florent; o tăinuia ca pe o plăcere interzisă pe care o gusta într-ascuns.

— Măgarul ăla de Verlaque îşi bate joc de dumneata, îi spunea uneori Gavard. Se răsfaţă rău de când îi serveşti această rentă.

Într-o bună zi, Florent sfârşi prin a-i răspunde:

— S-a făcut, nu-i mai cedez decât douăzeci şi cinci de franci.

De altfel Florent nu avea niciun fel de nevoi materiale. Soţii Quenu îi asigurau în continuare masa şi casa. Cei câţiva franci care îi mai rămâneau, îi ajungeau să-şi plătească seara consumaţia, la domnul Lebigre. Încet, încet, viaţa lui se organiza cu o precizie de ceasornic: lucra închis în odaia lui, continua să-i dea lecţii de două ori pe săptămână, de la opt la nouă, micuţului Muche, îi acorda o seară pe săptămână Lisei, ca să n-o supere, şi în rest, îşi făcea veacul în cămăruţa cu geamlâc, în tovărăşia lui

Gavard şi a prietenilor săi.

La familia Méhudin intra cu aerul său blând dar cam rigid de profesor. Casa aceea veche îi plăcea. Jos îl învăluia mirosul fad al prăvăliei negustorului de verdeţuri fierte; în fundul unei curţi miei erau puse la răcit lighene cu spanac şi străchini cu măcriş. Florent urca apoi scara în spirală, lunecoasă din pricina umezelii; treptele înfundate parcă şi tocite rău se aplecau pe o parte într-un mod îngrijorător. Familia Méhudin ocupa tot etajul al doilea. În ciuda rugăminţilor fierbinţi ale celor două fete, care, după ce se înstăriseră, visau să locuiască într-o casă nouă, pe o stradă largă, bătrâna nu acceptase să se mute. Se încăpăţâna spunând că acolo trăise, acolo voia să moară. De altfel, ea se mulţumea cu o cămăruţă întunecoasă şi le lăsase fetelor camerele mari. Normanda, cu autoritatea ei de soră mai mare, pusese mâna pe odaia ce dădea spre stradă; aceasta era încăperea cea mare, cea frumoasă. Claire se simţi atât de jignită, încât refuză camera de alături, a cărei fereastră dădea spre curte; se instală de cealaltă parte a palierului scării, într-un fel de chichineaţă, pe care nici măcar n-o vărui. Îşi avea cheia ei şi se simţea liberă. Ori de câte ori i se năzărea câte ceva, se încuia la ea în odaie.

De obicei, când se prezenta Florent, familia Méhudin tocmai se scula de la masă. Muche îi sărea de gât. Stătea jos câteva clipe, ţinând pe genunchi copilul care trăncănea întruna. Apoi, după ce se ştergea muşamaua, lecţia începea pe un colţ de masă. Frumoasa Normandă îl primea bine. Tricota sau cârpea rufe şi-şi trăgea scaunul mai aproape, ca să lucreze sub aceeaşi lampă; adesea, lăsa lucrul din mână şi asculta lecţia care o uimea. În curând o cuprinse o mare stimă pentru omul acesta atât de învăţat, care părea blând ca o femeie când vorbea cu copilul şi avea o răbdare îngerească ori de câte ori trebuia să repete mereu aceleaşi poveţe. Nu i se părea câtuşi de puţin urât. Aşa încât, începu să fie geloasă pe frumoasa Lisa. Îşi trăgea scaunul şi mai aproape şi se uita la Florent cu un zâmbet ce-l stânjenea.

— Mamă, mă loveşti peste cot, nu mă laşi să scriu! zicea Muche supărat. Na, acum am făcut o pată! Dă-te niţel mai încolo!

Puţin câte puţin, Normanda începu s-o bârfească pe frumoasa Lisa. Pretindea că-şi ascunde vârsta, că de atâta ce se strânge, îi crapă corsetul pe ea, că, de vreme ce mezelăreasa se dă jos cu noaptea în cap strânsă în chingi, lustruită şi cu părul atât de titirit, înseamnă, fără îndoială, că e oribilă când nu e aranjată. Atunci îşi ridica braţele, ca să arate că ea nici gând nu are să poarte corset în casă; zâmbind întruna, îşi bomba bustul superb, pe care-l simţeai săltând şi trăind liber sub camizolul subţire, încheiat neglijent. Lecţia se întrerupea. Muche o urmărea cu mult interes pe maică-sa, ridicându-şi braţele. Florent o asculta, uneori chiar râdea, gândindu-se că femeile sunt tare ciudate. Rivalitatea frumoasei Normande şi a frumoasei Lisa îl amuza.

Între timp, Muche îşi termina pagina de caligrafie. Florent, care scria frumos, îi pregătea modelele, adică nişte fâşii de hârtie pe care scria cu litere foarte mari şi apoi cu litere mai mici cuvinte lungi, ce umpleau câte un rând întreg. Îi plăceau în special cuvintele: tiranic, înrobitor, anticonstituţional, revoluţionar sau îl punea pe puşti să copieze fraze ca acestea: „Ziua dreptăţii va sosi… Suferinţa celui drept este osândirea celui corupt… Când va sosi clipa, vinovatul va cădea…” Când întocmea modelele de caligrafie, Florent reda cu candoare ideile care îi obsedau mintea; uita de Muche, de frumoasa Normandă, de tot ceea ce îl înconjura. Muche ar fi putut astfel să ajungă să copieze tot *Contractul social.* Copilul înşira pe pagini şi pagini rânduri întregi de tiranic şi de anticonstituţional, desenând cu grijă fiecare literă.

Până la plecarea profesorului, mătuşa Méhudin se tot învârtea în jurul mesei, bombănind. Continua să-i poarte lui Florent o pică necruţătoare. După părerea ei, era o prostie să-l pui pe băiat să muncească atâta seara, la ora când

copiii trebuie să doarmă. Fără îndoială că l-ar fi dat pe uşă afară pe sfrijit, dacă frumoasa Normandă, după un scandal de pomină, nu i-ar fi spus de la obraz că se mută dacă nu are dreptul să primească în casa ei pe cine vrea. De altfel, în fiecare seară o luau de la început cu cearta.

— Orice mi-ai spune, repeta bătrâna, are nişte ochi de om prefăcut... Pe de altă parte, n-am încredere în slăbături de astea. Un om slab e în stare de orice mârşăvie. N-am întâlnit niciodată unul care să fie de treabă... Ăstuia i-a lunecat burta în fund, ce mai, e turtit ca o scândură... Şi unde mai pui că e şi urât ca dracu. Uite, mie că-s bătrână, am trecut doar de şaizeci şi cinci de ani, mie nu mi-ar trebui nici sub pat.

Spunea toate astea fiindcă mirosise ea bine cum stăteau lucrurile. Şi-l tot lăuda, plină de admiraţie pe domnul Lebigre, care de la o vreme se arăta într-adevăr foarte curtenitor faţă de frumoasa Normandă, căci pe lângă faptul că bănuia o zestre frumuşică, se gândea că Normandei i-ar sta de minune în spatele tejghelei lui. Bătrâna nu mai contenea cu elogiile; ăsta cel puţin nu-i costeliv; trebuia să fie voinic ca un taur; se entuziasma până şi de pulpele lui, care erau într-adevăr foarte groase. Normanda însă dădea din umeri răspunzându-i acră:

— Puţin îmi pasă de pulpele lui; n-am nevoie de pulpele nimănui... Fac ce poftesc.

Iar dacă maică-sa voia să continue sau făcea afirmaţii prea categorice:

— Ei, asta e acum! striga fata. Nu te priveşte... Şi de altfel nici nu e adevărat. Şi chiar dacă ar fi aşa, doar n-o să-ţi cer ţie voie, ei drăcia dracului... Ia mai lasă-mă în pace.

Se ducea la ea în odaie trântind uşa. Dobândise în casa aceea o putere de care abuza. Noaptea, bătrâna se scula şi se ducea desculţă la uşa letci să tragă cu urechea ori de câte ori i se părea că aude un zgomot, ca să afle dacă nu cumva Florent se întorsese la Louise. Acesta însă mai avea în casa familiei Méhudin încă un duşman, parcă mai aprig.

De îndată ce intra în casă, Claire se scula fără să scoată o vorbă, îşi lua sfeşnicul şi se ducea în camera ei, de cealaltă parte a palierului. O auzeau cum învârte de două ori cheia în broască, însufleţită de o mânie rece. Într-o seară, deoarece soră-sa îl invitase pe profesor la cină, Claire îşi găti pe scară şi mâncă la ea în odaie. Adesea se ascundea cu atâta străşnicie, de n-o vedeau câte o săptămână întreagă. Era tot molatecă, dar avea nişte capricii necruţătoare şi priviri de animal neîncrezător pe sub coama ei de un auriu roşcat. Bătrâna, care crezuse că o să-şi poată vărsa focul lângă Claire, o înfurie la culme când îi pomeni de Florent. Atunci, exasperată, mătuşa Méhudin strigă în gura mare că şi-ar lua lumea în cap dacă nu i-ar fi teamă că fetele ei o să-şi scoată ochii dacă le lasă singure.

Florent, plecând într-o seară, trecu prin faţa uşii larg deschise a odăii lui Claire. O văzu cum se uită lung la ei, foarte îmbujorată. Atitudinea ostilă a fetei îl mâhnea; era însă prea timid faţă de femei ca să provoace o explicaţie. Totuşi, în seara aceea, ar fi intrat desigur în camera ei, dacă n-ar fi zărit, la etajul trei chipul livid al domnişoarei Saget aplecat peste rampa scării. Trecu mai departe şi nu apucă să coboare nici zece trepte, că uşa lui Claire se trânti cu atâta violenţă în spatele lui, încât se cutremură toată scara. În urma acestei întâmplări, domnişoara Saget ajunse la convingerea că vărul doamnei Quenu se culcă cu amândouă fetele Méhudin.

Florent însă nu se gândea câtuşi de puţin la aceste două femei, cu toate că erau atât de frumoase. Se obişnuise să se poarte cu femeile ca un bărbat care nu are deloc succes la ele. Pe de altă parte, îşi cheltuia o bună parte din bărbăţia lui în visări sterile. Ajunse să aibă faţă de Normandă o adevărată prietenie; considera că are inimă bună, mai ales când nu-şi vâra cine ştie ce bazaconie în cap. Nu merse însă niciodată mai departe. Seara, când femeia îşi trăgea scaunul mai aproape, sub cercul de lumină al lămpii, chipurile ca să se uite la caietul lui Muche,

trupul acesta voinic şi cald de lângă el îi pricinuia chiar un fel de repulsie. I se părea colosală, foarte greoaie, şi chiar îngrijorătoare cu pieptul ei de femeie uriaşă; îşi trăgea înapoi coatele ascuţite şi umerii uscaţi, cu teama nelămurită de a nu se afunda cumva în această masă de carne. Ciolanele lui de om slab erau parcă speriate de posibilitatea unui contact cu sânii ăştia graşi, îşi pleca şi mai mult capul, se subţia şi mai tare, stânjenit de mireasma pătrunzătoare pe care o degaja femeia. Când i se deschidea puţin camizolul, i se părea că simte înălţându-se dintre cele două mase de o albeaţă ameţitoare, un abur cald încă şi viu, o adiere sănătoasă, amestecată parcă şi cu acel iz specific, care în serile fierbinţi de iulie din hale îi mângâia faţa. Era un parfum persistent ce se lipise ele pielea ei fină ca o mătase, aroma aspră a pescăriei unită cu mirosul ei de femeie, prelingându-se pe sânii ei splendizi, pe braţele ei de statuie, pe talia ei suplă. Louise încercase să-şi dea cu fel ele fel de uleiuri parfumate şi se spăla cu multă apă, dar, de îndată ce se zvânta după baie, sângele ei aducea iar din străfunduri până la suprafaţa pielii mirosul fad al somonilor, amestecul de violete şi mosc al eperlanilor, asprimea heringilor şi a calcanilor. Atunci, din legănarea fustelor ei se degaja un adevărat abur; umbla în mijlocul unei evaporări permanente de alge mocirloase: cu trupul ei mare de zeiţă, cu minunata ei puritate şi paloare, semăna cu o statuie antică de marmoră rostogolită de valurile mării şi scoasă la ţărm de plasa unui pescar de sardele. Florent suferea; n-o dorea, având simţurile încă răzvrătite din pricina după-amiezelor petrecute în pescărie; o găsea iritantă, prea sărată, prea picantă, de o frumuseţe prea masivă şi cu un miros prea puternic.

Domnişoara Saget însă jura pe toţi sfinţii că Florent e amantul ei. Se certase cu frumoasa Normandă din pricina unei limande de cincizeci de centime. De atunci îi arăta o deosebită prietenie frumoasei Lisa. Nădăjduia astfel să poată afla mai repede ceea ce numea ea „mişmaşurile

familiei Quenu”. Florent continua să-i scape printre degete; bătrâna ajunsese ca un trup din care a pierit sufletul, după cum zicea chiar ea, fără însă a mărturisi cauza adevărată a doleanţelor ei. O fată alergând cu limba scoasă după un bărbat n-ar fi fost mai dezolată decât această babă oribilă care rămăsese cu buzele umflate fiindcă nu aflase secretul vărului. Îl pândea, îl urmărea, îl despuia, îl examina pe toate părţile; curiozitatea ei era parcă în călduri şi turba de furie că nu-l poate poseda. De când Florent începuse să vină la familia Méhudin, baba nu se mai mişca de lângă rampa scării. Îşi dăduse repede seama că frumoasa Lisa e foarte supărată văzând că Florent le frecventează pe muierile alea. Fata bătrână se apucă atunci să-i aducă în fiecare dimineaţă veşti din strada Pirouette. Chircită, gârbovită de ger, intra în zilele friguroase la mezelărie, îşi punea mâinile învineţite pe cazanul fierbătorului şi-şi încălzea degetele, stând în picioare în faţa tejghelei fără să cumpere nimic, repetând cu vocea ei subţirică:

— Şi ieri a fost pe la ele, tot timpul se bagă în sufletul lor. Normanda i-a spus pe scară „scumpul meu”.

Mai şi minţea câte niţel, ca să stea mai mult şi să-şi încălzească mâinile mai bine. A doua zi, după ce i se păruse că l-a văzut pe Florent ieşind din camera Clairei, veni într-un suflet şi lungi povestea o jumătate de oră, Mai mare ruşinea: vărul trecea acum dintr-un pat într-altul.

— L-am văzut eu cu ochii mei, zicea ea. Când s-a săturat de Normanda, se duce în vârful picioarelor la aia blondă. Aseară, pleca de la ea ca să se întoarcă fără îndoială la matahala aia brună, când deodată a dat cu ochii de mine, aşa că a făcut stânga împrejur. Toată noaptea aud scârţâind fără încetare cele două uşi... Şi bătrâna care doarme în cămăruţa dintre odăile fetelor ei!

Lisa se strâmba, dispreţuitoare. Vorbea foarte puţin şi nu încuraja trăncăneala domnişoarei Saget decât prin tăcerea ei. Asculta cu atenţia foarte încordată. Când fata bătrână îi dădea amănunte din cale afară de scabroase, şoptea:

— Nu, nu, aşa ceva nu se cade... E oare cu putinţă să existe asemenea femei!

Atunci domnişoara Saget îi răspundea că de, nu toate femeile sunt cinstite ca dânsa. Apoi, se arăta foarte înţelegătoare faţă de vărul doamnei Quenu. Un bărbat, fireşte, aleargă după toate fustele şi apoi ce, era însurat? Astfel, pe ocolite, strecura câte o întrebare. Lisa însă nu-l judeca niciodată pe aşa-zisul văr, dădea doar din umeri şi-şi strângea buzele cu dispreţ. După plecarea domnişoarei Saget se uita dezgustată la capacul fierbătorului pe luciul căruia baba îşi lăsase urmele murdare ale celor două mâini.

— Augustine, striga ea, adu o cârpă să ştergem fierbătorul. Scârbos mai e!

Rivalitatea frumoasei Lisa şi a frumoasei Normande luă proporţii nemaipomenite. Frumoasa Normandă era convinsă că-i suflase duşmancei ei iubitul şi frumoasa Lisa era furioasă pe dezmăţata aia care avea să-i compromită, prinzându-l pe prefăcutul ăla de Florent în mrejele ei. Fiecare îşi manifesta în această luptă temperamentul ei propriu; una, liniştită, dispreţuitoare, cu ifosele ei de femeie care îşi ridică cu grijă fustele ca să nu se murdărească; cealaltă, mai neruşinată, izbucnind în hohote obraznice de râs, umblând ţanţoşă pe trotuar, cu îndrăzneala agresivă a unui duelist ce-i caută cuiva pricină.

Fiecare dintre întâlnirile lor alcătuia subiectul de discuţie al întregii pescării, câte o zi încheiată. Când o vedea pe frumoasa Lisa în pragul mezelăriei, frumoasa Normandă ocolea dinadins, ca să treacă prin faţa ei şi s-o atingă uşor cu şorţul: atunci privirile lor întunecate se încrucişau ca nişte spade, cu scânteieri şi împunsături rapide de oţel. La rândul ei, când venea prin pescărie, frumoasa Lisa, afişa o strâmbătură de dezgust ori de câte ori se apropia de taraba frumoasei Normande; cumpăra câte un peşte mare, un calcan sau un somn de la câte o pescăreasă vecină cu rivala ei, înşirându-şi ostentativ banii pe placa de marmură, fiindcă băgase de seamă că astfel o seaca la ficaţi pe

dezmăţata, căreia îi pierea râsul de pe buze. De altfel, dacă te-ai fi luat după gura celor două vrăjmaşe, una vindea numai peşte stricat şi cealaltă mezeluri împuţite. Câmpul lor de luptă era însă, pentru frumoasa Normandă taraba de peşte şi pentru frumoasa Lisa tejgheaua; de acolo, de-a curmezişul străzii Rambuteau, îşi aruncau priviri ucigătoare. Atunci îşi dădeau aere care mai de care, cu şorţurile lor mari, albe, în veşminte te elegant, împodobite cu bijuterii. Lupta începea chiar din zorii zilei.

— Ia te uita, vaca aia umflată s-a sculat! striga frumoasa Normandă. Muierea asta se strânge în chingi ca un cârnat... Ah, iar şi-a pus gulerul de sâmbăta trecută şi tot cu rochia aia de poplină s-a îmbrăcat!

Chiar în acelaşi timp, de cealaltă parte a străzii, frumoasa Lisa îi spunea ajutoarei sale:

— O vezi, Augustine, pe creatura aia care ne fixează de acolo? S-a deformat complet; nici nu-i de mirare cu viaţa pe care o duce... Îi vezi cerceii? Cred că sunt ăia mari, în formă de pară, nu-i aşa? Ţi-e mai mare mila să vezi asemenea briliante la o putoare ca asta!

— Ei, ştim noi cât o costă briliantele pe una ca ea, răspundea Augustine cu complezenţă.

Când una dintre ele apărea cu câte o bijuterie nouă, era o mare izbândă, şi cealaltă crăpa de necaz. Toată dimineaţa se gelozeau pentru fiecare muşteriu şi erau tare morocănoase dacă li se părea că stricata aia de peste drum face o vânzare mai bună. Apoi urma spionarea prânzului. Fiecare ştia ce mănâncă cealaltă, îşi iscodeau chiar şi digestia. După-amiază, aşezate, una în mijlocul cărnăriei fierte, cealaltă în mijlocul peştilor ei, îşi dădeau multă osteneală să facă pe grozavele şi pe distinsele. Acesta era ceasul care hotăra succesul întregii zile. Frumoasa Normandă broda, alegându-şi cusături foarte gingaşe, ceea ce o exaspera pe frumoasa Lisa.

— Mai bine i-ar cârpi ciorapii plodului ei care umblă desculţ... Ia te uită la domnişoara asta cu mâinile roşii şi

împuţite de peşte!

De obicei Lisa tricota.

— Tot la ciorapul ăla a rămas, spunea cealaltă; doarme cu lucrul în mână... De, prea se îndoapă... Ehei, dacă încornoratului ăluia al ei i-o sta nădejdea în ciorapii ăştia, ca să-i ţină de cald...

Stăteau aşa până seara, necruţătoare, comentând fiecare vizită, surprinzând cele mai infime detalii ale înfăţişării celeilalte cu un ochi atât de ager, încât alte femei declarau că nu zăresc absolut nimic de la o atare distanţă. Domnişoara Saget admiră grozav ochii doamnei Quenu în ziua când aceasta descoperi o zgârietură pe obrazul stâng al pescăresei.

— Cu un ochi ca ăsta, zicea ea, ai putea să vezi şi prin ziduri.

Adesea se lăsa înserarea şi victoria era încă nedecisă; uneori, una dintre ele era înfrântă, dar a doua zi îşi lua revanşa. În tot cartierul se punea rămăşag pe frumoasa Lisa sau pe frumoasa Normandă.

Ajunseseră să le interzică şi copiilor să-şi mai vorbească. Înainte vreme, Pauline şi cu Muche erau prieteni buni. Pauline, cu fustiţele ei apretate de domnişoară elegantă, Muche dezmăţat, înjurând şi bătându-se, se jucau cum nu se poate mai bine de-a căruţaşul. Ori de câte ori se jucau împreună pe trotuarul lat din faţa halei de peşte, Pauline era căruţa. Într-o zi însă, când Muche se duse nevinovat s-o cheme pe Pauline, frumoasa Lisa îl dădu afară, făcându-l golan.

— Cine ştie la ce te poţi aştepta de la copiii ăştia prost crescuţi! zise ea. Asta are înaintea ochilor nişte exemple atât de rele, încât nu sunt niciodată liniştită când e cu fetiţa mea.

Copilul avea şapte ani. Domnişoara Saget, care era de faţă, adăugă:

— Ai perfectă dreptate. Derbedeul ăsta e bot în bot cu toate fetele din mahala... L-au găsit într-o zi în pivniţă, cu

fata cărbunarului.

Frumoasa Normandă se mânie cumplit când Muche veni plângând să-i spună povestea. Îi veni la început să se ducă şi să fărâme totul la Quenu-Gradelle. Mai apoi, se mulţumi să-l bată pe Muche cu cureaua.

— Dacă te mai prind pe acolo, striga ea, îţi arăt eu ţie!

Adevărata victimă a celor două femei era însă Florent. De fapt el stârnise tot războiul dintre ele; amândouă se băteau pe el. De când venise el, toate alea mergeau anapoda; el compromitea, învrăjbea, tulbura toată această lume, care până atunci trăise într-o pace îmbuibată. Frumoasa Normandă i-ar fi scos bucuroasă ochii, ori de cât ori îl uita Dumnezeu în prăvălie, la soţii Quenu; dacă îl dorea oarecum pe bărbatul ăsta, era mai degrabă din pricina acestei lupte atât de aprige. Faţă de purtarea nedemnă a cumnatului ei, ale cărui legături cu surorile Méhudin scandalizau tot cartierul, frumoasa Lisa îşi luase atitudinea unui judecător imparţial. Era însă grozav de jignită; se căznea să nu-şi dea în vileag gelozia, o gelozie cu totul specială, care, în ciuda dispreţului ei faţă de Florent şi a răcelii ei de femeie cinstită, o exaspera totuşi de fiecare dată când Florent pleca de la mezelărie ca să se ducă în strada Pirouette şi când îşi închipuia plăcerile oprite pe care probabil că le gusta acolo.

În familia Quenu, cina devenea din zi în zi mai puţin cordială. Curăţenia sufrageriei dobândea un caracter tăios şi ostil. Mobila de stejar gălbui, lampa prea lucioasă, covorul prea nou, toate păreau a-l dojeni, a-l condamna pe Florent. Aproape că nu mai îndrăznea să mănânce, de teamă să nu facă firimituri pe jos sau să-şi murdărească farfuria. Totuşi puritatea lui sufletească îl împiedica să vadă de unde provin toate astea. Peste tot lăuda blândeţea Lisei. Şi într-adevăr, aparent, Lisa se purta foarte blând. Îi spunea zâmbind, în glumă parcă:

— Ce ciudat, acum mănânci destul de bine şi totuşi nu te îngraşi. Nu se lipeşte nimic de dumneata.

Quenu râdea mai tare, îl bătea pe frate-său pe burtă, zicând că şi dacă ar înghiţi toată mezelăria, tot nu s-ar prinde de el grăsime nici cât negru sub unghie. În insistenţele Lisei era ceva din acea ură, din acea neîncredere faţă de oamenii slabi, pe care mătuşa Méhudin şi-o exprima mai brutal; era în acelaşi timp şi o aluzie perfidă la viaţa de desfrâu pe care o ducea Florent. De altminteri, nu vorbea niciodată în faţa lui despre frumoasa Normandă. Într-o seară, Quenu făcuse o glumă pe tema asta, dar Lisa devenise atât de glacială, încât bietul om nu îndrăznise s-o mai repete vreodată. După ce-şi luau desertul, mai stăteau puţin în sufragerie. Florent, care observase că ori de câte ori pleca prea repede, cumnată-sa se îmbufna, încerca să facă puţină conversaţie. Lisa stătea foarte aproape de el. Nu i se părea însă caldă şi vie ca pescăreasa şi nici nu avea, ca ea, acel miros de peşte piperat şi pătrunzător; Lisa mirosea a grăsime, a carne fadă. Corsajul ei, foarte bine ajustat, nu era străbătut de niciun fior. Oasele lui de om slab erau parcă mai speriate de vecinătatea masivă a frumoasei Lisa, decât de apropierea drăgăstoasă a frumoasei Normande. Odată, Gavard îi mărturisi în mare taină că doamna Quenu e fără îndoială o femeie frumoasă, dar că el unul, preferă femeile mai puţin blindate.

Lisa evita să-i vorbească lui Quenu despre Florent. Afişa de obicei o nesfârşită răbdare. Pe de altă parte considera că nu e cinstit să te aşezi de-a curmezişul între doi fraţi, fără vreo pricină foarte întemeiată. Afirma despre ea însăşi că e foarte bună, cu condiţia însă să nu se abuzeze de bunătatea ei. Era în faza toleranţei, a obrazului împietrit, a strictei politeţe, a indiferenţei prefăcute, evitând cu grijă, pentru moment, să-i dea a înţelege funcţionarului că doarme la ei şi mănâncă pe socoteala lor, fără să plătească vreun ban; nu doar că ar fi acceptat vreo plată oarecare, era deasupra unor atari meschinării, dar, oricum, ar fi putut să se simtă şi măcar să mănânce în altă parte. Într-o zi îi

spuse lui Quenu:

— Nu mai suntem niciodată singuri. Acum, când vreau să vorbim pe-ndelete, trebuie să aşteptăm până seara, când ne băgăm în pat.

Într-o seară îi şopti cu capul pe pernă:

— Fratele tău câştigă o sută cincizeci de franci, nu-i aşa? Cum îţi explici că nu e în stare să pună ceva deoparte, ca să-şi cumpere măcar lenjerie? Iar am fost nevoită să-i dau trei cămăşi vechi de ale tale. E ciudat.

— Ei, nu face nimic, răspunse Quenu, frăţâne-miu nu e pretenţios. Nu trebuie să-i luăm banii.

— Ah, sigur că nu, şopti Lisa fără să mai insiste, nu de aia am spus-o… N-are decât să-şi cheltuiască banii, cu sau fără rost, ce ne pasă nouă…

Era convinsă că Florent îşi papă leafa cu fetele Méhudin. O singură dată renunţă la această atitudine calmă, la această răceală voită dar şi temperamentală. Frumoasa Normandă îi dăruise lui Florent un somon splendid. Foarte încurcat de acest dar pe care nu îndrăznise să-i refuze, Florent îl aduse frumoasei Lisa.

— Poate faci un pateu din el, spuse Florent cu candoare.

Lisa îl privi fix, cu buzele albe de furie; apoi, zise cu un glas pe care abia şi-l mai putea controla:

— Nu cumva crezi că ducem lipsă de mâncare? Slavă Domnului, avem destulă… Ia-l de aici!

— Dar, măcar pregăteşte-mi-l, reluă Florent uimit de mânia ei; eu o să-l mănânc.

Atunci furia ei izbucni din plin:

— Ce, casa mea e han? Spune persoanelor care ţi l-au dat că n-au decât să-l gătească ele dacă vor. N-am poftă să-mi împut cratiţele. Ia-l de aici, n-auzi!

Ar fi fost în stare să-l ia şi să-l arunce în stradă. Florent îl duse la domnul Lebigre, care îi porunci Rosei să-l facă pateu. Astfel într-una din seri, în camera cu geamlâc mâncă pateu de peşte. Gavard făcu cinste cu stridii. Şi încet, încet, Florent veni mai des în cămăruţa aceea de care, cu timpul

nu se mai dezlipi. Găsea acolo un mediu supraîncălzit, în care patimile sale politice se dezlănţuiau în voie. Acum i se întâmpla uneori, când se încuia în mansarda lui vrând să lucreze, ca atmosfera paşnică a odăiţei să-l exaspereze; goana teoretică după libertate nu-l mai satisfăcea. Simţea nevoia să coboare, să se ducă să-şi umple sufletul cu axiomele tăioase ale lui Chanel şi cu pasiunea violentă a lui Logre. În primele seri, hărmălaia aceea, şuvoiul acela nesecat de vorbe, nu-i plăcuseră; încă le mai percepea lipsa de conţinut, dar simţea nevoia să se ameţească, să-şi biciuiască inerţia, să fie împins spre vreo hotărâre gravă care să-i domolească neliniştea morală. Mirosul cămăruţei aceleia, aroma de lichior şi de fum de tutun cald, îl îmbăta uşor, îi dădea o stare specială de beatitudine, o uitare de sine în a cărei legănare începu să accepte fără prea multă greutate ideile cele mai năstruşnice. Prinse să se ataşeze de oamenii de acolo; îi întâlnea şi zăbovea în tovărăşia lor cu plăcerea pe care ţi-o dă obişnuinţa. Chipul blând şi bărbos al lui Robine, profilul rigid al Clémencei, slăbiciunea lividă a lui Charvet, cocoaşa lui Logre, apoi Gavard, Alexandre, Lacaille, pătrundeau cu toţii în viaţa lui, ocupând un loc din ce în ce mai important. Ajunsese să simtă acolo o plăcere aproape senzuală. Când punea mâna pe clanţa de aramă a odăiţei, i se părea că şi ea e vie, că-i încălzeşte degetele, că se deschide singură; dacă ar fi cuprins în palmă mâna gingaşă a unei femei, n-ar fi încercat o senzaţie mai puternică.

Adevărul era însă că în cămăruţa aceea se petreceau lucruri foarte grave. Într-o seară, după ce făcu o gălăgie mai năprasnică decât în alte dăţi, Logre bătu cu pumnul în masă, declarând că de ar fi într-adevăr oameni dintr-o bucată, ar răsturna guvernul, şi adăugă că, dacă voiau să fie gata când va suna ceasul marii răfuieli, era necesar să se organizeze imediat. Apoi, apropiindu-se unit de alţii şi vorbind în şoaptă, hotărâră să formeze un mic grup pregătit să facă faţă oricărei eventualităţi. Din ziua aceea, Gavard

ajunse la convingerea că făcea parte dintr-o societate secretă şi că era un adevărat conspirator. Cercul lor nu dobândi noi adepţi, dar Logre se angajă să ia contact cu alte organizaţii pe care le cunoştea. În momentul în care aveau să ţină tot Parisul în mână, aveau să le arate ei nemernicilor de la Tuileries. Atunci începură nişte discuţii nesfârşite, care se prelungiră câteva luni; se dezbăteau chestiuni organizatorice, probleme în legătură cu scopul şi cu metodele organizaţiei, cu strategia sa şi cu principiile viitorului sistem de guvernământ. De îndată ce Rose aducea grogul Clémencei halbele lui Charvet şi Robine, mazagranele lui Logre, Gavard şi Florent şi paharele de rachiu ale lui Lacaille şi Alexandre, odăiţa se încuia cu grijă şi şedinţa începea. Părerile lui Charvet şi Florent erau fireşte cele mai respectate. Gavard nu fusese în stare să-şi ţină gura şi istorisise puţin câte puţin toată povestea cu deportarea la Cayenne, ceea ce îl încununase pe Florent cu o glorie de mucenic. Părerile sale deveniseră adevărată literă de evanghelie. Într-o seară, negustorul de păsări, jignit de faptul că prietenul lui fusese atacat în lipsă, strigă:

— Să nu vă atingeţi de Florent, a fost la Cayenne! Charvet însă, foarte iritat de acest avantaj al lui Florent, bombăni printre dinţi:

— La Cayenne! La Cayenne! La urma urmei, n-a dus-o chiar atât de rău pe acolo!

Încerca să demonstreze că exilul e un fleac, adevăratul chin constă în a trăi cu căluşul în gură într-o ţară asuprită, sub călcâiul despotismului triumfător. De altfel, nu era vina lui că nu-l arestaseră şi pe el la 2 decembrie. Dădea chiar a înţelege că cei care se lasă prinşi sunt nişte nătărăi. Această invidie mocnită îl transformă în adversarul sistematic al lui Florent. Toate discuţiile ajungeau până la urmă să se ducă între ei doi. Şi tot vorbeau aşa ceasuri şi ceasuri, în mijlocul tăcerii celorlalţi, fără ca vreunul să se dea vreodată bătut.

Una dintre problemele cele mai aprig dezbătute era

aceea a reorganizării ţării, după victorie.

— Am învins, nu-i aşa? începea Gavant.

Şi după ce se stabilea o dată mai mult acest principiu, fiecare îşi dădea părerea. Erau împărţiţi în două tabere. Charvet, care făcea caz de hebertismul lui, avea drept partizani pe Logre şi pe Robine. Florent, pierdut încă în visul lui umanitarist, se pretindea socialist şi se sprijinea pe Alexandre şi pe Lacaille. Lui Gavard nu-i repugnau ideile violente; deoarece uneori i se reproşa însă, cu aluzii răutăcioase care îi necăjeau, averea pe care o strânsese, Gavard făcea pe comunistul.

— Va trebui să dărâmăm totul, zicea Charvet tăios de parcă ar fi lovit cu securea. Copacul e găunos, trebuie doborât.

— Da! Da! relua Logre, sculându-se în picioare ca să pară mai înalt şi zdruncinând geamlâcul cu cocoaşa lui. Ascultaţi-mă pe mine, totul va fi trântit la pământ. După aia, om vedea.

Robine aproba cu barba. Când ceilalţi făceau propuneri foarte revoluţionare, în tăcerea lui Robine era parcă un freamăt de plăcere. Ori de câte ori se rostea cuvântul ghilotină, ochii lui deveneau de-o stranie blândeţe; şi-i mijea, de parcă ar fi văzut-o aievea şi l-ar fi înduioşat; atunci îşi freca uşor bărbia pe măciulia bastonului cu un mârâit înfundat de satisfacţie.

— Totuşi, zicea la rându-i Florent, în a cărui voce se mai distingea încă o nuanţă de tristeţe, totuşi dacă doborâţi copacul, va fi necesar să-i păstraţi seminţele... Eu cred, dimpotrivă, că ar trebui să lăsăm copacul în picioare şi să altoim pe el viaţa cea nouă. Vedeţi voi, revoluţia politică s-a înfăptuit; azi trebuie să ne gândim la lucrători, la muncitori; mişcarea noastră trebuie să aibă un caracter social. Orice aţi face, nu veţi putea stăvili revendicările poporului. Poporul s-a săturat, îşi vrea şi el partea sa.

Pe Alexandre aceste cuvinte îl entuziasmau. Afirma cu mutra lui simpatică şi veselă că aşa şi era, că poporul se

săturase.

— Şi apoi vrem şi noi partea ce ni se cuvine, adăuga Lacaille cu un aer mai ameninţător. Până acum toate revoluţiile au fost pentru burghezi. Le ajunge. E rândul nostru, următoarea revoluţie va fi a noastră.

Când ajungeau aici, nu se mai înţelegeau de fel. Gavard se oferea să-şi împartă averea, Logre refuza, jurând că nu ţine la bani. Apoi, încet, încet, dominând larma, continua de unul singur.

— Egoismul diferitelor clase este cel mai puternic sprijin al tiraniei. Nu e bine ca poporul să fie egoist. Dacă ne va ajuta, o să-şi aibă partea sa... De ce vreţi să lupt pentru muncitor dacă el refuză să lupte pentru mine? Şi apoi, nu-i asta problema. Dacă vrem să deprindem o ţară ca Franţa să beneficieze cu adevărat de pe urma libertăţii, e nevoie de zece ani de dictatură revoluţionară.

— Cu atât mai mult, declara categoric Clémence, cu cât muncitorul nu e pe deplin matur şi trebuie încă dirijat.

Vorbea doar arareori. Fata asta înaltă şi gravă, rătăcită în mijlocul atâtor bărbaţi, urmărea discuţiile politice, cu un aer profesoral. Se sprijinea de perete, îşi bea grogul cu înghiţituri mici, uitându-se la interlocutori, încruntându-se uşor. umflându-şi nările, aprobând sau dezaprobând pe tăcute, demonstrând cu această mimică faptul că ea înţelege totul, că îşi are părerile ei bine stabilite asupra problemelor celor mai complicate. Uneori, devenind mai atentă, îşi răsucea câte o ţigară şi sufla prin colţul buzelor valuri străvezii de fum. Ai fi zis că toată această luptă avea loc în faţa ei doar ca să-i ofere prilejul să le împartă apoi premiile. Dându-şi rar părerea şi neînfuriindu-se aşa ca bărbaţii, considera desigur că îşi păstrează cu demnitate rolul său de femeie. Numai uneori, în toiul discuţiilor, lansa câte o frază, trăgea concluzia cu câte un singur cuvânt, vorba lui Gavard, „îl punea la punct” chiar şi pe Charvet. În fond, ea se considera mult mai tare într-ale politicii decât toţi domnii aceştia. Nu-i respecta decât pe Robine, căruia îi

urmărea tăcerile cu ochii ei mari şi negri.

Florent nu-i acorda Clémencei mai multă atenţie decât ceilalţi. Pentru ei, Clémence era ca şi un bărbat, Când îi strângeau mâna, numai că nu i-o smulgeau din încheietură. Într-o seară, Florent asistă la faimoasele socoteli. Deoarece Clémence tocmai îşi luase leafa, Charvet vru să se împrumute cu zece franci de la ea. Ea însă refuză, zicând că trebuie mai întâi să vadă cum stau cu socotelile anterioare. Trăiau pe bazele principiului amorului liber şi a separării bugetelor, fiecare îşi plătea cu stricteţe propriile sale cheltuieli. Astfel, ziceau ei, nu-şi datorau nimic unul celuilalt şi nu erau robi unul altuia. Chiria, mâncarea, spălatul rufelor, chiar şi micile distracţii, totul era consemnat în scris şi adunat. În seara aceea, după ce-şi verifică socotelile, Clémence îi demonstră lui Charvet că acesta îi mai datora deja cinci franci. Îi dădu apoi cei zece franci, spunându-i:

— Notează-ţi că acum îmi eşti dator cincisprezece franci. Ai să mi-i dai pe data de cinci, când iei banii de la Léhudier, pe lecţii.

Când o chemau pe Rose să facă plata, fiecare scotea din buzunarul său cei câţiva gologani cu care-şi achitau consumaţia. Râzând, Charvet o făcea pe Clémence aristocrată, deoarece bea grog; zicea că vrea să-l umilească, să-l facă să simtă că el câştigă mai puţin ca ea, ceea ce de fapt era adevărat; în râsul lui se simţea însă un fel de protest împotriva acestui câştig mai mare care, în ciuda teoriei lui referitoare la egalitatea sexelor, îl umilea totuşi.

Chiar dacă toate aceste discuţii nu duceau la niciun rezultat, ele îi ţineau totuşi pe domni foarte încordaţi. Din cămăruţa se auzea o gălăgie grozavă; geamurile mate zbârnâiau ca nişte tobe. Uneori, zgomotul devenea atât de puternic, încât Rose, care servea domol o cinzeacă de vin vreunui muşteriu, întorcea capul, îngrijorată.

— Ce mai calea-valea, ăia de colo se ciomăgesc, nu glumă! zicea muşteriul punându-şi paharul pe tejghea şi

ştergându-se la gură cu dosul palmei.

— Nicio grijă, răspundea liniştit domnul Lebigre; sunt nişte domni care discută.

Domnul Lebigre, foarte sever faţă de ceilalţi clienţi, pe aceştia îi lăsa să strige cât voiau fără să le facă vreodată cea mai neînsemnată observaţie. Stătea ceasuri întregi pe bancheta din spatele tejghelei, îmbrăcat cu jiletca lui cu mâneci, sprijinindu-şi de oglindă capul lui mare şi somnoros şi urmărind-o cu privirea pe Rose, care destupa sticle sau ştergea tejgheaua. În zilele când era bine dispus, dacă fata se afla în faţa lui spălând cu braţele goale paharele în ligheanul de limpezit, o ciupea tare de coapse, fără să-l vadă nimeni, fapt pe care Rose îl accepta cu un zâmbet satisfăcut. Fata nu dădea în vileag aceste intimităţi nici măcar cu o tresărire; când o ciupea până la sânge, Rose zicea că e gâdilicioasă. Totuşi, în ciuda mirosului de vin şi a sclipirii luminilor calde ce-l trăgeau la somn, domnul Lebigre ciulea urechea la zgomotele din cămăruţă. Când larma vocilor se înteţea, cârciumarul se rezema de geamlâc; uneori chiar deschidea uşa, intra şi se aşeza un moment în cămăruţă, dându-i prieteneşte lui Gavard câte o palmă peste picior. Zăbovea un timp, încuviinţând totul cu capul. Negustorul de păsări zicea că pe afurisitul ăsta de Lebigre se va putea conta în ziua răfuielii, chiar dacă n-avea stofă de orator.

Într-o dimineaţă însă, în cursul unui scandal îngrozitor ce izbucnise în hale între o pescăreasă şi Rose, din cauză că aceasta din urmă lovise din greşeală cu cotul un coş de heringi care căzuseră pe jos, Florent o auzi pe pescăreasă aruncându-i fetei în obraz că e zdreanţă a prefecturii şi cloacă de denunţători. După ce potoli zarva, i se împuiară urechile cu fel de fel de lucruri despre domnul Lebigre; era omul poliţiei, tot cartierul ştia asta; înainte de a cumpăra de la el, domnişoara Saget zicea că îl întâlnise odată pe când se ducea la raport; pe de altă parte era omul banului, era un cămătar care împrumuta bani pe termen scurt

zarzavagiilor ambulanţi, cărora le şi închiria tărăboanţe, cerând nişte dobânzi scandaloase. Toate acestea îl impresionară, foarte tare, pe Florent. Chiar în aceeaşi seară, vorbind în şoaptă, se consideră dator să le repete domnilor toate acestea. Ei însă dădură din umeri şi râseră cu poftă de îngrijorarea lui.

— Bietul Florent, zise Charvet răutăcios, îşi închipuie că toată poliţia imperială e pe urmele lui, numai fiindcă a fost şi el la Cayenne.

Gavard îşi dădu cuvântul de onoare că Lebigre era un om dintr-o bucată, bun şi curat. Logre mai ales se supără foc. Până şi scaunul scârţâia; îşi dădu drumul declarând pe nerăsuflate că aşa nu se mai poate, că dacă o să tot bănuiască pe fiecare, el unul preferă să stea acasă şi să lase baltă politica. Nu îndrăzniseră oare unii să-l acuze şi pe el că e de al poliţiei, auzi colo, pe el, Logre! El, care se luptase şi în 48 şi în 51, el care în două rânduri era să dea de dracul! Şi tot zbierând aşa, se uita la ceilalţi cu falca repezită înainte, ca şi când ar fi vrut să le bage în cap, violent şi prin orice mijloace, convingerea că nu era de-al poliţiei. Sub privirile lui furibunde, ceilalţi protestară printr-un gest. Cu toate acestea, Lacaille, când auzise că unii îl făcuseră pe Lebigre cămătar, lăsase capul în jos.

În focul discuţiilor obişnuite, incidentul se dădu uitării. De când Logre lansase ideea complotului, domnul Lebigre le strângea mai aprig mâna domnilor din cămăruţă. La drept vorbind, cârciumarul nu câştiga mare lucru de pe urma acestor muşterii; niciodată nu-şi reînnoiau consumaţia. Când se făcea ora plecării, sorbeau din pahar ultima picătură pe care, economi, o păstraseră în toiul aprigelor lor teorii politice şi sociale. La plecare, în frigul umed al nopţii, clănţăneau din dinţi. Mai stăteau o clipă pe trotuar, cu ochii injectaţi, cu urechile ţiuindu-le încă, uimiţi parcă de tăcerea şi bezna de pe stradă. În urma lor, Rose trăgea obloanele. Apoi, după ce-şi strângeau mâna, epuizaţi, nemaiavând ce să-şi mai spună, se despărţeau, rumegând în continuare fol

de fel de argumente, cu regretul că nu-şi pot viii unui altuia cu de-a sila convingerile lor pe gât. Spinarea încovoiată a lui Bobine unduia, dispărând în direcţia străzii Rambuteau, în timp de Charvet şi Clémence o luau prin hale, îndreptându-se spre grădina Luxembourg unul lângă altul, bocănind milităreşte cu tocurile, discutând în continuare câte o problemă de politică sau de filosofie, fără să se ia vreodată la braţ.

Complotul se închega anevoie. La începutul verii erau încă în faza discutării necesităţii de a încerca o lovitură. Florent, care în primele zile era cam şovăitor, sfârşi prin a crede într-adevăr în posibilitatea realizării unei mişcări revoluţionare. Se ocupa foarte serios, lua note, întocmea planuri scrise. Ceilalţi se mulţumeau în continuare să tot vorbească. El însă, încet, încet îşi legă întreaga viaţă de această idee fixă cu care îşi bătea capul în fiecare seară într-atâta, încât ajunse în modul cel mai firesc, fără niciun gând rău, să-l ducă pe fratele lui, Quenu, la domnul Lebigre. Îl trata încă oarecum ca pe un elev al său, se considera probabil dator să-l aducă pe calea cea bună. Quenu era absolut novice în materie de politică. După cinci sau şase seri, se puse însă la unison. Era foarte ascultător şi vădea un fel de respect faţă de sfaturile fratelui său, bineînţeles, atunci când frumoasa Lisa nu era de faţă. De altfel, ceea ce-l atrăgea înainte de toate era acel dezmăţ cuminte, burghez, care consta în a-şi lăsa baltă mezelăria şi a veni să se închidă în cămăruţa aceea unde oamenii zbierau atât de tare şi unde prezenţa Clémencei adăuga, în ceea ce îl privea pe el, o notă uşor suspectă şi în consecinţă, încântătoare. De aceea, de la o vreme îşi rasolea caltaboşii, ca să poată da fuga mai devreme şi să nu piardă nicio vorbuliţă din aceste discuţii care i se păreau foarte tari, cu toate că adesea nu era în stare să le urmărească până la capăt. Lisa îşi dădea prea bine seama de graba cu care o ştergea. Pentru moment, nu zicea încă nimic. Ori de câte ori Florent îl lua cu el, ieşea în prag,

palidă şi cu ochii severi, ca să-i vadă intrând la domnul Lebigre.

Într-o seară, domnişoara Saget recunoscu de la fereastra ei mutra lui Quenu profilându-se pe geamul mat al ferestrei mari a cămăruţei ce dădea în strada Pirouette. Acolo, în faţa acelui ecran lăptos pe care se reliefau siluetele domnilor, cu nasuri şi fălci încordate ce apăreau subit, cu braţe enorme ce se întindeau brusc, fără să fi se zărească trupurile, fata bătrână îşi găsise un post de observaţie ideal. Aceste membre desprinse de corpuri în mod surprinzător, aceste profiluri mute şi furibunde, trădând discuţiile aprinse din cămăruţă, o ţineau nemişcată după perdelele de muselină, până ce ecranul se stingea. Mirosea ea că acolo se pune la cale una lată. Până la urmă ajunse să recunoască umbrele după mâini, după păr, după haine, în talmeş-balmeşul de pumni strânşi, de capete mânioase, de umeri încovoiaţi ce păreau a se dezlipi de trupuri şi a se rostogoli de-a valma, zicea cu precizie:

— Asta e nătărăul ăla deşirat de văr; asta e zgârcioaba aia bătrână de Gavard; ia uite-l şi pe cocoşat, uite-o şi pe prăjina aia de Clémence.

Mai încolo, când siluetele se înfierbântau bine şi deveneau din cale afară de dezordonate, o cuprindea nevoia irezistibilă să coboare, să se ducă să vadă ce e. Îşi cumpăra lichiorul de coacăze seara, sub cuvânt că dimineaţa se simţea foarte nu ştiu cum, avea nevoie de lichior, zicea ca, de cum se dădea jos din pat. În seara când văzu capul greoi al lui Quenu profilându-se peste mişcările nervoase ale mâinii subţiri a lui Charvet, alergă cu sufletul la gură la domnul Lebigre şi o puse pe Rose să-i clătească sticluţa, ca să câştige timp. Când să se întoarcă în odaia ei, auzi glasul mezelarului rostind cu o claritate copilărească:

— Nu, nu-i mai vrem... O să măturăm bine toată grămada asta de deputaţi şi de miniştri farsori... Ce mai, toată şleahta asta!

A doua zi, domnişoara Saget se înfiinţă la mezelărie de la

opt dimineaţa. Le găsi acolo pe doamna Lecoeur şi pe Sarriette care îşi băgau nasul în fierbător, ca să cumpere cârnaţi calzi pentru prânz. Deoarece fata bătrână le antrenase şi pe ele în acel conflict al ei cu Normanda din pricina limandei de cincizeci de centime, amândouă trecuseră automat în tabăra frumoasei Lisa. Dădeau cât puteau în fetele Méhudin, nişte parşive care alergau doar după banii bărbaţilor. Adevărul era că domnişoara Saget îi dăduse a înţelege doamnei Lecoeur că uneori Florent îi pasa lui Gavard pe câte una dintre cele două surori şi că ei, câteşipatru, făceau nişte chefuri de pomină la Baratte, fireşte pe bănişorii negustorului de păsări. Doamnei Lecoeur să-i vie rău, nu alta; toată fierea i se revărsase parcă în ochi.

În dimineaţa aceea însă, fata bătrână voia să-i dea o lovitură doamnei Quenu personal. Dădu târcoale tejghelei apoi zise cu glasu-i cel mai mieros.

— L-am văzut aseară pe domnul Quenu. Ce să vă spun, se distrează nu glumă în cămăruţa aia, unde fac atâta zgomot!

Lisa ciulise urechea, dar se întorsese spre stradă; se vede treaba că nu voia să asculte pe faţă. Domnişoara Saget făcu o pauză sperând că o să-i pună vreo întrebare. Adăugă mai încet:

— Au acolo şi o femeie... Oh, nu domnul Quenu, nu zic una ca asta, de fapt nu ştiu...

— E Clémence, o întrerupse Sarriette, o lungană uscăţivă care face pe nebuna fiindcă a umblat prin şcoli. Trăieşte cu un profesor răpciugos... I-am văzut împreună; parcă ar tot sta să se dea unul pe altul pe mâna poliţiei.

— Da, da, reluă bătrână care ştia pe degete toată tărăşenia cu Charvet şi Clémence şi vorbise aşa numai ca s-o zădărască pe mezelăreasă.

Aceasta însă nici nu crâcnise. Părea că se uită în hală la ceva foarte interesant. Atunci baba dădu lovitura cea mare. Se adresă, chipurile doamnei Lecoeur:

— Voiam tocmai să vă spun că aţi face bine să-l sfătuiţi pe cumnatul dumneavoastră să fie prudent. În odăiţa aia, zbiară nişte lucruri de te cutremuri. Zău aşa, bărbaţii ăştia cu politica lor n-au minte deloc. Dacă i-ar auzi cineva ar da de dracu, nu-i aşa?

— Gavard face numai ce-i place lui, oftă doamna Lecoeur. Asta îmi mai lipsea. Dacă intră în puşcărie, necazul ăsta o să mă dea gata.

Din ochii ei spălăciţi scăpărau scântei. Sarriette însă râdea, clătinându-şi obrăjorul îmbujorat de răcoarea dimineţii.

— Ce i-ar mai aranja Jules pe ăştia care vorbesc de rău imperiul... Zice că ar trebui zvârliţi în Sena cu toţii, deoarece, după cum mi-a spus el, printre ei nu e nici un singur om cumsecade.

— Oh, urmă domnişoara Saget, atâta timp cât imprudenţele astea ajung doar la urechile unui om ca mine, nu e bai. Ştiţi bine că pe mine, să mă pici cu lumânarea... De pildă, aseară domnul Quenu zicea...

Iar se opri. Lisa tresărise uşor.

— Domnul Quenu zicea că miniştrii, deputaţii şi toată şleahta lor trebuie împuşcaţi.

De astă dată, mezelăreasa se întoarse brusc, albă la faţă şi cu mâinile încleştate pe şorţ.

— A spus Quenu una ca asta? întrebă ea cu o voce tăioasă.

— Şi multe altele de care nu-mi mai aduc aminte. Vedeţi, l-am auzit cu urechile mele... Dar nu vă necăjiţi în halul ăsta, doamnă Quenu. Ştiţi doar că de la mine nu se află nimic; sunt femeie în toată firea şi-mi dau seama că o chestie de-asta poate să ducă omul departe... Rămâne între noi.

Lisa se liniştise. Se mândrea cu pacea căsniciei ei şi pentru nimic în lume n-ar fi mărturisit nici cea mai uşoară neînţelegere între ea şi bărbatul ei. De aceea dădu din umeri, şoptind zâmbitoare:

— Astea sunt nişte fleacuri de care râd şi curcile.

Când ieşiră pe trotuar, cele trei cumetre căzură de acord că frumoasa Lisa avusese o mutră foarte ciudată. Toată încurcătura asta cu vărul, cu fetele Méhudin, cu Gavard şi cu familia Quenu, toate istoriile astea din care nimeni nu pricepea nimic, o să se isprăvească rău. Doamna Lecoeur întrebă ce se întâmplă cu oamenii arestaţi pentru politică. Domnişoara Saget ştia doar atât, că nu mai apar niciodată, absolut niciodată, ceea ce o îndemnă pe Sarriette să spună că poate totuşi erau zvârliţi în Sena, după cum cerea Jules.

La prânz şi la cină, mezelăreasa evită orice aluzie. Seara, când Florent şi Quenu plecară la domnul Lebigre, ochii ei nu trădară mai multă severitate ca de obicei. Tocmai în seara aceea însă se dezbătu problema viitoarei constituţii şi se făcu unu noaptea până să se hotărască domnii să părăsească odăiţa; obloanele erau deja trase, de aceea unul câte unul, cu spinarea încovoiată, ieşiră pe uşiţa mică. Quenu se întoarse acasă cu conştiinţa încărcată. Deschise cele trei sau patru uşi ale locuinţei cât mai încet cu putinţă, mergând în vârful picioarelor, străbătând salonul cu braţele întinse, ca să nu se izbească de vreo mobilă. Toată casa dormea. În cameră se enervă, văzând că Lisa lăsase lumânarea aprinsă; lumânarea aceea ardea în tăcerea adâncă a casei cu o flacără înaltă şi tristă. Pe când îşi scotea pantofii şi-i aşeza pe un colţ de covor, pendula bătu ora unu şi jumătate; timbrul clopoţelului era atât de limpede, încât Quenu se întoarse consternat, temându-se să mai facă orice mişcare, uitându-se furios la Gutenbergul poleit care strălucea uşor, cu degetul pe carte. Nu vedea decât spinarea Lisei şi capul ei înfundat în pernă; simţea însă că nu doarme, că stă probabil cu ochii larg deschişi, aţintiţi pe perete. Spatele acesta enorm, cu umerii foarte durdulii, era plin de o mânie stăpânită, se umflase parcă, stătea nemişcat şi era apăsător ca o acuzaţie de nerespins. Quenu, complet descumpănit de extrema severitate a acestei spinări care părea a-l cerceta ca obrazul buhăit al

unui judecător, se strecură sub plapomă, suflă în lumânare şi stătu cuminte. Rămăsese chiar pe margine, ca să nu se atingă de nevastă-sa. Ar fi putut să jure că ea tot nu doarme. Se lăsă apoi cuprins de somn, deznădăjduit de faptul că ea nu-i vorbea, fără să îndrăznească să-i spună noapte bună; se simţea lipsit de orice putere în faţa acestei mase necruţătoare care bara patul şi nu-l lăsa să-şi ceară iertare.

A doua zi dormi până târziu. Când se trezi, lăfăindu-se în mijlocul patului cu plapuma trasă până sub bărbie, o văzu pe Lisa stând jos în faţa biroului şi făcând ordine în hârţoage; n-o simţise când se sculase, fiind cufundat într-un somn adânc, din cauza oboselii din ajun. Îşi luă inima în dinţi şi-i spuse, din fundul alcovului:

— Ia te uită! De ce nu m-ai sculat? Ce faci acolo?

— Fac ordine în sertare, răspunse ea liniştită, cu o voce obişnuită.

Quenu se simţi foarte uşurat. Ea însă adăugă:

— N-ai de unde să ştii ce-o să se mai întâmple; dacă vine poliţia…

— Cum aşa, poliţia?

— Iaca bine, de vreme ce ai început să te ţii da politică…

Se ridică în capul oaselor, complet zăpăcit, lovit drept în inimă de acest atac brutal şi neprevăzut.

— Mă ţin de politică, na-ţi-o bună, mă ţin de politică! tot repeta el. Ce are a face poliţia aici? Eu unul nu mă compromit.

— Nu, sigur, răspunse Lisa dând din umeri. Atâta doar că vorbeşti în gura mare că toţi trebuie împuşcaţi.

— Eu?!

— Şi strigi una ca asta într-o cârciumă… Te-a auzit domnişoara Saget. La ora asta ştie tot cartierul că te-ai dat cu revoluţionarii.

Lovit în plin, Quenu se trânti la loc în pat. Încă nu se trezise de-a binelea. Vorbele Lisei îi răsunau în urechi, ca şi când ar fi auzit deja bocancii grei ai jandarmilor la uşa

camerei. Se uita la ea cum stătea aşa, bine pieptănată, strânsă în corset, îmbrăcată exact ca de obicei, şi era mai năucit văzând-o atât de cuviincioasă chiar şi în această împrejurare dramatică.

— Ştii bine, reluă ea după o scurtă tăcere, în timp ce-şi rânduia înainte hârtiile, eu îţi las deplină libertate, nu-mi place când, vorba ceea, cântă găina în casă… Eşti stăpân, eşti liber să-ţi rişti situaţia, să ne compromit creditul, să ruinezi firma… Mai târziu, mie n-o să-mi rămână decât să apăr interesele Paulinei.

Quenu protestă, dar ea îl reduse la tăcere cu un gest hotărât, adăugând:

— Nu, te rog să nu spui nimic, nu vreau să provoc o ceartă şi nici măcar o explicaţie… Ah, dacă mi-ai fi cerut un sfat, dacă am fi discutat despre asta împreună, nu aş fi zis ba! Oamenii greşesc când îşi închipuie că femeile nu se pricep la politică… Vrei să-ţi spun care este politica mea?

Se sculase şi umbla de colo, colo între pat şi fereastră, ştergând cu degetul câte un fir de praf pe care îl zărea pe mahonul lucios al dulapului cu oglindă şi al toaletei.

— Politica mea e aceea a oamenilor cinstiţi… Îi sunt recunoscătoare guvernului când negustoria mea merge bine, când îmi mănânc liniştită ciorba şi când nu sunt trezită din somn de împuşcături… Frumoasă treabă a mai fost în ’48, nu-i aşa? Unchiul Gradelle, un om demn de respect, mi-a arătat registrele lui de pe vremea aceea. A pierdut peste şase mii de franci… Acum, de când avem imperiul totul merge bine, totul se vinde. Nu poţi să zici că nu-i aşa… Şi atunci, ce mai vreţi? Ce pricopseală o să fie după ce veţi împuşca pe toată lumea?

Cu braţele încrucişate se înfipse lângă noptieră, drept în faţa lui Quenu care se pierduse sub pilota lui. El încercă să-i explice ceea ce urmăreau domnii aceia; se încurcă în sistemele politice şi sociale ale lui Charvet şi Florent; vorbea despre principii călcate în picioare, despre instaurarea democraţiei, despre regenerarea societăţii,

învălmăşind toate aceste noţiuni într-un mod atât de straniu, încât Lisa ridică iar din umeri, fără să fi înţeles o iotă. În fine, Quenu făcu o ultimă tentativă să iasă din încurcătură lovind în imperiu: era domnia desfrâului; a afacerilor veroase, a tâlhăriilor la drumul mare.

— Vezi tu, zise el, aducându-şi aminte de o frază a lui Logre, suntem la cheremul unei bande de aventurieri care jefuiesc, violează, asasinează Franţa... Ne-am săturat.

Lisa continua să dea din umeri.

— Asta e tot ce poţi să-mi spui? îl întrebă ea cu acelaşi admirabil sânge rece. Ce-mi pasă mie de toate câte mi le-ai înşirat aici? Chiar dacă ar fi adevărat, ei şi? Ce, te îndemn eu să-i înşeli pe clienţi, să faci avere prea repede şi prin mijloace necinstite? Până la urmă ai să mă scoţi din sărite! Noi suntem oameni cumsecade, nu prădăm şi nu asasinăm pe nimeni. Asta-mi ajunge. Cât despre ăilalţi, puţin îmi pasă. N-au decât să fie nişte canalii cu toţii, dacă vor!

Era superbă şi triumfătoare. Începu iar să se plimbe, cu pieptul înainte, continuând:

— Carevasăzică, ar trebui acum să nu ne mai câştigăm existenţa, doar aşa, ca să le facem pe plac ălora care n-au de nici unele? Fără îndoială că profit de momentul prielnic şi că sprijin guvernul care face să-mi meargă bine negustoria. Dacă mai săvârşeşte şi lucruri urâte, treaba lui, nu vreau să ştiu nimic. Atâta ştiu, că eu una nu fac nimic rău, nu mi-e teamă că o să mă arate mahalaua cu degetul. Prea ar fi stupid să mă iau la trântă cu morile de vânt... Ţi-aduci aminte, la alegeri, Gavard îl prezenta pe candidatul împăratului ca pe un om care a dat faliment şi care e compromis în nişte afaceri murdare. Aşa o fi fost, nu zic nu. Totuşi ai făcut foarte bine votându-l, fiindcă de fapt nu era vorba despre toate astea, nu ţi se cerea nici să-i împrumuţi bani, nici să faci afaceri cu el, ci să-i arăţi guvernului că eşti mulţumit când vezi că-ţi merge bine mezelăria.

Quenu între timp îşi adusese aminte de o frază a lui Charvet de astă dată, care declara că burghezii ăştia

umflaţi, negustorii ăştia îmbuibaţi care sprijină un guvern de indigestie generală, ar trebui să fie zvârliţi primii în hazna. Datorită lor şi egoismului pântecelui lor, despotismul se impune şi roade naţiunea. Lisa, mânată de indignare, îi tăie vorba.

— Ia mai slăbeşte-mă! Eu sunt cu conştiinţa împăcată. Nu-i datorez nimănui niciun sfanţ, nu mă bag în nicio afacere murdară, vând marfă bună, nu iau mai scump decât ceilalţi... De-alde astea, cum spui tu, sunt bune pentru verii noştri Saccard. Se prefac că nici nu ştiu că sunt şi eu la Paris; dar eu sunt mai mândră ca ei; doi bani nu dau pe milioanele lor. Se zice că Saccard face speculă cu demolările şi că fură de la toţi. Nici nu mă mir, aşa promitea de tânăr. Îi plac banii, ca să se lăfăiască şi apoi să-i arunce pe fereastră ca un dobitoc... Dacă sunt suspectaţi oameni de soiul ăsta, care fac averi prea mari, mai înţeleg şi eu. Dacă vrei să ştii, nu-l respect pe Saccard nici cât negru sub unghie... Noi însă, noi care trăim aşa de liniştiţi, care în cincisprezece ani de-abia ne agonisim acolo o bunăstare oarecare, noi care nu facem politică şi care nu avem altă grijă decât să ne creştem fata şi să ajungem cu bine la liman! Haida-de, mă faci să şi râd; noi suntem oameni cumsecade.

Veni şi se aşeză pe marginea patului. Convingerile lui Quenu erau cam zdruncinate.

— Ascultă-mă pe mine, reluă ea cu o voce mai adâncă. N-ai, sper, niciun interes să vezi cum ţi se pradă prăvălia, cum ţi se goleşte pivniţa şi ţi se fură banii? Dacă indivizii ăştia de la domnul Lebigre ar învinge, crezi tu că a doua zi ai mai sta la călduri că aşa ca acum? Şi când te-ai duce jos la bucătărie, crezi tu că te-ai apuca liniştit de piftiile tale, aşa cum ai să faci îndată? Fireşte că nu... Atunci, ce-ţi veni să vorbeşti despre răsturnarea guvernului care te apără şi-ţi dă posibilitatea să faci economii? Ai o nevastă, ai o fiică, de ele eşti dator să te îngrijeşti înainte de toate. Ai fi foarte vinovat dacă le-ai compromite fericirea. Numai oamenii fără

căpătâi, care nu au nimic de pierdut, numai ăia umblă după împuşcături. Doar n-oi fi vrând acum să plăteşti tu oalele sparte. Stai liniştit la locul tău, prostovane, dormi bine, mănâncă bine, câştigă bani, păstrează-ţi conştiinţa curată şi fii convins că, dacă o supără imperiul, Franţa o să se descurce şi singură, fără ajutorul tău. N-are ea nevoie de unul ca tine!

Râdea cu râsul ei frumos. Quenu era întrutotul convins. La urma urmei, avea dreptate; şi apoi tare mai era frumoasă cum stătea aşa pe marginea patului, bine pieptănată, cu toate că era devreme, atât de curată şi de proaspătă cu guleraşul ei alb ca zăpada! Tot ascultând-o, Quenu se uita la portretele lor atârnând de o parte şi de alta a căminului; fără îndoială că erau oameni cinstiţi; în ramele acelea poleite aveau un aer foarte demn, cu hainele lor negre. Şi camera i se păru şi ea o încăpere de oameni distinşi; pătrăţelele de dantelă croşetată aşezate pe scaune erau parcă şi ele o garanţie de cinste; covorul, perdelele, vazele din porţelan cu peisaje, totul vorbea despre munca şi dragostea lor pentru confort. Atunci se vârî mai adânc în pilota sub care se cocea domol, într-o căldură ca de baie. I se păru că la domnul Lebigre fusese gata să piardă toate acestea şi patul său uriaş, şi camera aceea atât de bine închisă, şi mezelăria la care acum se gândea cu o remuşcare plină de duioşie. Din Lisa, din mobilă, din toate aceste lucruri plăcute care îl înconjurau se degaja o bunăstare, o tihnă care îi provocau o moleşeală minunată.

— Mă, prostule, mă, îi zise nevastă-sa văzându-l complet învins, frumoasă cale mai apucaseşi! Dar vezi tu, ar fi trebuit să treci peste cadavrul Paulinei şi al meu... De aci înainte nu te mai apuca să judeci guvernul, nu-i aşa? Mai întâi şi întâi fiindcă toate guvernele sunt la fel. Aşa cum îl susţinem pe ăsta, tot aşa am susţine oricare altul, fiindcă e necesar. Totul este ca la bătrâneţe să-ţi papi rentele în pace, cu convingerea că le-ai câştigat prin muncă cinstită.

Quenu aproba totul, cu capul. Vru să înceapă un fel de

justificare:

— Gavard e acela… şopti el.

Dar ea deveni din nou serioasă şi-l întrerupse brusc.

— Nu, nu e Gavard… Ştiu eu cine e. Şi ar face bine dumnealui să se gândească la propria lui piele înainte de a se apuca să-i compromită şi pe alţii.

— Te referi cumva la Florent? întrebă Quenu timid, după o scurtă tăcere.

Lisa nu-i răspunse chiar imediat. Se sculă, se întoarse iar la birou, făcând chipurile un efort ca să se stăpânească. Apoi spuse cu glas limpede:

— Da, la Florent… Ştii bine câtă răbdare am. Pentru nimic în lume n-aş vrea să mă aşez de-a curmezişul între tine şi fratele tău. Pentru mine, legăturile de familie sunt sfinte. Dar acum s-a umplut paharul. De când e fratele tău aici, toate alea merg anapoda… De altfel, nu, e mai bine să nu mai zic nimic.

Din nou se făcu linişte. Şi pe când bărbatul se uita cu un aer stânjenit la tavanul alcovului, Lisa urmă cu mai multă violenţă:

— La urma urmei parcă nici nu şi-ar da seama câte sacrificii facem pentru el. Ne-am restrâns, i-am dat odaia Augustinei, şi biata fată doarme fără să crâcnească în chichineaţa aia unde n-are nici aer. Îl hrănim de dimineaţa până seara, îi căutăm în coarne… Şi nimic. Acceptă toate astea, ca şi când i s-ar cuveni. Câştigă şi el bani, şi nici măcar nu ştim pe ce se duc, sau, mai degrabă, o ştim prea bine.

— Ei, da, dar mai e şi moştenirea, bolborosi Quenu care suferea auzind cum îl acuză pe fratele lui.

Lisa înţepeni, de parcă ar fi lovit-o cu leuca-n cap. Toată mânia ei se risipi.

— Moştenirea, ai dreptate… Uite, toate socotelile sunt aici în sertar. N-a vrut să-şi ia partea lui, îţi aminteşti, că doar erai de faţă? Asta dovedeşte că e un om fără judecată şi total neserios. Dacă ar fi avut minte cât de cât, până

acum făcea ceva cu tot bănetul ăsta… Eu una tare aş vrea să nu-l mai am pe cap… De două ori i-am mai vorbit despre bani, dar nici nu vrea să audă. Ar trebui să-l convingi tu să şi-i ia odată… Încearcă să discuţi cu el, vrei?

Quenu răspunse printr-o mormăială. Lisa evită să mai insiste, considerând că a făcut totul ca onestitatea să fie de partea ei.

— Nu, hotărât lucru, ăsta nu e un om ca toţii ceilalţi, o luă ea de la început. Pe mine mă nelinişteşte, ce vrei! Ţi-o spun doar aşa, fiindcă a venit vorba… Eu nu mă bag în treburile lui, cu toate că din cauza purtării dumnealui ne bârfeşte deja toată mahalaua. N-are decât să mănânce pe socoteala noastră, să doarmă la noi, să ne deranjeze cât vrea, mă rog, toate astea le răbdăm noi. Ceea ce însă n-am să-i îngădui nici în ruptul capului, este să ne amestece în politica lui. Dacă îţi mai vâră bazaconii în cap, dacă ne mai compromite cât de cât, te previn că îl dau pe uşă afară, în doi timpi şi trei mişcări… Te previn, bagă de seamă!

Florent era condamnat. Acum Lisa făcea într-adevăr un mare efort ca să nu-şi dea drumul până la capăt, ca nu cumva valul de resentimente care i se adunaseră în suflet să se reverse. Violenţa acestor sentimente îi contraria instinctele cele mai profunde, o rănea, o înspăimânta, o făcea să sufere cu adevărat. Mai şopti însă:

— Un om care a trecut prin aventurile cele mai urâte, care n-a fost în stare să-şi clădească un cămin… Cred şi eu că îi convin gloanţele şi împuşcăturile. N-are decât să se ducă să le încaseze, dacă-i plac; să-i lase însă în pace pe oamenii cumsecade, să trăiască liniştiţi în sânul familiei lor… Şi-apoi, nu-mi place şi gata! Seara, la masă, pute a peşte. Nici nu mai pot să mănânc. Lui puţin îi pasă, înfulecă până nu mai poate şi tot nu se lipeşte nimic de el. Nenorocitul, nu-i în stare nici măcar să se îngraşe, de atâta răutate ce zace în el.

Se apropiase de fereastră. Îl văzu pe Florent care traversa strada Rambuteau, îndreptându-se spre pescărie.

În dimineaţa aceea marfa sosită în hală se revărsa; coşurile sclipeau argintii, mezatul vuia. Lisa urmări umerii ascuţiţi ai cumnatului ei care pătrundea în mirosul puternic al halelor cu spinarea încovoiată, cu acea greaţă cumplită care din stomac i se ridica parcă până în creier; privirea cu care îl însoţea era aceea a unei luptătoare, a unei femei hotărâtă să învingă.

Când se întoarse, Quenu tocmai se scula. În cămaşă de noapte, cu picioarele înfundate în moliciunea covorului miţos, învăluit încă de căldura plăcută a pilotei, Quenu era livid, necăjit foc de neînţelegerile dintre fratele şi nevasta lui. Lisa însă îi adresă cel mai frumos zâmbet de care era în stare. Îl mişcă profund, întinzându-i cu mâna ei ciorapii.

IV

Pe Marjolin îl găsiseră în piaţa Innocents, în mijlocul unei grămezi de verze: chipul trandafiriu al copilului adormit era ascuns sub frunzele răsfrânte ale unei uriaşe verze albe. Nu s-a aflat niciodată a cui fusese mâna mârşavă care îl pusese acolo. Era un omuleţ foarte durduliu şi încântat parcă de faptul că trăieşte: să tot fi avut doi-trei ani, dar era atât de prostuţ şi de molâu, încât abia dacă bolborosea câteva cuvinte. Singurul lucru pe care îl ştia era să zâmbească. Când îl descoperi sub varza aceea enormă, zarzavagioaica, uimită, scoase un asemenea ţipăt, încât toate vecinele dădură fuga, oprindu-se înmărmurite; copilul mai purta încă rochiţă, ca bebeluşii şi era înfăşurat într-o pătură: când le văzu, întinse braţele spre ele. N-a fost în stare să spună cine este mama lui. Le privea cu nişte ochi plini de mirare, cuibărindu-se la pieptul unei precupeţe grase care îl luase în braţe. Până seara, constitui preocuparea de căpetenie a întregii pieţe. Se liniştise complet, mânca tartine şi le râdea tuturor femeilor. Precupeaţa cea grasă îl luă la ea; apoi puştiul trecu la alta vecină; peste o lună de zile ajunse la o a treia femeie. Când îl întrebai: „Unde e mama ta?” arăta cu mânuţa de jur împrejur, cu un gest adorabil, toate precupeţele. Deveni copilul halelor, ţinându-se când după fusta uneia dintre femei, când după a alteia, găsind totdeauna un colţişor în vreun pat, mâncând câte o ciorbă cam de pe la toţi, îmbrăcat cum dădea Dumnezeu şi având cu toate acestea

şi câţiva gologani în fundul buzunarelor sale rupte. O fată frumoasă, roşcată, care vindea plante medicinale, îi zisese Marjolin, fără să se ştie de ce.

Tocmai când să împlinească piciul patru ani, mătuşa Chantemesse găsi şi ea o fetiţă pe trotuarul străzii Saint-Denis, chiar în colţul pieţei. Fetiţa părea cam de doi ani. dar vorbea deja de te ameţea, stâlcind cuvintele în gânguritul ei copilăresc, astfel încât mătuşii Chantemesse i se păru a înţelege că o cheamă Cadine şi că în ajun mamă-sa o aşezase pe pragul unei case şi-i spusese s-o aştepte. Fetiţa adormise acolo: nu plângea, zicea că acasă o băteau. Apoi, se luă după mătuşa Chantemesse, fericită, încântată de piaţa asta aşa de mare, unde mişunau atâţia oameni şi unde erau atâtea zarzavaturi. Mătuşa Chantemesse, care-şi vindea legumele cu amănuntul, era o femeie cam de vreo şaizeci de ani, cumsecade, dar foarte morocănoasă; adora copiii, deoarece îi muriseră trei băieţaşi încă în leagăn, îşi zise că „nepricopsita asta prea e soi rău ca să piară”, aşa că o adoptă pe Cadine.

Într-o seară însă, pe când se întorcea acasă cu Cadine de mână, mătuşa Chantemesse se pomeni că Marjolin o apucă în modul cel mai firesc de cealaltă mână.

— Ce-i mă băiete, zise bătrâna oprindu-se, tu nu vezi că s-a ocupat locul? Nu mai stai la lungana aia de Thérèse? Mare haimana mai eşti şi tu!

Pustiul se uită la ea râzând şi continuă s-o strângă de mână. Era atât de frumuşel cu cârlionţii lui, încât pe mătuşa Chantemesse n-o mai rabdă inima să bombăne. Şopti:

— Haideţi mormolocilor… O să dormiţi împreună.

Şi astfel, cu câte un plod agăţat de fiecare mână, ajunse în strada Lard unde stătea. Pe Marjolin îl uită Dumnezeu la mătuşa Chantemesse. Când făceau prea mult tărăboi, bătrâna le mai dădea câteva scatoalce, fericită că are de ce să zbiere şi să se înfurie, fericită că are pe cine spăla şi băga sub aceeaşi pătură. Le instalase un pătuţ într-un cărucior vechi de zarzavagiu, căruia îi lipseau roţile şi

hulubele. Semăna cu un fel de leagăn mare, cam tărişor, ce e drept, dar încă înmiresmat de legumele proaspete pe care precupeaţa le ţinuse acolo multă vreme înfăşurate în cârpe umede, ca să stea proaspete. La vârsta de patru ani Cadine şi Marjolin dormiră deci acolo, unul în braţele celuilalt.

Şi astfel crescură împreună, şi toată lumea îi văzu ţinându-se mereu de gât. Noaptea, mătuşa Chantemesse îi auzea sporovăind pe înfundate. Cu vocea ei piţigăiată, Cadine tot istorisea ceasuri întregi poveşti nesfârşite, pe care Marjolin le asculta, mormăind încet de uimire. Era tare răutăcioasă şi născocea fel de fel de întâmplări ca să-l îngrozească; îi povestea bunăoară că în ajun văzuse un om alb de tot, care şedea la picioarele patului lor şi-i privea scoţând o limbă roşie, lungă cât toate zilele. Pe bietul Marjolin îl treceau năduşelile de spaimă: îi cerea totuşi diferite amănunte. Cadine râdea atunci de el şi-l făcea „prostovan”. Alteori, nu erau deloc cuminţi, se băteau cu picioarele pe sub pătură; Cadine îşi strângea genunchii la gură şi abia îşi ţinea râsul, când Marjolin n-o nimerea şi se pocnea rău de perete. Atunci, mătuşa Chantemesse trebuia să se scoale, ca să vâre marginile păturii sub saltea şi să-i adoarmă pe amândoi, după ce-i potolea cu câte o palmă dată mai mult pe pernă. Astfel, vreme îndelungată patul a fost pentru ei un loc de joacă; îl umpleau cu jucării, şi tot acolo mâncau morcovii şi napii şterpeliţi de prin hală; în fiecare dimineaţă, mama lor adoptivă se mira găsind în patul lor fel de fel de obiecte ciudate, pietricele, frunze, cotoare de mere şi păpuşi făcute din zdrenţe. Iarna, când ora foarte ger, bătrâna îi lăsa adormiţi în pat, claia neagră a Cadinei amestecându-se cu zulufii blonzi ai lui Marjolin; guriţele lor erau atât de apropiate, încât ai fi zis că se încălzesc unul pe altul cu răsuflarea.

Această cameră din strada Lard era de fapt o cocioabă mare şi dărăpănată, luminată de o singură fereastră, pe care ploile o mânjiseră de tot. Copiii se jucau de-a v-aţi

ascunselea în dulapul înalt de nuc şi sub patul imens al mătuşii Chantemesse. Mai erau şi vreo două sau trei mese sub care umblau de-a buşilea. Pentru ei era un loc încântător, fiindcă nu prea era lumină, iar prin ungherele întunecoase mai găseau şi zarzavaturi împrăştiate. Strada Lard era şi ea foarte amuzantă; strâmtă, puţin umblată şi cu o arcadă mare, ce dădea în strada Lingerie. Uşa casei se afla chiar lângă arcadă; era o uşă scundă al cărei canat nu se deschidea decât pe jumătate şi dădea pe treptele lunecoase ale unei scări în spirală. Casa aceasta avea o streaşină mare în faţă şi părea umflată toată şi înnegrită de umezeală; cu rezervoarele ei de lături înverzite, aşezate la fiecare etaj, constituia şi ea o uriaşă jucărie. Cadine şi Marjolin petreceau dimineţi întregi aruncând de jos pietricele şi căznindu-se să nimerească drept în rezervoare; pietrele se rostogoleau apoi de-a lungul tuburilor de canalizare făcând un zgomot care îi înveselea grozav. Puştii sparseră însă două ferestre şi umplură tuburile cu pietricele în aşa hal, încât pe mătuşa Chantemesse, care stătea în casa aceea de patruzeci şi trei de ani, fuseseră gata s-o dea afară.

Cadine şi Marjolin se puseră atunci cu greul pe camioanele, cotigile şi căruţele care staţionau pe strada pustie. Se cocoţau pe roţi, se legănau pe lanţuri, se căţărau pe lăzi şi pe grămezile de coşuri. Sălile mari şi întunecoase ale prăvăliilor angrosiştilor din strada Poterie, care de la o zi la alta se umpleau şi se şi goleau, puneau neîncetat la dispoziţie copiilor noi colţuri minunate, ascunzători unde ştrengarii stăteau ceasuri întregi în mirosul fructelor uscate, al portocalelor şi al merelor proaspete. Apoi se plictiseau şi se duceau iar la mătuşa Chantemesse pe trotuarele pieţei Innocents. Soseau de braţ, după ce traversaseră râzând străzile, strecurându-se printre căruţe fără nicio teamă. Cunoşteau bine caldarâmul, înfundându-şi picioruşele până la genunchi în frunzele şi cotoarele de zarzavat împrăştiate pe drum; nu alunecau niciodată şi-şi băteau joc ori de câte

ori câte un cărăuş, călcând cu bocancii săi grei pe vreo frunză de anghinare, se întindea cât, era de lung. Erau drăcuşorii trandafirii şi drăgălaşi ai acestor străzi lunecoase. Îi vedeai prin tot locul. Când ploua, se plimbau solemn, cu o uriaşă umbrelă zdrenţuită, sub care precupeaţa îşi adăpostise taraba vreme de douăzeci de ani; o înfigeau gravi într-un colţ al pieţei şi-şi făceau astfel o „rasă”. În zilele însorite, seara, cădeau laţi de atâta hoinăreală ştrengărească; se bălăceau cu picioarele în cişmele, construiau ecluze, zăgăzuind apa din rigole, se ascundeau pe după mormanele de legume şi stăteau acolo la umbră, pălăvrăgind aşa cum făceau şi noaptea în pat. Adesea oamenii auzeau, trecând pe lângă o grămadă de lăptuci sau de salate, o sporovăială şoptită. Când dădeau la o parte salatele, îi zăreau lungiţi unul lângă altul pe un culcuş de frunze, cu ochii mari, neliniştiţi, ca nişte păsărele surprinse într-un tufiş. Cadine nu mai putea fără Marjolin şi Marjolin plângea când Cadine se rătăcea de el. Dacă se întâmpla să-i despartă careva, se căutau unul pe celălalt pe după toate fustele din hale, prin lăzi şi pe sub maldărele de verze. Crescură şi se iubiră mai cu seamă în mijlocul verzelor.

Marjolin avea aproape opt ani, şi Cadine şase, când mătuşa Chantemesse îi ruşină din pricina trândăvelii lor. Le spuse că-i va lua părtaşi la negoţul ei cu amănuntul. Le promise câte cinci centime pe zi dacă o ajută să-şi cureţe zarzavaturile. În primele zile, copiii munciră cu o râvnă deosebită. Se instalaseră de-o parte şi de alta a tarabei, cu cuţitaşele lor înguste, şi erau foarte atenţi la ceea ce aveau de făcut. Mătuşa Chantemesse se specializase în legume curăţate: ţinea pe taraba învelită într-o bucată de stofă neagră, umezită, şiruri de cartofi, napi. morcovi, cepe de apă, aşezate câte patru în formă de piramidă: trei bucăţi alcătuiau baza, iar cea de-a patra vârful, gata pregătite să fie vârâte în oala gospodinelor întârziate. Avea şi legături de zarzavat de supă: patru fire de praz, trei morcovi, un păstârnac, doi napi, două bucăţi de ţelină, ca să nu mai

vorbim de legumele proaspăt tăiate în fâşii foarte fine şi aşezate pe bucăţele de hârtie, de verzele tăiate în patru, de grămăjoarele de tomate şi de feliile de dovleac care semănau cu nişte stele roşii şi cu un crai nou auriu pe fondul alb al celorlalte legume bine spălate. Cadine, cu toate că era mai mică, se dovedi mult mai îndemânatică decât Marjolin: curăţa atât de dibaci cartofii încât coaja subţire pe care o scotea era străvezie; aranja aşa de frumos legăturile de zarzavat de supă. Încât păreau nişte buchete de flori; în sfârşit, ştia să alcătuiască din trei morcovi şi trei napi o grămăjoară care să pară foarte mare. Trecătorii se opreau râzând, când o auzeau strigând cu vocea ei piţigăiată de puştancă:

— Doamnă, doamnă, ia veniţi şi pe la mine... Ia uitaţi, zece centime grămada.

Îşi avea muşteriii ei, şi grămăjoarele făcute de ea erau vestite. Mătuşa Chantemesse, aşezată între cei doi copii, când îi vedea lucrând atât de serioşi şi atenţi, râdea pe înfundate de-i săltau sânii până sub bărbie. Le dădea cu sfinţenie cele cinci centime pe zi. Grămăjoarele de zarzavaturi începură însă să-i plictisească. Cu cât creşteau, cu atât visau la afaceri mai bănoase. Pe Cadine o cam enerva faptul că Marjolin rămânea tot copil. N-are mai multă minte decât un cocean de varză, zicea ea. Şi e drept că, degeaba tot născocea fata fel de fel de modalităţi de a scoate bani, băiatul nu câştiga nimic, nu era în stare nici măcar să facă un comision. Ea însă era grozav de şmecheră. La opt ani, o precupeaţă din cele care se aşază pe o bancă, în preajma halelor cu câte un coş plin cu lămâi, o angaja împreună cu o ceată întreagă de puştoaice, să-i vândă marfa; lua în mână câte două lămâi şi alerga după trecători, vârându-le marfa sub nas, oferind lămâile cu cincisprezece centime perechea; după ce vindea o serie, dădea fuga la precupeaţă, ca să se aprovizioneze din nou; primea câte zece centime pentru fiecare duzină de lămâi, realizând în zilele bune până la douăzeci şi cinci-treizeci de

centime, în anul următor se apucă să plaseze boneţele cu patruzeci şi cinci de centime; câştigul era mai mare, dar trebuia să fii cu ochii în patru, fiindcă soiul ăsta de comerţ ambulant era interzis. Cadine îi mirosea pe agenţii de poliţie de la o sută de paşi; îndată bonetele dispăreau sub fustiţa ei, şi puştoaica ronţăia un măr cu aerul cel mai nevinovat: Mai târziu începu să vândă prăjituri, plăcinte, tarte cu cireşi, crochete, biscuiţi din mălai, groşi şi galbeni, bunătăţi pe care le prezenta pe o leasă de răchită; Marjolin însă îi mânca toată marfa. La unsprezece ani, în sfârşit, realiză o idee măreaţă care o frământa de mult. În două luni economisi patru franci, îşi cumpără unul dintre acele coşuri care se agaţă pe spate ca nişte ghiozdane şi se făcu precupeaţă de mohor.

Era o afacere serioasă. Se scula cu noaptea în cap, îşi cumpăra de la angrosişti provizia de mohor, de mei şi de grâu opărit; apoi, trecea Sena şi bătea tot cartierul Latin, de la strada Saint-Jacques până la strada Dauphine şi chiar până la grădina Luxembourg. Marjolin o însoţea, dar Cadine nu-l lăsa nici măcar să care coşul; zicea că nu e bun decât să strige, şi într-adevăr, băiatul striga cu glasul lui tărăgănat:

— Hai la mohor pentru păsărele!

Cadine repeta, cu modulaţii de flaut, alcătuind o ciudată frază muzicală care se încheia cu câte o notă foarte înaltă, pură şi stridentă:

— Hai la mohor pentru păsărele!

Mergeau fiecare pe câte un trotuar, uitându-se în sus. Pe vremea aceea Marjolin era îmbrăcat într-o jiletcă roşie, lungă, care îi ajungea până la genunchi; era jiletca răposatului moş Chantemesse, fost birjar. Cadine purta o rochie cu carouri albastre şi albe, făcută dintr-un tartan uzat al mătuşii Chantemesse. Toţi canarii din casele cartierului Latin îi cunoşteau. Când treceau pe stradă repetându-şi fraza, fiecare ca un ecou al celuilalt, toate coliviile începeau să cânte.

Cadine începu să vândă şi creson. „Hai cu zece centime legătura! Zece centime legătura!” Marjolin intra prin prăvălii şi oferea: „O mândreţe de creson, sănătatea trupului”. Tocmai atunci însă se construiau Halele centrale. Fetiţa rămânea în extaz în faţa aleii cu flori ce străbate hala de fructe. Acolo, de-a lungul tarabelor se deschid şi înfloresc buchete mari, asemenea unor straturi de flori de o parte şi de alta a unei poteci; acolo e expusă o întreagă recoltă înmiresmată, două garduri dese alcătuite din trandafiri, printre care fetelor din cartier le place să se plimbe zâmbitoare, uşor ameţite de parfumul prea tare; sus, deasupra tarabelor, se află florile artificiale şi frunzele de hârtie, pe care picăturile de gumă arabică imită rouă, coroanele mortuare, cu perlele lor negre şi albe nuanţate de reflexe albăstrui. Cu năsucul ei trandafiriu, Cadine adulmeca miresmele cu o senzualitate de pisică; se oprea în mijlocul acestei prospeţimi şi-şi făcea parcă o provizie de parfum. Când îşi vira cosiţele sub nasul lui Marjolin, băiatul zicea că miroase a garoafe. Fata se jura că nu foloseşte niciun fel de pomadă parfumată, că-i e de ajuns să străbată aleea cu flori. Apoi fetişcana se zbătu din răsputeri şi intră în slujba unei florărese. Atunci Marjolin afirmă că e parfumată din cap până în picioare. Fata ajunsese, în sfârşit, să trăiască numai în mijlocul trandafirilor, a liliacului, a micşunelelor şi a lăcrămioarelor. Băiatul, în joacă, îi mirosea îndelung fusta, se făcea că ghiceşte şi spunea într-un târziu: „Miroase a lăcrămioare”.

Se urca apoi până spre talie, spre corsaj, adulmeca mai tare: „Miroase a micşunele”. În dreptul mânecilor, la încheietura mâinii: „Miroase a liliac”. La ceafă, în jurul gâtului, pe obraji şi pe buze: „Miroase a trandafiri”. Cadine râdea, îi zicea prostovane, ţipa, cerându-i să înceteze, pentru că o gâdila cu vârful nasului. Răsuflarea ei mirosea a iasomie. Era toată un buchet călduţ şi viu.

Acum fata se scula de la patru dimineaţa, ca s-o ajute pe stăpână-sa la achiziţionarea mărfii. În fiecare dimineaţă

cumpărau de la horticultorii din împrejurimile Parisului buchete mari de flori, grămezi de muşchi, legături de ferigă şi de brebenoc pentru împodobit buchetele. Cadine rămânea cu gura căscată în faţa briliantelor şi a dantelelor arborate de fiicele grădinarilor bogaţi din Montreuil, care descindeau la Paris în mijlocul trandafirilor. În zilele de Sânta-Marie, de Sân-Petru şi de Sfântul Iosif, sfinţi patronimici foarte sărbătoriţi, vânzarea începea de pe la două noaptea: în ocazii de acestea se vindeau în hale flori tăiate în valoare de peste o sută de mii de franci. Angrosistele câştigau până la două sute de franci în câteva ore. În asemenea zile, de după legăturile de pansele, de rozete, de margarete, din Cadine nu se mai vedeau decât câteva şuviţe de păr cârlionţat; se îneca, se pierdea sub maldărele de flori; toată ziua aranja buchete în jurul câte unui fir de trestie. Dobândise în numai câteva săptămâni o îndemânare şi o graţie originală. Buchetele ei nu plăceau oricui, stârneau zâmbete sau nelinişteau lumea, fiindcă dădeau în vileag o anumită cruzime naivă. Culoarea lor dominantă era roşul întretăiat de tonuri violente de albastru, de galben, de violet; aveau un farmec oarecum barbar. În dimineţile în care îl ciupea pe Marjolin sau îl necăjea de-i dădeau lacrimile, făcea nişte buchete de-a dreptul sălbatece, buchete de fată mânioasă, cu parfum aspru şi culori iritante. În alte dimineţi, când era înduioşată din pricina vreunui necaz sau a vreunei bucurii, născocea buchete cenuşii, argintii, foarte duioase, voalate parcă şi cu miros discret. Alteori făcea buchete de trandafiri însângeraţi ca nişte inimi sfâşiate, înconjuraţi de o aureolă de garoafe albe; gladiole roşcate ţâşneau ca nişte flăcări din masa de verdeaţă palidă; alcătuia adevărate covoare de Smirna cu desene complicate, aşezând florile una lângă alta cum potriveşti lina pe o canava; construia evantaie strălucitoare care se evazau ca o dantelă suplă; erau fie buchete de o puritate încântătoare, fie buchete provocatoare, buchete de vis, menite femeilor grosolane

sau marchizelor, trădând când stângăcii de fecioară, când patimi senzuale de femeiuşcă, toată fantezia fermecătoare a unei puştoaice de doisprezece ani, în care începea să se trezească femeia.

Cadine nu respecta decât două flori: liliacul alb care costa iarna cincisprezece până la douăzeci de franci buchetul de opt sau zece fire şi cameliile, chiar mai scumpe, care soseau cu duzina, ambalate în cutii, întinse pe un culcuş de muşchi şi acoperite cu un strat subţire de vată. Le lua în mână cu gingăşia cu care ar fi atins nişte bijuterii, ţinându-şi răsuflarea de teamă să nu le strice nici măcar cu o adiere; apoi, cu o grijă infinită, lega de tulpinile lor scurte câte un firişor de trestie. Vorbea despre ele cu multă seriozitate. Îi explica lui Marjolin că o camelie albă, frumoasă, fără nicio pată de rugină, e un lucru rar şi deosebit de frumos. Într-o zi, pe când îi dăduse o camelie ca s-o admire, băiatul exclamă:

— Da, e drăguţă, dar mie îmi place mai mult guşuliţa ta, uite aici; e mult mai catifelată şi mai străvezie decât camelia asta... Are nişte vinişoare albastre şi trandafirii care seamănă întocmai cu ale florilor.

O mângâia cu vârful degetelor, apoi îşi apropia nasul, şoptind:

— Ia te uită, azi miroşi a flori de portocal.

Cadine avea un caracter din cale afară de dificil. Nu se învoia cu rolul de slujnică. De aceea începu să lucreze pe cont propriu. Deoarece pe vremea aceea nu avea decât treisprezece ani şi nu putea să viseze la o negustorie în stil mare, adică la o tarabă în hala de flori, se apucă să vândă buchete de violete de cinci centime, înfipte într-un strat de muşchi, pe un fel de coş plat de răchită, pe care îl purta agăţat de gât. Toată ziua umbla de colo, colo prin hale şi în jurul halelor, plimbându-şi bucăţica ei de grădină. Hoinăreala aceasta continuă, care îi dezmorţea picioarele după ceasurile nesfârşite pe care le petrecea cu genunchii la gură, făcându-şi buchetele pe un scăunel scund, era

bucuria ei. Se învăţase în ultima vreme să-şi facă buchetele de violete din mers; le răsucea ca pe un fus cât o deosebită abilitate; număra şase sau opt flori, după anotimp, îndoia un fir de papură, adăuga o frunză şi le lega cu o aţă udă, pe care apoi o reteza cu dinţii ei de lup tânăr. Ai fi zis că buchetele ei cresc singure, de-a dreptul din muşchiul coşuleţului, atât le înfigea de repede în culcuşul lor. De-a lungul trotuarelor, în mijlocul înghiontelii de pe stradă, degetele ei sprintene tot legau ia flori, fără să se mai uite la ele; cu obrăjorul ei obraznic ridicat în sus, nu se interesa decât de prăvălii şi de trecători. Se odihnea apoi în intrândul vreunei porţi, aducând pe marginea rigolelor soioase, pline cu lături, un suflu primă văratic, un colţ de lumină invadat de ierburi albăstrii. Buchetele ei continuau să-i reflecte mânia şi înduioşarea: unele erau ţepoase, răutăcioase şi neîmblânzite în cornetul lor boţit; altele erau paşnice, drăgăstoase, zâmbind parcă din mijlocul guleraşului lor curat. Pe unde trecea, Cadine lăsa în urma ei o mireasmă gingaşă. Marjolin se ţinea după ea cu încântare. Din cap până-n picioare Tata era numai parfum. Când o adulmeca, de la Iu stă până sus, spre corsaj, de la mâini şi până la obraz, zicea că o toată numai o violeta, o imensă violetă. Îşi înfunda faţa în trupul fetei repetând:

— Ţii minte ziua când am fost la Romainville? E chiar ca acolo, aici, la mânecă mai ales... Nu-ţi mai schimba meseria. Prea miroşi frumos.

Cadine n-o mai schimbă. Aceasta a fost cea din urmă meserie a ei. Copiii însă creşteau şi Cadine tot bătând străzile uita adesea de coşul ei cu flori. Construirea noilor hale deveni pentru cei doi puşti un motiv de escapade permanente. Se strecurau prin câte o spărtură a îngrăditurii de scânduri, intrau până în inima şantierului, se vârau în gropile fundaţiilor sau se cocoţau pe cele dintâi coloane de fontă. Aşa ajunseră să lase câte ceva din sufletul lor, din joaca şi hârjoneala lor, în fiecare groapă, în fiecare schelă a halei. Pavilioanele se înălţau astfel parcă din mânuţele lor.

De aici se trăgea dragostea lor pentru halele acelea mari şi dragostea cu care halele păreau a-i răsplăti. Copiii erau intimii acestor corăbii uriaşe, ca nişte prieteni vechi care au asistat la fixarea fiecărui bulon. Nu se temeau câtuşi de puţin de acest monstru enorm; îl băteau cu pumnii lor slăbuţi, îl tratau ca pe un egal al lor, ca pe un tovarăş faţă de care nu te jenezi. Iar hala le zâmbea acestor ştrengari, care constituiau cântecul liber, idila neruşinată a pântecului său.

Cadine şi Marjolin nu mai dormeau împreună în cărucior la mătuşa Chantemesse. Bătrâna, auzindu-i trăncănind toată noaptea, îi aşternu băiatului un pat separat, pe jos, în faţa dulapului; a doua zi însă îl găsi de gât cu Cadine sub aceeaşi pătură. Atunci îl culcă la o vecină, ceea ce îi necăji rău pe copii. În timpul zilei, când mătuşa Chantemesse nu era acasă, se cuprindeau în braţe şi aşa îmbrăcaţi cum erau se întindeau pe jos ca pe un pat, ceea ce îi amuza grozav. Mai târziu făcură fel de fel de ştrengării, căutând colţurile cele mai întunecoase ale camerei; cel mai adesea însă se ascundeau în fundul magazinelor de pe strada Lard, în spatele grămezilor de mere sau a lăzilor de portocale. Erau liberi şi fără pudoare ca nişte vrăbiuţe ce se iubesc pe marginea unui acoperiş.

În beciul halei de păsări găsiră în sfârşit modalitatea să mai doarmă iar împreună. Nu puteau renunţa la acel obicei drag, la acea senzaţie de căldură plăcută, când adormeau unul lângă altul. Acolo, lângă mesele pe care se tăiau păsările, erau nişte coşuri mari, pline cu pene, în rare încăpeau foarte bine. Cum se înnopta, coborau în beci şi stăteau toată noaptea acolo, ţinându-şi cald unul altuia, fericiţi de moliciunea acestui culcuş, îngropaţi în puf până peste cap. De obicei îşi trăgeau coşul departe de becul cu gaz aerian; erau singuri în mijlocul mirosului puternic de păsări; uneori îi trezea cântatul neaşteptat al câte unui cocoş ce se ridica din întuneric. Şi râdeau, se îmbrăţişau, însufleţiţi de o vie prietenie, pe care nu ştiau cum să şi-o

manifeste. Marjolin era tare prostuţ. Mintoasă. Cadine îl bătea, fără să ştie nici ea de ce. Îl dezmorţea cu îndrăzneala ei de fată crescută pe străzi. Încet, încet, în coşul lor cu pene. descoperiră o mulţime de lucruri. Era şi asta tot o joacă. Erau la fel de nevinovaţi ca şi găinile şi cocoşii ce dormeau alături de ei.

Mai târziu umplură halele cu dragostea lor de vrăbii nepăsătoare. Trăiau ca nişte animale tinere şi fericite, conduse numai de instinct, satisfăcându-şi poftele în mijlocul acelei îngrămădiri de hrană din care răsăriseră ca nişte plante cărnoase. La şaisprezece ani, Cadine era o fată zurlie, ţigăncuşa oacheşă a străzii, foarte lacomă şi foarte senzuală. La optsprezece ani, Marjolin era un adolescent cam durduliu, în care ghiceai bărbatul greoi, lipsit de orice urmă de inteligenţă, trăind exclusiv prin simţuri. Noaptea, Cadine fugea adesea de acasă, ca să se ducă să doarmă cu el în beciul cu păsări; a doua zi, plină de îndrăzneală, îi râdea în nas mătuşii Chantemesse, fugind de măturoiul cu care bătrâna izbea la întâmplare prin cameră, fără s-o atingă vreodată pe neisprăvita asta, care îşi bătea joc de ea cu o obrăznicie rară, spunându-i că a vegheat ca să vadă dacă i-au crescut lunii coarne. El hoinărea; în nopţile în care Cadine îl lăsa singur, stătea în pavilioane, cu paznicul de gardă; dormea pe saci, pe lăzi, unde nimerea. Cu timpul, cei doi puşti ajunseră să nu se mai dezlipească de hale. Acestea deveniră colivia, staulul, ieslea lor colosală, în care dormeau, se iubeau, trăiau, pe un imens culcuş de carne, de unt şi de legume.

Coşurile acelea mari, pline cu pene, rămâneau însă locul lor de predilecţie. Acolo se întorceau în nopţile când se simţeau plini de duioşie. Penele nu erau sortate. Pene lungi şi negre de curcan şi pene albe şi lucioase de gâscă le gâdilau urechile când se întorceau pe partea cealaltă; se înfundau în puful de raţă ca în vată; la fiecare răsuflare a celor doi ştrengari, penele uşoare, aurii şi bălţate ale găinilor, se înălţau ca un roi de muşte ce zumzăie într-o

rază de soare. Iarna mai dormeau şi în purpuriul penelor de fazan, în cenuşiul-palid al celor de ciocârlie, în mătasea pestriţă a potârnichilor, a prepeliţelor şi a sturzilor. Penele păreau încă vii, erau călduţe şi mirositoare. Aduceau pe buzele puştilor freamătul aripilor şi căldura cuibului. Li se părea că stau lungiţi pe spinarea lată a unei păsări care îi duce în zbor, înlănţuiţi, copleşiţi de fericire. Dimineaţa, Marjolin o căuta pe Cadine, ce se pierduse în fundul coşului, ca şi cum ar fi troienit-o zăpada. Se scula zbârlită, se scutura, ieşea parcă dintr-un nor de puf; în cosiţe îi rămânea totdeauna înfipt penajul câte unui cocoş.

În pavilionul angrosiştilor de unt, ouă şi brânză îşi găsiră alt loc încântător. În fiecare dimineaţă se înălţau acolo stive uriaşe de coşuri goale. Cadine şi Marjolin îşi croiau drum prin acest perete, se strecurau şi-şi făceau o ascunzătoare. După ce-şi dădeau astfel în grămadă o cămăruţă, trăgeau un coş cu care blocau ieşirea; abia atunci se simţeau în siguranţă, aveau o casă. Puteau să se îmbrăţişeze liniştiţi. Ceea ce însă îi făcea să-şi bată joc de toată lumea era faptul că nu erau despărţiţi de mulţimea din hale, al cărei glas puternic răsuna în jurul lor, decât de un perete fragil de răchită. Adesea îi pufnea râsul când oamenii se opreau la doi paşi de ei fără a le bănui prezenţa; dădeau atunci uşor coşurile la o parte şi aruncau câte o privire pe furiş. La vremea cireşelor, Cadine azvârlea sâmburii în nasul tuturor babelor care treceau, ceea ce îi amuza, cu atât mai mult cu cât bietele bătrâne, speriate, nu bănuiau niciodată de unde provenea grindina aceasta. Dădeau târcoale prin fundul beciurilor, cărora le cunoşteau toate ungherele întunecoase, ştiau să se strecoare prin grilajele cele mai straşnic ferecate. Una dintre plăcerile mari era să pătrundă pe calea ferată a trenului subteran din subsol, pe care nişte linii abia proiectate trebuia s-o lege de diferite gări; câteva frânturi din această cale ferată treceau pe sub aleile halelor, despărţind beciurile diferitelor pavilioane; la fiecare răspântie erau deja montate plăcile turnante, gata să fie

puse în funcţiune. Cadine şi Marjolin descoperiseră într-un târziu, în bariera de scânduri groase care apăra linia, o bucată de lemn mai puţin solidă, pe care o şubreziseră de tot, astfel încât puteau intra lesne pe acolo. Se simţeau izolaţi de restul lumii; deasupra lor, pe trotuare, auzeau tropotul neîncetat al Parisului. Calea ferată îşi ramifica galeriile pustii, întretăiate de pete de lumină sub privirea ferestruicilor zăbrelite cu fontă; ici, colo, în zonele întunecoase, ardea câte un bec cu gaz. Pustii se plimbau ca printr-un imens castel care le aparţinea, siguri că nimeni nu avea să-i deranjeze, fericiţi de acea linişte zumzăitoare, de acele licăriri stranii, de taina acelui subteran în care dragostea lor de copii zeflemişti dobândea un freamăt de melodramă. Din beciurile învecinate ajungeau până la ei, prin peretele de scânduri, fel de fel de mirosuri; aroma fadă a legumelor, mirosul aspru al pescăriei, duhoarea pestilenţială a brânzeturilor, căldura vie a păsărilor. În alcovul acela întunecos, unde îi uita Dumnezeu culcaţi de-a curmezişul şinelor, aspirau între două sărutări acest neîntrerupt suflu hrănitor. Alteori, în nopţile senine sau la revărsatul zorilor, se căţărau pe acoperişuri, urcau scara abruptă a turnuleţelor ce străjuiau colţurile pavilioanelor. Acolo, sus, se întindeau adevărate pajişti de zinc, bulevarde, pieţe, un întreg univers accidentat, peste care domneau doar ei. Înconjurau acoperişurile pătrate ale pavilioanelor, o luau de-a lungul acoperişurilor lunguieţe ale aleilor, urcau şi coborau pantele, se pierdeau în călătorii fără sfârşit. Când se plictiseau de aceste tărâmuri joase, se cocoţau mai sus, avântându-se pe scăriţele de fier, pe care fustele Cadinei fluturau ca nişte steaguri. Atunci hoinăreau pe cel de al doilea etaj al acoperişurilor, în plin cer. În afară de stele, deasupra lor nu mai era nimic. Din fundul halelor sonore se ridicau zvonuri, bubuiau nişte zgomote asemenea unei furtuni pe care o auzi noaptea, în depărtare. La înălţimea aceea, vântul dimineţii mătura mirosul de putreziciune şi răsuflarea stătută a pieţelor ce se trezeau

din somn. În zorii zilei, pe marginea streşinilor, se giugiuleau ca nişte păsărele, făcând fel de fel de ştrengării chiar sub olane. Primele raze roşietice ale soarelui îi scăldau pe cei doi adolescenţi într-o lumină trandafirie. Cadine râdea, veselă că se află sus, în aer, cu pieptul strălucind ca al unei turturele. Cu mâinile crispate pe bordura de zinc ca nişte gheare de porumbel sălbatic, Marjolin se apleca să vadă străzile încă învăluite în beznă. Când coborau de acolo învioraţi de aerul proaspăt, zâmbind ca nişte îndrăgostiţi care se scoală boţiţi dintr-o căpiţă de fân, ziceau că se întorc de la ţară.

Cu Claude Lantier făcuseră cunoştinţă în pavilionul de măruntaie. Se duceau pe acolo în toate zilele, mânaţi de setea de sânge, de cruzimea ştrengarilor care se desfată când văd tăindu-se capetele animalelor. De jur împrejurul pavilionului, gârliţele erau roşii de sânge; puştii îşi muiau în ele vârful picioarelor, împingeau grămăjoare de frunze cu care le stăvileau, formând băltoace însângerate. Îi interesa în special sosirea măruntaielor în căruţele urât mirositoare, care apoi se spală cu apă multă. Se uitau cum se descarcă legăturile de picioare de oaie, care se îngrămădesc direct pe pământ, ca nişte pietroaie murdare, limbile mari, înţepenite, cărora li se vede rana însângerată din dreptul gâtlejului, inimile de vită solide şi ovale ca nişte clopote mute. Îi treceau fiorii mai ales când vedeau coşurile mari, mustind încă de sânge, pline cu capete de berbeci cu coamele năclăite, cu boturile negre, pe carnea vie a cărora se mai vedeau atârnând ici, colo şuviţe de piele acoperite cu blăniţă; atunci visau la cine ştie ce ghilotină ce aruncă în aceste coşuri capetele unor turme nesfârşite. Se ţineau după coşurile astea până în fundul beciurilor, de-a lungul şinelor montate pe treptele scărilor, ascultând zgomotul roţilor acestor ciudate vagonete de răchită, care şuierau ca un fierăstrău. Jos îi cuprindea o groază care îi incinta. Pătrundeau într-un miros de cărnărie, umblau în mijlocul unor băltoace întunecate, pe care uneori păreau că sclipesc

nişte ochi purpurii; tălpile li se năclăiau, iar puştii plescăiau neliniştiţi şi totuşi fascinaţi de acest noroi oribil. Becurile de gaz ardeau cu o flacără joasă ca o pleoapă sângerie ce se zbate. În lumina palidă a gemuleţelor pivniţei, se apropiau de butucii din jurul cişmelelor. Acolo se desfătau, uitându-se la măcelarii cu şorţurile mânjite de sânge, care zdrobeau cu malul capetele de berbeci unul după altul. Stăteau ceasuri întregi, aşteptând să se golească toate coşurile, captivaţi de pârâitul oaselor, vrând să vadă până la capăt cum se smulg limbile şi cum se curăţă creierii de aşchiile oaselor. Uneori trecea pe lângă ei câte un îngrijitor care spăla beciul cu furtunul; valurile de apă şiroiau cu un zgomot de ecluză, jetul puternic al furtunului biciuia lespezile de piatră, fără însă a reuşi să le cureţe nici de mirosul sângelui, nici de culoarea sa ruginie.

Spre seară, între patru şi cinci, Cadine şi Marjolin erau siguri că-l vor întâlni pe Claude la vânzarea cu ridicata a bojocului de vită. Stătea acolo, în mijlocul căruţelor proptite lângă trotuare, în mulţimea de oameni cu cămăşi şi şorţuri albastre, îmbrâncit ele toţi, cu capul tobă de larma glasurilor ce-şi laudă marfa; rămânea în extaz în faţa bojocilor mari agăţaţi de cârligele mezatului şi nu mai simţea nici măcar ghionturile. Le explicase de nenumărate ori celor doi puşti că nimic nu putea fi mai frumos. Bojocii aveau o culoare pală, trandafirie, ce se accentua treptat ajungând pe margini, jos, de un carmin-viu; pretindea că sunt făcuţi din şaten moarat şi nu găsea cuvinte ca să descrie această moliciune mătăsoasă, vinişoarele acelea proaspete şi lungi, fâşiile acelea suple ce atârnau în falduri largi, ca nişte fuste de dansatoare agăţate în cui. Le compara cu voalul transparent, cu dantelele ce lasă să se ghicească şoldul unei femei frumoase. Când vreo rază de soare, zăbovind peste bojocii aceştia mari, îi încununa cu un nimb de aur, lui Claude îi scânteiau ochii; era mai fericit decât dacă i s-ar fi perindat prin faţă nişte nuduri de zeiţe antice sau rochiile de brocart ale unor castelane romantice.

Pictorul deveni cel mai bun prieten al celor doi puştani. Lui Claude îi plăceau aceste jivine frumoase. Visă îndelung la un tablou uriaş reprezentându-i pe Cadine şi Marjolin iubindu-se în mijlocul Halelor centrale, înconjuraţi de legume, de peşti, de carne. Ar fi vrut să-i picteze stând înlănţuiţi pe culcuşul lor de alimente şi dându-şi o sărutare idilică. Vedea într-un atare tablou un fel de manifest artistic, izbânda pozitivismului în artă, arta modernă total experimentală şi materialistă; mai vedea în el o satiră a picturii de idei, o palmă dată vechilor şcoli. Totuşi, timp de doi ani se tot străduí, făcând noi şi noi schiţe, fără însă a putea găsi nota justă. Rupse vreo cincisprezece pânze. De pe urma acestor eşecuri îl năpădi un fel de ciudă împotriva lui însuşi; din dragoste faţă de tabloul său ratat continuă să trăiască în preajma celor două modele ale sale. Adesea, când îi întâlnea după-amiază dând târcoale pe acolo, Claude umbla şi el de colo, colo, hoinărind prin preajma halelor, cu mâinile înfundate în buzunare, profund interesat de viaţa clocotitoare a străzilor.

Mergeau alături câteşitrei, târşâindu-şi picioarele pe trotuar, ocupându-l tot, silind trecătorii să-i ocolească prin mijlocul străzii. Cu nasul în vânt, adulmecau mirosurile Parisului. Ar fi fost în stare să recunoască orice colţişor cu ochii închişi, numai după aburii încărcaţi cu alcool ce ieşeau din cârciumi, după aroma caldă a brutăriilor şi a patiseriilor, după mirosul fad al tarabelor fructarilor. Făceau plimbări, nu glumă. Le plăcea să traverseze rotonda halei de grâu, acea uriaşă şi greoaie colivie de piatră. În mijlocul îngrămădelii de saci albi cu făină, ascultând zgomotul paşilor lor în tăcerea de sub bolta aceea sonoră. Le mai plăceau şi străduţele învecinate, pustii la ora aceea, întunecate şi triste ca un colţ de oraş părăsit, străzile Babille, Sauvai, Deux-Écus, Viarmes, livide din pricina vecinătăţii morarilor, unde, pe la orele patru freamătă bursa cerealelor. De obicei o porneau de acolo. O luau încet pe strada Vauvilliers, se opreau în faţa geamurilor unor

birturi suspecte şi-şi arătau cu coada ochiului, râzând, numărul mare, scris cu galben al unei case cu obloanele lăsate. În gâtuitura străzii Prouvaires, Claude îşi mijea ochii şi se uita dincolo de capătul străzii acoperite, drept în faţă, la portalul lateral ai bisericii Saint-Eustache cu rozeta sa şi cu cele două caturi de ferestre arcuite, încadrate de această arhitectură impunătoare de gară modernă; zicea, în chip de sfidare, că tot evul mediu şi toată renaşterea ar începea sub acoperişul Halelor centrale. Apoi mergeau de-a lungul străzilor largi şi noi, de-a lungul străzii Pont-Neuf şi a străzii Halelor şi le explica celor doi puşti viaţa nouă, trotuarele frumoase, casele mari, luxul magazinelor; le prevestea apariţia unei arte originale, pe care o presimţea, afirma el, pe care însă îşi muşca pumnii că nu e în stare s-o dea la iveală el însuşi. Cadine şi Marjolin preferau cu toate acestea liniştea provincială a străzii Bourdonnais, unde te puteai juca cu bilele, fără să-ţi fie teamă că te calcă vreo căruţă; trecând prin faţa magazinelor cu tricotaje şi mănuşi cu ridicata, fata îşi dădea aere, în timp ce, pe fiecare prag, slujbaşii cu capul gol şi cu creionul după ureche o urmăreau cu o privire plictisită. Preferau de asemenea rămăşiţele încă în picioare ale vechiului Paris, străzile Poterie şi Lingerie, cu casele lor pântecoase, cu prăvăliile de unt, ouă şi brânzeturi; străzile Ferronnerie şi Aiguillerie, toate străzile acelea frumoase de altădată, cu dugheni strâmte şi întunecoase, şi mai ales strada Courtalon, o ulicioară murdară, sordidă, care se întinde între piaţa Sainte-Opportune şi strada Saint-Denis şi e întretăiată de câteva fundături urât mirositoare, prin care făcuseră o grămadă de ştrengării când erau mai mici. Pe strada Saint-Denis intrau în imperiul bunătăţilor: zâmbeau merelor coapte, bastonaşelor de miambal, prunelor uscate, candelului din vitrinele băcăniilor şi drogheriilor. După fiecare hoinăreală li se năzăreau fel de fel de idei în legătură cu aceste bunătăţi şi-i apuca pofta de a mânca vitrinele cu ochii. Cartierul acesta era pentru ei o masă uriaşă mereu întinsă, un desert

veşnic în care tare ar fi vrut să-şi vâre boticul. Vizitau în fugă celălalt grup de maghernițe dărăpănate, străzile Pirouette, Mondétour, Petite-Truanderie şi Grande-Truanderie, deoarece depozitele de melci, dughenele negustorilor de verdeţuri fierte, cocioabele vânzătorilor de măruntaie şi de băuturi spirtoase nu-i prea interesau; totuşi, pe strada Grande-Truanderie exista o fabrică de săpun, ca o oază parfumată în mijlocul duhorilor din împrejurimi, în faţa căreia Marjolin se oprea, aşteptând să intre sau să iasă careva, ca să-l lovească în faţă, prin uşa deschisă, aroma dinăuntru. Apoi se întorceau repede pe strada Pierre-Lescot şi Rambuteau. Cadine adora sărăturile; rămânea în extaz în faţa grămezilor de heringi săraţi, a putinilor cu sardele şi capere, a butoaielor cu castraveciori muraţi şi cu măsline în care erau vârâte linguri de lemn; mirosul de oţet îi gâdila în mod plăcut gâtlejul; aroma aspră a batogului rulat, a somonilor afumaţi, a slăninii şi a şuncilor şi mireasma acrişoară a coşurilor cu lămâi o făceau să-şi lingă pofticioasă buzele cu vârful limbii; îi plăcea de asemenea să se uite la maldărele de cutii cu sardele, care alcătuiau în mijlocul sacilor şi a lăzilor nişte coloane de metal admirabil construite. Pe străzile Montorgueil şi Montmartre se aflau de asemenea băcănii foarte frumoase, restaurante ale căror răsunători miroseau ademenitor, vitrine foarte atrăgătoare pline cu păsări şi vânat, negustori de conserve, la uşa cărora se înşirau butoaie începute din căra se revărsa varza murată galbenă, zdrenţuită ca o dantelă veche. În strada Coquiilière însă, uitau de toate acestea datorită mirosului trufelor. Acolo se afla o prăvălie mare, cu produse alimentare, din care răzbătea până pe trotuar un asemenea parfum, încât Cadine şi Marjolin închideau ochii şi-şi închipuiau că mănâncă fel de fel de lucruri delicioase. Pe Claude toate acestea îl tulburau; zicea că îi fac un gol în stomac; se întorcea în hala de grâu, luând-o pe strada Oblin, studiind precupeţele care vindeau salată aşezate în pragul uşilor şi obiectele de faianţă

obişnuite expuse pe trotuar, lăsând cele două jivine să-şi continue hoinăreala în mijlocul aromei trufelor, cea mai pătrunzătoare din tot cartierul.

Acestea erau expediţiile cele mari. Când îşi plimba singură buchetele de violete, Cadine mergea uneori mai departe, făcând câte o vizită specială anumitor magazine care îi plăceau. Brutăria Taboureau mai ales, având o vitrină întreagă rezervată patiseriei, îi inspira o pasiune deosebită; mergea pe strada Turbigo, întorcându-se de câte zece ori, ca să mai treacă prin faţa prăjiturilor cu migdale, a torturilor Saint-Honoré, a savarinelor, a Hanurilor, a tartelor cu fructe, a tăvilor încărcate cu babauri, cu ecleruri, cu şuuri cu frişcă; se mai înduioşa şi în faţa borcanelor pline cu fursecuri, cu pricomigdale şi cu corăbioare. Când ceda în faţa ispitei şi intra să-şi cumpere o brioşă de zece centime, brutăria aceea foarte luminoasă cu vitrine mari, cu marmură şi aurituri, cu rastelurile sale din fier ornamentat, cu cea de a doua vitrină în care pâinile lungi şi lucioase se aplecau, sprijinindu-se cu un capăt pe o tăblie de cristal şi cu celălalt agăţat mai sus de o vergea din alamă, degaja o căldură molcomă şi plăcută, un miros de cocă proaspăt coaptă, care o încânta. În faţa scuarului Innocents, o altă prăvălie îi stârnea o curiozitate pofticioasă, o întreagă gamă de dorinţi aprige şi nesatisfăcute. Aici se vindeau specialităţi de tocătură. Cadine se oprea şi admira perişoarele obişnuite, perişoarele din carne de ştiucă şi pe cele din ficat de gâscă, împănate cu trufe; stătea în faţa lor şi visa, spunându-şi că va trebui totuşi, într-o zi, să ajungă şi ea să mănânce aşa ceva.

Cadine mai avea şi momentele ei de cochetărie. Visa atunci că îşi cumpără nişte toalete superbe de la taraba Fabricilor franceze, care împodobea o latură a bisericii Saint-Eustache cu bucăţi uriaşe de stofă, fluturând în vânt agăţate la înălţimea unui stat de om şi atârnând până jos, pe trotuar. În mijlocul femeilor din hale, încinse cu şorţuri murdare, fata, în faţa viitoarelor toalete de duminică, puţin

încurcată de coşul de flori, pipăia ţesăturile de lână, stofele, stambele, ca să-şi dea seama de fineţea şi supleţea urzelii. Îşi promitea sieşi câte o rochie de stofă ţipătoare sau de stambă înflorată, ori de poplină stacojie. Uneori chiar alegea din cupoanele rânduite de mâna expertă a vânzătorilor în falduri măiestrite câte o mătase pastelată, albastră ca cerul sau verde-deschis, pe care visa s-o poarte cu panglici trandafirii. Seara se ducea pe strada Montmartre, unde vitrinele marilor bijutieri îi luau ochii. Strada aceasta înspăimântătoare o asurzea cu şirul său nesfârşit de trăsuri: valul neîncetat al mulţimii de pietoni se lovea de ea, fără însă s-o urnească din loc, orbită de strălucirea acelor splendori ce scânteiau sub lumina felinarelor de afară, de lângă vitrina magazinului. Întâi îi atrăgea atenţia albul mat, strălucirea vie a argintului, ceasurile aliniate unele lângă altele, lanţurile agăţate, tacâmurile aşezate cruciş, cupele de argint, tabacherele, inelele pentru şervete, pieptenii rânduiţi pe etajere; cel mai mult îi plăceau însă degetarele de argint unduind pe policioarele de porţelan, care alcătuiau nişte trepte acoperite cu un glob de sticlă. Mai încolo sclipirea roşcată a aurului îngălbenea cristalul vitrinei. De sus atârna o perdea de lanţuri lungi, străbătute de luciri roşi etice; ceasuri mici de cucoană, întoarse cu cutia în afară, îţi evocau, cu rotunjimea lor scânteietoare, nişte stele căzute; verighetele se înşirau pe nişte vergele subţiri: brăţările, broşele, bijuteriile scumpe luceau pe catifeaua neagră a casetelor; inelele, în cutiile lor pătrate, păreau că ard cu flăcărui albastre, verzi, galbene, violete, în timp ce pe fiecare policioară şiruri de cercei, de cruciuliţe şi de medalioane aşezate pe două sau trei rânduri închipuiau, pe marginea de cristal a etajerelor, podoabele şi franjurile bogate ale unui tabernacol. Reflexele tuturor acestor obiecte de aur luminau toată strada, până în mijlocul şoselei, ca o rază de soare, iar Cadinei i se părea că pătrunde într-un loc sfânt, în tezaurul împăratului de pildă. Examina îndelung aceste

bijuterii greoaie, bune pentru pescăresele din hale, citind cu grijă etichetele cu cifre mari care însoţeau fiecare bijuterie. Până la urma îşi alegea o pereche de cercei din imitaţie de mărgean, semănând a mici pere agăţate de nişte trandafiraşi de aur.

Într-o dimineaţă, Claude o surprinse stând în extaz în faţa unui coafor din strada Saint-Honoré. Se uita la şuviţele de păr din vitrină cu o poftă nespusă. De sus se revărsau coame, roade, cosiţe despletite, cascade de cârlionţi, rulouri de bucle pe cele trei etaje, un val de păr şi mătase cu şuviţe roşcate, asemenea unor flăcări, valuri groase de păr negru şi blond-palid, ba chiar şi nişte peruci albe pentru îndrăgostitele de şaizeci de ani. Jos, meşe discrete, bucle lungi, gata făcute, cocuri pomădate şi pieptănate moţăiau în nişte cutii de carton. În mijlocul acestui cadru, în fundul unui soi de altar, sub vârfurile neregulate ale franjurilor de păr agăţate sus, se rotea încet un bust de femeie. Femeia purta o eşarfă de şaten roşu fixată între sâni cu ajutorul unei broşe de aramă; avea o coafură foarte înaltă de mireasă, împodobită cu flori de lămâiţă; zâmbea cu gura ei de păpuşă şi avea nişte ochi de culoare deschisă, nişte gene prea lungi şi ţepene, iar obrajii de ceară şi umerii tot de ceară erau parcă răscopţi şi afumaţi din pricina gazului. Cadine o aştepta până se întorcea cu zâmbetul ei cu tot; atunci, pe măsură ce profilul i se accentua şi pe măsură ce femeia aceea frumoasă trecea încet de la stânga la dreapta, fata era fericită. Când o văzu acolo, Claude se înfurie rău. O zgâlţâi, întrebând-o ce caută în faţa acelei orori, a acelei mortăciuni adunată de la morgă. Era mânios pe goliciunea aceea de cadavru, pe acea caricatură a frumuseţii, şi spunea că de la o vreme nu se mai pictează decât femei ca asta. Puştoaica nu se lăsa convinsă; găsea bustul tare frumos. Apoi, rezistându-i pictorului, care o trăgea de braţ, fata, scărpinându-şi de necaz ciuful negru, îi arătă o coadă roşcată, enormă, smulsă parcă unei iepe voinice, mărturisindu-i că ar vrea să aibă şi ea un

asemenea păr.

În timpul acestor lungi plimbări, Claude, Cadine şi Marjolin dădeau câteşitrei târcoale halelor; la capătul fiecărei străzi zăreau un colţ al gigantului de fontă. Erau aspecte fugitive, construcţii neprevăzute, acelaşi orizont prezentându-li-se mereu sub altă înfăţişare, Claude întorcea capul mai ales pe strada Montmartre, după ce trecea de biserică. În colţ, halele văzute pieziş îl entuziasmau: vedea o arcadă mare, o uşă înaltă, căscată; mai încolo se îngrămădeau pavilioanele cu cele două etaje de acoperişuri, cu obloanele lor nesfârşite, cu jaluzelele lor imense; ai fi zis că slut nişte profiluri de case şi de palate suprapuse, o babilonie de metal, uşoară ca un templu indian străbătut de terase suspendate, de adevărate culoare aeriene, de punţi mobile păşind peste abis. Se tot întorceau acolo, spre acel oraş în jurul căruia hoinăreau fără să se poală vreodată depărta de el cu mal mult de o sută de paşi. Intrau din nou în atmosfera călduţă a după-amiezelor din hale. Sus, obloanele sunt lăsate, jaluzelele sunt trase. Pe aleile acoperite, aerul însuşi pare că aţipeşte, cenuşiu şi întretăiat de dungile galbene ale petelor de soare ce pătrund prin vitralii. Din piaţă se înalţă şoapte potolite; paşii rarilor trecători grăbiţi răsună pe trotuare în timp ce hamalii, cu medaliile pe care sunt scrise numerele lor, stau înşiraţi pe parapetele de piatră din colţul pavilioanelor şi-şi scot bocancii, oblojindu-şi picioarele vătămate. Pacea colosului adormit este uneori străbătută de cântul unui cocoş, ce se ridică din fundul beciului de păsări. Adesea cei trei tineri se duceau să se uite cum se încarcă în camioane coşurile goale; în fiecare după-amiază camioanele veneau să le ia ca să le ducă înapoi expeditorilor. Coşurile, însemnate cu litere şi cifre negre, alcătuiau adevăraţi munţi în faţa prăvăliilor de pe strada Berger. Oamenii le aşezau simetric, stivă după stivă. Când însă grămada de pe camion ajungea la nivelul etajului întâi al unei case, omul care rămăsese pe trotuar legăna stiva de coşuri, îşi lua avânt şi-

o arunca tovarăşului său cocoţat sus, cu braţele întinse. Claude, căruia îi plăceau forţa şi îndemânarea, stătea ceasuri întregi urmărind zborul acestor mase de răchită, râzând ori de câte ori un elan din cale afară de viguros le azvârlea prea sus, dincolo de grămadă, tocmai în mijlocul şoselei. De asemenea adora trotuarul străzii Rambuteau şi pe acela al străzii Pont-Neuf, în colţul pavilionului de fructe, în locul unde stăteau precupeţele care vindeau cu grămăjoara. În aer liber, legumele aşezate pe mesele acelea acoperite cu câte o cârpă neagră, umedă, îl încântau. La ora patru, soarele învăpăia tot acest colţişor de verdeaţă. O lua pe alei, curios să vadă capetele colorate ale zarzavagioaicelor; pe cele tinere, cu părul strâns în câte un fileu, cu faţa arsă deja de viaţa lor aspră; pe cele bătrâne, gârbovite, sfrijite, cu faţa roşie sub pânza galbenă a tulpanului. Cadine şi Marjolin refuzau să-l urmeze, deoarece o recunoşteau de departe pe mătuşa Chantemesse, care îi ameninţa cu pumnul, mânioasă că-i vede iar ştrengărind împreună. Claude îi regăsea pe trotuarul celălalt. Acolo, de-a curmezişul străzii, vedea un admirabil subiect de tablou, precupeţele care vindeau cu grămăjoara sub umbrelele lor mari, decolorate, roşii, albastre, violete, legate de nişte beţe, umplând piaţa cu cocoaşe, revărsându-şi rotunjimile lor viguroase în vâlvătaia apusului care scăpata pe mormanele de morcovi şi napi. O precupeaţă, o hoaşcă de vreo sută de ani, îşi adăpostea trei salate prăpădite sub o umbreluţă de mătase roz, jalnică şi ferfeniţată.

Între timp, Cadine şi Marjolin făcuseră cunoştinţă cu Léon, ucenicul mezelar de la Quenu-Gradelle, într-o zi, pe când acesta ducea undeva în vecini un pateu cu carne. În fundul unui ungher întunecos din strada Mondétour, îl văzuseră cum ridică încet capacul cratiţei şi cum apucă delicat cu degetele o perişoară de carne. Îşi zâmbiră şi puştiul făcu asupra lor o impresie foarte bună. Cadine plănui să-şi satisfacă una dintre cele mai aprige dorinţe;

când îl întâlni din nou cu o cratiţă, se arătă foarte prietenoasă şi obţinu în dar o perişoară, pe care o înfulecă râzând şi lingându-şi degetele. Se simţi totuşi uşor dezamăgită; şi le închipuise mult mai bune. Puştiul însă i se păru nostim cu boticul lui şmecher şi pofticios şi îmbrăcat în alb de sus până jos, ca o fetiţă care se duce să se împărtăşească. Îi pofti la un dejun grozav, pe care îl servi în mijlocul coşurilor mezatului de brânzeturi. Se ascunseră câteşitrei, ea, Marjolin şi Léon, între cei patru pereţi de răchită, departe de restul lumii. Aşternură masa pe un coş plat. Aveau pere, nuci, brânză de vaci, nişte crevete, cartofi prăjiţi şi ridichi. Brânza de vaci era de la o fructăreasă de pe strada Cossonnerie; o primise în dar. Un negustor de pe strada Grande-Truanderie îi dăduse pe datorie cartofi prăjiţi de zece centime. Restul, perele, nucile, crevetele, ridichile, erau şterpelite de prin hale. A fost un praznic nemaipomenit. Léon, care nu voia să rămână mai prejos, nici să pară mai puţin amabil, le oferi în schimbul dejunului o cină în camera lui, la ora unu noaptea. Îi ospăta cu caltaboş rece, cu felii de salam, cu o bucată de şuncă fiartă, cu castraveciori şi cu untură de gâscă. Mezelăria Quenu-Gradelle furnizase toate aceste bunătăţi. Şi o tot duseră aşa, cu cine copioase urmând după dejunuri delicioase, invitaţiile ţinându-se lanţ. De trei ori pe săptămână avură loc praznice intime în văgăuna dintre coşuri şi în mansarda aceea unde Florent, în nopţile sale de insomnie, auzea până în zori zgomotul înăbuşit al fălcilor şi un râs zglobiu ca sunetele flautului.

Atunci, dragostea lui Cadine şi a lui Marjolin căpătă un nou avânt. Erau absolut fericiţi. El făcea pe galantonul, ducând-o în câte un colţ întunecos de beci ca într-un separeu, unde ronţăiau mere crude sau miez de ţelină. Într-o zi fură un hering sărat pe care îi înfulecară încântaţi, aşezaţi pe acoperişul halei de peşte, stând chiar pe marginea streşinii. Nu era colţişor tainic în hala aceea, unde să nu se fi dus să-şi ascundă praznicele lor duioase de

îndrăgostiţi. Tot cartierul, toate şirurile acelea de prăvălii deschise, pline cu fructe, prăjituri, conserve, încetară de a mai fi un rai ferecat, prin faţa căruia foamea lor de copii lacomi, cărora le lasă gura apă, se mulţumeşte doar să dea târcoale. Acum, întindeau mâna din mers şi şterpeleau de pe tarabe, ba o prună uscată, ba un pumn de cireşe sau o bucată de peşte. Se aprovizionau şi din hale, supraveghind aleile pieţelor, adunând tot ceea ce cădea de pe tarabe, răsturnând adesea cu câte un brânei, coşurile cu marfă. În ciuda acestor furtişaguri, nota la negustorul din strada Grande-Truanderie creştea înfricoşător. Negustorul acesta, a cărui dugheană se sprijinea pe o casă şubredă, susţinută de un zaplaz gros, înverzit de muşchi, ţinea midii fierte care înotau într-o zeamă limpede, în castroane de faianţă, alături de tăvi cu limande mici, galbene şi ţepene sub un strat prea gros de cocă, pătrăţele de prapur de porc sfârâind pe fundul tigăii, heringi fripţi la gnu ar, negri şi atât de tari, încât răsunau ca nişte bucăţi de lemn. În anumite săptămâni, Cadine era datoare câte un franc întreg; datoria aceasta o strivea pur şi simplu, era nevoită să vândă un număr incalculabil de buchete de violete, căci pe Marjolin nu era chip să te bizui câtuşi de puţin. De altfel, era realmente obligată să se revanşeze faţă de Léon; îi era chiar cam ruşine că nu-i poate oferi niciodată vreun fel de mâncare cu carne. El însă ajunsese să ia şunci întregi. De obicei, ascundea totul în sân. Scara, când pleca din mezelărie, scotea de sub cămaşă bucăţi de cârnaţi, felii de pateu de ficat, grămăjoare de şorici de porc. Pâinea le lipsea şi nici de băut nu aveau ce. Într-o noapte, Marjolin îl zări pe Léon sărutând-o pe Cadine, între două înghiţituri. Faptul acesta îl făcu să râdă. Cu un pumn ar fi putut să-l dea gata pe puşti; nu era însă gelos pe Cadine, o trata ca pe o prietenă pe care o ai de mult.

Claude nu lua parte la aceste zaiafeturi. O prinsese într-o zi pe mica buchetieră furând o sfeclă dintr-un coşuleţ împodobit cu fân şi-o urechease, făcând-o ticăloasă. Zicea

că fapte de astea îi completează personalitatea. Totuşi, fără voia lui, avea un fel de admiraţie faţă de lighioanele acestea senzuale, hoaţe şi lacome, scăpate în mijlocul tuturor plăcerilor împrăştiate în calea lor şi care culegeau firimiturile căzute de la masa unui uriaş.

Marjolin se angajase la Gavard, fericit că n-are nimic altceva de făcut, decât să asculte nesfârşitele istorisiri ale stăpânului său. Cadine, obişnuită cu dojenile mătuşii Chantemesse, îşi vindea liniştită bucheţelele. Îşi prelungeau copilăria fără ruşine, satisfăcându-şi poftele cu vicii naive de tot. Erau vegetaţia crescută din caldarâmul lunecos al halelor, unde chiar când vremea e frumoasă, noroiul este tot negru şi lipicios. Fata la cei şaisprezece ani ai ei şi băiatul la optsprezece, îşi păstraseră senina neruşinare a copiilor care îşi dau jos nădragii pe la colţul bornelor. Uneori, pe când bătea trotuarele, învârtind tulpinile violetelor ca pe nişte fuse, pe Cadine o năpădeau însă visări neliniştite. Şi pe Marjolin îl bântuia o indispoziţie pe care nu şi-o putea explica. Uneori, o lăsa singură pe Cadine, renunţa la câte o hoinăreală sau lipsea de la un zaiafet, ca să se ducă s-o vadă pe doamna Quenu prin vitrina mezelăriei. Era atât de frumoasă, de grasă şi de rotundă, încât îi făcea bine. Simţea în prezenţa ei o plenitudine, de parcă ar fi mâncat sau ar fi băut ceva bun. Pleca de acolo cu un fel de foame, cu setea s-o revadă. Toată povestea asta dăinuia de luni de zile. La început se uita la ea cu respect, ca la tarabele băcanilor sau ale negustorilor de sărături. Mai târziu, când începu vremea furtişagurilor, văzând-o, visa să pună mâna pe talia ei voinică, pe braţele ei groase, aşa cum şi-o înfunda în butoaiele cu măsline şi în lăzile cu mere coapte.

De la o vreme, Marjolin o vedea pe frumoasa Lisa în fiecare dimineaţă. Ea trecea prin faţa prăvăliei lui Gavard, se oprea o clipă şi stătea de vorbă cu negustorul de păsări. Zicea că-şi face singură piaţa, ca să fie mai puţin furata. Adevărul era că încerca să-i stoarcă lui Gavard oarecari

confidenţe; la mezelărie, negustorul se cam ferea; la el în prăvălie însă perora, povestind vrute şi nevrute. Lisa îşi făcuse socoteala că prin el avea să afle exact tot ceea ce se petrece la domnul Lebigre, căci nu-i acorda decât foarte puţină încredere domnişoarei Saget, poliţia ei secretă. Afla astfel de la acel straşnic palagraviu nişte lucruri încurcate, care o speriară teribil. La două zile după acea faimoasă discuţie cu Quenu, se întoarse de la piaţă foarte palidă. Îi făcu semn bărbatului ei s-o urmeze în sufragerie. Acolo, după ce închise uşa, îi zise:

— Fratele tău vrea, carevasăzică, să ne trimită la eşafod! De ce mi-ai ascuns anumite lucruri?

Quenu se jură că nu ştie nimic. Invocă toţi sfinţii, afirmând că nu mai pusese piciorul pe la domnul Lebigre şi că nici nu avea să mai calce pe acolo. Ea însă dădu din umeri, reluând:

— Aşa s-ar şi cădea, dacă nu vrei să-ţi mănânce ăia capul… Florent s-a băgat într-o afacere gravă, simt eu. De altfel, am aflat acum destule lucruri ca să ştiu încotro se îndreaptă… O să se întoarcă la ocnă, auzi tu?

Apoi, după câteva clipe de tăcere, continuă cu o voce mai calmă:

— Of, nenorocitul! Trăia aici ca în sânul lui Avram, putea să devină iar un om cinstit, nu vedea în jurul lui decât exemple bune. Da ţi-ai găsit, are asta în sânge; o să-şi rupă gâtul cu politica lui… Vreau să se sfârşească odată, auzi Quenu? Te prevenisem.

Accentuă clar ultimele cuvinte. Quenu lăsase capul în jos aşteptând sentinţa.

— Mai întâi, zise ea, n-o să mai mănânce la noi. Destul că doarme aici. Câştigă bani, n-are decât să se întreţină singur.

Quenu încercă să protesteze, dar ea îi închise gura, adăugând răspicat:

— Atunci alege între el şi noi. Îţi jur că dacă el mai rămâne, îmi iau fata şi plec. Vrei la urma urmei să ţi-o spun

verde în faţă? E un om capabil de orice, care a venit să ne dea căsnicia peste cap. Dar am eu grijă, las pe mine... Bagă bine de seamă: ori el, ori noi.

Bărbatului îi pierise glasul; îl lăsă aşa şi se întoarse în mezelărie, unde, cu zâmbetul ei amabil de negustoreasă frumoasă, servi un sfert de chil de pateu de ficat. Într-o discuţie politică pe care Lisa o provocase în mod abil, Gavard se înfierbântase într-atât, încât îi spusese că o să vadă ea cum o să dărâme ei totul şi că de fapt doi oameni hotărâţi ca el şi cumnatul ei erau de ajuns ca să dea foc întregii şandramale. Asta era afacerea gravă despre care pomenise Lisa, acea conspiraţie la care negustorul de păsări făcea aluzii neîncetate cu un aer discret şi cu rânjete care voiau să fie foarte semnificative. Lisei i se părea că vede deja o bandă de agenţi năvălind în mezelărie, punându-i ei, lui Quenu şi Paulinei câte un căluş în gură şi azvârlindu-i pe câteşitrei în fundul unei temniţe.

Seara, la cină, se arătă glacială; nu-l servi pe Florent şi spuse în mai multe rânduri:

— E ciudat ce de pâine mâncăm de la o vreme!

În sfârşit, înţelese şi Florent. Se simţea tratat ca o rudă nevoiaşă, care este dată pe uşă afară. De vreo două luni încoace, Lisa îl îmbrăca în pantalonii vechi şi în redingotele uzate ale lui Quenu; şi, deoarece pe cât era el de uscat, pe atât era frate-său de durduliu, hainele astea jerpelite stăteau pe el cum nu se poate mai prost. Îi dădea de asemenea lenjeria cea mai veche, batiste cârpite de câte douăzeci de ori, prosoape zdrenţuite, cearşafuri bune de transformat în otrepe, cămăşi uzate, lărgite de burta fratelui său şi atât de scurte, încât le-ar fi putut purta în chip de veste. De altfel, Florent nu mai simţea în jurul lui acea bunăvoinţă molatecă de la început. Toţi cei din casă dădeau din umeri aşa cum o vedeau făcând pe Lisa; Auguste şi Augustine îi întorceau spatele ostentativ în timp ce micuţa Pauline făcea observaţii crude de copil răsfăţat cu privire la petele de pe hainele sale şi la găurile din

lenjeria lui. În ultimele zile, la masă mai ales, suferise cumplit. Nu mai îndrăznea să mănânce, văzând cum mama şi copilul se uită la el când îşi taie pâine. Quenu stătea cu nasul în farfurie, evitând să-şi ridice privirea, ca să nu trebuiască să se amestece în cele ce se petrec. Atunci pe Florent îl chinui mai ales faptul că nu ştia cum să plece de acolo. Îşi bătu capul mai bine de o săptămână cu o fraza prin care să anunţe că de aci înainte va lua masa în oraş, fără să îndrăznească însă s-o spună.

Acest suflet duios trăia încă în mijlocul unor atari iluzii, încât se temea să nu-i jignească, pe frate-său şi pe cumnată-sa încetând de a lua masa la ei. Îi trebuiseră două luni ca să-şi dea seama de ostilitatea surdă a Lisei; chiar şi acum uneori se temea că greşeşte, o găsea pe Lisa foarte bună faţă de el. Era atât de dezinteresat, încât ajungea chiar să uite de propriile lui nevoi; aceasta nu mai era un semn de virtute, ci o supremă indiferenţă, o totală lipsă de personalitate. Niciodată, nici măcar atunci când se văzu izgonit puţin câte puţin, nu se gândi la moştenirea bătrânului Gradelle, la socotelile pe care voia să i le prezinte cumnată-sa. Îşi făcuse de altfel dinainte un adevărat proiect de buget: cu banii din leafă pe care doamna Verlaque binevoia să i-i mai lase şi cu cei treizeci de franci de la o lecţie pe care i-o găsise frumoasa Normandă, socotise că avea disponibile nouăzeci de centime pentru dejun şi un franc şi treizeci de centime pentru cină. Era absolut suficient. În sfârşit, într-o dimineaţă îşi luă inima în dinţi şi profitând de noua lecţie pe care o dădea, spuse că îi este imposibil să ajungă la mezelărie la ora mesei. Această minciună cusută cu aţă albă îl făcu să roşească. Se mai şi scuză:

— Să lui vă supăraţi pe mine, dar copilul nu e liber decât la ora asta... Nu face nimic, am să gust ceva în oraş şi am să viu seara să vă spun noapte bună.

Frumoasa Lisa rămase rece de tot, ceea ce îl tulbură şi mai mult. Evitase să-l gonească pe faţă ca să nu-şi încarce

cugetul cu niciun fel de nedreptate; preferase să aştepte până ce Florent avea să obosească. Acum, în sfârşit, pleca; cu atât mai bine. Lisa se feri de orice manifestare de prietenie, care l-ar fi putut reţine. Quenu însă zise cam emoţionat:

— Nu te sfii, mănâncă în oraş dacă îţi convine mai bine... Ce dracu, ştii doar bine că noi nu te dăm afară! Ai să vii uneori duminica să mănânci seara cu noi.

Florent se grăbi să plece. Era necăjit rău. După plecarea lui, frumoasa Lisa nu îndrăzni să-i reproşeze bărbatului ei slăbiciunea aceea, acea invitaţie pentru duminică. Învinsese, respira acum în voie în sufrageria cu mobilă de stejar gălbui; îi venea să ardă nişte zahăr ca să izgonească din încăpere mirosul aceia de slăbiciune perversă pe care încă îl mai simţea dăinuind. De altfel, rămase în defensivă. Peste vreo săptămână, o cuprinse chiar o nelinişte mai aprigă. Nu-l mai vedea pe Florent clocit arareori, seara, şi-şi închipuia lucruri care mai de care mai înfricoşătoare, ca de pildă, o bombă fabricată acolo sus, în camera Augustinei, sau cine ştie ce semnale transmise de pe terasă şi având ca scop împânzirea întregului cartier cu baricade. Gavard adoptase o atitudine mai sumbră; nu mai răspundea decât clătinând din cap şi-şi lăsa zile întregi prăvălia în seama lui Marjolin. Frumoasa Lisa se hotărî să afle tot adevărul. Ştia că Florent are o zi liberă pe care urmează s-o petreacă împreună cu Claude Lantier la Nanterre, la doamna François. Deoarece trebuia să plece cu noaptea în cap şi să se întoarcă de-abia seara, se gândi să-l invite pe Gavard la cină; cu burta plină, o să vorbească fără îndoială. Toată dimineaţa însă nu reuşi să dea ochii cu negustorul de păsări. În cursul după-amiezii se întoarse în hale.

Marjolin era singur în prăvălie. Moţăia acolo ceasuri întregi, odihnindu-se după lungile sale hoinăreli. De obicei stătea pe un scaun, cu picioarele întinse pe un altul, cu capul sprijinit de bufetul din fundul dughenii. Iarna, toată etalarea aceea de vânat îl incinta: căpriori agăţaţi cu capul

în jos, cu picioarele din faţă frânte şi petrecute pe după gât; şiraguri de ciocârlii aşezate ca nişte ghirlande de jur împrejurul prăvăliei, asemenea unor podoabe barbare; iepuri mari, roşcaţi, potârnichi pestriţe, animale de baltă de culoarea bronzului, găinuşe din Rusia, care soseau ambalate într-un amestec de paie de ovăz şi cărbune, şi fazani, nişte fazani splendizi cu capetele roşii, cu guşile de şaten verde, cu veşmântul de aur smălţuit şi cu coada învăpăiată, întinsă ca o mantie de curte. Toate aceste pene îi aduceau aminte de Cadine, de nopţile petrecute cu ea acolo jos, în moliciunea coşurilor.

În ziua aceea, frumoasa Lisa îl găsi pe Marjolin în mijlocul păsărilor. Era o după-amiază călduţă, adieri uşoare străbăteau aleea strâmtă a pavilionului. Trebui să se aplece ca să-l zărească lungit în fundul dughenii, sub cărnurile crude de pe tejghea. Sus, agăţate de cârligele unei bare, atârnau nişte gâşte grase cu ciocul înfipt în rana sângerândă a gâtului lung şi înţepenit, cu masa enormă a burţii roşcate umflată şi nudă sub pufuleţu-i fin în mijlocul albeţii ca de lenjerie a cozii şi a aripilor. Tot atârnaţi de bară se înşirau iepuri cu labele desfăcute, gata parcă pentru un salt formidabil, cu urechile pleoştite, cu spinările cenuşii, luminate de smocul alb al cozilor ridicate, ale căror capete cu dinţi ascuţiţi şi ochi tulburi rânjeau cu un rictus de animal mort. Pe tejghea, găinile jumulite îşi expuneau carnea grasă întinsă pe coşul pieptului, porumbeii înghesuiţi pe câte-o leasă de răchită aveau o piele golaşă şi fragedă de copil mic, raţele cu pielea mai aspră îşi etalau labele palmate; trei curcani splendizi, cu nuanţe albăstrii ca o bărbie proaspăt rasă, dormeau culcaţi pe spate, cu guşa cusută la loc în mijlocul evantaiului negru de pene. Alături erau aşezate pe farfurii măruntaiele, ficaţi, pipote, gâturi, labe, aripi, iar într-un platou oval, un iepure jupuit de blană şi golit de maţe stătea culcat cu cele patru labe răşchirate, cu capul sângerând; prin pielea despicată i se vedeau cei doi rinichi: de-a lungul spinării, o şuviţă de sânge i se

prelinsese până la coadă, de unde picurase pe albul porţelanului, pătându-l. Marjolin nici măcar nu ştersese tocătorul lângă care tot mai zăceau labele de iepure. Îşi mijea ochii în mijlocul celor trei rafturi ce împodobeau interiorul prăvăliei şi pe care zăreai nedesluşit alte îngrămădiri de păsări tăiate, de păsări ambalate în cornete de hârtie ca buchetele de flori, lanţuri neîntrerupte de picioare îndoite şi de piepturi bombate. Înconjurat de acest belşug de hrană, trupul lui mare şi bălai, obrajii şi mâinile sale, gâtul acela voinic, cu tuleie roşcate, aveau parcă fineţea cărnii unor curcani splendizi şi rotunjimea unor burţi de gâşte grase.

Când o văzu pe frumoasa Lisa se roşi şi se sculă brusc, ruşinat că l-a surprins tolănit în halul ăsta. Era întotdeauna foarte timid, foarte stânjenit în prezenţa ei. Când Lisa îl întrebă dacă domnul Gavard e acolo, îngăimă:

— Nu... nu ştiu; adineauri era aici, dar a plecat iar.

Lisa zâmbea uitându-se la el; îi era tare simpatic. Deoarece mâna îi atârna pe lângă trup, Lisa simţi o atingere călduţă şi scoase un uşor strigăt. Într-o ladă de sub tejghea erau nişte iepuri vii care îşi întinseseră gâturile, adulmecându-i fusta.

— Ah, zise ea râzând, iepurii ăştia ai tăi mă gâdilă!

Se aplecă şi vru să mângâie un iepure alb, care se refugiase într-un colţ al lăzii. Apoi ridicându-se, întrebă:

— Domnul Gavard s-o întoarce repede?

Marjolin răspunse iarăşi că nu ştie. Mâinile îi tremurau uşor. Reluă cu o voce şovăielnică:

— Poate o fi pe la magazie... Parcă mi-a spus că o să coboare.

— În cazul ăsta aş vrea să-l aştept, urmă Lisa. Am putea să-i trimitem vorbă că sunt aici... Afară numai dacă n-oi coborî chiar eu. Ia stai, asta ar fi o idee. De cinci ani îmi tot propun să văd magaziile... Ai să mă conduci, nu-i aşa? Şi ai să-mi explici.

Marjolin se înroşi mai rău. Ieşi ca din puşcă, şi lăsând

baltă tejgheaua şi prăvălia, o luă înaintea ei, repetând:

— Desigur… Orice doriţi, doamnă Lisa.

Jos însă, întunericul şi aerul greu al beciului îi tăiară frumoasei mezelărese răsuflarea. Se oprise pe ultima treaptă şi-şi ridicase ochii, privind bolta alcătuită din fâşii albe şi roşii de cărămidă în formă de arcuri frânte, încastrate în nervuri de fontă şi susţinute de coloane mici. Ceea ce o ţintuia acolo nu era atât întunericul, cât mirosul cald şi pătrunzător, duhoarea de animale vii, al cărei iz ele amoniac îi ustura nasul şi gâtul.

— Miroase tare urât, şopti ea. N-ar fi prea sănătos de trăit pe aici.

— Mie unuia îmi place, răspunse Marjolin mirat. După ce te obişnuieşti, mirosul nu ţi se mai pare urât. Şi apoi iarna e cald, te simţi foarte bine aici.

Ea îi urmă, spunând că putoarea asta puternică de păsări o scârbeşte, că fără îndoială, vreo două luni de aci înainte n-o să mai pună gura pe carne de pui. Magaziile, nişte boxe înguste în care negustorii ţineau păsările vii, se întindeau, formând ulicioare regulate ce coteau în unghi drept. Becurile de gaz erau rare; străduţele dormeau tăcute ca un colţişor de sat. ai cărui locuitori s-au vârât în pat. Marjolin o puse pe Lisa să pipăie plasa de sârmă cu ochiuri mărunte, întinsă pe nişte rame de fontă. Şi tot mergând aşa de-a lungul uliţei, Lisa citea numele proprietarilor boxelor, scrise pe nişte plăci albastre.

— Domnul Gavard e tocmai în fund de tot, zise tânărul mergând înainte.

O luară la stânga şi ajunseră într-o fundătură, într-o zonă de întuneric total, unde nu pătrundea nicio rază de lumină. Gavard nu era acolo.

— Nu-i nimic, spuse Marjolin. O să vă arăt totuşi animalele noastre. Am o cheie a magaziei.

Frumoasa Lisa pătrunse după el în bezna aceea. Acolo se pomeni deodată cu băiatul drept în fustele ei; îşi închipui că se apropiase prea tare de el, se trase înapoi şi-i spuse

râzând:

— Dacă îţi închipui că în întunecimea asta o să văd ceva din orătăniile tale…

Marjolin nu-i răspunse imediat; apoi, bolborosi că în magazioară se află totdeauna o lumânare. Se moşmonea însă cu descuiatul, nu nimerea să bage cheia în broască, încercând să-l ajute, Lisa simţi pe gât răsuflarea lui fierbinte. Când, în sfârşit, deschise uşa şi aprinse lumânarea, Lisa văzu că este foarte tulburat şi exclamă:

— Păi bine, mă deşteptule, ce te frământi atâta pentru o uşă care nu vrea să se deschidă! Ai nişte pumni cât toate zilele şi te porţi ca o domnişoară!

Intră în magazie. Gavard închinase două boxe din care făcuse un singur coteţ, scoţând peretele despărţitor. Pe jos, în gunoi, se bălăceau orătăniile mai mari, gâştele, curcanii, raţele; sus, pe cele trei rânduri de rafturi, nişte lăzi plate cu ostreţe rare adăposteau găinile şi iepurii. Grilajul magazioarei era prăfuit rău şi atât de acoperit cu pânze de păianjen, încât părea împodobit cu transperante cenuşii; urina iepurilor rodea panourile de jos şi găinaţii pătau scândurile cu stropii lor albicioşi. Lisa însă se feri să-l jignească pe Marjolin, dându-şi iar în vileag dezgustul. Îşi vârî degetul între ostreţele unei lăzi, înduioşându-se de soarta nenorocitelor ălora de găini, care erau atât de îngrămădite, încât nici nu puteau măcar să stea în picioare. Mângâie o raţă ce stătea ghemuită într-un colţ, fiindcă avea o labă ruptă; tânărul îi povestea că urma să fie tăiată chiar în scara aceea, ca nu cumva să moară peste noapte.

— Dar cum reuşesc să mănânce? întrebă ea.

Atunci Marjolin îi spuse că păsările nu vor să mănânce pe întuneric. Negustorii sunt deci nevoiţi să aprindă o lumânare şi să aştepte acolo până ce isprăvesc orătăniile cu mâncatul.

— Pe mine mă amuză, urmă el; stau ceasuri întregi şi le ţin lumina aprinsă. Atunci să vezi ce-şi mai dau cu ciocul! Apoi, când ascund lumânarea cu mâna, rămân toate cu

gâturile în sus, ca şi când ar fi apus soarele... De fapt, e strict interzis să laşi lumânarea aprinsă şi să pleci. O precupeaţă, mătuşa Palette pe care o cunoaşteţi, era să dea foc la toată şandramaua mai deunăzi; se vede treaba că vreo găină a răsturnat lumânarea pe paie.

— Ia te uită, zise Lisa, n-o duc prea rău păsările, de vreme ce li se aprind lumânări în sfeşnice la fiecare masă!

Marjolin râse de remarca ei. Lisa ieşise din magazie, ştergându-şi picioarele şi ridicându-şi puţin fusta ca s-o ferească de murdărie. El suflă în lumânare şi închise din nou uşa. Lisa însă se temea să mai umble prin beznă alături de găliganul ăsta, aşa că o luă înainte, ca să nu-l mai simtă iar în preajma ei. Când Marjolin o ajunse din urmă, ea îi spuse:

— Totuşi îmi pare bine că am văzut toate astea. Există sub hale atâtea lucruri pe care nici nu le-ai bănui. Îţi mulţumesc... Acum o să plec repede; la prăvălie s-or fi întrebând cu toţii unde am dispărut. Dacă s-o întoarce domnul Gavard, spune-i că trebuie să-i vorbesc imediat.

— Trebuie să fie la abatorul de păsări, zise Marjolin... Dacă vreţi, putem să ne ducem să vedem.

Lisa nu-i răspunse; se simţea copleşită de aerul acela călduţ, care îi încingea obrazul. Se îmbujorase toată, iar corsajul ei bine întins, de obicei atât de inert, începuse să se înfioare. Auzind în urma ei paşii grăbiţi ai lui Marjolin care parcă gâfâia, se simţi neliniştită şi o cuprinse o tulburare stranie. Se dădu la o parte, lăsându-l să i-o ia înainte. Sătucul acela cu uliţe întunecoase dormea mereu. Lisa observă că tovarăşul ei o ia pe drumul cel mai lung. Când ajunseră la calea ferată, Marjolin îi spuse că vrea să i-o arate; se opriră un moment, uitându-se printre scândurile groase ale gardului. Se oferi s-o conducă pe şine. Lisa însă refuză, spunând că nu merită, deoarece văzuse destul de bine şi aşa. Pe când se întorceau, o văzură pe mătuşa Palette stând în faţa magaziei ei şi desfăcând sforile cu care era legat un coş mare, pătrat, din care se auzea un zgomot

de aripi şi de labe furioase. După ce desfăcu ultimul nod, nişte gâturi lungi de gâscă apărură deodată, ridicând capacul ca nişte arcuri puternice. Gâştele fugiră speriate, cu gâtul întins înainte, sâsâind şi clămpănind din ciocuri, umplând întunericul beciului cu o larmă straşnică. Lisa nu se putu stăpâni şi râse, în ciuda văicărelilor precupeţei disperate, care înjura ca un birjar, trăgând de gât două gâşte, pe care reuşise să le prindă. Marjolin pornise în urmărirea celei de a treia. Îl auzea alergând de-a lungul aleilor, pierzându-i urma gâştei, înveselit de această vânătoare; auziră apoi un zgomot de luptă, undeva, în fund, şi Marjolin se întoarse aducând orătania. Mătuşa Palette, o femeie bătrână şi gălbejită, o luă în braţe, ţinând-o un moment pe burtă ca Leda antică.

— Ei, zise ea, ce m-aş fi făcut dacă n-ai fi fost tu pe aici! Ce m-am mai luptat cu o gâscă mai deunăzi... Noroc că aveam un cuţit şi i-am tăiat gâtul.

Lui Marjolin îi ieşise sufletul. Când ajunseră în dreptul pietroaielor pe care se tăiau păsările, Lisa văzu în lumina mai vie a gazului că băiatul era leoarcă de sudoare, în timp ce în ochi îi lucea o sclipire pe care nu i-o cunoştea. De obicei, când o vedea, îşi pleca privirea ca o fetiţă. Cum stătea aşa în faţa ei, cu umerii laţi, cu obrazul mare şi îmbujorat, cu buclele blonde, Lisei i se păru că e într-adevăr un bărbat frumos. Îl privea însă cu atâta seninătate, cu aerul acela de admiraţie nevinovată pe care îl poţi avea doar faţă de băieţii foarte tineri, încât odată mai mult, Marjolin redeveni timid.

— Vezi bine că domnul Gavard nu e aici, zise ea. Mă faci să-mi pierd vremea de pomană.

Atunci, Marjolin îi explică pe nerăsuflate tot ce ştia despre tăierea păsărilor, despre cele cinci lespezi uriaşe de piatră ce se întind în direcţia străzii Rambuteau, sub lumina gălbuie a ferestruicilor şi a becurilor de gaz. La un capăt, o femeie tăia nişte pui; băiatul sublinie faptul că femeia jumulea păsările aproape de vii, fiindcă aşa e mai uşor.

Apoi, o puse să ia un pumn dintr-o grămadă enormă de pene care zăceau acolo, pe băncile de piatră; îi povesti că penele erau sortate şi apoi vândute uneori chiar cu patruzeci şi cinci de centime jumătatea de kilogram, în funcţie de fineţea lor. Lisa se văzu nevoită să-şi vâre mâna şi în fundul unor coşuri mari pline cu puf. Marjolin deschise apoi robinetele cişmelelor, care se află lângă fiecare stâlp. Nu mai contenea dându-i noi şi noi amănunte: sângele curge de-a lungul lespezilor formând băltoace; din două în două ore. Îngrijitorii le spală cu multă apă, scoţând petele roşii cu ajutorul unor perii aspre. Când Lisa se aplecă deasupra canalului de scurgere, iarăşi îi povesti o istorie întreagă; îi spuse că în zilele când e furtună, apa năvăleşte în beci prin canalul acela; odată ajunsese până la treizeci de centimetri şi fuseseră nevoiţi să evacueze păsările în celălalt capăt al pivniţei care e în pantă. Încă mai râdea de larma pe care o stârniseră orătăniile alea înfricoşate. Cu toate acestea, Mar joi în isprăvi; nu mai avea ce să-i arate, când deodată îşi aduse aminte de ventilator. O duse în fund de tot şi o puse să ridice capul; atunci Lisa zări interiorul unuia din turnuleţele de la colţurile halelor, un fel de tub larg de evacuare, prin care se ridică aerul dezgustător din magazii.

În colţul acesta împuţit de afluxul mirosurilor, Marjolin tăcu. Predomina o asprime alcalină de guano. Pe ei însă părea că îl înviorează şi-l excită. Nările îi fremătau, răsufla cu putere, regăsindu-şi parcă toată îndrăzneala poftelor sale. De un sfert de oră de când era în subsol cu frumoasa Lisa, mirosul acela şi căldura animalelor vii îl îmbătau. Acum nu mai avea nici urmă de timiditate; poftele care încingeau gunoiul coteţelor sub bolta turtită şi întunecată îl cuprinseseră parcă şi pe el.

— Ce mai, zise frumoasa Lisa, eşti un copil bun, ai fost foarte drăguţ că mi-ai arătat ţoale astea... Când o să vii pe la mezelărie am să-ţi dau ceva ce-ţi place.

Îl apucase de bărbie, aşa cum făcea adesea, fără să-şi

dea seama că între timp băiatul crescuse. În fond era şi ea cam tulburată; tulburată de această plimbare pe sub pământ şi pradă unei emoţii molcome, pe care îi plăcea s-o resimtă ca pe un lucru îngăduit şi fără consecinţe. Se vede însă că-şi uită mâna niţel mai îndelung ca de obicei sub bărbia aceea de adolescent, atât de gingaşă la pipăit. Atunci, cedând sub această mângâiere imboldului instinctului, Marjolin se asigură cu coada ochiului că nu e nimeni prin preajmă, îşi încorda forţele şi se năpusti asupra frumoasei Lisa cu o putere de taur. O apucă de umeri, o răsturnă într-un coş mare cu pene, unde femeia se prăvăli ca un buştean, cu fustele ridicate până la genunchi. Era gata s-o cuprindă de mijloc, aşa ca pe Cadine, cu o brutalitate de animal care fură şi-şi umple burta, când, fără să strige, lividă din pricina acestui atac neaşteptat, Lisa, dintr-un salt ieşi din coş. Ridică braţul aşa cum îi văzuse făcând pe măcelari la abatoare, îşi strânse pumnul ei de femeie voinică şi-l trăsni pe Marjolin dintr-o singură lovitură drept în ochi. Băiatul se prăbuşi, crăpându-şi capul de colţul uneia din lespezile pe care se tăiau păsările. Chiar atunci, cântatul răguşit şi prelung al unui cocoş se înălţă din beznă. Frumoasa Lisa îngheţase. Buzele i se strânseseră, iar pieptul ei îşi reluase rotunjimea tăcută care îl făcea să semene cu un pântece. Deasupra capului auzea zarva surdă a halelor. Prin ferestruicile ce dădeau în strada Rambuteau pătrundeau în tăcerea profundă şi înăbuşită a beciului zgomotele de pe trotuar. Şi Lisa se gândea că numai braţele ei vânjoase o salvaseră. Îşi scuturâ cele câteva pene ce i se prinseseră de fustă, apoi, temându-se să n-o surprindă cineva, plecă fără să se mai uite la Marjolin. Pe scară, după ce trecu de grilaj, lumina zilei o linişti.

Se întoarse la mezelărie foarte calmă, dar cam palidă.

— Ai zăbovit o grămadă, zise Quenu.

— L-am căutat peste tot pe Gavard, dar nu l-am găsit, răspunse ea senină. O să ne mâncăm friptura fără el.

Puse să se umple din nou borcanul de untură, pe care îl găsise gol, tăie nişte cotlete pentru prietena ei, doamna Taboureau, care îi trimisese slujnica. Loviturile de satâr pe care le dădu cotletelor îi amintiră de Marjolin, rămas acolo jos, în beci. Nu-şi aducea nicio învinuire. Procedase ca o femeie cinstită. Doar nu era să-şi compromită liniştea pentru un puştan ca ăsta; prea se simţea bine între bărbatul şi fetiţa ei. Cu toate acestea se uită la Quenu; pe ceafă avea o piele aspră, un fel de şorici roşcat, iar bărbia lui rasă era zgrunţuroasă ca un buştean noduros, pe când bărbia şi ceafa celuilalt semănau cu o catifea trandafirie. Acum însă gata, nu trebuia să se mai gândească la asta, n-avea să-l mai atingă, de vreme ce-i treceau prin minte lucruri imposibile. Fusese o mică plăcere îngăduită pe care o regreta, spunându-şi că într-adevăr copiii cresc prea repede.

Deoarece obrajii i se îmbujoraseră uşor, Quenu o găsi straşnic, de bine. Se aşezase un moment lângă ea, la tejghea, şi-i tot repeta:

— Ar trebui să ieşi mai des. Îţi face bine... Dacă vrei, o să ne ducem într-una din seri la teatru, la Gaieté, unde a văzut doamna Taboureau piesa aia aşa de bună...

Lisa zâmbi şi zise că o să vadă. Apoi, dispăru din nou. Quenu bombăni în sinea lui că Lisa e prea bună, că nu merită să-şi piardă ea vremea alergând după idiotul ăla de Gavard. Nu văzuse însă că ea de fapt o luase în sus pe scară. Se urcase în camera lui Florent, a cărui cheie stătea agăţată într-un cui în bucătărie. Nădăjduia să afle câte ceva în camera aceea, de vreme ce nu se mai putea bizui pe negustorul de păsări.

Îi dădu încet ocol, cercetă patul, căminul, fiecare colţ. Fereastra balconaşului era deschisă, iar rodiul îmbobocit era scăldat în pulberea aurie a soarelui ce scăpata. Atunci Lisei i se păru că ajutoarea ei nu părăsise nicicând această cameră, că şi în ajun tot acolo dormise: în odaie nu se simţea câtuşi de puţin prezenţa unui bărbat. Rămase

uimită, căci se aşteptase să găsească acolo fel de fel de lăzi suspecte şi de mobile ferecate cu lacăte mari. Se duse şi pipăi rochia de vară a Augustinei, care era tot agăţată de perete. Apoi se aşeză în fine în faţa mesei şi citi o pagină începută pe care cuvântul „revoluţie” se repeta de două ori. Se sperie şi deschise sertarul, pe care îl văzu plin cu hârtii. În faţa tainei atât de prost păzite de masa aceea prăpădită din lemn alb, corectitudinea ei se redeşteptă însă. Cum stătea aşa, aplecată peste hârţoagele pe care încerca, foarte emoţionată, să le înţeleagă, fără însă a le atinge, tresări brusc: o rază piezişă de soare străbătuse colivia cintezoiului care ciripise ascuţit. Lisa închise sertarul. Îşi dădu seama că ceea ce avea de gând să facă nu e deloc frumos.

Pe când stătea în neştire în faţa ferestrei, propunându-şi să-i ceară un sfat părintelui Roustan, un om foarte înţelept, zări jos, pe caldarâmul din faţa halelor, o mulţime de oameni adunaţi în jurul unei lărgi. Se întuneca; totuşi o recunoscu perfect pe Cadine care plângea în mijlocul grupului, în timp ce Florent şi Claude, cu ghetele prăfuite, discutau aprins pe marginea trotuarului. Se grăbi să coboare, mirată că s-au şi întors. Nici n-apucase să se aşeze bine la tejghea, când domnişoara Saget intră, zicând:

— Adineauri l-au găsit în beci pe derbedeul ăla de Marjolin cu capul spart... Nu veniţi să vedeţi, doamnă Quenu?

Lisa traversă şoseaua ca să-l vadă pe Marjolin. Tânărul zăcea foarte palid, cu ochii închişi, cu o şuviţă de păr bălai ţeapănă şi năclăită de sânge. Oamenii dimprejur ziceau că nu e cine ştie ce, că de altfel era şi vina ştrengarului ăstuia care îşi făcea de cap prin beciuri; se presupunea că încercând să sară peste una dintre mesele pe care se taie păsările, distracţia lui preferată, căzuse şi se lovise cu fruntea de lespede. Domnişoara Saget şoptea, arătând-o pe Cadine:

— Javra asta de Cadine trebuie să-l fi împins. Mereu stau

bot în bot prin unghere.

În răcoarea străzii, Marjolin îşi veni în fire şi deschise nişte ochi mari şi uimiţi. Cercetă lumea dimprejur, apoi, recunoscând chipul Lisei aplecat asupra lui, îi zâmbi blând, cu un aer umil, de mângâiere supusă. Părea că nu-şi mai aduce aminte de nimic. Lisei îi veni inima la loc; declară că Marjolin trebuie imediat transportat la spital şi că avea să-l viziteze şi să-i ducă portocale şi biscuiţi. Capul lui Marjolin căzu din nou pe targă. Când oamenii îl luară, Cadine îl urmă, purtând de gât coşuleţul cu buchetele de violete înfipte în stratul de muşchi, potopite de lacrimile ei fierbinţi, fără să-i mai pese câtuşi de puţin că le pârjoleşte astfel cu durerea ei mistuitoare.

Întorcându-se la mezelărie, Lisa îl auzi pe Claude şoptindu-i lui Florent, pe când îi strângea mâna la despărţire.

— Bată-l să-l bată de ştrengar! Mi-a stricat ziua... Nu de alta, dar ne distraserăm grozav!

Într-adevăr, Claude şi Florent se întorseseră istoviţi, dar pe deplin fericiţi. Aduseseră cu ei un miros plăcut de aer curat. În dimineaţa aceea, doamna François îşi vânduse zarzavaturile înainte de revărsatul zorilor. Se duseră apoi câteşitrei în strada Montorgueil, să ia căruţa de la Compasul de aur. Gustară astfel în plin Paris un fel de anticipare a plăcerilor câmpeneşti. În spatele restaurantului Philippe, ale cărui lambriuri poleite ajung până la primul etaj, se află o curte ca de fermă, întunecoasă şi plină de viaţă, îmbietoare din pricina mirosului de paie proaspete şi de baligă caldă; o grămadă de găini scormonesc pământul moale cu ciocul: fel de fol de clădiri din lemn înverzit, scăriţe, pridvoare şi acoperişuri surpate se sprijină de oasele vechi de primprejur; Balthazar, înhămat gata, aştepta în fund, sub un hangar cu şarpantă solidă, mâncându-şi ovăzul dintr-un sac legat de căpăstru. Coborî de-a lungul străzii Montorgueil în trap, mulţumit că se întoarce aşa de repede la Nanterre. Nu pleca însă cu căruţa

goală. Zarzavagioaica încheiase un târg cu societatea care asigura curăţirea halelor; de două ori pe săptămână lua o căruţă plină cu frunze adunate cu furca din grămezile de gunoaie care năpădesc caldarâmul, Constituiau un îngrăşământ foarte bun. În câteva minute, căruţa se umpluse cu vârf. Claude şi Florent se lungiră pe culcuşul acela gros de verdeaţă; doamna François apucă hăţurile şi Balthazar o porni cu pasul său domol, cu capul puţin aplecat din cauză că avea atâta lume de cărat.

Excursia fusese plănuită de mult. Zarzavagioaica râdea mulţumită: cei doi bărbaţi îi erau dragi, de aceea le promitea o omletă cu slăninuţă cum nu se pomeneşte în „ticălosul ăsta de Paris”. Ei gustau din plin bucuria acestei zile de trândăvie şi hoinăreală, ale cărei zori abia mijeau. Acolo, în depărtare, Nanterre era o bucurie pură în care aveau să pătrundă.

— Măcar staţi comod? întrebă doamna François, luând-o pe strada Pont-Neuf.

Claude se jură că stau ca pe puf. Lungiţi amândoi pe spate, cu mâinile încrucişate sub cap, se uitau la cerul palid pe care stelele se stingeau una câte una. Tăcură de-a lungul întregii străzi Rivoli, aşteptând să dispară casele şi ascultând-o pe femeia aceea cumsecade vorbind cu Balthazar, spunându-i în şoaptă;

— Ia-o încet, bătrâne... Nu ne grăbim, până la urmă tot o să ajungem...

Pe Champs-Elysées, deoarece nu mai zărea de o parte şi de aha a drumului decât vârful copacilor şi în fund, masa de verdeaţă a grădinii Tuileries, piciorul se trezi parcă şi începu să vorbească singur. Trecând prin faţa străzii Roule, privise acel portal lateral al bisericii Saint-Eustache, care se vede de departe pe deasupra hangarului uriaş al uneia dintre aleile halelor. Tot revenea la obsesia lui, vrând parcă să afle în ea un simbol.

— Întâlnirea aceasta a unui colţ de biserică încadrat de o stradă din fontă este ciudată... Una o va ucide pe cealaltă,

fierul va ucide piatra şi asta destul de curând... Florent, dumneata crezi oare în hazard? Eu unul nu-mi închipui că doar dorinţa de aliniere a aşezat astfel o rozetă a bisericii Saint-Eustache drept în mijlocul Halelor centrale. Vezi, aici avem de-a face cu un adevărat manifest: este vorba despre arta modernă, despre realism sau naturalism, cum vrei să-i zici, care s-a dezvoltat în opoziţie cu arta veche... Nu eşti de aceeaşi părere?

Deoarece Florent tăcea, pictorul urmă:

— De altfel, arhitectura acestei biserici este hibridă; stilul Evului mediu îşi dă duhul şi cel al Renaşterii abia începe să mijească... Ai băgat de seamă ce biserici ni se construiesc astăzi? Seamănă cu tot ce vrei, cu biblioteci, cu observatoare, cu porumbare, cu cazărmi: fără îndoială însă că nimeni nu e convins că Dumnezeu sălăşluieşte în ele. Zidarii bunului Dumnezeu au murit şi adevărata înţelepciune ar dicta să nu se mai clădească asemenea carcase urâte de piatră în care n-avem pe cine găzdui... De la începutul acestui secol s-a înălţat un singur monument original, care n-a fost copiat de nicăieri, care a ţâşnit în mod firesc din contemporaneitate: e vorba despre Halele centrale; vezi dumneata, Florent, asta este o operă îndrăzneaţă, ce mai, şi care pentru moment nu e decât o prevestire timidă a secolului douăzeci... De aceea Saint-Eustache s-a dus pe copcă, zău aşa! Biserica Saint-Eustache stă acolo, cu rozeta ei cu tot, părăsită de credincioşi, în timp ce halele de alături, fremătând de viaţă, se lărgesc parcă... Iacă aşa văd eu lucrurile, mă, omule!

— Ah, zise doamna François râzând, ascultaţi-mă pe mine, domnule Claude, nu v-a tors mama pe limbă! Ia uitaţi-vă, şi Balthazar îşi ciuleşte urechile ca să vă asculte... Hii, Balthazar!

Căruţa urca încet. La ora aceea matinală, şoseaua era pustie, iar scaunele de fontă aliniate pe cele două trotuare şi peluzele întreţăiate de straturi cu flori se înfundau sub albăstreala copacilor. La rond, un călăreţ şi o amazoană

trecură în trap. Florent îşi făcuse o pernă dintr-o grămăjoară de frunze de varză şi se tot uita la cer, unde se ivea o văpaie mare, trandafirie. Din când în când închidea ochii, vrând să simtă mai bine răcoarea dimineţii mângâindu-i obrajii; era atât de fericit că se depărtează de hale şi se duce spre aerul curat, încât parcă îi pierise glasul şi nici nu mai asculta ceea ce se vorbea în jurul lui.

— Tot aşa de caraghioşi sunt şi cei care vârâ arta într-o cutie cu jucării! reluă Claude după câteva minute de tăcere. Lozinca lor principală este – nu se face artă cu ajutorul ştiinţei, industria omoară poezia; şi toţi imbecilii se apucă să plângă pe socoteala florilor, ca şi când ar avea cineva de gând să se poarte urât faţă de flori. Mă şi enervează, pur şi simplu. Îmi vine să răspund acestor văicăreli cu opere de-a dreptul sfidătoare. M-ar amuza grozav să-i indignez niţel pe drăgălaşii ăştia... Vrei să-ţi spun care a fost cea mai frumoasă operă pe care am realizat-o de când lucrez, cea a cărei amintire mă satisface cel mai mult? E o poveste lungă... Anul trecut, în ajunul Crăciunului mă aflam la mătuşă-mea Lisa, când, ucenicul lor, idiotul ăla de Auguste, îl ştii doar, tocmai aranja vitrina. Ah, ticălosul m-a scos din sărite cu felul lui molâu de a-şi compune ansamblul! L-am invitat s-o ia din loc, spunându-i c-o să i-l pictez eu ca lumea. Înţelegi, aveam la îndemână toate tonurile viguroase, roşul limbilor fierte, gălbuiul picioarelor de porc afumate, albastrul fâşioarelor de hârtie, trandafiriul bucăţilor începute, verdele mărăcinilor şi mai ales negrul caltaboşilor cu sânge, un negru splendid, pe care nu l-am putut realiza niciodată pe paleta mea. Ghiudenul, cârnaţii, caltaboşii, picioarele de porc pane îmi dădeau nuanţe cenuşii de o mare gingăşie. Am creat atunci o reală operă de artă. Am luat tăvile, farfuriile, străchinile şi borcanele; mi-am distribuit tonurile şi am realizat o natură moartă uimitoare, în care explodau parcă adevărate petarde de culoare, susţinute de nişte game savante. Limbile roşii se întindeau cu lăcomia unor flăcări, iar caltaboşii negri

aduceau în melodia luminoasă a rimaţilor, bezna unei formidabile indigestii. Pictasem aşadar necumpătarea nopţii de Crăciun, a acelui miez de noapte închinat crăpelniţei, lăcomia burţilor golite de cântările bisericeşti. Mai sus, un curcan mare îşi expunea pieptul alb, marmorat de petele negre ale trufelor cu care fusese împănat. Era barbar şi sălbatec, era parcă o apoteoză a pântecelui, construită însă ele un penel atât de nemilos, cu o bătaie de joc atât de violentă, încât mulţimea se adună neliniştită în faţa acestei vitrine, din care scăpărau nişte văpăi atât de brutale... Când mătuşă-mea Lisa s-a întors din bucătărie, s-a speriat; credea că am dat foc grăsimilor din prăvălie. Curcanul mai ales i s-a părut atât de indecent, încât m-a dat pe uşă afară, în timp ce Auguste, etalându-şi prostia în toată splendoarea ei, restabilea ordinea. Dobitocii ăştia n-o să înţeleagă niciodată limbajul unei pete roşii aşezată alături de o pată cenuşie... Orişicum, asta este capodopera mea. Niciodată n-am făcut ceva mai reuşit.

Tăcu, zâmbind cu reculegere acestei amintiri. Căruţa ajunsese la Arcul de triumf. De pe bulevardele ce se deschideau de jur împrejurul uriaşei pieţe pătrundeau pe culmea aceea pale de aer proaspăt. Florent se ridică în capul oaselor şi aspiră cu putere mirosul de iarbă ce începea să adie dinspre fortificaţii. Se întoarse cu spatele şi nu se mai uită spre Paris, încercând să zărească în depărtare câmpia. În dreptul străzii Longchamp, doamna François îi arătă locul de unde îl culesese. La evocarea acestui episod, căzu pe gânduri. Se uita la femeia aceea atât de sănătoasă şi de calmă, ce ţinea hăţurile cu braţele uşor întinse. Cu basmaua pe frunte, cu tenul ei aspru şi cu aerul ei de bunătate cam brutală, era mai frumoasă decât Lisa. Când plescăia uşor din limbă, Balthazar îşi ciulea urechile şi grăbea pasul.

Odată sosiţi la Nanterre, căruţa o luă la stânga pe o uliţă strâmtă, de-a lungul unor ziduri, şi se opri într-o fundătură. Ajunseseră la capătul pământului. după cum zicea

zarzavagioaica. Frunzele de varză trebuiau descărcate. Claude şi cu Florent nu-l lăsară pe ajutorul grădinarului, care tocmai sădea nişte salate, să se deranjeze. Înşfăcară fiecare câte o furcă şi se apucară să descarce grămada în groapa cu gunoi. Se distrau grozav. Claude îndrăgise gunoiul acesta. Resturile de legume, noroaiele halelor, murdăriile căzute de la această masă gigantică rămâneau astfel vii, se întorceau acolo unde crescuseră legumele, ca să ţină de cald altor generaţii de verze, de napi şi de morcovi. Trăiau din nou sub forme minunate şi reveneau să se etaleze pe trotuarele halelor. Parisul putrezea toate celea, restituind totul pământului care, veşnic neobosit, dregea ceea ce moartea strica.

— Ia te uită, zise Claude pe când îşi încărca ultima dată furca, ăsta e un cotor de varză pe care îi recunosc. Până acum a crescut cel puţin de vreo zece ori în colţul cela de lângă cais.

Pe Florent, afirmaţia asta îl făcu să râdă. Redeveni însă grav şi se plimbă încet prin grădina de zarzavaturi pe când Claude făcea o schiţă a grajdului şi doamna François pregătea masa. Grădina de zarzavaturi constituia o fâşie lungă de pământ împărţită în două printr-o alee îngustă. Era uşor în pantă; din partea de sus, dacă ridicai puţin capul, zăreai cazărmile joase de pe Mont-Valérien. Garduri vii o despărţeau de alte terenuri; zidurile acelea de păducel foarte înalte limitau orizontul ca o perdea verde, astfel încât ai fi zis că, din toată regiunea înconjurătoare, doar Mont-Valérien se înalţă curios să se uite în ţarina doamnei François. Din câmpiile pe care nu le vedeai se degaja totuşi o atmosferă de pace deplină. Între cele patru garduri, de-a lungul grădinii de zarzavat, soarele de mai era parcă leşinat de căldură, tăcerea era străbătută de zumzetul insectelor, peste tot plutea somnolenţa unei zămisliri fericite. Ţi se părea că în anumite pârâieli şi suspine uşoare auzi legumele născându-se şi crescând, răzoarele de spanac şi de măcriş, straturile cu ridichi, napi şi morcovi, plantaţiile

mari de cartofi şi varză îşi întindeau suprafeţele regulate de pământ negru, înverzit de smocurile de frunze. Mai încolo, rândurile de salată, de ceapă, de praz, de ţelină, plantate în şiruri drepte, semănau eu nişte soldaţi de plumb aliniaţi ca la paradă; mazărea şi fasolea începeau să-şi înfăşoare tulpinile lor subţiri în jurul unei păduri de araci pe care în iunie aveau s-o transforme într-un adevărat desiş. Nicăieri nu vedeai nicio buruiană. Ai fi zis că toată grădina este alcătuită din două covoare paralele, cu desene regulate, verzi, pe un fond roşcat, pe care cineva le mătură cu grijă, în fiecare dimineaţă. De o parte şi de alta a aleii, bordurile de cimbru alcătuiau nişte franjuri cenuşii.

Florent umbla de acolo, colo în mirosul cimbrului încins ele soare. Era profund fericit de pacea şi curăţenia pământului. De aproape un an de zile nu mai avea parte să vadă legumele deci! smulse din ajun, parcă sângerânde încă şi lovite de hurducăturile căruţelor. Se bucura că le vede, în sfârşit, a ele acasă, în pământul reavăn, liniştite şi pe deplin sănătoase. Verzele aveau o faţă largă, prosperă. morcovii erau veseli, salatele se înşirau unele după altele cu o nepăsare ele fete leneşe. Atunci, halele pe care le părăsise în zori, îi apărură ca un vast osuar, un loc al morţii, unde nu zăceau decât cadavre, o groapă comună plină de duhori şi de descompunere. Încetinea pasul şi se odihnea în grădina doamnei François, ca după o cursă lungă în mijlocul zgomotelor asurzitoare şi al mirosurilor infecte. Larma şi umezeala greţoasă a halei de peşte se desprindeau de pe el; renăştea în aerul curat. Claude avea dreptate, în hale totul agoniza. Pământul constituia viaţa adevărată, leagănul etern, sănătatea întregii lumi.

— E gata omleta! strigă zarzavagioaica.

Se aşezară câteşitrei în jurul mesei din bucătărie, cu uşa deschisă în soare şi mâncară într-o atare atmosferă de veselie, încât doamna François se uita minunându-se la Florent şi repeta după fiecare dumicat:

— Nu mai eşti acelaşi om, ai cu zece ani mai puţin.

Ticălosul ăla de Paris te înnegreşte aşa la faţă. Acum mi se pare că ai chiar o rază de soare în ochi... Vezi dumneata, oraşele astea mari nu fac nici cât o ceapă degerată; ar trebui să vii să stai aici.

Claude râdea, spunând că Parisul e minunat. Îi apăra chiar şi rigolele, păstrând totuşi o reală afecţiune vieţii de ia ţară. La un moment dat, în cursul după amiezii doamna François şi cu Florent se aflau singuri în fundul grădinii de zarzavat, într-un colţ plantat cu câţiva arbori fructiferi. Se aşezaseră pe jos şi stăteau de vorbă amical. Cu multă prietenie, doamna François îi dădea sfaturi, maternă şi drăgăstoasă totodată. Îi puse nenumărate întrebări despre viaţa lui, despre cele ce avea de gând să facă mai târziu, oferindu-i-se cu simplitate în eventualitatea că într-o bună zi ar avea nevoie de ea ca să fie fericit. Florent era foarte mişcat. Nicio femeie nu-i vorbise vreodată astfel. Doamna François îi apărea ca o plantă robustă şi sănătoasă, crescută ca şi legumele din pământul mănos al grădinii de zarzavat; de-alde Lisa, de Normanda, de fetele frumoase din hale îşi amintea însă ca de nişte cărnuri cam dubioase, dar frumos aranjate în galantar, ca să-ţi ia ochii. Timp de câteva ore trăi acolo într-o tihnă absolută; scăpase de mirosul de alimente în mijlocul căruia se simţea complet înnebunit; renăştea din seva pământului asemenea verzei pe care Claude pretindea că o văzuse crescând de vreo zece ori la rând.

Pe la cinci îşi luară rămas bun de la doamna François. Aveau de gând să se întoarcă pe jos. Zarzavagioaica îi însoţi până la capătul ulicioarei şi-i ţinu o clipă mâna lui Florent într-a ei.

— Dacă oi avea vreodată un necaz, vino, îi spuse ea cu blândeţe.

Timp de un sfert de oră, Florent merse în tăcere; se şi posomorâse, spunându-şi că lasă în urmă-i însăşi sănătatea lui. Drumul spre Courbevoie era plin de praf. Celor doi bărbaţi le plăceau însă plimbările lungi şi pantofii grei,

răsunând pe pământul tare. În urma lor, la fiecare pas se înălţau norişori de praf. Razele piezişe ale soarelui străbăteau drumul, lungindu-le atât de mult umbrele de-a curmezişul şoselei, încât capetele lor se întindeau până dincolo, deplasându-se pe trotuarul opus.

Claude, cu braţele atârnânde, făcea nişte paşi mari. regulaţi: se uita cu plăcere la cele două umbre, fericit şi pierdut parcă în cadenţa mersului, pe care o exagera, accentuând mişcarea umerilor. Apoi, trezindu-se parcă dintr-un vis, întrebă:

— Cunoşti lupta dintre Slabi şi Graşi?

Florent uimit, spuse că nu. Atunci Claude se entuziasmă şi-i vorbi foarte elogios despre această serie de stampe. Îi cită câteva episoade: Graşii, enormi, gata să pleznească, pregătind crăpelniţa de seară, în timp ce Slabii, chirciţi de foame, se uită la ei de pe stradă cu nişte mutre de ţâri invidioşi. Sau alta: din nou Graşii, cu obrajii umflaţi, stau la masă, luând la goană un Slab care a avut îndrăzneala să se strecoare umil în mijlocul lor şi care seamănă cu un popic rătăcit în mijlocul unei mulţimi de bile. Claude vedea într-asta însăşi esenţa dramei umane; ajunsese să clasifice oamenii în Slabi şi Graşi, două tabere ostile dintre care una o devorează pe cealaltă, rotunjindu-şi burta şi bucurându-se de toate plăcerile vieţii.

— Cain, zicea el, era fără îndoială un Gras şi Abel un Slab. De la primul omor, întotdeauna mâncăii ăi mari au supt sângele lingavilor... Viaţa este un chiolhan neîntrerupt, fiecare îşi înghite vecinul şi este înghiţit la rândul lui, de la cei mai pricăjit până la cel mai tare... Ai grijă, dragul meu, fereşte-te de Graşi.

Tăcu o clipă, uitându-se mereu la cele două umbre pe care soarele ce scăpata le lungea şi mai tare. Şopti:

— Noi ăştia, suntem nişte Slabi, înţelegi... Spune-mi şi mie, cu nişte burţi plate ca ale noastre, ocupăm noi oare mult loc sub soare?

Florent privi cele două umbre zâmbind. Claude însă se

supără şi strigă:

— Rău faci c-o iei în glumă. Eu unul sufăr că fac parte din tagma Slabilor. Dacă aş fi un Gras aş picta liniştit, aş avea un atelier frumos şi aş vinde tablourile cu bani grei. Pe când aşa, fiind un Slab, mă omor cu zile vrând să descopăr fel de fel de chestii, care până la urmă îi fac pe Graşi să dea din umeri. Din cauza asta, fără îndoială că o să crap cu pielea lipită de oase şi o să fiu atât de turtit, încât o să poată să mă îngroape între paginile unei cărţi... Cât despre dumneata, ce să mai vorbim! Eşti un Slab nemaipomenit; pe onoarea mea, eşti regele Slabilor. Îţi aduci aminte de cearta dumitale cu pescăresele? Era formidabil să vezi sânii ăia gigantici dezlănţuiţi împotriva pieptului dumitale îngust; acţionau astfel mânate de instinct, vânau un Slab aşa cum pisicile vânează şoarecii... Ascultă-mă pe mine, un Gras are din principiu în aşa hal oroare de un Slab, încât simte nevoia să-l gonească dinaintea ochilor lui fie cu dinţii, fie cu pumnii. De aceea, în locul dumitale, m-aş păzi. Familia Quenu, fetele Méhudin sunt nişte Graşi; de fapt eşti înconjurat numai de Graşi. Pe mine unul, asta m-ar nelinişti.

— Dar Gavard, domnişoara Saget şi prietenul dumitale Marjolin? întrebă Florent, care continua să zâmbească.

— Ei, dacă vrei, îi răspunse Claude, am să-ţi clasific toate cunoştinţele noastre. De mult am în atelier nişte schiţe ale capelelor lor, tu specificarea ordinului căruia îi aparţin. Constituie un întreg capitol de ştiinţe naturale... Gavard este un Gras care face însă pe Slabul. E o specie destul de comună... Domnişoara Saget şi doamna Lecoeur sunt nişte Slabe, Slabe deznădăjduite, capabile de orice, numai să se îngraşe, specie de altfel foarte de temut... Prietenul meu Marjolin, micuţa Cadine, Sarriette sunt trei Graşi încă nevinovaţi, însufleţiţi doar de foamea drăgălaşă a tinereţii. Trebuie remarcat faptul că atâta vreme cât încă n-a îmbătrânit, Grasul este o fiinţă încântătoare... Domnul Lebigre, un Gras, nu-i aşa? Cât despre amicii dumitale politici, sunt în general nişte Slabi, atât Charvet cât şi

Clémence, Logre şi Lacaille. Fac o excepţie doar pentru nătărăul ăla de Alexandre şi pentru fenomenul cela de Robine. Asta mi-a dat mult de furcă.

Pictorul continuă pe tonul acesta, de pe Podul de la Neuilly şi până la Arcul de triumf. Revenea asupra anumitor portrete desăvârşindu-le cu câte o trăsătură caracteristică: Logre era un Slab care îşi avea burta aşezata pe spinare; frumoasa Lisa era toată numai burtă, iar frumoasa Normandă numai sâni; domnişoara Saget probabil că pierduse cândva în cursul vieţii ocazia să se îngraşe, căci îi ura pe Graşi, dispreţuindu-i totodată pe Slabi; Gavard îşi compromitea grăsimea; până la urmă avea să ajungă slab ca un ţâr.

— Şi doamna François? zise Florent.

Întrebarea aceasta îl încurcă grozav pe Claude. Îşi scotoci mintea, se bâlbâi.

— Doamna François, doamna François... Nu, nu ştiu, nu m-am gândit niciodată s-o clasific... Doamna François este pur şi simplu o femeie cumsecade. Nu intră nici în categoria Graşilor, nici într-a Slabilor, zău aşa!

Râseră amândoi. Se aflau în fala Arcului de triumf. Soarele era atât de aproape de orizont, chiar deasupra dealurilor de la Suresnes, încât umbrele colosale ale celor doi bărbaţi se întindeau pe albeaţa monumentului, ca două bare negre executate în cărbune, sus de tot, dincolo de uriaşele grupuri de statui. Claude se înveseli şi mai mult, dădu din mâini, se îndoi, apoi, îndepărtându-se zise;

— Ai văzut? Când a apus soarele, capetele noastre au ajuns până-n cer.

Florent însă nu mai râdea. Parisul îl înghiţea din nou, Parisul acela care la Cayenne îi storsese atâtea lacrimi amare şi de care acum se temea. Când ajunse în hale se lăsa noaptea şi mirosurile erau de-a dreptul înăbuşitoare. Întorcându-se în coşmarul lui plin de maldăre gigantice de hrană, pătruns încă de amintirea blândă şi melancolică a acestei zile de sănătate luminoasă, înmiresmată de cimbru,

îşi plecă amărât capul.

V

A doua zi, pe la ora patru, Lisa se duse la Saint-Eustache. Cu toate că n-avea decât de traversat piaţa, se îmbrăcase extrem de elegant, toată în mătase neagră, cu şalul ei gros de lână pe umeri. Frumoasa Normandă, care din pescăria ei o urmări cu privirea până ce ajunse în uşa bisericii, rămase cu gura căscată.

— Alta acum! zise ea răutăcioasă. Umflata a luat calea bisericii... Dacă şi-o muia fundul în aghiazmă, poate s-o mai potoli şi muierea asta.

Se înşela însă. Lisa nu era habotnică. Nu prea se ducea pe la biserică, spunând de obicei că încearcă să fie cinstită în toate privinţele şi că asta este de ajuns. Totuşi nu-i plăcea când în faţa ei se vorbea de rău religia; adesea îl reducea la tăcere pe Gavard, care adora glumele pe seama preoţilor şi a călugăriţelor şi ştrengăriile de sacristie. Chestiile astea i se păreau foarte necuviincioase. Considera că trebuie să-l laşi în pace pe fiecare om cu credinţa lui şi să respecţi scrupulele tuturor. Pe de altă parte, preoţii erau în general nişte oameni cumsecade. Îl cunoştea de pildă pe părintele Roustan, de la Saint-Eustache, un om distins şi înţelept, a cărui prietenie i se părea demnă de toată încrederea. Îşi încheia de obicei discursul, explicând că religia este absolut necesară pentru majoritatea oamenilor; o considera ca un fel de poliţie care ajută la menţinerea ordinii şi fără de care nu e posibilă nicio formă de guvernământ. Când Gavard împingea lucrurile prea departe

în privinţa aceasta, afirmând ca toţi popii trebuie daţi afară în brânci şi că trebuie să fi se închidă prăvălia, Lisa dădea din umeri şi răspundea:

— Mare scofală! După o lună de zile, oamenii s-ar sfâşia între ei pe străzi şi aţi fi nevoiţi să născociţi alt Dumnezeu. Aşa s-au petrecut lucrurile în 93... Ştii doar că nu sunt bisericoasă, dar susţin că biserica e necesară pentru că aşa şi este.

De aceea, ori de câte ori intra într-o biserică, Lisa se arăta plină de reculegere. Ca să asiste la înmormântări şi cununii, îşi cumpărase o carte de rugăciuni foarte frumoasă, pe care de altfel n-o deschidea niciodată. Se scula în picioare şi îngenunchia la momentul potrivit, se căznea să păstreze o atitudine decentă aşa cum se cuvenea. Pentru ea, aceasta era un fel de ţinută oficială pe care oamenii cinstiţi, negustorii şi proprietarii trebuiau negreşit s-o adopte faţă de religie.

În ziua aceea, intrând la Saint-Eustache, frumoasa mezelăreasă închise uşor uşa dublă din postav verde, decolorat şi uzat de mâinile habotnicelor. Îşi înmuie degetele în agheasmatar şi-şi făcu foarte corect cruce. Apoi, în vârful picioarelor, se duse până la paraclisul sfintei Agnès, unde două femei stăteau în genunchi cu obrazul ascuns în mâini aşteptându-şi rândul; din confesional se zărea rochia albastră a alteia. Lisa păru nemulţumită şi, adresându-se unui ţârcovnic cu tichiuţă neagră, ce tocmai trecea pe acolo, târşâindu-şi picioarele, întrebă:

— Ce, azi e ziua de spovedanie a părintelui Roustan?

Omul îi răspunse că părintele nu mai are de spovedit decât două credincioase, că n-o să dureze mult şi că, dacă ia loc, o să-i vină rândul imediat. Lisa îi mulţumi, fără să mai precizeze că ea nu venise să se spovedească. Se hotărî să aştepte, mergând cu paşi mărunţi pe lespezi, ducându-se până la uşa cea mare, de unde se uită la naosul gol, înalt şi sever între cele două naosuri laterale, mai joase şi împodobite cu picturi în culori vii; îşi ridicase puţin bărbia şi

privea altarul principal, pe care îl găsea prea simplu; nu aprecia această măreţie rece a pietrei, prefera auriturile şi bălţăturile paracliselor laterale. În partea dinspre strada Tour, paraclisele erau cenuşii, luminate doar de nişte ferestre prăfuite, în timp ce în purica dinspre hale. apusul soarelui învăpăia vitraliile mari. Înveselite de nuanţe foarte gingaşe, mai ales verde şi galben; erau atât de limpezi, încât îi aduseră aminte de sticlele cu lichior din faţa oglinzii, domnului Lebigre. Se întoarse prin partea aceea încălzită parcă de o lumină ca de jăratec, se uită o clipă la racle, la podoabele de pe altare şi la picturile străbătute de reflexe bogate, ca de prismă. Biserica era goală şi înfiorată parcă de tăcere a bolţilor sale. Fustele câtorva femei alcătuiau pete întunecate pe galbenul şters al scaunelor, şi din confesionalele închise răzbăteau şoapte. Trecând din nou prin faţa paraclisului sfintei Agnès, văzu că rochia albastră era tot în genunchi, la picioarele părintelui Roustan.

— Eu, dacă aş vrea, aş termina cât ai clipi din ochi, gândi ea mândră de cinstea ei.

Se duse în fundul bisericii. În spatele altarului principal, în umbra şirului dublu de stâlpi, paraclisul Maicii Domnului era cufundat în tăcere şi într-un întuneric jilav. Din vitraliile foarte sumbre nu se detaşau decât mantiile sfinţilor cu faldurile lor roşii şi violete, arzând ca nişte flăcări de dragoste mistică în reculegerea şi adoraţia tăcută a beznei. Era un ungher plin de mister, un colţ crepuscular de rai unde sclipesc ca nişte stele două lumânări şi se pogoară din boltă, abia vizibil, patru policandre încărcate cu candele de metal ce te poartă cu gândul la cădelniţele mari, de aur, pe care îngerii le leagănă la căpătâiul Mariei. Întotdeauna se găsesc pe acolo, printre stâlpi, pe nişte scaune întoarse, femei gata să-şi dea ochii peste cap, prăbuşite parcă în această voluptate cernită.

Lisa, în picioare, privea în jur foarte liniştită. Nu era câtuşi de puţin nervoasă. Îi părea rău că nu se aprind policandrele, fiindcă ar fi fost mai vesel. În penumbra

aceasta era parcă tăinuită chiar un fel de indecenţă, o lumină şi o atmosferă de alcov care i se păreau necuviincioase. Nişte lumânări, ce ardeau lângă ea, pe un grătar, îi încălzeau obrazul, în timp ce o femeie bătrână râcâia cu un cuţit lat, ceara prelinsă ca nişte lacrimi palide, înţepenite. În mijlocul freamătului mistic al paraclisului, în acel paroxism de dragoste tăcută, Lisa auzea foarte clar zgomotul trăsurilor care veneau dinspre strada Montmartre, dincolo de sfinţii roşii şi violeţi de pe vitralii. Halele, în depărtare, vuiau cu glas neîntrerupt.

Pe când se pregătea să iasă din paraclis, o văzu intrând pe Claire, precupeaţa de peşti de apă dulce, mezina familiei Méhudin. Fata aprinse o lumânare la grătar, apoi veni şi îngenunche în spatele unui stâlp, cu genunchii frânţi pe lespede; chipul îi era atât de palid în mijlocul părului ei blond, despletit, încât semăna cu al unui mort. Acolo, crezându-se bine ascunsă, păru că-şi dă dulăul, plângând cu lacrimi amare, rugându-se cu atâta înflăcărare, încât se încovoiase toată, de parcă ar fi doborât-o un vânt puternic; punea în rugăciunea aceasta o patimă de femeie care se dăruieşte. Frumoasa mezelăreasă rămase foarte surprinsă, deoarece fetele Méhudin nu erau deloc habotnice; mai ales Claire vorbea de obicei despre religie şi despre preoţi în aşa fel încât ţi se făcea părul măciucă.

— Ce-o fi apucat-o oare? se întrebă Lisa, întorcându-se din nou la paraclisul sfintei Agnès. Neisprăvita asta trebuie să fi otrăvit pe careva.

Părintele Roustan ieşi, în sfârşit, din confesional. Era un bărbat frumos, de vreo patruzeci de ani; avea un aer zâmbitor şi bun. Când o recunoscu pe doamna Quenu, îi strânse mâinile, îi zise scumpă doamnă, şi o duse în sacristie unde îşi scoase stiharul alb, asigurând-o că îi va sta îndată la dispoziţie. Se întoarseră şi se plimbară de-a lungul paracliselor laterale dinspre strada Jour, el în anteriu, cu capul gol, ea cu şalul acela gros de lână pe umeri. Vorbeau în şoaptă. Prin vitralii, soarele scăpăta, biserica se

întuneca, paşii ultimelor femei se târşâiau domol pe lespezi.

Între timp, Lisa îi explica părintelui Roustan scrupulele ei. Între dânşii nu era niciodată vorba despre religie. Lisa nu se spovedea, îl consulta pur şi simplu în cazurile mai grele, ca pe un om înţelept şi discret pe care, zicea ea uneori, îl preferă acelor oameni de afaceri suspecţi, care miros a puşcărie. Preotul dădea dovadă de o inepuizabilă bunăvoinţă; pentru ea răsfoia codul, îi indica cele mai bune modalităţi de a-şi plasa banii, îi rezolva cu tact problemele morale, îi recomanda furnizori; avea totdeauna câte un răspuns potrivit la orice întrebare, oricât de deosebită şi de complicată ar fi fost. Făcea totul în mod firesc, fără să-L amestece pe Dumnezeu în afacerile acestea, fără să caute vreun câştig oarecare, nici în folosul lui, nici într-al religiei. Un mulţumesc şi un zâmbet îi ajungeau. Părea foarte fericit că poate s-o servească pe frumoasa doamnă Quenu, despre care menajera lui îi vorbea adesea cu stimă, ca despre o persoană foarte respectată de tot cartierul. În ziua aceea, consultaţia avea un caracter neobişnuit de delicat. Lisa voia să ştie ce atitudine îi este îngăduit să adopte faţă de cumnatul ei, păstrându-şi totodată cinstea nepătată; avea oare dreptul să-l supravegheze, să-l împiedice de a-i compromite pe soţul ei, pe fiica lor şi pe ea însăşi; şi apoi, până unde putea să meargă în caz de primejdie iminentă. Lisa nu formulă aceste întrebări în mod brutal, ci le puse cu menajamente atât de bine alese, încât preotul avu răgaz să facă o adevărată dizertaţie cu privire la acest subiect, fără să-l aplice direct cazului ei. Discursul era plin de argumente contradictorii. În concluzie, afirmă că un suflet cinstit are dreptul, ba chiar datoria, să împiedice o faptă rea, indiferent de mijloacele oarecum deosebite pe care este uneori nevoit să le utilizeze pentru triumful binelui.

— Iată deci care este părerea mea, scumpă doamnă, spuse el încheind. Discutarea mijloacelor este totdeauna o problemă foarte gravă. Mijloacele sunt marea capcana în care se împotmolesc virtuţile obişnuite… Eu însă cunosc

conştiinţa dumneavoastră extraordinară. Cântăriţi fiecare din faptele dumneavoastră, şi dacă nimic nu protestează în forul dumneavoastră interior, acţionaţi cu îndrăzneală... Sufletele cinstite au acest har minunat, de a impregna cu onestitatea lor tot ceea ce întreprind.

Şi, schimbând tonul, continuă:

— Transmiteţi-i neapărat domnului Quenu salutări din partea mea. Când oi trece pe acolo, o să intru s-o sărut pe drăgălaşa aceea mică de Pauline... La revedere, scumpă doamnă, şi să ştiţi că sunt întru totul la dispoziţia dumneavoastră.

Preotul se întoarse în sacristie. La plecare, Lisa avu curiozitatea să se uite dacă nu cumva Claire tot se mai roagă; fata se întorsese însă la crapii şi ţiparii ei; în faţa paradisului Maicii Domnului unde se făcuse întuneric de-a binelea, nu mai rămăsese decât un haos de scaune răsturnate, date peste cap de înflăcărarea cucernică a femeilor care îngenunchează pe acolo.

Când frumoasa mezelăreasă traversă din nou piaţa, în ciuda amurgului ce se lăsase, Normanda, care o pândea, o recunoscu după rotunjimea fustelor ei.

— Foarte mulţumesc, exclamă ea, a stat mai bine de un ceas! Apăi după ce preoţii o golesc pe asta de păcate, copiii din cor trebuie să-şi dea din mână în mână găleţile cu lături ca să le poată arunca în strada.

A doua zi de dimineaţă, Lisa se urcă drept în camera lui Florent. Se instala acolo pe deplin liniştită, încredinţată că n-o s-o deranjeze nimeni; de altfel, era hotărâtă în cazul că Florent s-ar fi întors, să mintă şi să spună că venise să se convingă de curăţenia lenjeriei. Îl văzuse însă pe jos, foarte ocupat în mijlocul pescăriei. Se aşeză în faţa măsuţei, scoase sertarul, şi-l puse pe genunchi şi îl goli cu multe precauţiuni, având grijă să rânduiască teancurile de hârtii exact aşa cum fuseseră aşezate. Găsi mai întâi primele capitole ale lucrării despre Cayenne, apoi proiectele, feluritele planuri, transformarea taxelor pe mărfurile intrate

în oraş în taxe asupra tranzacţiilor, reforma sistemului administrativ al halelor şi multe altele. Paginile acestea, acoperite cu un scris fin, pe care se căznea să le citească, o plictisiră grozav; tocmai se pregătea să pună la loc sertarul, convinsă că Florent îşi ascunde în altă parte dovada planurilor lui mârşave; era hotărâtă să scotocească până şi lina din saltea, când iată că descoperi într-un plic portretul frumoasei Normande. Fotografia era cam întunecată. Normanda stătea în picioare, cu braţul drept sprijinit de o coloană trunchiată; îşi pusese toate bijuteriile, purta o rochie de mătase nouă, bufantă, şi râdea impertinent. Lisa uită şi de cumnatu-său şi de spaimele ei şi de motivul pentru care venise acolo. Se cufundă într-una dintre acele contemplaţii de femeie care fixează cu insistenţă o altă femeie, în tihnă, fără teama că ar putea fi surprinsă de cineva. Nicicând nu avusese răgazul să-şi studieze rivala chiar aşa cu de-amănuntul. Îi examina părul, nasul, gura, depărta fotografia şi o apropie iar. Apoi, cu buzele strânse, citi pe dosul fotografiei: „Louise, prietenului ei, Florent”, scris cu nişte litere mari şi urâte. Era scandalizată, considerând că aceasta este o adevărată mărturisire. Mai întâi o ispiti gândul s-o ia şi s-o păstreze ca pe o armă împotriva duşmancei ei. Apoi îşi dădu seama că, pe de o parte n-ar fi frumos, iar pe de altă parte putea oricând s-o regăsească acolo, aşa că o vârî încet la loc în plic.

Apoi, răsfoind din nou foile volante şi rânduindu-le una câte una, îi dădu în gând să se uite în fundul sertarului, unde Florent împinsese aţa şi acele Augustinei; şi tocmai acolo, alături de cartea de rugăciuni şi de *Cheia visurilor* descoperi în sfârşit ceea ce căuta, şi anume nişte notiţe foarte compromiţătoare, apărate doar de un dosar cenuşiu. Ideea unei insurecţii, a răsturnării imperiului prin forţă, lansată într-o seară la domnul Lebigre de către Logre, se închegase încet în mintea înflăcărată a lui Florent. Ajunsese în curând să vadă în aceasta datoria lui, adevărata lui misiune. Descoperise în sfârşit scopul evadării de la

Cayenne şi a întoarcerii sale la Paris. Crezând că trebuie să se răzbune de slăbiciunea lui pe acest oraş ce se îngraşă, în timp ce apărătorii dreptăţii crăpau de foame în surghiun, Florent se hotărâse să facă dreptate, visând să se ridice din înseşi aceste hale ca să zdrobească domnia îmbuibării şi a beţiei. În această fire duioasă, ideea fixă prinsese uşor rădăcini. Totul lua proporţii formidabile; mintea lui născocea cele mai năstruşnice poveşti, îşi închipuia că la întoarcerea sa din exil, halele puseseră stăpânire pe el ca să-l moleşească şi să-l otrăvească cu mirosurile lor. Apoi mai era şi Lisa, care voia să-l îndobitocească; periodic, două, trei zile, o evita ca pe un dizolvant care i-ar fi distrus voinţa dacă s-ar fi apropiat prea mult de ea. Aceste crize de groază puerilă, aceste porniri furioase de om revoltat duceau totdeauna la accese de mare blândeţe şi la o nevoie de a iubi, pe care o ascundea cu o ruşine copilărească. În mintea lui Florent se învălmăşeau, mai cu seamă seara, fel de fel de gânduri rele. Nefericit din pricina zilei pe care o trăise, cu nervii încordaţi, refuzând somnul de teama nelămurită a neantului pe care îl presupune, zăbovea mai mult la domnul Lebigre sau la familia Méhudin; când se întorcea acasă, tot nu se culca, scria, pregătea faimoasa insurecţie. Încet, încet, pusese la punct lui adevărat plan de organizare. Împărţi Parisul în douăzeci de sectoare, câte unul de fiecare circumscripţie administrativă, având fiecare câte un şef, un fel de general care avea în subordine douăzeci de locotenenţi, meniţi să comande douăzeci de companii de afiliaţi. În fiecare săptămână urma să aibă loc un consiliu al şefilor, ţinut de fiecare dată în alt local; de altfel, pentru mai multă siguranţă, afiliaţii nu aveau să-l cunoască decât pe locotenentul lor respectiv, care la rândul lui trebuia să ia contact numai cu şeful sectorului său; era bine, de asemenea, ca aceste companii să se considere cu toatele însărcinate doar cu misiuni imaginare, ceea ce ar deruta complet poliţia. În ceea ce priveşte punerea în acţiune a

acestor forţe, nimic mai simplu. Se va aştepta desăvârşirea recrutării cadrelor, apoi se va profita de prima agitaţie politică. Deoarece, fără îndoială, nu vor avea la îndemână decât câteva puşti de vânătoare, urmau să pună mâna mai întâi pe posturile de gardă, să dezarmeze pompierii, gărzile Parisului şi soldaţii de la fortificaţii, pe cât posibil fără a angaja lupte, ci invitând ostaşii să se alăture cauzei poporului. Apoi se vor îndrepta direct spre Corpul legislativ şi de acolo spre Primărie. Acest plan, asupra căruia Florent revenea în fiecare seară ca asupra unui scenariu de dramă şi care îi domolea surescitarea nervoasă, era schiţat pentru moment doar pe nişte bucăţele de hârtie pline de ştersături, dând în vileag tatonările autorului lor, permiţând să se urmărească fazele acestei concepţii copilăreşti şi totodată ştiinţifice. După ce parcurse aceste note, fără a le înţelege în întregime, Lisa se îngrozi: tremura toată şi nu mai îndrăznea să se atingă de aceste hârtii de teamă ca nu cumva să-i explodeze în mână, ca nişte arme încărcate.

Cea din urmă notiţă o înspăimântă mai mult ca toate celelalte. Era o jumătate de foaie de hârtie, pe care Florent desenase semnele distinctive ce aveau să-i deosebească pe şefi de locotenenţi*;* alături se aflau de asemenea şi fanioanele companiilor. Diverse adnotări, făcute cu creionul, indicau chiar culoarea fanioanelor celor douăzeci de circumscripţii administrative. Şefii urmau să poarte nişte eşarfe roşii, iar locotenenţii nişte brasarde, tot roşii. Pentru Lisa, aceasta constitui revelaţia realizării imediate a răscoalei; îi şi văzu pe oamenii aceia înveşmântaţi în toată pânzăraia lor roşie, trecând prin faţa mezelăriei ei, spărgându-i cu gloanţele lor oglinzile şi marmura, furându-i cârnaţii şi caltaboşii din vitrină. Proiectele ticăloase ale cumnatului său erau un atentat îndreptat împotriva ei personal, împotriva fericirii ei. Închise sertarul şi se uită prin cameră, zicându-şi că totuşi ea este aceea ce-l adăposteşte pe omul ăsta, care doarme în cearşafurile ei şi-i uzează mobila ei. Ceea ce o exaspera la culme era gândul că

Florent ascunde acea bombă oribilă tocmai în măsuţa de lemn alb, în măsuţa aceea nevinovată, descleiată toată, de care ea însăşi se slujise altădată, în casa unchiului Gradelle, înainte de a se căsători.

Rămase în picioare, gândindu-se la ceea ce trebuia să facă. În primul rând era absolut inutil să-l pună la curent pe Quenu. Îi veni în gând să provoace o discuţie cu Florent, dar se temu ca nu cumva acesta să plece şi să-şi comită fărădelegea în altă parte, compromiţându-i şi pe ei, doar din răutate. Deoarece se mai liniştise puţin, ajunse ia concluzia ca e mai bine să-i supravegheze. La primul semn de primejdie, o să vadă ea. De fapt, avea acum la îndemână destul material ca să-l bage din nou la ocnă.

Când se întoarse în mezelărie, o găsi pe Augustine foarte agitată. Micuţa Pauline dispăruse de mai bine de o jumătate de oră. La întrebările neliniştite ale Lisei, fata răspunse doar atât:

— Nu ştiu doamnă... Adineauri era aici, pe trotuar, cu un băieţel... Mă uitam la ei; pe urmă i-am tăiat unui domn nişte şuncă şi nu i-am mai văzut.

— Pun prinsoare că era Muche! strigă mezelăreasa. Ah, ce copil nesuferit!

Într-adevăr, fusese chiar Muche. În ziua aceea Pauline se înnoise cu o rochiţă cu dungi albastre şi voia s-o arate. Stătea băţoasă şi foarte cuminte în faţa prăvăliei, cu buzele strânse, cu mutriţa gravă a unei femeiuşte de şase ani, care nu vrea să se murdărească. Fusta foarte scurtă şi apretată tare era bufantă ca o fustiţă de balerină şi scotea la iveală ciorapii albi, bine întinşi şi ghetuţele de lac, albastre ca cerul; şorţul ei mare, decoltat la gât, avea în dreptul umerilor un volan îngust, brodat, de sub care îi ieşeau braţele goale şi trandafirii, adorabil de copilăreşti. Purta în urechi nişte cercei cu peruzele şi la gât o cruciuliţă; părul, foarte îngrijit pieptănat, era legat cu o panglică de catifea albastră; avea aerul durduliu şi duios al maică-sii, şi graţia specific pariziană a unei păpuşi noi.

Muche o ochise, din interiorul halelor. Tocmai băgase în rigolă nişte peştişori morţi pe care îi lua apa; puştiul îi urmărea de-a lungul trotuarului, zicând că înoată. Când o văzu însă pe Pauline atât de frumoasă şi de curată, traversă şoseaua aşa cum se afla, dezmăţat ca un ştrengar de şapte ani, fără şapcă şi cu haina ruptă, cu pantalonii în vine şi cu cămaşa atârnând. De fapt maică-sa îi interzisese să se mai joace vreodată cu proasta aia umflată, pe care părinţii o îndoapă de stă să crape. Băiatul îi dădu târcoale câteva clipe, apoi se apropie şi vru să-i atingă rochiţa cea frumoasă cu dungi albastre. Pauline, care la început se simţise măgulită, făcu mai apoi o mutră de mironosiţă şi se trase înapoi, şoptind pe un ton supărat:

— Ia lasă-mă... Mama nu-mi dă voie.

Muche, care era foarte dezgheţat şi întreprinzător, râse:

— Ei, dar nătăfleaţă mai eşti! Şi ce-i dacă maică-ta nu-ţi dă voie... O să ne jucăm de-a îmbrânceala, vrei?

Nutrea pesemne intenţii rele; voia s-o murdărească. Fetiţa, văzându-l că se pregăteşte să-i dea un ghiont în spate, se trase mai înapoi, gata să intre în prăvălie. Atunci puştiul deveni foarte blând; îşi ridică nădragii, vrând să facă pe omul bine crescut, şi zise:

— Mă, da proastă mai eşti! Am glumit şi eu aşa... Eşti tare drăguţă cu rochia asta. Cruciuliţa e a maică-tii?

Pauline se umflă în pene şi spuse că este a ei. Uşurel, băiatul o atrase până în colţul străzii Pirouette; îi pipăia fustiţa, minunându-se de ea şi spunând că e ciudat de ţeapănă, ceea ce fetiţei îi făcea mare plăcere. Era foarte jignită de faptul că de când tot făcea pe grozava pe trotuar, nimeni n-o băgase în seamă. Totuşi, în ciuda complimentelor lui Muche, nu consimţi să se dea jos de pe trotuar.

— Tâmpită mai eşti! strigă ştrengarul redevenind grosolan. Să ştii c-o să te dau cu turul de pământ, domnişoară Fund-frumos.

Fetiţa se sperie. Muche însă, înţelegând că greşise, o luă

de mână şi făcând din nou pe drăgălaşul, se scotoci repede prin buzunar.

— Am cinci parale, zise el.

Când dădu cu ochii de bani, Pauline se calmă. Băiatul ţinea cu vârful degetelor moneda în faţa ei, astfel încât, fără să-şi dea seama, fetiţa coborî pe stradă, ţinându-se după gologan. Hotărât lucru, Muche era într-o pasă bună.

— Ce-ţi place mai mult? o întrebă el.

Pauline nu-i răspunse imediat; nu ştia ce să aleagă, fiindcă prea îi plăceau multe lucruri. Muche îi înşiră o grămadă de bunătăţi: bastonaşe de miambal, melasă, bomboane, zahăr pudră. Acesta din urma o făcu să mediteze îndelung: îţi înmoi degetul în zahăr şi-l sugi, e foarte bun. Fetiţa era tare serioasă. Apoi, hotărându-se, zise:

— Nu, îmi plac mai mult cornetele.

Atunci Muche o luă de braţ şi o duse fără nicio împotrivire din partea ei. Traversară strada Rambuteau şi o luară pe trotuarul larg de lângă hale, ducându-se până la băcănia de pe strada Cossonnerie, care era renumită pentru cornetele sale. Cornetele sunt nişte punguţe înguste de hârtie, în care băcanii bagă resturile din vitrină, tirajele sparte, bucăţele de castane zaharisite şi rămăşiţele dubioase de pe fundul borcanelor cu bomboane. Muche se purtă cu multă galantonie; o lăsă pe Pauline să-şi aleagă singură cornetul, un cornet de hârtie albastră, nu i-l luă înapoi, îşi dădu gologanul. Pe trotuar, fetiţa îşi goli cornetul în cele două buzunare ale şorţului; buzunarele însă erau atât de mici, încât se umplură complet. Pauline, încântată, ciugulea încet, fărâmă cu fărâmă, umezindu-şi degetele ca să culeagă praful prea fin, astfel încât bomboanele se topeau şi nişte pete brune mânjeau deja cele două buzunare ale şorţului. Muche râdea, viclean. O luase de mijloc, îi mototolea în voie rochiţa şi o ducea pe nesimţite pe după colţul străzii Pierre-Lescot, spre piaţa Innocents, spunându-i:

— Ia spune, acum vrei să te joci cu mine? Bunătăţile alea din buzunar sunt grozave, nu-i aşa? Vezi bine că n-aveam de gând să-ţi fac vreun rău, prostuţo.

Şi-şi vâra şi el degetele în fundul buzunarelor ei. Cei doi copii intrară în scuar. Se vede treaba că acolo visa Muche să-şi ducă prada. Îi prezentă scuarul ca pe un domeniu al lui propriu, un loc foarte plăcut unde se zbenguia după-amieze întregi. Pauline nu fusese niciodată atât de departe; să nu fi avut acele dulciuri în buzunar, ar fi fost în stare să plângă în hohote, ca o domnişoara care a fost răpită. În mijlocul peluzei presărate cu ronduri de flori, fântâna îşi slobozea pânza sfâşiată a apelor; nimfele lui Jean Goujon, foarte albe în mijlocul cenuşiului pietrelor, îşi plecau urnele, introducând în atmosfera întunecată a cartierului Saint-Denis, graţia lor dezgolită. Copiii dădură ocol scuarului, uitându-se la apa ce se scurgea din cele şase bazine, interesaţi de iarbă, visând fără îndoială să traverseze peluza centrală sau să se strecoare pe sub tufişurile de rododendroni, în stratul ce se întinde de-a lungul gardului scuarului. Între timp, Muche, care reuşise să boţească bine pe la spate rochiţa cea frumoasă, spuse zâmbind strengăreşte:

— O să ne jucăm de-a aruncatul cu nisip, vrei?

Ideea o ademeni întru totul pe Pauline. Închizând ochii, îşi aruncară unul altuia pumni de nisip. Nisipul intra prin decolteul fetiţei şi i se scurgea de-a lungul corpului până în ciorapi şi în ghetuţe. Muche se distra grozav văzând cum şorţuleţul alb se îngălbeneşte. Cu timpul însă i se păru că totuşi e o joacă prea curată.

— Ce-ai zice dacă am sădi nişte copaci, o întrebă el deodată. Dacă ai vedea ce frumuseţe de grădini ştiu eu să fac!

— Nu zău, grădini adevărate? şopti Pauline plină de admiraţie.

Atunci, paznicul scuarului nefiind prin preajmă, Muche o puse să facă nişte gropi într-un răzor. Pauline îngenunche în

mijlocul pământului reavăn, întinzându-se pe burtă şi vârându-şi în ţarină până la coate drăgălaşele ei braţe goale. El căuta bucăţele de lemn şi rupea ramuri. Aceştia erau copacii grădinii lor, pe care Muche îi planta în gropile Paulinei. Niciodată însă nu era mulţumit de adâncimea gropilor; o trata pe Pauline cu asprimea unui stăpân faţă de un ucenic neîndemânatic. Când se ridică de jos, fetiţa era neagră din cap până-n picioare; avea pământ până şi în păr, era mânjită toată şi atât de caraghioasă cu braţele ei de cărbunar, încât Muche bătu din palme strigând:

— Acum o să-i stropim... că altfel n-o să crească, înţelegi?

Isprava asta le puse capac la toate. Ieşeau din scuar şi luau apă din rigolă în palmele făcute căuş, apoi se întorceau în fugă ca să stropească cioturile de lemn. Pe drum, Pauline care era prea grasă şi nu ştia să alerge, lăsa să i se scurgă printre degete toată apa pe fustă, astfel încât, la cea de-a şasea expediţie, arăta de parcă s-ar fi tăvălit prin rigolă. Când ajunse nemaipomenit de murdară, Muche găsi că e foarte bine. O aşeză lângă el, sub un rododendron, în preajma grădiniţei pe care o plantaseră, îi povestea că arborii cresc deja. O luase de mână şi-i zicea nevestica mea...

— Nu-ţi pare rău că ai venit, nu-i aşa? În loc să stai pe trotuar, unde te plictiseşti de moarte... O să vezi, ştiu o grămadă de jocuri tocmai bune pentru stradă. O să trebuiască să mai vii, auzi? Dar să nu-i spui nimic maică-tii. Vezi să nu te prosteşti. Bagă de seamă, dacă scapi vreo vorbă, o să te trag de păr de câte ori oi trece prin faţa prăvăliei.

Pauline răspundea mereu da. Ca un ultim gest cavaleresc, Muche îi umplea cu pământ buzunarele şorţuleţului. O strângea mai tare şi încerca, dintr-o cruzime ştrengărească, să-i facă ceva care s-o doară. Ea însă nu mai avea nici dulciuri, nici de jucat nu se mai juca, aşa încât începu să fie neliniştită. Deoarece Muche începuse s-o

ciupească, fetiţa se porni pe plâns şi spuse ca vrea acasă. Faptul acesta îl înveseli grozav pe Muche, care se arătă mai îndrăzneţ şi o ameninţă că n-o mai duce înapoi la părinţii ei. Pauline. Îngrozită de-a binelea, ofta pe înfundate, ca o fată care se află la discreţia unui seducător, undeva, în fundul unui han necunoscut. Muche ar fi ajuns fără îndoială s-o şi bată, numai să înceteze cu plânsul, când deodată o voce acră, vocea domnişoarei Saget, strigă chiar lângă ei:

— Doamne Dumnezeule! Asta e Pauline... Ia las-o în pace, derbedeule!

Fata bătrână o luă de mână pe Pauline, bombănind din pricina înfăţişării jalnice a toaletei fetiţei. Muche nu se sperie câtuşi de puţin; se luă după ele, râzând viclean de opera lui şi repetând întruna că ea insistase să vină cu el şi că se tăvălise pe jos dinadins. Domnişoara Saget era una dintre vizitatoarele obişnuite ale scuarului Innocents. În fiecare după-amiază petrecea acolo un ceas bun, ca să se poată ţine la curent cu trăncăneala oamenilor de rând. De o parte şi de alta a scuarului se află un şir lung de bănci, aşezate cap la cap, care formează un semicerc. Oamenii sărmani care se înăbuşe în cocioabele lor de pe străzile înguste din apropiere, vin să se îngrămădească pe băncile acelea; babe uscate, friguroase, cu scufii boţite; femei tinere, în camizol, cu fustele încheiate anapoda, cu capul descoperit, istovite, veştejite înainte de vreme din cauza mizeriei; mai vin şi câţiva bărbaţi, bătrâni curăţei, hamali cu haine slinoase, domni suspecţi, cu pălărie neagră; plozii se tăvălesc pe alee, târăsc în urma lor cărucioare fără roţi, îşi umplu găletuşele cu nisip, plâng şi se bat. Zgâmboii ăştia îngrozitori, zdrenţăroşi, mucoşi, mişună în soare ca nişte viermi. Domnişoara Saget era atât de subţirică, încât reuşea totdeauna să-şi găsească un loc pe una dintre bănci. Trăgea cu urechea, intra în vorbă cu câte o vecină, vreo nevasta gălbejită de muncitor, care cârpea rufe,scoţând dintr-un coşuleţ dres cu bucăţele de sfoară, batiste şi ciorapi ferfeniţiţi. Avea de altfel o sumedenie de cunoştinţe.

În mijlocul miorlăielii plozilor şi a vuietului neîncetat al vehiculelor ce treceau prin spate, pe strada Saint-Denis, aveau loc bârfeli fără sfârşit, poveşti despre furnizori, despre băcani, brutari şi măcelari, o adevărată gazetă a mahalalei, înveninată pe de o parte din pricina refuzului de credit, pe de altă parte a invidiei mocnite a omului sărac. Domnişoara Saget afla de la nenorocitele acelea mai cu seamă lucrurile ruşinoase petrecute prin camerele mobilate dubioase, ce răzbăteau de prin lojele întunecoase ale portarilor, fel de fel de murdării şi de calomnii cu care îşi alimenta nepotolita-i curiozitate. În plus, când stătea cu faţa întoarsă înspre hale, avea drept înaintea ochilor piaţa mărginită pe trei laturi de case, prin ferestrele cărora încerca să pătrundă cu privirea; fata bătrână părea că se ridică şi se târăşte de-a lungul etajelor, de la o bortă de sticlă la aha, până la ochiurile de geam ale mansardelor; scruta perdelele, reconstituind o întreagă dramă după simpla apariţie a unui cap între două obloane; ajunsese să cunoască povestea locatarilor tuturor acestor case, uitându-se pur şi simplu la faţadele lor. O interesa în mod deosebit restaurantul Baratte, cu cârciuma, cu marchiza sa zimţată pe margini şi aurită, ce alcătuia un fel de terasă din care se revărsa verdeaţa câtorva ghivece şi cu cele patru etaje ale sale. pictate şi ornamentate; îi plăceau coloanele galbene, fondul albastru deschis, stela dominată de un fel de scoică, faţada aceasta asemenea unui templu de carton, zugrăvit pe o casă prăpădită şi care se termina sus, la marginea acoperişului, cu o galerie de zinc vopsită. Ghicea dejunurile gustoase, cinele rafinate, chefurile monstru ce se desfăşurau în spatele jaluzelelor flexibile, cu benzi roşii. Mai şi minţea: acolo de pildă, pretindea ea, veneau Florent şi cu Gavard să facă chiolhanuri cu putorile alea două de Méhudin; la desert se petreceau nişte lucruri oribile.

De când o luase de mână fata bătrână, Pauline plângea însă şi mai tare. Domnişoara Saget se îndrepta spre poarta scuarului, când deodată se răzgândi. Se aşează pe marginea

unei bănci, încercând să potolească plânsul fetiţei.

— Hai, nu mai plânge că o să te ia sergenţii... O să te duc eu acasă. Mă cunoşti doar, nu-i aşa? Ştii că-ţi sunt prietenă bună... Ia zâmbeşte tu puţin.

Lacrimile însă o înăbuşeau pe Pauline; voia să plece şi gata. Atunci domnişoara Saget o lăsă să hohotească, aşteptând liniştită să isprăvească. Bietului copil, cu fustiţa şi ciorapii leoarcă, îi clănţăneau dinţii; îşi ştergea lacrimile cu pumnişorii murdari, mânjindu-se de ţărână până la urechi. Când se mai potoli, bătrâna o întrebă pe un ton dulceag:

— Mămica ta nu o rea, nu-i aşa? Te iubeşte mult.

— Da, da, răspunse Pauline care era încă foarte necăjită.

— Şi nici tăticul tău nu *e* rău, nu te bate, nu se ceartă cu mămica? Ce spun seara, când se duc la culcare?

— Nu ştiu: mie mi-e cald în pat.

— Vorbesc despre Florent, vărul lor?

— Nu ştiu.

Doamna Saget îşi luă o mutră aspră, prefăcându-se că se scoală şi pleacă.

— Ia te uită, eşti o mincinoasă... Ştii foarte bine că nu trebuie să minţi... Dacă mai minţi, o să te las aici să te ciupească Muche.

Muche, care dădea târcoale băncii, interveni, zicând cu glasul lui hotărât de bărbat în miniatură:

— Lăsaţi-o încolo, e prea gâscă, nu ştie ea chestii de astea... Eu de pildă ştiu că ieri, bunul meu prieten Florent a făcut o mutră de nătăfleaţă când mămica i-a zis râzând, că poate s-o pupe dacă îi face plăcere.

În faţa ameninţării că va fi părăsită, Pauline se pornise iar pe plâns.

— Ia mai taci odată, copil rău ce eşti! şopti baba, bruftuind-o. Lasă că nu plec, taci odată, c-o să-ţi cumpăr nişte acadele... Ce zici, vrei o acadea? Carevasăzică, nu-l iubeşti pe vărul tău Florent?

— Nu, mama spune că nu e un om cinstit.

— Ei, vezi că mămica zice totuşi ceva.

— Într-o seară eram în pat cu Mouton, dormeam cu Mouton... Mămica îi spunea lui tăticu: „Frate-tău n-a fugit de la ocnă decât ca să ne bage şi pe noi toţi acolo odată cu el”.

Domnişoarei Saget îi scăpase un strigăt uşor. Se sculase în picioare, fremătând toată. Mintea-i fu străbătută de un fulger luminos. O luă din nou de mână pe Pauline şi o duse repede până la mezelărie, fără să-şi descleşteze gura, cu ochii licărind de o bucurie aprigă, tăinuind, cu buzele-i strânse, un zâmbet interior. Muche, care le însoţea ţopăind, încântat că o vede pe fetiţă alergând cu ciorapii murdari, dispăru însă prudent la colţul străzii Pirouette. Lisa era cumplit de îngrijorată. Când îşi văzu fata ca o zdreanţă, rămase atât de uluită, încât se învârtea încoace şi încolo, şi nu-i dădea în gând nici măcar s-o bată. Baba, cu vocea ei răutăcioasă, spunea:

— Muche e de vină... V-am adus-o, înţelegeţi dumneavoastră, i-am descoperit sub un pom în scuar, împreună. Nu ştiu ce făceau acolo... În locul dumneavoastră aş cerceta-o bine. Copilul târfei ăleia e în stare de orice.

Lisa nu ştia ce să mai spună. Ghetuţele pline de noroi, ciorapii murdari, fusta sfâşiată, mâinile şi obrazul fetiţei negre de ţărână o dezgustau în aşa hal, încât nici nu ştia de unde să înceapă. Catifeaua albastră, cerceii, cruciuliţa, dispăruseră sub un strat gros de jeg. Buzunarele pline de pământ o exasperară însă cel mai mult. Se aplecă, le goli fără să mai ţină seama de plăcile de marmură albă şi trandafirie ale prăvăliei. Apoi, luând-o pe Pauline, reuşi să spună doar atât:

— Poftim încoace, spurcăciune.

Domnişoara Saget, care după scena asta radia de bucurie pe sub pălăria ei neagră, traversă repede strada Rambuteau. Picioarele ei mici abia mai atingeau caldarâmul; părea că zboară, mânată de o plăcere asemănătoare unei mângâieri excitante. În sfârşit, aflase!

De aproape un an de zile ardea sufletul în ea şi iată că acum, dintr-odată, Florent îi căzuse în gheare pe de-a-ntregul. Era o mulţumire nesperată, care o vindeca parcă de o boală, căci simţise ea bine că omul acela avea s-o facă să moară cu încetul, refuzându-se atâta timp curiozităţii ei înflăcărate. Acum, tot cartierul Halelor îi aparţinea; în capul ei nu mai exista nicio lacună, putea să povestească tot ceea ce se petrece pe fiecare stradă, prăvălie cu prăvălie, pe când intra în hala de fructe, ofta uşor, înnebunită de bucurie.

— Hei, domnişoară Saget, strigă Sarriette de la taraba ei, ce v-a apucat de râdeţi aşa de una singură… Aţi câştigat la loterie lozul ăl mare?

— Nu, nu… Ah, fetiţo, dacă ai şti!

În mijlocul fructelor, în ţinuta ei neglijentă, ce i se potrivea de minune, fiind fată frumoasă. Sarriette era încântătoare. Zulufii îi cădeau pe frunte ca nişte ramuri de viţă. Braţele-i goale, gâtul gol, toată goliciunea trandafirie pe care o oferea privirilor, avea o prospeţime de piersică şi de cireaşă. Îşi agăţase ştrengăreşte de urechi nişte cireşe negre, care-i săltau pe obraji ori de câte ori se apleca, vibrând toată de râs. Se distra grozav, fiindcă mânca nişte coacăze şi le înfuleca în aşa fel încât se mânjise toată până la bărbie şi la nas, gura i se înroşise, de părea fardată şi proaspătă din pricina coacăzelor zemoase; ai fi zis că e zugrăvită şi parfumată cu vreun dres demn de un serai. Din fustele ei se degaja un parfum de prune coapte. Basmaua, înnodată anapoda, mirosea a fragă.

În dugheana strâmtă se îngrămădeau în jurul ei fel de fel de fructe. În spate, de-a lungul rafturilor, se înşirau pepenii, cantalupii plini de excrescenţe, turchestanii cu dantelăria lor cenuşie, topotamii ca nişte cocoaşe golaşe. Pe tejghea fructele mai frumoase, aşezate elegant în coşuleţe, semănau cu nişte obraji bucălaţi care se ascund ca obrăjorii unor copile frumoase ce abia se zăresc de sub o perdea de frunze; piersicile, în special cele de Montreuil, cu pielea fină

şi albă ca a fetelor din nord, păreau că roşesc, iar piersicile din sud, galbene şi rumenite, erau bronzate ca fetele din Provence. Caisele, aşezate pe culcuşul lor de muşchi, aveau nuanţe de chihlimbar şi păreau că păstrează căldura soarelui ce înfierbânta ceafa cârlionţată a fetelor brune. Cireşele, rânduite unele lângă altele, semănau cu guriţele cam mici ale unor chinezoaice care surâd: vişinele Montmorency păreau nişte buze groase de femeie grasă; soiurile englezeşti erau mai lunguieţe şi mai grave: cireşele băşicate, mai comune, erau negre, învineţite parcă de sărutări: pietroasele. Împestriţate cu alb şi trandafiriu, păreau că rid, când zglobii, când îmbufnate. Merele şi perele erau aşezate cu regularitatea unei adevărate arhitecturi, alcătuind piramide ce scoteau la iveală trandafiriul unor sâni abia înfiripaţi, auriul unor umeri şi al unor coapse, o întreagă goliciune discretă în mijlocul frunzelor de ferigă; pieliţa le era diferită: roşioarele mici şi proaspete de parcă ar fi fost încă în leagăn, ramburele lăbărţate, calvilele în rochiţele lor albe: merele de Canada sângerii, cele domneşti cu pieliţa pătată, renetele blonde şi pistruiate; mai în colo se aflau varietăţile de pere: blanchetele, cele englezeşti, untoasele, perele messire-jean, ducesele îndesate sau alungite ca nişte gâturi de lebădă, altele cu umeri zdraveni, cu burţi galbene şi verzi, înveselite de câte o nuanţă de carmin. Alături de ele, prunele străvezii aveau dulceaţa şi paloarea anemică a unor fecioare: renglotele şi stropii-de-aur erau albicioase ca florile de lămâiţă; corcoduşele se înşirau, ca perlele aurii ale unor mătănii uitate într-o cutie, lângă nişte batoane de vanilie. Căpşunile aveau o aromă proaspătă: un parfum de tinereţe răspândeau, mai mult chiar decât căpşunile mari de grădină, care uneori îţi amintesc de mirosul fad al stropitoarei, fragile de pădure. Zmeura îşi adăuga buchetul său acestui parfum pur. Agrişele, coacăzele negre, alunele râdeau cu un aer dezgheţat. În timp ce în coşurile cu struguri, ciorchinii grei, încărcaţi de beţie, se revărsau

peste marginile panerelor de răchită, lăsând să atârne boabele rumenite de voluptatea prea fierbinte a soarelui.

Sarriette, îmbătată de parfum, trăia în mijlocul lor ca într-o livadă. Fructele ieftine, cireşele, prunele, căpşunile, îngrămădite în faţa ei în coşurile lor plate, împodobite cu hârtie, se striveau, pătau tejgheaua cu sucul lor, un suc concentrat, care fumega parcă de căldură. În după-amiezile fierbinţi de iulie, când pepenii o învăluiau într-un miros puternic de mosc, Sarriette simţea că o ia cu ameţeală. Atunci, cu prospeţimea ei primăvăratică abia data în pârg, parcă beată, cu şalul ce-o dezgolea mai mult decât s-o acopere, ispitea buzele, inspira pofte de furtişag. Ea era cea care, cu braţele şi gâtul ei, conferea fructelor acea viaţă voluptoasă, acea călduri satinată de femeie. Pe tejgheaua de alături, o precupeaţă bătrână, o beţivă infectă, nu expunea decât mere zbârcite, pere fleşcăite ca nişte sâni vlăguiţi şi caise cadaverice, de un galben-infam de vrăjitoare. Sarriette însă îşi transforma taraba într-o adevărată voluptate. Buzele oi roşii aşezaseră cireşele una câte una ca pe nişte sărutări; piersicile mătăsoase păreau că se revarsă din corsajul său; le împrumuta prunelor pielea ei cea mai fină, pielea tâmplelor, a bărbiei, a colţului gurii; strecura ceva din sângele-i roşu în vinişoarele coacăzelor. Temperamentul ei de fată frumoasă excita toate aceste daruri ale pământului, toate aceste roade a căror dragoste se încheia pe un culcuş de frunze, în fundul acelor coşuleţe, adevărate alcovuri tapetate cu muşchi. Pe lângă aroma de viaţă pe care o răspândeau coşurile începute şi hainele ei descheiate, aleea pieţii de flori din spatele dughenii sale avea un miros fad.

În ziua aceea însă, Sarriette era parcă beată din cauza unui transport de corcoduşe care năpădiseră piaţa. Îşi dădu seama că domnişoara Saget are o veste foarte importantă şi încercă s-o tragă de limbă; baba însă bătea din picioare de nerăbdare:

— Nu, nu, n-am timp... Mă duc într-un suflet la doamna

Lecoeur. Mamă, ce-am aflat! Dacă vrei, vino cu mine...

De fapt nu traversase hala de fructe decât ca s-o agaţe pe Sarriette. Fata nu rezistă ispitei. Domnul Jules, proaspăt ras şi fraged ca un îngeraş, stătea în prăvălie, legănându-se pe un scaun răsturnat.

— Îmi păzeşti tu puţin dugheana, nu-i aşa? îi spuse ea. Mă întorc imediat.

El însă se sculă şi cu glasul lui afectai, îi strigă tocmai când să dea colţul aleii.

— Ia mai slăbeşte-mă puicuţă! Eu mă car, să ştii... N-am chef să te aştept un ceas, ca mai deunăzi... Şi apoi mă doare capul de prunele astea ale tale.

Plecă liniştit, cu mâinile în buzunar. Dugheana rămase de izbelişte. Domnişoara Saget o silea pe Sarriette să alerge. În hala de brânzeturi, o vecină le spuse că doamna Lecoeur e la beci. Sarriette se duse s-o caute, în timp ce bătrâna rămase singură, în mijlocul brânzeturilor.

Jos, în beci, era foarte întuneric; pe alei, de teama incendiilor, magaziile sunt împrejmuite cu plase de sârmă cu ochiuri fine; în aburul greţos. şi greu ce pare strivit de boltă, becurile cu gaz, de altfel foarte rare, alcătuiesc nişte pete galbene fără raze.

Doamna Lecoeur bătea untul pe una dintre mesele aşezate de-a lungul străzii Berger. Prin ferestruicile pivniţei se strecura o lumină palidă. Mesele, permanent spălate din belşug cu apa ce ţâşneşte din robinete, sunt albe de parcă ar fi nou-nouţe. Întoarsă cu spatele la cişmeaua din fund, precupeaţa frământa untul în mijlocul unui untar de stejar. Lua de lângă ea bucăţi de unt de diferite calităţi, le amesteca, îndreptând gustul unuia cu ajutorai celuilalt, aşa cum se procedează cu amestecul de vinuri. Frântă în două, cu umerii ascuţiţi, cu braţele slabe şi noduroase ca nişte araci, goale până la umăr, îşi înfigea cu furie pumnii în această pastă grasă, care căpăta cu încetul o înfăţişare albicioasă ca de cretă. Asuda şi icnea ori de câte ori se opintea.

— Tuşică, domnişoara Saget vrea să-ţi spună ceva, zise Sarriette.

Doamna Lecoeur se opri şi, cu degetele ei pline de unt, îşi trase scufia mai pe frunte, fără să ţină seama că o pătează.

— Să aştepte niţel, sunt gata îndată, răspunse ea.

— Are să-ţi spună ceva foarte interesant.

— Numai o clipă, fetiţo.

Îşi cufundase iar braţele în untar. Untul îi ajungea până la cot. Înmuiat în prealabil cu apă călduţă, îi ungea pielea scorojită ca un pergament, scoţând în evidenţă vinele mari, violete, care îi străbăteau braţele ca nişte şiraguri de varice pleznite. Sarriette era profund dezgustată de braţele astea urâte ce se agitau în acea masă moale. Îşi mai aducea însă aminte de meseria aceasta: odinioară şi ea, după-amieze întregi, îşi vâra mânuţele ei fermecătoare în unt; chiar asta era crema ei, alifia care îi menţinea pielea albă şi unghiile trandafirii*;* degetele ei fine păreau a fi păstrat ceva din supleţea acelui unt. De aceea, după o scurtă tăcere, urmă:

— Tuşică, n-o să-ţi iasă prea bine... Bucăţile astea sunt cam iuţi.

— Ştiu, zise doamna Lecoeur între două icneli, dar ce vrei să fac? Trebuie să-mi vând toată marfa... Sunt unii care vor să plătească ieftin; poftim, le dau marfă ieftină... Dă-i încolo de muşterii, că şi aşa e prea bun pentru nasul lor.

Sarriette se gândea că, în ceea ce o priveşte, n-ar mânca bucuroasă din untul frământat de braţele mătuşă-sii. Se uită într-o ulcică plină cu un fel de vopsea roşcată.

— Şofranul ăsta al dumitale e prea deschis la culoare, şopti ea.

Precupeţele folosesc şofranul ca să-i dea untului o culoare galbenă, frumoasă. Ele îşi închipuie că păstrează cu sfinţenie secretul acestei vopsele care provine pur şi simplu din florile şofranului; e drept însă că uneori o mai fabrică şi din morcovi sau din flori de gălbenele.

— Ei, haide odată! zise Sarriette care-şi pierduse

răbdarea şi se dezobişnuise de mirosul infect al beciului. Domnişoara Saget o fi şi plecat... Trebuie să fi aflat nişte lucruri foarte grave cu privire la unchiul Gavard.

Impresionată, doamna Lecoeur se opri. Îşi lăsă baltă untul şi şofranul şi nici nu-şi mai şterse braţele. Îşi îndreptă din nou scufia trăgând-o uşor şi o porni în urma nepoată-sii, urcând scara şi repetând îngrijorată:

— Crezi c-o fi plecat?

Se linişti însă, zărind-o pe domnişoara Saget în mijlocul brânzeturilor. Nici gând n-avusese să plece. Cele trei femei se aşezară în fundul dughenii înguste. Stăteau înghesuite una într-alta, suflându-şi în gură pe când îşi vorbeau. Domnişoara Saget tăcu două minute bune; apoi, când văzu că celelalte ard de curiozitate, spuse cu o voce ascuţită:

— Florent ăla, îl ştiţi?... Ei bine, acum pot să vă spun de unde vine.

Le mai lăsă o clipă agăţate de buzele ei.

— Vine de la ocnă, zise ea în fine cu glas tainic şi înspăimântător.

Împrejurul ei, brânzeturile duhneau. Pe cele două rafturi din fundul dughenii se înşirau bulgări uriaşi de unt: din coşuri dădeau pe dinafară bucăţi de unt din Bretania; cele din Normandia, învelite în cârpe, semănau cu nişte pântece abia schiţate, peste care un sculptor ar fi aruncat o pânză udă; alte grămezi începute, în care cuţitele late crestaseră parcă stânci abrupte, aminteau piscurile prăbuşite ale unor munţi plini de văi şi prăpăstii, auriţi de un asfinţit palid de toamnă. Coşurile cu ouă formau sub taraba de marmură roşie cu vinişoare cenuşii, pete albe ca de cretă; în lăzi, pe câte o leasă de paie, stăteau cap la cap bucăţi de brânză de Neufchâtel, rotunde ca nişte cepuri şi altele de Gournay, plate ca nişte medalii, alcătuind zone mai întunecate, brăzdate de nuanţe verzui. Cele mai multe soiuri de brânză se îngrămădeau însă pe masă. Acolo, alături de calupuri de unt, care se vând la kilogram, se întindea un Cantal uriaş, despicat parcă de bardă şi învelit în frunze de sfeclă; mai

încolo se aflau un şvaiţer asemenea unei roţi căzute de la vreun car barbar şi calupurile de brânză de Olanda, rotunde ca nişte capete retezate, mânjite de sânge închegat, având tăria unor tigve goale, ceea ce le-a atras porecla de cap de mort. În mijlocul acestor brânzeturi grele ca o cocă coaptă, un parmezan introducea o notă mai aromatică. Trei bucăţi de Brie stăteau, melancolice ca nişte astre stinse, pe câte un fund rotund de lemn: două dintre ele, uscate tun, semănau cu o lună plină; cea de a treia era cam într-al doilea pătrar şi curgea, lăsând să se prelingă un lichid alb ce se întindea ca un lac, în ciuda scândurelelor subţiri cu care precupeaţa încercase zadarnic să-l stăvilească. Alte bucăţi de brânză, asemenea unor discui i antice, vădeau în chip de inscripţie numele fabricantului. O brânză topită înveşmântată în poleială te făcea să visezi la o bucată de nuga, la vreo brânză dulce, rătăcită printre toate aceste fermentaţii acre. Rocforturile, sub clopotele lor de sticlă, aveau de asemenea o înfăţişare foarte nobilă, nişte feţe marmorate şi grase, cu vinişoare albastre şi galbene, de parcă ar fi fost cuprinse de cine ştie ce boală ruşinoasă, specifică bogătaşilor care s-au îndopat cu prea multe trufe; alături, pe un platou, nişte bucăţi de brânză din lapte de capră, mici cât un pumn de copil, tari şi cenuşii, aminteau pietrele pe care le rostogolesc ţapii când îşi mână turma pe grohotişul unei poteci întortocheate. Mai încolo începeau duhorile: brânza de Mont-d’Or de culoarea galbenă deschisă, răspândea un miros dulceag; cea de Troyes, foarte compactă, cu marginile cam strivite, era ceva mai acră şi adăuga atmosferei un miros fetid de beci umed; camamberul avea o aromă de vânat prea tare fezandat; brânzeturile pătrate de Neufchâtel, de Limbourg, de Maroilles, de Pont-l’Evêque, îşi aduceau fiecare nota sa stridentă şi specifică în această simfonie apăsătoare până la îngreţoşare; brânza de Livarot, cu nuanţele ei roşiatice, era iritantă pentru gâtlej, întocmai ca aburii de sulf; în sfârşit, mai încolo, deasupra tuturor celorlalte, bucăţile de

brânză de Olivet, înfăşurate în frunză ele nuc, te purtau cu gândul spre hoiturile pe care ţăranii le acoperă cu crengi, la marginea câte unei ţarini, şi care parcă fumegă în soare. Căldura după-amiezii le înmuiase pe toate; mucegaiurile de pe coaja lor se topeau, transformându-se într-un fel de smalţ cu nuanţe bogate roşii ca arama sau coclite ca nişte răni prost cicatrizate; sub frunzele de nuc ce-o acopereau, coaja brânzei de Olivet fremăta şi sălta, însufleţită parcă de răsuflarea domoală şi adâncă a unui om adormit; un fior de viaţă găurise brânza de Livarot, scoţând la iveală prin acea despicătură un val de viermi. În spatele cântarului, o cutie îngustă de brânză de Gérardmer cu anason răspândea o asemenea putoare, încât muştele căzuseră trăsnite împrejurul cutiei, pe marmura roşie cu vinişoare cenuşii.

Cutia aceasta se afla chiar sub nasul domnişoarei Saget. Fata bătrână se trase niţel mai înapoi şi-şi sprijini capul de bucăţile mari de hârtie galbenă şi albă, agăţate pieziş în fundul dughenii.

— Da, repetă ea strâmbându-se dezgustată, vine de la ocnă... Hm, alde Quenu-Gradelle nu prea au de ce să se ţină mândri!

Doamna Lecoeur şi Sarriette însă exclamau uluite: „Nu se poate! Ce dracu făcuse ca să ajungă la ocnă? Cine ar fi bănuit că această doamnă Quenu, virtuoasa care era mândria mahalalei, o să-şi aleagă un iubit tocmai din ocnă?”

— Ei nu, n-aţi înţeles! strigă baba enervată. Ascultaţi-mă pe mine... Ştiam eu că l-am mai văzut cândva pe lunganul ăsta.

Le spuse atunci toată povestea lui Florent. Acum, îşi amintea de un zvon vag, care circulase pe vremuri, despre un nepot al bătrânului Gradelle, care fusese trimis la Cayenne fiindcă ucisese şase jandarmi pe o baricadă; îi şi zărise o dată, pe strada Pirouette. El era, era aşa-zisul văr. Baba se văicărea, adăugând că-şi pierduse memoria, că e un om sfârşit, că în curând n-o să mai ştie nimic. Deplângea

această dispariţie a memoriei sale, ca un erudit care ar vedea împrăştiindu-se în vânt notele adunate după munca de o viaţă întreagă.

— Şase jandarmi! şoptea Sarriette cu admiraţie. Trebuie să fie un om şi jumătate.

— A mai făcut el şi multe altele, adăugă domnişoara Saget. Nu vă sfătuiesc să daţi ochii cu el la miezul nopţii.

— Ce nemernic! bolborosea doamna Lecoeur, îngrozită la culme.

Razele piezişe ale soarelui pătrundeau în hală; brânzeturile puţeau parcă mai tare. În momentul acela, predomina mai ales mirosul brânzei de Maroilles; în ambianţa fadă creată de calupurile de unt, împrăştia în valuri puternice o duhoare de culcuş de paie învechit. Vântul păru apoi că-şi schimbă direcţia; brusc cele trei femei se treziră înconjurate de mirosul acru şi amar al Limbourgului, asemenea răsuflării unui muribund.

— Dar bine, urmă doamna Lecoeur, asta înseamnă că e cumnatul balenei ăleia de Lisa, aşa că… nu s-a culcat cu ea.

Se uitară unele la altele, uimite de acest nou aspect al cazului Florent. Le părea rău că trebuie să renunţe la prima lor versiune. Dând din umeri, domnişoara bătrână încercă totuşi marea cu degetul:

— La urma urmei, de, n-ar fi imposibil… cu toate că prea ar fi de tot… în fine, n-aş pune mâna în foc.

— De altfel, acum, observă Sarriette, ar fi o poveste veche. Nu mai trăieşte cu ea de vreme ce l-ai văzut cu cele două Méhudin.

— Aşa cum te vad şi cum mă vezi, strigă domnişoara Sagel înţepată, crezând că cele două femei se îndoiesc de cuvântul ei. În fiecare seară se bagă în sufletul lor… Şi apoi, ce ne pasă nouă. N-are decât să se culce cu cine poftеşte, nu-i aşa? Noi, suntem femei cinstite… Mare ticălos mai e!

— Fără îndoială, conduseră celelalte două. E un criminal fără pereche.

De fapt, povestea lua o întorsătură tragică; cele trei

muieri erau nevoite s-o cruţe pe frumoasa Lisa, dar se consolau, aşteptând catastrofa înspăimântătoare pe care urma s-o provoace Florent. Avea fără îndoială intenţii rele; oamenii de soiul ăsta evadează doar ca să răstoarne toate cele; şi apoi unul ca el nu putuse să intre în serviciu la hale fără să pună la cale vreo lovitură. Se porniră atunci pe presupuneri, care mai de care mai năstruşnice. Cele două precupeţe declarară că o să-şi pună un lacăt în plus la magazie; Sarriette chiar îşi aduse aminte că săptămâna trecută i se furase un coş cu piersici. Domnişoara Saget însă le îngrozi de-a binelea când le spuse că anarhiştii nu procedează aşa; puţin le pasă lor de un coş cu piersici; ăştia se organizează în grupuri de câte două-trei sute de inşi ca să omoare lumea şi apoi să prade în voie. Asta înseamnă politică, zicea ea dându-şi ifose de femeie cultă. Pe doamna Lecoeur doar că n-o lovi damblaua: vedea deja halele arzând într-o noapte, când Florent şi cu complicii lui se vor fi ascuns în beciuri ca de acolo să tabere asupra Parisului.

— Dar ia staţi! spuse deodată baba, mai e şi povestea cu moştenirea bătrânului Gradelle... Ha! Ha! Ce s-or mai fi ofticând alde Quenu.

Se bucura grozav. Bârfelile se orientară într-altă direcţie. După ce le spuse toată tărăşenia cu comoara ascunsă în butoiul cu sărături, pe care o ştia de-a fir a păr, căşunară pe soţii Quenu. Fata bătrână preciza chiar suma de optzeci şi cinci de mii de franci, cu toate că nici Lisa, nici bărbatu-său nu-şi aduceau aminte s-o fi mărturisit vreunei fiinţe omeneşti. Cum, necum, soţii Quenu nu i-au dat sfrijitului partea lui. Prea umblă prost îmbrăcat. Poate că nici nu ştie povestea butoiului cu sărături. Ăştia sunt toţi nişte hoţi. Apoi, cele trei cumetre îşi apropiată capetele şi hotărâră şopocăind, că ar fi poate primejdios s-o atace pe frumoasa Lisa, dar că trebuie să i se facă de petrecanie anarhistului ca să nu-i mai pape banii bietului Gavard.

Când se rosti numele lui Gavard, se aşternu tăcerea. Se

uitară unele la altele cu un aer prudent. Şi deoarece tăcură puţin ca să-şi tragă sufletul, simţiră din plin duhoarea camembertului. Cu mirosul lui de vânat, acoperise aromele mai fade ale brânzei de Maroilles şi de Limbourg; îşi împrăştia putoarea ca o respiraţie fetidă, surprinzător de abundentă, anihilând celelalte mirosuri. Totuşi, în mijlocul acestei fraze viguroase, parmezanul introducea din când în când glasul lui subţire de flaut câmpenesc, în timp ce Briul aducea sunetul fad şi dulceag al unei tamburine umede. La un moment dat brânza de Livarot predomină, sufocant. Simfonia aceasta culmina o clipă cu nota ascuţită şi prelungă ca un sunet de orgă a brânzei de Gévardmer cu anason.

— Am văzut-o pe doamna Léonce, relua domnişoara Saget cu o privire semnificativă.

Celelalte două deveniră atunci foarte atente. Doamna Léonce era portăreasa lui Gavard. Negustorul locuia pe strada Cossonnerie, într-o casă veche, niţel mai retrasă, al cărei parter era ocupat de un antrepozit de lămâi şi portocale; proprietarul acestuia vopsise faţada cu albastru până în dreptul etajului doi. Doamna Léonce vedea de gospodăria domnului Gavard, ţinea cheile de la dulapuri şi-i ducea câte un ceai de tei, când avea guturai. Era o femeie aspră, de vreo cincizeci şi ceva de ani. care vorbea mult şi tărăgănat; într-o zi, se supărase rău fiindcă Gavard o ciupise de mijloc, fapt care însă n-o împiedicase să-i aplice într-un loc delicat nişte lipitori în urma unei căzături. După mutarea negustorului ele păsări în casa aceea, domnişoara Saget, care până atunci se ducea în fiecare miercuri seara să bea o cafeluţă în loja portăresei, se împrieteni cu ea la cataramă. Ceasuri întregi discutau despre acest domn atât de bine; îl iubeau grozav şi voiau să-l facă fericit.

— Da, am văzut-o pe doamna Léonce, repetă baba: am băut ieri o cafea cu ea... Era foarte necăjită. Domnul Gavard, pare-se, nu mai vine acasă decât la unu noaptea. Duminică i-a dus nişte supă, fiindcă l-a văzut că nu prea

arată bine.

— Lasă că ştie ea ce face, zise doamna Lecoeur, pe care îngrijirile astea ale portăresei o nelinişteau.

Domnişoara Saget se simţi obligată să-şi apere prietena.

— Ba deloc, vă înşelaţi... Doamna Léonce e mult superioară poziţiei ei sociale. Este o femeie foarte respectabilă... Ehei, să fi vrut ea să-şi umple buzunarele de pe urma domnului Gavard, de mult n-ar fi avut altceva de făcut decât să întindă mâna. Se pare că lasă totul vraişte... Tocmai despre asta voiam să vă vorbesc. Dar, bine înţeles, nu suflaţi nicio vorba. V-o spun doar aşa, în cea mai deplină taină.

Cele două femei se jurară pe toţi sfinţii că o să fie mute ca pământul. Îşi întinseră mai tare gâtul. Atunci, fata bătrână rosti solemnă:

— Aflaţi deci că de la o vreme domnul Gavard e întors rău... A cumpărat arme, un pistol mare care se desface, ştiţi voi. Doamna Léonce zice că e o grozăvie, că pistolul ăla stă tot timpul ba pa cămin, ba pe masă, de nu mai îndrăzneşte biata femeie să şteargă praful... Şi asta încă nu e nimic. Banii...

— Banii? repetă doamna Lecoeur, căreia îi ardeau obrajii.

— Ei bine, nu mai are acţiuni, a vândut totul, acum are o grămadă de aur în dulap...

— O grămadă de aur? zise Sarriette încântată.

— Da, o grămadă mare de aur. Are un raft plin. Îţi ia ochii, nu alta. Doamna Léonce mi-a povestit că într-o dimineaţă a deschis dulapul în faţa ei şi că strălucea în aşa hal, că au durut-o ochii.

Se lăsă iar tăcerea. Cele trei femei clipeau, de parcă ar fi văzut aievea mormanul de aur. Sarriette râse cea dintâi, şoptind:

— Dacă mi i-ar da mie unchiul, ce m-aş mai distra eu cu Jules... Nu ne-am mai da jos din pat şi am pune să ne aducă toate bunătăţile de la restaurant.

Doamna Lecoeur era parcă zdrobită de această revelaţie,

de tot aurul ăsta, pe care acum nu-l mai putea izgoni din minte. Îşi simţea măruntaiele chircite de invidie, în sfârşit, îşi ridică braţele slabe şi mâinile uscate, cu unghiile mânjite de unt sleit: abia putu să bolborosească, plină de nelinişte:

— Nu trebuie să ne gândim la asta, prea o dureros.

— Ei, dacă s-ar întâmpla vreun accident, toate astea v-ar aparţine, spuse domnişoara Saget. Eu una, în locul dumneavoastră, mi-aş vedea de interesele mele... Înţelegeţi că povestea cu pistolul ăsta nu-i lucru curat. E cineva care îi dă domnului Gavard sfaturi rele. Toate astea o să se sfârşească rău, ascultaţi-mă pe mine.

Se năpustiră iar asupra lui Florent. Îl sfâşiară cu o furie şi mai aprigă. Socotiră apoi cu calm unde aveau să-i ducă toate istoriile astea primejdioase, pe el şi pe Gavard. Fără îndoială foarte departe, dacă s-o apuca cineva să vorbească vrute şi nevrute, în ceea ce le privea pe ele, jurară atunci să nu scape nicio vorbuliţă, nu pentru canalia aia de Florent, care nu merita niciun fel de menajamente, dar pentru că trebuia cu orice preţ ca domnul Gavard, un om atât de cumsecade, să nu fie cumva compromis. Se ridicaseră şi, pe când domnişoara Saget se pregătea să plece, precupeaţa de unt întrebă:

— Totuşi, în caz de accident, credeţi că ne putem încrede în doamna Léonce? Te pomeneşti că ea ţine cheia de la dulap.

— Asta nu mai ştiu, răspunse bătrâna. Eu o cred femeie cinstită, dar, la urma urmei, nu ştiu, sunt uneori împrejurări... În fine, v-am avertizat pe amândouă; acum, treaba voastră.

Stăteau în picioare câteşitrele, luându-şi rămas bun în mijlocul buchetului de arome pe care le degajau brânzeturile. La ora asta, duhneau toate deodată. Era parcă o cacofonie de sufluri infecte, de la mirosul greu al brânzeturilor topite, al şvaiţerului şi al brânzei de Olanda, până la putoarea alcalină a brânzei de Olivet. Se putea percepe armonia surdă a Cantalului, a Chestorului, a

brânzei de capră, asemenea unei melodii largi intonată de başi din care se detaşau în note mai stridente şi neaşteptate aburii degajaţi de Neufchâtel, de Troyes şi de Mont-d'Or. Mai încolo, mirosurile brânzeturilor se precipitau, învălmăşindu-se unele peste altele, îngroşându-se în valuri de Portsalul, de Limbourg, de Gérardmer, de Maroilles, de Livarot, de Pont-l'Evoque, contopindu-se încet încet, ţâşnind într-o unică explozie pestilenţială. Se împrăştiau, accentuându-se uncie pe altele, în mijlocul vibraţiei generale, pierzându-şi aromele specifice într-un neîncetat vârtej greţos, de o cumplită forţă asfixiantă. Ai fi zis însă că nu brânzeturile, ci vorbele rele ale doamnei Lecoeur şi ale domnişoarei Saget put în halul ăsta.

— Vă mulţumesc din suflet, zise precupeaţa de unt. Ei, dacă m-oi îmbogăţi vreodată, o să vă răsplătesc eu.

Baba însă tot nu se îndura să plece. Luă un Neufchâtel din acelea care au forma unui cep, îl întoarse pe toate părţile, apoi îi aşeză iar pe placa de marmură. În sfârşit, întrebă cât costă şi adăugă zâmbind:

— Pentru mine?

— Pentru dumneavoastră, nimic, răspunse doamna Locoeur. Vi-l dăruiesc.

Şi repetă:

— Ah, dacă aş fi bogată!

Atunci domnişoara Saget o asigură că într-o bună zi o să vină şi asta. Cepul de brânză dispăruse deja în coş. Precupeaţa de unt coborî din nou în beci, în timp ce domnişoara bătrână o conducea pe Sarriette înapoi la dugheană. Acolo mai statură niţel de vorbă despre domnul Jules. În jurul lor, fructele îşi răspândeau aroma lor primăvăratică.

— Aici miroase mai frumos ca la mătuşa dumitale, spuse baba. Adineauri mi se făcuse greaţă. Cum o fi putând să trăiască în putoarea aia? Aici măcar e bine, miroase plăcut. Fructele îţi priesc, frumoaso, te îmbujorează.

Sarriette începu să râdă. Îi plăceau complimentele.

Vându apoi unei cucoane o jumătate de kilogram de corcoduşe, spunând că sunt zahăr curat.

— Aş cumpăra şi eu nişte corcoduşe, şopti domnişoara Saget după plecarea cucoanei, dar mie îmi trebuie o nimica toată… O femeie singură ştii…

— Luaţi un pumn, strigă frumoasa brunetă. N-o să mă ruinez din atâta lucru… Dacă îl vedeţi pe Jules, trimiteţi-mi-l vă rog. Trebuie că-şi fumează ţigara pe prima bancă, acolo, pe dreapta, cum ieşi din aleea principală.

Domnişoara Saget îşi răşchirase degetele ca să-şi ia pumnul de corcoduşe care îndată dispărură în coş, lângă bucata de brânză. Se prefăcu apoi că vrea să iasă din hale: ocoli însă pe una dintre alei, mergând încet şi chibzuind că nişte corcoduşe şi o bucată de brânză alcătuiesc o cină prea sărăcăcioasă. De obicei, după turneul de după-amiază, când nu reuşise să le determine prin linguşiri şi clevetiri pe precupeţe să-i umple coşul, era nevoită să recurgă la rămăşiţe. Se întoarse pe furiş în hala de brânzeturi. Acolo, în partea dinspre strada Berger, în spatele birourilor mezatului de stridii, se află tarabele cu cărnuri gata pregătite. În fiecare dimineaţă, nişte cărucioare închise în chip de lăzi, căptuşite cu foi de zinc şi prevăzute cu ferestruici, se opresc la uşa bucătăriilor şi adună de-a valma resturile de la restaurante, ambasade, ministere. Sortarea lor are loc în beciul halei. Începând de la ora nouă dimineaţa se înşira pe tarabe farfurioarele de cincisprezece şi douăzeci şi cinci de centime pline cu bucăţi de carne, muşchiuleţe de vânat, capete sau cozi de peşte, legume, mezeluri, chiar şi dulciuri, prăjituri abia începute şi bomboane aproape întregi. Oamenii nevoiaşi, micii funcţionari, femeile scuturate de friguri, fac coadă; uneori, ştrengarii îi huiduiesc pe zgârciţii livizi care cumpără de aici, uitându-se pieziş şi pândind dacă nu cumva îi vede cineva. Domnişoara Saget se strecură până în dreptul dughenii unei precupeţe care pretindea că nu vinde decât rămăşiţe provenind de la Tuileries. Într-o zi, o determinase

chiar să ia o felie de friptură de miel, asigurând-o că provine chiar din farfuria împăratului. Felia aceea de friptură, mâncată cu o oarecare mândrie, constituia un fel de alinare pentru vanitatea bătrânei domnişoare. De altfel, nu se ascundea decât ca să poată intra în continuare în magazinele cartierului, cărora le dădea târcoale fără să cumpere niciodată nimic. Tactica ei consta în a se certa cu furnizorii de îndată ce le ştia povestea; se ducea apoi la alţi furnizori, îi părăsea şi pe aceştia, se împăca iar, dând astfel înconjur întregii hale şi băgându-şi nasul în toate prăvăliile. Ai fi putut să crezi că-şi adună cantităţi uriaşe de provizii, când de fapt trăia din cadouri sau din rămăşiţe plătite, în situaţii disperate, din banii ei.

În seara aceea, în faţa dughenii nu se afla decât un moşneag înalt, care mirosea neîncrezător o farfurie plină cu carne şi cu peşte. Domnişoara Saget adulmecă la rându-i nişte friptură rece. Costa cincisprezece centime. Se tocmi şi-o scoase cu zece centime. Coşul înghiţi şi friptura. Între timp, sosiseră alţi muşterii: nasurile lor se apropiau de farfurii cu un gest de o dezolantă uniformitate. Taraba răspândea un miros greţos de grăsime sleită şi de vase prost spălate.

— Treceţi mâine pe la mine, îi spuse precupeaţa babei. O să vă opresc ceva bun... Deseară o să aibă loc un mare dineu la Tuileries.

Domnişoara Saget tocmai îi promitea că o să vină a doua zi când, întorcând capul, îl zări pe Gavard, care auzise totul şi se uita la ea. Bătrâna se înroşi, îşi chirci umerii ciolănoşi şi plecă, făcându-se că nu-l cunoaşte. El însă o urmări câţiva paşi, dând din umeri şi bombănind că acum nu se mai miră de răutatea acestei coţofene, de vreme ce se otrăveşte cu gunoaiele pe care le-au spurcat ăia de la Tuileries.

Chiar de a doua zi, un zvon surd străbătu halele. Doamna Lecoeur şi Sarriette îşi respectau solemnele jurăminte de discreţie. În această împrejurare, domnişoara Saget se vădi

de o deosebită dibăcie: tăcu, lăsând în seama celorlalte două popularizarea poveştii lui Florent. Circulară mai întâi istorisiri prescurtate, frânturi de fraze, care se colportau în şoaptă; mai apoi, diferitele versiuni se contopiră, episoadele se amplificară, alcătuind o legendă în care Florent juca rolul Căpcăunului. Pe baricada din strada Grenéta omorâse zece jandarmi; revenise în Franţa pe o corabie de piraţi care îi ucideau pe toţi câţi îi întâlneau pe mare; de când se întorsese, oamenii îl tot vedeau umblând de colo, colo cu fel de fel de indivizi suspecţi, cărora probabil că le era şef. Aici, imaginaţia negustorilor o lua razna, născocind lucrurile cele mai dramatice: o bandă de contrabandişti de pildă, acţionând în plin Paris, sau o uriaşă asociaţie care centraliza furturile comise în hale. Oamenii îi căinau grozav pe soţii Quenu-Gradelle, comentând totuşi cu răutate povestea moştenirii. Moştenirea asta îi pasiona. Părerea generală era că Florent venise ca să-şi ia partea lui din comoară. Cum însă era puţin probabil ca împărţeala să nu se fi făcut încă, scorniră ideea că Florent aşteaptă un prilej favorabil ca să pună gheara pe toată averea. Fără îndoială că într-o buna zi aveau să-i găsească pe Quenu-Gradelle măcelăriţi cu toţii. Se povestea că între cei doi fraţi şi frumoasa Lisa aveau deja loc, în fiecare seară, nişte certuri cumplite.

Când toate basmele astea ajunseră la urechea frumoasei Normande, femeia dădu din umeri, râzând:

— Haida de, zise ea, nu-l cunoaşteţi... Dragul de el, e blând ca un miel.

Tocmai îl refuzase categoric pe domnul Lebigre, care încercase să-i ceară mâna în mod oficial. De vreo două luni domnul Lebigre dăruia familiei Méhudin câte o sticlă de lichior în fiecare duminică. Rose aducea sticla cu aerul ei supus. Totdeauna era purtătoarea vreunui compliment pentru Normanda sau a vreunei fraze curtenitoare pe care o repeta fidel, fără să pară câtuşi de puţin necăjită de acest comision straniu. Când domnul Lebigre se văzu refuzat, ca

să arate că nu e supărat şi că tot mai trage nădejde, o trimise pe Rose în duminica următoare cu două sticle de şampanie şi cu un buchet enorm. Se nimeri ca Rose să-i înmâneze chiar frumoasei pescărese personal darurile, recitându-i fără măcar să-şi tragă sufletul, acest madrigal al cârciumarului:

— Domnul Lebigre vă roagă să beţi aceste sticle în sănătatea lui, care a fost tare zdruncinată de cele ce ştiţi dumneavoastră. Nădăjduieşte că veţi binevoi totuşi într-o zi să-l vindecaţi, arătându-vă faţă de dânsul tot atât de frumoasă şi de bună ca şi aceste flori.

Normanda se distră grozav pe socoteala mutrei încântate a slujnicei. O sărută şi-i vorbi despre stăpânul ei care era, pare-se, foarte pretenţios. O întrebă dacă îl iubeşte mult, dacă poartă bretele, dacă sforăie noaptea. Apoi îi dădu înapoi şampania şi buchetul.

— Spune-i domnului Lebigre să nu te mai trimită... Eşti mult prea bună fetiţo. Mă şi enervează când te văd cât eşti de blândă, cu sticlele astea la subsuoară. Cum, soro, nu eşti în stare să-l mai şi împungi din când în când pe domnul ăsta al dumitale?

— Păi de, dacă vrea să viu încoace, eu viu, zise Rose pierind. Dumneavoastră rău faceţi că-l necăjiţi... E un bărbat aşa de frumos.

Pe Normandă însă o cucerise firea duioasă a lui Florent. Seara, sub lumina lămpii, continua să ia parte la lecţiile lui Muche, visând să se mărite cu băiatul ăsta atât de bun faţă de copii; ea avea să-şi păstreze taraba de pescăreasă, el avea să ajungă la un post înalt în administraţia halelor. Visul acesta se lovea însă de respectul pe care i-l purta profesorul; o saluta ţinându-se la distanţă, în timp ce ea ar fi vrut să râdă cu el, să-l lase s-o gâdile, într-un cuvânt să-l iubească aşa cum ştia ea. Tocmai această rezistenţă surdă o făcu să nutrească din ce în ce mai des gândul căsătoriei. Îşi închipuia că va gusta mari satisfacţii. Florent trăia în alte sfere, mai înalte şi mai depărtate. Dacă nu s-ar fi ataşat de

Muche, poate că ar fi cedat până la urmă; pe de altă parte însă, gândul să aibă o iubită chiar în casa aceea, alături de mama şi de sora acesteia, îl dezgusta.

Normanda află cu o nespusă uimire povestea prietenului ei. Îl certă pentru că nu suflase niciodată vreo vorbă despre viaţa lui. Aventurile acestea extraordinare adăugară duioşiei ce o avea faţă de el o atracţie în plus. De atunci, seri de-a rândul îl puse să-i povestească toate câte i se întâmplaseră. Normanda tremura de teamă ca nu cumva poliţia să-l descopere până la urmă, el însă o linişti, spunându-i că prea e veche povestea pentru ca poliţia să se mai deranjeze. Într-o seară, îi vorbi despre femeia de pe bulevardul Montmartre, despre cucoana aceea cu pălărioara roz, din al cărei piept sfârtecat sângele se prelinsese pe mâinile lui. Se gândea deseori la ea; amintirea ei dureroasă îl însoţise în nopţile senine din Guyana; se întorsese în Franţa cu visul nebunesc de a o regăsi într-o zi însorită pe vreun trotuar, cu toate că mai simţea încă de-a curmezişul picioarelor sale greutatea trupului ei mort. Poate că totuşi se sculase. Uneori, pe stradă, îi zvâcnea inima în piept, fiindcă i se părea că o recunoaşte. Urmărea fremătând pălărioarele roz şi femeile cu şaluri pe umeri. Când închidea ochii, o vedea aievea, mergând, venind spre el: şalul însă îi luneca, scoţând la iveală cele două pete roşii de pe bluziţa brodată, şi femeia îi apărea galbenă ca ceara, cu ochii rătăciţi şi buzele crispate de durere. Multă vreme, marea lui suferinţă a fost că nu ştia nici măcar cum o cheamă, că nu i-a rămas de la ea decât o umbră care n-avea alt nume decât regretul lui. Ori de câte ori se trezea în mintea lui noţiunea de femeie, ea era aceea care-i apărea, pe ea o considera singura într-adevăr bună şi pură. Se surprinsese deseori visând că pe el îl căuta femeia aceea atunci, pe bulevardul pe care murise, că. dacă l-ar fi întâlnit cu câteva clipe mai devreme, i-ar fi dăruit o viaţă plină numai de bucurii. Pentru el nu mai exista altă femeie, nu-i mai trebuia alta. Vorbind despre ea.

vocea îi tremura atât de tare, încât Normanda, cu instinctul ei de femeie îndrăgostită, înţelese totuşi întreg adevărul şi suferi din pricina geloziei.

— Altă drăcie, şopti ea răutăcioasă. Slavă Domnului că nu poţi s-o mai vezi. La ora asta nu cred să fie prea frumoasă.

În faţa imaginii pe care o evocase pescăreasa, Florent se îngălbeni de groază. Visul lui de dragoste devenise macabru. Nu-i iertă niciodată această brutalitate din cauza căreia vedea acum sub încântătoarea pălărioară roz, maxilarul proeminent şi găurile întunecate ale orbitelor unui schelet. De câte ori Normanda îl tachina cu privire la cucoana care se culcase cu el la colţul străzii Vivienne, devenea brutal şi o reducea la tăcere cu câte o vorbă aproape grosolană.

Din toate revelaţiile lui Florent, pe Normandă o atinsese mai ales faptul că se înşelase imaginându-şi că i-a suflat frumoasei Lisa amantul. Triumful ei era astfel mult redus, de aceea timp de opt zile îl iubi mai puţin pe Florent. Se consolă însă cu povestea moştenirii. Frumoasa Lisa încetă de a mai fi o mironosiţă, devenind o hoaţă care, cu ifosele ei prefăcute, înşela lumea şi păstra averea cumnatului său. Acum, în fiecare seară, pe când Muche copia modelele de caligrafie, conversaţia se învârtea în jurul comorii bătrânului Gradelle.

— Cine a mai auzit una ca asta! zicea pescăreasa râzând. Voia se vede să-şi pună banii la sare, de-i vârâse în putină! Optzeci şi cinci de mii de franci sunt o sumă frumuşică, şi unde mai pui că soţii Quenu au minţit fără îndoială: poate că erau de două sau de trei ori mai mulţi... Ehei, ce le-aş mai cere eu partea ce mi se cuvine, şi încă repede de tot!

— N-am nevoie de nimic, îi tot repeta Florent. Nici n-aş şti unde să pun atâta bănet.

Atunci Normanda se înfuria:

— Nu eşti bărbat şi pace! Ţi-e mai mare jalea... Nu înţelegi că-şi bat joc de dumneata? Umflata aia îţi dă lenjeria veche şi hainele ponosite ale lui bărbatu-său. Nu-ţi

spun toate astea ca să te jignesc, dar ce mai, toată lumea a băgat de seamă... Uite, acum de pildă, eşti îmbrăcat cu pantalonii slinoşi pe care toată mahalaua i-a văzut trei ani de zile întinşi pe fundul fratelui dumitale... Eu una, să fiu în locul dumitale, le-aş arunca zdrenţele astea în cap şi mi-aş încheia socotelile. Ai dreptul la patruzeci şi două de mii cinci sute de franci, nu-i aşa? Ei bine, eu nu m-aş mişca până ce nu mi-ar da cele patruzeci şi două de mii cinci sute de franci.

Degeaba îi tot explica Florent că însăşi cumnată-sa îi oferise partea lui, că i-o ţinea permanent la dispoziţie, că el era acela care n-o voia. Intra în cele mai infime detalii, încercând s-o convingă de cinstea soţilor Quenu.

— Prinde orbul, scoate-i ochii, fredona ea cu glas batjocoritor. Lasă că le cunosc eu cinstea. Balena o împătureşte şi şi-o ascunde în fiecare dimineaţă în dulapul cu oglindă, de teamă să nu şi-o păteze... Zău că mi-e şi milă de dumneata, prietene. Când vrea cineva să te lege la gard, nici măcar nu trebuie să se căznească prea tare. Eşti mai naiv ca un copil de cinci ani... Ar fi în stare, într-o bună zi, să-ţi vâre banii în buzunar ca pe urmă să ţi-i ia imediat înapoi. N-ar fi nicio scofală, îţi trage clapa în doi timpi şi trei mişcări. Vrei să mă duc eu şi să cer ceea ce ţi se cuvine? Ar ieşi o chestie nemaipomenit de nostimă, îţi garantez eu. Ori aş pune mâna pe bani, ori aş fărâma totul pe acolo, pe onoarea mea.

Florent, speriat, se grăbea să-i spună:

— Nu, nu, vezi-ţi de treabă, ai fi complet deplasată. Lasă, o să văd eu, s-ar putea să am nevoie de ceva bani în curând.

Normanda se îndoia şi dădea din umeri, bombănind că Florent e prea molâu. Să-l asmuţă împotriva soţilor Quenu-Gradelle devenise preocuparea ei de căpetenie; în acest scop utiliza toate armele: mânia, batjocura, duioşia. Apoi, începu să facă alte planuri, După ce se va fi măritat cu Florent, ea avea să fie aceea care se va duce s-o

pălmuiască pe frumoasa Lisa, dacă nu le va da moştenirea. Seara, în pat, visa cu ochii deschişi: se şi vedea intrând la mezelăreasă, înfigându-se drept în mijlocul prăvăliei, la ora când vânzarea e în toi, şi făcând un scandal îngrozitor. Se montă atât de tare, planul acesta o încântă într-atâta, încât ar fi fost în stare să se mărite numai ca să aibă prilejul să se ducă şi să ceară cele patruzeci şi două de mii cinci sute de franci ale bătrânului Gradelle.

Mătuşa Méhudin, exasperată de faptul că domnul Lebigre fusese refuzat, striga în gura mare că fiică-sa era nebună, că sfrijitul îi făcuse farmece, că-i dăduse cine ştie ce ierburi vrăjite. Când află povestea despre Cayenne, se dezlănţui cumplit, îl făcu ocnaş, asasin, afirmă că de atâta ticăloşie nici nu e de mirare că e uscat ca o scândură. În tot cartierul ea răspândea versiunile cele mai înspăimântătoare ale întâmplării. Acasă însă, se mulţumea să bombăne şi să încuie ostentativ sertarul cu argintărie, de îndată ce sosea Florent. Într-o zi, după o ceartă cu fiică-sa mai mare, zbieră:

— Aşa nu mai merge! Canalia asta de bărbat te aţâţă împotriva mea, nu-i aşa? Nu mă scoate din fire, că de nu, mă duc să-l denunţ la prefectură, cum te văd şi cum mă vezi!

— Ai fi în stare să-l denunţi! repetă Normanda cu pumnii încleştaţi, tremurând toată. Să nu cumva să faci grozăvia asta… Ah, dacă n-ai fi mama mea…

Pe Claire, care asista la cearta asta, o bufni râsul, un râs nervos, care îi sfâşia gâtlejul. De câtva timp devenise mai posomorâtă, mai stranie, ochii i se înroşiseră de tot în obrăjoru-i palid.

— Ei, ce-ar fi? întrebă ea. Ai bate-o? Dar pe mine, că-ţi sunt soră, m-ai bate, ai? Află de la mine că aşa o să se întâmple până la urmă. O să scap eu casa de el! Eu o să mă duc la prefectură ca s-o cruţ de drumul ăsta pe mama.

Şi deoarece Normanda, care se înăbuşea, bolborosea fel de fel de ameninţări, Claire adăugă:

— Pe mine n-o să mai apuci să mă baţi… La întoarcere

mă arunc în apă de pe pod.

Din ochi i se prelingeau lacrimi mari. Fugi în odaie, trântind uşile în urma ei. Mătuşa Méhudin nu mai pomeni nimic despre denunţ. Muche însă îi spuse maică-sii că o tot întâlnea pe bătrână discutând cu domnul Lebigre la fiecare colţ de stradă.

Rivalitatea dintre frumoasa Normandă şi frumoasa Lisa dobândi atunci un caracter mai tăcut şi mai ameninţător. După-amiaza, când storul de doc cenuşiu cu dungi trandafirii al mezelăriei era lăsat, pescăreasa striga în gura mare că balena se teme şi se ascunde. O exaspera şi perdeaua vitrinei, când o vedea trasă. Perdeaua reprezenta un prânz vânătoresc în mijlocul unui luminiş, cu domni în haine negre şi cu cucoane decoltate care mâncau, pe iarba gălbuie, un pateu roşu, cât ei de mare. Bine înţeles că frumoasa Lisa nu se temea. De cum scăpata soarele, îşi ridica perdeaua; stătea liniştită la tejghea şi tricota, uitându-se la trotuarele din jurul halelor, mărginite de platani, unde mişunau fel de fel de pierde-vară, care cotrobăiau pe sub grilajele din jurul pomilor; pe bănci, hamalii îşi fumau luleaua; la fiecare capăt al trotuarului, două afişiere circulare erau înveşmântate ca într-un costum de arlechin în pătratele verzi, galbene, roşii şi albastre ale afişelor de teatru. Lisa avea aerul că o interesează trăsurile care treceau, în realitate însă o supraveghea îndeaproape pe frumoasa Normandă. Uneori, chipurile, se făcea că se apleacă să urmărească până în staţia de la Saint-Eustache tramcarul care circula de la piaţa Bastiliei până-n piaţa Wagram; de fapt o făcea numai ca s-o vadă mai bine pe pescăreasă, care se răzbuna pe perdea punându-şi în cap nişte bucăţi mari de hârtie cenuşie, cu dare îşi acoperea şi marfa, sub pretextul că se apără de soarele gata să apună. Totuşi, în momentul acela, avantajul era al Lisei. Când se apropia lovitura hotărâtoare, se arăta foarte calmă, în timp ce adversarei ei, în ciuda eforturilor pe care le făcea ca să dobândească aceeaşi atitudine distinsă, îi scăpa mai

totdeauna câte o obrăznicie cam prea grosolană, pe care apoi o regreta. Marea ambiţie a Normandei era să pară distinsă. Nimic n-o supăra mai tare decât să audă lăudându-se manierele elegante ale rivalei sale. Mătuşa Méhudin remarcase această slăbiciune, de aceea o ataca pe fiică-sa numai în felul acesta:

— Am văzut-o pe doamna Quenu în pragul uşii, zicea uneori seara. E uimitor ce bine se ţine femeia asta. Şi e de-o curăţenie, ce mai, e o adevărată cucoană! Asta e tejgheaua, ce să-i faci. Statul la tejghea menţine straşnic femeile şi apoi le dă şi un aer distins.

Făcea astfel, pe departe, aluzie la propunerile domnului Lebigre. Frumoasa Normandă nu răspundea nimic şi rămânea o clipa pe gânduri. Se şi vedea la celălalt colţ al străzii Pirouette, la tejgheaua cârciumarului, ca o demnă pereche a frumoasei Lisa. Astfel se zdruncinară pentru prima dată duioşia ei faţă de Florent.

De altfel, era din ce în ce mai greu să-l aperi pe Florent. Tot cartierul se năpustise asupra lui. Ai fi zis că fiecare are câte un interes personal să-l nimicească. În hale, unii se jurau că se vânduse poliţiei; alţii afirmau că l-au văzut în beciul de brânzeturi, pe când încerca să găurească plasele metalice ale magaziilor ca să arunce înăuntru chibrituri aprinse. Era o îngroşare a calomniilor, un torent de injurii, al căror izvor neştiut de nimeni se umflase ameninţător. Hala de peşte s-a răsculat cea din urmă. Pescăresele îi iubeau pe Florent pentru blândeţea lui. Câtva timp i-au luat apărarea; zădărâte însă de precupeţele halei de unt şi de fructe, până la urmă cedară şi ele. Atunci începu din nou lupta burţilor uriaşe şi a sânilor enormi, împotriva acestui slăbănog. Era iarăşi pierdut în mijlocul fustelor şi a corsajelor gata să crape, care se învălmăşeau furioase în jurul umerilor lui ascuţiţi. Nu vedea însă nimic, preocupat numai de ideea lui fixă.

Acum, pălăria neagră a domnişoarei Saget apărea la tot pasul în mijlocul acestei dezlănţuiri generale. Chipul ei mic

şi palid părea că se multiplică la infinit. Jurase o ură neîmpăcată societăţii care se aduna în cămăruţa cu geamlâc a domnului Lebigre. Îi acuza pe domnii aceia de a fi răspândit zvonul despre rămăşiţele pe care le cumpăra. Realitatea este că într-o seară, Gavard vorbise într-adevăr despre capra aia bătrână, care tot vine să-i spioneze şi care se hrăneşte cu scârboşeniile lepădate de clica bonapartistă. Clémencei i se făcuse greaţă. Robine înghiţise repede o duşcă de bere, de parcă ar fi vrut să-şi spele gâtlejul, pe când negustorul de păsări îşi tot repeta expresia favorită:

— După ce le-au spurcat ăia de la Tuileries!

O spunea făcând în acelaşi timp o grimasă înfiorătoare. Feliile acelea de carne, adunate din farfuria împăratului, erau pentru el nişte scârnăvii nemaipomenite, adevărate dejecţii politice, rămăşiţele stricate ale tuturor porcăriilor imperiului. De atunci, domnişoara Saget le inspira muşteriilor domnului Lebigre o scârbă cumplită; deveni pentru ei o scârnăvie, un animal dezgustător, hrănit cu nişte spurcăciuni pe care nici câinii nu le-ar fi acceptat, Clémence şi Gavard răspândiră povestea prin hale în aşa măsură, încât bunele raporturi ale fetei bătrâne cu precupeţele avură mult de suferit. Când se tocmea sau când trăncănea fără să cumpere nimic, oamenii o trimiteau la rămăşiţele ei. Astfel, sursa ei de informaţii secă. Erau zile când nu mai ştia nimic din ceea ce se petrece. Îi venea să plângă de furie. Cu ocazia asta, le-o spuse pe şleau Sarriettei şi doamnei Lecoeur;

— Nu mai e nevoie să mă împingeţi de la spate, dragele mele... Îi vin eu de hac lui Gavard al vostru.

Cele două femei rămaseră cam năucite, dar nu protestară. De altfel, a doua zi, domnişoara Saget, care între timp se mai calmase, se înduioşă din nou pe socoteala bietului domn Gavard, care primea sfaturi atât de rele şi care, fără îndoială, se îndrepta cu paşi repezi spre prăpastie.

Într-adevăr, Gavard se compromitea rău. De când

începuse să se închege conspiraţia, Gavard purta mereu în buzunar revolverul care o îngrozea atât de tare pe portăreasa lui, doamna Léonce. Era o sărăcie mare de revolver, pe care, cu o mutră din cale afară de misterioasă, îl cumpărase de la cel mai bun armurier din tot Parisul. A doua zi se şi apucă să-l arate tuturor femeilor din hala de păsări, exact ca un şcolar care ascunde în pupitru un roman deşucheat. Lăsa să se întrevadă ţeava pistolului pe la marginea buzunarului; făcând ştrengăreşte cu ochiul, atrăgea mereu atenţia asupra lui; avea apoi fel de fel de reticenţe, făcea diferite confidenţe cu gura pe jumătate, înscena comedia unui om care, cu nespusă plăcere, se preface că se teme. Pistolul acela îi conferea o imensă importanţă, trecându-l definitiv în rândul oamenilor periculoşi. Uneori, în fundul dughenii sale, consimţea să-l scoată complet din buzunar, ca să-l arate câtorva femei. Le cerea să se aşeze drept în faţa lui, ca să-l ascundă cu fustele lor. Atunci îl încărca, îl manevra şi ţintea câte o gâscă sau câte un curcan agăţat în galantar. Groaza femeilor îl încânta; până la urmă le liniştea, spunându-le că, de fapt, revolverul nu este încărcat. Avea însă asupra lui şi nişte cartuşe, vârâte într-o cutie, pe care o deschidea cu nesfârşite precauţii. După ce femeile cântăreau cartuşele în palmă, Gavard se hotăra în sfârşit să-şi strângă arsenalul. Apoi, cu braţele încrucişate, jubila, perorând ceasuri întregi.

— Cu asta te simţi într-adevăr bărbat, zice el cu un aer de lăudăroşenie. Acum, puţin îmi pasă de poliţie... Duminică am fost cu un prieten pe câmpul Saint-Denis, să-l încerc. Nu poţi să spui la fitecine că ai o jucărie ca asta, înţelegeţi? Hei, fetelor, ce-am mai tras într-un pom, mamă, mamă, şi de câte ori făceam poc! nimeream drept în pom... O să vedeţi, o să vedeţi; peste câtva timp o să auziţi vorbindu-se despre Anatole.

Anatole, aşa îşi botezase revolverul. Se agită atâta, încât după opt zile, tot pavilionul îi cunoştea pistolul şi cartuşele. Pe de altă parte, prietenia lui cu Florent părea cam

suspectă. Gavard era prea bogat şi prea gras ca să poată fi înglobat în aceeaşi ură. Totuşi, pierdu stima oamenilor amabili, iar pe cei fricoşi reuşi chiar să-i sperie de-a binelea. Atunci se simţi într-adevăr încântat.

— E imprudent să porţi arme, zicea domnişoara Saget. O să dea de dracu.

La domnul Lebigre, Gavard triumfa. De când nu mai lua masa la soţii Quenu, Florent îşi făcea veacul în cămăruţa cu geamlâc. Acolo mânca la prânz, acolo cina, acolo se închidea la orice oră din zi. O transformase într-un fel de odaie a lui, într-un birou unde-şi lăsa redingote vechi, cărţi, hârtii. Domnul Lebigre tolera această luare în stăpânire a camerei; ba chiar scosese una dintre cele două măsuţe, ca să facă loc în încăperea aceea strâmtă unei banchete capitonate, pe care la nevoie Florent ar fi putut să şi doarmă. Când îl apucau scrupulele, patronul îl ruga să nu se jeneze, şi-i spunea că-i pune la dispoziţie toată casa, Logre dădea şi el dovadă de multă prietenie faţă de Florent. Se socotea locotenentul său. De fiecare dată îi vorbea despre afacerea lor, dându-i raportul cu privire la demersurile sale şi numele noilor afiliaţi. În treaba asta, îşi asumase rolul de organizator: el era acela care trebuia să ia contact cu oamenii, să creeze secţiile, să înnoade fiecare ochi din uriaşa plasă în care la un anumit semnal avea să se prindă tot Parisul. Florent rămânea şeful, sufletul complotului. De altfel, cocoşatul părea că dă în brânci de osteneală, dar nu ajungea la niciun fel de rezultat palpabil; cu toate că se tot jura că în fiecare cartier cunoaşte două sau trei grupuri de oameni serioşi, asemenea celor ce se întâlnesc la domnul Lebigre, nu adusese până atunci niciun fel de informaţii precise; arunca doar aşa, în vânt, câteva nume, povestindu-şi expediţiile nesfârşite în mijlocul entuziasmului poporului. Strângerile de mână erau însă realizarea lui cea mai concretă; cutare, pe care îl şi tutuia, îi strânsese mâna spunându-i că o să fie alături de ei*;* la Gros-Caillou, un vlăjgan cât toate zilele, care ar fi grozav ca şef

de secţii, era să-i smulgă braţul din încheietură; în strada Popincourt, un grup întreg de muncitori, pur şi simplu, îl sărutaseră. Ascultându-l, ai fi zis că de azi pe mâine s-ar fi putut strânge o sută de mii de oameni, Când sosea şi «è trântea pe bancheta din cămăruţă cu o mutră de om istovit, spunând, cu mici variante, mereu aceeaşi poveste, Florent lua notiţe, bizuindu-se întru totul pe el în privinţa realizării promisiunilor sale. În curând în buzunarul lui Florent complotul luă viaţă; notiţele deveniră realităţi, date indiscutabile pe care îşi clădi tot planul; nu mai aveau decât de aşteptat ocazia prielnică. Logre afirma, cu gesturile lui pătimaşe, că totul o să meargă strună.

În perioada aceasta, Florent trăi absolut fericit. Nu mai călca pe pământ, ci plutea, mânat de acel vis intens de a răzbuna toate suferinţele al căror martor fusese. Era credul ca un copil şi încrezător ca un erou, Dacă Logre i-ar fi spus că statuia Libertăţii de pe coloana închinată revoluţiei din Iulie[1] avea să coboare şi să se aşeze în fruntea răsculaţilor, Florent nici măcar n-ar fi fost surprins. Seara, la domnul Lebigre, era cuprins de efuziuni şi vorbea despre apropiata luptă ca despre o sărbătoare la care vor fi poftiţi toţi oamenii cumsecade. Când însă Gavard, încântat, începea să se joace cu revolverul, Charvet devenea mai acru şi rânjea, dând din umeri. Atitudinea aceea de căpetenie a complotului, pe care şi-o luase rivalul lui, îl scotea din sărite şi-l dezgusta de politică. Într-o seară, sosind mai devreme şi fiind singur cu Logre şi cu domnul Lebigre, îşi vărsă focul.

— Auzi colo, zise el, un individ care habar n-are de politică şi care ar fi făcut mai bine să se angajeze profesor de caligrafie într-un pension de domnişoare... Dacă ar izbândi, ar fi o adevărată nenorocire, deoarece cu utopiile lui sociale ne-ar ridica în cap pe afurisiţii lui de muncitori. Vedeţi voi, asta duce de râpă partidul. Să se isprăvească

[1] Coloană de bronz, înaltă de cincizeci de metri, ridicată în piaţa Bastiliei în amintirea revoluţiei din iulie 1830, în vârful căreia se află statuia Libertăţii.

odată cu plângăreţii ăştia, cu poeţii umanitarişti, cu oamenii care se îmbrăţişează, înduioşaţi de cea mai mică zgârietură... Dar n-o să reuşească. O să-l umfle poliţia, şi cu asta, basta.

Logre şi cârciumarul tăcură chitic, lăsându-l pe Charvet să-i dea înainte.

— Şi l-ar fi umflat de mult dacă ar fi chiar atât de primejdios cât vrea să pară, urmă el. Ştiţi bine, cu aerele lui de martir venit de la Cayenne... Ţi-e mai mare jalea, vă spun eu, poliţia a ştiut încă din primă zi că dumnealui s-a întors la Paris. L-a lăsat în pace doar fiindcă puţin îi pasă de el.

Logre tresări uşor.

— Pe mine mă urmăresc de cincisprezece ani, reluă hebertistul cu o nuanţă de mândrie în glas. Şi cu toată astea nu mă apuc să strig aşa ceva în gura mare... Atâta doar că eu unul n-o să mă bag în zavera lui. Nu vreau să mă las prins ca un dobitoc... De unde ştiu eu că n-are o jumătate de duzină de denunţători pe urmele lui, care o să-l înhaţe atunci când prefectura o avea nevoie de el...

— Da de unde, ce idee! zise domnul Lebigre, care de obicei nu scotea o vorbă.

Era cam palid şi se uita la Logre, a cărui cocoaşă se legăna uşor pe geamlâc.

— Astea nu-s decât presupuneri, şopti cocoşatul.

— Mă rog, presupuneri, dacă ziceţi voi, răspunse profesorul liber. Eu însă ştiu cum se obişnuieşte... În orice caz, nici de astă dată n-o să aibă sticleţii ocazia să pună gheara pe mine. Voi, ăştilalţi, n-aveţi decât să faceţi ce poftiţi; dacă însă m-aţi asculta pe mine, mai ales dumneata, domnule Lebigre, nu ţi-ai mai compromite localul, fiindcă într-o bună zi o să ţi-l închidă.

Logre nu se putu stăpâni şi zâmbi. Charvet îi mai dăscăli de câteva ori pe tema asta; se vede treaba că înfricoşându-i, urmărea să-i detaşeze de Florent pe cei doi bărbaţi. De fiecare dată îi găsi însă plini de un calm şi de o încredere

care îl uimiră din cale-afară. Cu toate acestea mai continua încă să vină seara destul de regulat, împreună cu Clémence. Bruneta cea înaltă nu mai era conţopistă la pescărie. Domnul Manoury o concediase.

— Împuterniciţii ăştia sunt toţi nişte mizerabili, bombănea Logre.

Clémence, sprijinindu-se de geamlâc şi răsucindu-şi câte o ţigară cu degetele ei lungi şi subţiri, răspundea cu glasu-i limpede:

— A fost o luptă dreaptă... N-aveam aceleaşi opinii politice, nu-i aşa? Manoury, care câştigă banii cu nemiluita, ar fi în stare să-i lingă cizmele împăratului. Eu una, dacă aş avea un birou, nu l-aş ţine pe ăsta nici douăzeci şi patru de ore ca funcţionar.

Adevărul este că uneori făcea nişte glume cam tari; într-o zi se distrase înşirând pe listele de vânzare, în dreptul limandelor, calcanilor şi scrumbiilor adjudecate, numele celor mai cunoscute doamne şi al domnilor de la curte. Poreclele acestea luate din lumea peştilor şi date înalţilor demnitari, această adjudecare de contese şi baroane vândute cu câte un franc şi jumătate bucata, îl speriaseră foarte rău pe domnul Manoury. Gavard încă mai râdea de pe urma întâmplării.

— Oricum ar fi, zicea el bătând-o uşor pe braţ, dumneata eşti un adevărat bărbat, ce mai!

Clémence descoperise un nou procedeu de pregătire a grogului. Îşi umplea întâi paharul cu apă fierbinte, apoi, după ce o îndulcea, turna romul picătură cu picătură pe felia de lămâie ce plutea la suprafaţă, astfel încât să nu-l amestece cu apa, şi-i dădea foc, uitându-se foarte serioasă cum arde şi fumând încet, cu obrazul înverzit de flacăra înaltă a alcoolului. Aceasta era însă o consumaţie scumpă pe care nu şi-o mai putu permite după ce-şi pierdu slujba. Charvet îi atrăgea atenţia, râzând răutăcios, că acum nu mai e bogată. Clémence trăia dintr-o lecţie de franceză dată dis-de-dimineaţă tocmai la capătul străzii Miromesnil,

unei domnişoare care îşi completa cultura, într-ascuns chiar de propria ei jupânească. De atunci nu mai comanda seara decât o halbă de bere, pe care de altfel şi-o sorbea plină de o filosofică resemnare.

De la o vreme, şedinţele din cămăruţa cu geamlâc nu mai erau chiar atât de zgomotoase. Ori de câte ori lumea îl neglija, ca să-l asculte pe rivalul său, Charvet tăcea brusc, livid, stăpânit de o furie rece. Gândul că, până la sosirea celuilalt, el domnise acolo, dominând grupul ca un adevărat despot, îi rodea sufletul asemenea unui cancer; se simţea ca un rege detronat. Continua să vină, din cauză că era stăpânit de nostalgia acestui colţişor strâmt, care îi amintea ceasurile atât de plăcute când îi tiraniza pe Gavard şi pe Robine; pe atunci chiar şi cocoaşa lui Logre, precum şi braţul vânjos al lui Alexandre şi chipul întunecat al lui Lacaille îi aparţineau. Cu câte un singur cuvânt îi subjuga, le vâra pe gât părerile lui, îşi fărâma sceptrul pe umerii lor. Astăzi însă, suferea cumplit; ajunsese aproape să nu mai vorbească, îşi încovoia spinarea, fluierând cu o mutră dispreţuitoare şi nici nu mai catadicsea să combată inepţiile debitate în faţa lui. Ceea ce însă îl deznădăjduia cel mai rău, era faptul că fusese dat la o parte încet, încet, fără să-şi fi dat seama. Nu reuşea să-şi explice pricina superiorităţii lui Florent. După ce-l auzea vorbind ceasuri întregi cu glasul său domol şi cam trist, spunea adesea:

— Băiatul ăsta parcă ar fi popă, zău aşa. Nu-i lipseşte decât anteriul.

Toţi ceilalţi însă aveau aerul că-i sorb cuvintele. Charvet, care se împiedica de hainele lui Florent atârnate în toate cuierele, se făcea că nu mai ştie unde să-şi agaţe pălăria, de teamă să n-o murdărească. Dădea la o parte hârtiile înşirate pe mese, spunând că nu mai e chip să te simţi în largul tău de când acest domn face tot ce poftеşte în cămăruţă. Se plânse chiar cârciumarului, întrebându-l dacă, de la o vreme, odăiţa aparţine cumva unui singur consumator sau poate totuşi întregului grup. Tocmai

această cotropire a împărăţiei lui îi dădu lovitura de graţie. Oamenii erau nişte brute. Văzându-i pe Logre şi pe domnul Lebigre sorbindu-l din ochi pe Florent îl cuprinsese un dispreţ total faţă de întreaga omenire. Gavard îl exaspera cu revolverul lui. Robine, tăcând mereu în dosul halbei sale, i se păru, fără îndoială, omul cel mai tare din toată banda; ăsta probabil că judecă oamenii la justa lor valoare şi nu se îmbată cu vorbe goale. Cât despre Lacaille şi Alexandre, nu făceau decât să-i confirme părerea că poporul e prea prost, că are nevoie de o dictatură revoluţionară de vreo zece ani ca să înveţe să se conducă singur.

Între timp, Logre afirma că secţiile vor fi în curând complet organizate, Florent începea să distribuie rolurile. Atunci, într-o seară, după o ultimă discuţie în care fusese învins. Charvet se sculă şi-şi luă pălăria, spunând:

— Va salut şi dacă vă face plăcere să vă rupeţi gâtul, n-aveţi decât... Eu unul nu-s cu voi, auziţi? N-am fost niciodată în slujba ambiţiei cuiva.

Clémence, care-şi punea şalul pe umeri, adăugă rece:

— Planul ăsta e o inepţie.

Şi deoarece Robine se uita în urma lor cu o privire foarte blinda, Charvet îi întrebă dacă nu vrea să plece cu ei. Robine, care însă mai avea trei degete de bere în halbă, se mulţumi să le întindă mâna. Cei doi nu se mai întoarseră. Într-o bună zi, Lacaille comunică grupului că Charvet şi cu Clémence frecventează acum o braserie din strada Serpente; îi văzuse pe fereastră gesticulând de mama focului în mijlocul unui cerc smerit de băieţi foarte tineri.

Pe Claude însă, Florent nu reuşi să-l înregimenteze. Visase la un moment dat să-i transmită ideile lui politice, să-l transforme într-un discipol care să-l ajute în lupta lui revoluţionară. Chiar îl dusese într-una din seri la domnul Lebigre, ca să-l iniţieze, dar Claude îşi petrecuse vremea făcând o schiţă după Robine, cum stătea aşa cu pălăria şi paltonul lui mare şi cu bărbia sprijinită de măciulia bastonului. Apoi, la plecare, îi spusese lui Florent:

— Nu vezi dumneata, toate câte le discutaţi acolo, nu mă interesează. Or fi lucruri foarte tari, dar mă depăşesc... Aveţi în schimb printre voi un domn extraordinar, pe afurisitul ăla de Robine. Omul ăsta e ca un puţ adânc... O să mă întorc în cămăruţa voastră, dar nu pentru politică. O să-i schiţez pe Logre şi pe Gavard, ca să-i introduc împreună cu Robine într-un tablou splendid, la care mă gândeam în timp ce voi discutaţi problema... Cum îi ziceţi? Problema celor două camere, nu-i aşa? Hei, ţi-i închipui pe Gavard, pe Logre şi pe Robine discutând politică ascunşi pe după halbele lor? Asta o să fie succesul salonului, dragul meu, un succes monstru, un adevărat tablou modern, ce mai!

Pe Florent îl întrista scepticismul lui politic. Îl chemă sus la el şi-l ţinu până la două noaptea pe terasa mică din faţa uriaşei mase albăstrii a halelor. Îl tot dăscălea, spunându-i că dacă se vădeşte atât de nepăsător faţă de fericirea ţării lui, înseamnă că nu e bărbat. Pictorul dădea din cap, răspunzându-i:

— S-ar putea să ai dreptate. Sunt un egoist. Nici măcar nu pot să spun că pictez pentru ţara mea, mai întâi pentru că schiţele mele îi înspăimântă pe toţi şi apoi pentru că atunci când pictez, nu mă gândesc decât la plăcerea mea personală. Uite, ori de câte ori pictez, e ca şi când m-aş gâdila singur: îmi vine să rid din toate mădularele... Ce vrei, asta sunt şi n-o să mă duc acum să mă arunc în gârlă... Şi-apoi, cum zice mătuşă-mea Lisa, Franţa n-are nevoie de mine... Îmi dai voie să fiu sincer? Ei bine, pe dumneata te iubesc, pentru că am impresia că politica este pentru dumneata exact ceea ce este pictura pentru mine. Te gâdili singur, dragul meu.

Şi deoarece Florent protesta, urmă:

— Lasă-mă, domnule! În felul dumitale eşti un artist, politica ţi-e un prilej de visări; pun rămăşag că-ţi petreci aici nopţi întregi uitându-te la stele, ca şi când ar fi buletinele de vot ale infinitului... În sfârşit, te gâdili cu ideile dumitale despre dreptate şi adevăr. Şi toate astea sunt adevărate,

pentru că ideile dumitale ca şi schiţele mele îi îngrozesc pe burghezi... Şi apoi, aşa, între noi, crezi că dacă dumneata ai fi Robine, mi-aş pierde eu vremea cu o atare prietenie? Ah, eşti un mare poet, asta eşti!

Apoi glumi, spunând că de fapt politica nu-l jenează câtuşi de puţin, deoarece prin braserii şi ateliere a avut ocazia să se obişnuiască până la urmă cu ea. Şi în legătură cu asta îi vorbi despre o cafenea de pe strada Vauvilliers, cafeneaua ce se afla chiar la parterul casei în care locuia Sarriette. Sala aceea afumată, cu banchetele ei de catifea tocită, cu mesele de marmură îngălbenită de petele de cafea, era locul în care se aduna de obicei crema tineretului din hale. Acolo domnul Jules domnea peste o şleahtă de hamali, de băieţi de prăvălie, de domni cu cămăşi albe şi şepci de catifea. Purta două şuviţe de păr răsucite ca nişte cârlionţi şi lipite de obraz chiar în dreptul rădăcinii favoriţilor. În fiecare sâmbătă se ducea la un frizer de pe strada Deux-Êcus, unde era abonat cu luna, şi-l punea să-i ajusteze părul cu briciul, ca să aibă gâtul alb. Prin aceasta le dădea tonul domnilor acelora; când juca biliard făcea nişte graţii îndelung studiate, îşi scotea în evidenţă şoldurile, îşi rotunjea braţele şi picioarele, aproape că se culca pe postavul biliardului, într-o poziţie foarte cambrată, care sublinia întreaga splendoare a şalelor sale. După ce se termina partida, discutau. Gaşca era foarte reacţionară şi foarte mondenă. Domnul Jules citea numai ziarele favorabile imperiului. Cunoştea personalul teatrelor mai mărunte, tutuia celebrităţile zilei, era la curent cu căderea sau cu succesul piesei jucate în ajun. Avea însă o adevărată slăbiciune pentru politică. Idealul lui era Morny, cum îi zicea el familiar. Citea relatările şedinţelor Corpului Legislativ, râzând satisfăcut la cele mai neînsemnate intervenţii ale lui Morny. Ce-şi mai bătea Morny joc de ticăloşii ăştia de republicani! Şi pornind de aici, zicea că numai secăturile îl detestă pe împărat, pentru că împăratul vrea binele tuturor oamenilor cumsecade.

— Am fost de câteva ori la cafeneaua lor, îi spuse Claude lui Florent. Ăştia sunt nişte caraghioşi, cu pipele lor cu tot, mai ales când vorbesc despre balurile de la curte, ca şi când ar fi fost invitaţi şi ei... Mai deunăzi, tipul care trăieşte cu Sarriette, îl ştii, şi-a bătut joc rău de Gavard. Îi zice unchi-miu... Când Sarriette a venit să-l ia acasă, a trebuit să plătească în locul lui; a avut de dat vreo şase franci, pentru că dumnealui pierduse la biliard nişte consumaţii... E drăguţă foc Sarriette asta.

— Duci o viaţă minunată, şopti Florent zâmbind. Cadine, Sarriette şi altele, nu-i aşa?

Pictorul dădu din umeri.

— Ba nu, te înşeli, răspunse el. N-am nevoie de o femeie a mea, m-ar deranja prea rău. Nici nu prea ştiu la ce foloseşte o femeie; mi-a fost totdeauna frică să încerc... Noapte bună, somn uşor. Dacă ajungi vreodată ministru, o să-ţi dau nişte idei pentru înfrumuseţarea Parisului.

Florent se văzu nevoit să renunţe; Claude nu putea fi transformat într-un discipol ascultător. Faptul acesta îl întristă, căci, în ciuda totalei lui orbiri de adevărat fanatic, începuse totuşi să simtă ostilitatea ce din ceas în ceas creştea în jurul său. Chiar la familia Méhudin i se făcea o primire mai rece; bătrâna râdea cu viclenie, Muche nu-l mai asculta, frumoasa Normandă se uita la el cuprinsă de accese bruşte de enervare când îşi apropia scaunul fără să reuşească însă să-l scoată din răceala lui. Într-o zi, Louise îi spuse că părea să se fi dezgustat de ea, iar el nu găsi alt răspuns decât un zâmbet stânjenit, pe când ea se duse şi se aşeză furioasă de cealaltă parte a mesei. Pierduse şi prietenia lui Auguste. Când se ducea la culcare, ucenicul mezelarului nu mai intra la el în odaie. Era foarte speriat de zvonurile care circulau cu privire la omul acesta, cu care înainte vreme îndrăznise să stea de vorbă până la miezul nopţii. Augustine îl punea mereu să jure că n-o să mai comită o atare imprudenţă. Lisa însă îi întărită şi mai rău împotriva lui Florent, rugându-i să-şi amine căsătoria până

ce vărul le va da înapoi camera de sus; nu voia să-şi culce noua ajutoare în cămăruţa de la etajul întâi. De atunci, Auguste începu să dorească aprig ca poliţia să-l umfle pe ocnaş. Găsise, în sfârşit, mezelăria ideală, nu la Plaisance, ci puţin mai departe, la Montrouge; slănina se vindea iarăşi bine, iar Augustine, râzând cu râsul ei de fată solidă şi copilăroasă, zicea că e gata pregătită. De aceea Auguste, în fiecare noapte, ori de câte ori îl trezea câte un zgomot, resimţea o bucurie, de altfel înşelătoare, fiindcă i se tot părea că au venit să-l ridice pe Florent.

În casa soţilor Quenu-Gradelle nu se vorbea însă despre lucrurile acestea. Printr-un fel de înţelegere tacită a întregului personal al mezelăriei, în preajma lui Quenu se păstra tăcerea. Acesta din urmă, cam necăjit din pricina vrajbei dintre fratele şi nevasta lui, se consola legându-şi cârnaţii şi sărându-şi hălcile de slănină. Uneori, ieşea în pragul prăvăliei să-şi etaleze şoriciul roşcat, care râdea parcă în mijlocul albeţei şorţului întins pe burticică lui, fără să-şi dea seama de sporul de bârfeli pe care apariţia lui îl trezea în fundul halelor. Unii îl compătimeau şi-l găseau slăbit, cu toate că el plesnea de grăsime; alţii, dimpotrivă, îl acuzau că nu slăbeşte destul, de ruşine că are un frate ca ăsta. El însă, asemenea soţilor înşelaţi care află cei din urmă nenorocirea ce i-a lovit, habar n-avea de nimic şi era de o veselie tot atât de înduioşată, ori de câte ori oprea pe trotuar câte o vecină ca s-o întrebe cum i s-au părut răciturile de porc sau pateul de ficat. Vecina arbora o mutră compătimitoare, ca de condoleanţe, de parcă toţi porcii din mezelărie ar fi avut gălbinare.

— Ce tot au cumetrele astea de se uită la mine cu un aer de înmormântare? o întrebă el într-o bună zi pe Lisa. Tu găseşti cumva că nu arăt bine?

Nevastă-sa îl linişti spunându-i că e proaspăt ca o floare, căci Quenu se temea îngrozitor de boli; la cea mai mică indispoziţie gemea şi întorcea casa cu susul în jos. Adevărul era însă că marea mezelărie Quenu-Gradelle se întunecase:

oglinzile erau mai puţin strălucitoare, albeaţa marmurei era rece ca gheaţa, cărnurile fierte de pe tejghea moţăiau în grăsimea galbenă, în lacurile lor de piftie tulbure. Într-o zi, Claude chiar intră să-i spună mătuşi-şii că vitrina ei are o înfăţişare foarte plictisitoare. Era perfect adevărat. Pe culcuşul fâşiuţelor de hârtie albastră limbile de Strasbourg aveau un aer de melancolie albicioasă, asemenea unor limbi bolnave, pe când chipurile gălbui, de obicei apetisante, ale şuncilor afumate, acum erau plăpânde de tot, iar pompoanele verzi părea de-a dreptul dezolate. De altfel, în interiorul prăvăliei muşteriii nu mai îndrăzneau să ceară o bucată de caltaboş, slăninuţă de cincizeci de centime sau o litră de untură, decât cu o voce joasă şi mâhnită, de parcă s-ar fi aflat în odaia unui muribund. La orice oră găseai două sau trei fuste plângăreţe înfipte în faţa fierbătorului rece. Frumoasa Lisa întreţinea cu o demnitate mută atmosfera de doliu din mezelărie. Îşi întindea şorţurile albe pe rochia ei neagră într-un fel şi mai cuviincios. Mâinile ei curate, cu mânecile mari, strânse bine pe încheietură, chipul său, pe care o tristeţe de convenienţă îl înfrumuseţa parcă şi mai mult, declarau categoric întregului cartier, tuturor femeilor curioase, care defilau de dimineaţă până seara prin prăvălie, că cei doi soţi suferă de pe urma unei nenorociri pe care n-au meritat-o, dar că ea, Lisa, îi cunoaşte pricina şi că va şti s-o învingă. Uneori, se apleca deasupra celor doi peştişori roşii care, cuprinşi parcă şi ei de nelinişte, înotau molatec în acvariul din vitrină, şi le promitea din ochi zile mai fericite.

Lisa nu-şi mai îngăduia decât o singură plăcere. Mângâia fără frică bărbia mătăsoasă a lui Marjolin. Tocmai ieşise din spital cu capul cârpit, tot atât de gras şi de voios ca înainte, dar prost, mult mai prost, complet idiot. Spărtura ajunsese probabil până la creier. Devenise o adevărată vită. În ciuda trupului său de uriaş, era copilăros ca un puşti de cinci ani. Râdea, vorbea peltic, nu mai putea rosti ca lumea cuvintele, asculta cu o blândeţe de mieluşei. Cadine puse

din nou stăpânire pe întreaga lui fiinţă; la început fusese uimită, apoi foarte fericită de acest animal superb, din care făcea tot ceea ce voia; îl culca în coşurile cu pene, îl lua cu ea la fel de fel de ştrengării, se slujea de el după cum poftea, tratându-l ca pe un căţel, ca pe o păpuşă, ca pe un iubit. Îi aparţinea ca o mâncare gustoasă, ca un colţişor bine îngrăşat al halelor, un trup bălai de care se folosea cu un rafinament de fată dezgheţată. Dar, eu toate că fata obţinea de la el tot ceea ce voia şi-l ţinea după coada ei ca pe un uriaş supus, nu-l putea împiedica, le a se tot duce pe la doamna Quenu. Îl bătuse cu pumnii ei nervoşi, fără ca el să pară măcar că-i simte. Dar îndată ce Cadine îşi agăţa de gât coşuleţul cu flori şi pornea să-şi plimbe violetele pe strada Pont-Neuf sau pe strada Turingo, băiatul se ducea să-i dea târcoale mezelăriei.

— Hai, intră! îi striga Lisa.

Cel mai adesea îi dădea castraveciori. Marjolin îi adora şi-i mânca în faţa tejghelei, cu râsul lui nerod. Când o vedea pe frumoasa mezelăreasă, era încântat şi de bucurie bătea din palme. Apoi sărea şi ţipa ca un copil în faţa unui lucru bun. În primele zile, Lisei îi fusese teamă ca nu cumva să-şi aducă aminte de cele întâmplate.

— Te mai doare capul? îl întrebă ea.

Răspundea că nu, clătinându-şi tot trupul şi pleznind parcă de o veselie încă mai vie. Lisa urmase blând:

— Aşadar, ai căzut?

— Da, căzut, căzut, căzut, începu el să cânte pe un ton de deplină satisfacţie, dându-şi cu palma peste cap.

Apoi, serios, cu un aer extaziat, repeta uitându-se la ea, cuvintele „frumoasă, frumoasă, frumoasă” într-un ritm, de astă dată mai domol. Toate astea o mişcau adânc pe Lisa. Îi ceruse lui Gavard să-l ţină mai departe în slujbă. Abia după ce-şi cânta duioşia lui umilă, mezelăreasa îl mângâia pe sub bărbie, spunându-i că e un copil bun. Mâna ei zăbovea acolo, încălzită de o bucurie tainică; dezmierdarea aceasta devenise iar o plăcere îngăduită, un semn de prietenie pe

care uriaşul îl primea cu deplină nevinovăţie. Îşi umfla uşor gâtul, închidea ochii de plăcere ca un animal pe care îl mângâi. Ca să se justifice faţă de ea însăşi de această plăcere nevinovată, pe care o gusta datorită lui, frumoasa mezelăreasă îşi spunea că astfel compensează pumnul cu care îl dăduse grămadă în beciul de păsări.

Cu toate acestea, mezelăreasa tot era amărâtă. Florent se mai încumeta uneori să intre şi să-i strângă mâna fratelui său, în tăcerea glacială a Lisei. Din când în când, venea chiar să cineze la ei, duminica. Atunci Quenu se căznea din răsputeri să fie vesel, fără însă a reuşi să încălzească atmosfera. Mânca prost şi ajungea să se şi supere. Într-o seară, după una dintre aceste reuniuni de familie atât de reci, îi spuse nevesti-sii, aproape plângând:

— Ce dracu am? Spune drept, n-oi fi cumva bolnav, nu ţi se pare că m-am schimbat? Parcă mă apasă ceva. Şi, pe deasupra, sunt trist şi pe onoarea mea că nu ştiu de ce... Poate ştii tu?

— Ei, aşa, o dispoziţie proastă, fără îndoială, îi răspunse Lisa.

— Nu, nu, prea ţine de multă vreme, parcă mă înăbuş... Cu toate astea afacerile nu ne merg prost, n-am niciun necaz, îmi duc traiul ca de obicei... Nici tu, draga mea, nu prea eşti în apele tale, pari mereu cuprinsă de: tristeţe... Dacă o mai ţine mult, chem doctorul.

Frumoasa mezelăreasă, gravă, se uita la el.

— Nu e nevoie de niciun doctor, spuse ea. O să treacă... Vezi tu, acum trecem printr-o perioadă proastă. Toată lumea din cartier e bolnavă...

Apoi, cedând parcă unei duioşii materne:

— Puiule, nu-ţi mai face griji... Nu vreau să te îmbolnăveşti. Asta ar fi culmea.

De obicei îl trimitea înapoi în bucătărie, fiindcă ştia că zgomotul tocătoarelor, sfârâitul grăsimii şi vuietul cratiţelor îl înveselesc. De altfel, îl punea astfel la adăpost de indiscreţiile domnişoarei Saget care, de la o vreme

petrecea dimineţi întregi în mezelărie. Baba îşi propusese cu tot dinadinsul s-o înspăimânte pe Lisa şi s-o împingă spre vreo hotărâre brutală. Mai întâi se căzni să obţină niscai confidenţe.

— Ah, ce răi mai sunt oamenii! zicea ea. Mai bine ar face să se ocupe de treburile lor personale... Dacă aţi şti, scumpă doamnă Quenu... Nu, n-aş îndrăzni niciodată să vă repet una ca asta!

Deoarece mezelăreasa o asigură că nimic din toate astea n-o poate atinge, că puţin îi pasă de gurile rele, baba îi şopti pe deasupra cărnurilor de pe tejghea;

— Ei bine, se zice că domnul Florent nu este vărul dumneavoastră.

Şi încet, încet, îi arătă că ştie totul. Nu era decât un mijloc de a o avea la mână pe Lisa. Când aceasta din urmă îi mărturisi adevărul, tot dintr-un calcul, ca să aibă astfel la îndemână o persoană care s-o ţină la curent cu zvonurile de prin cartier, bătrâna domnişoară se jură că va fi mută ca pământul, că va nega povestea asta chiar cu preţul vieţii. Atunci abia, domnişoara Saget savură drama pe deplin. În fiecare zi umfla cât putea veştile alarmante.

— Ar trebui să luaţi măsuri, şoptea ea. Iar am auzit în hala de măruntaie două femei care vorbeau, ştiţi dumneavoastră despre ce. Vedeţi bine că nu pot să mă apuc să le spun oamenilor că toate astea sunt minciuni. Ar părea ciudat... Buba e coaptă, nimeni n-o mai poate înăbuşi. O să trebuiască să crape.

Abia după câteva zile dădu în sfârşit adevăratul asalt. Sosi grozav de înspăimântată, aşteptă, făcând gesturi de nerăbdare, să nu mai fie nimeni în prăvălie şi spuse cu o voce şuierătoare:

— Ştiţi ce se spune? Oamenii ăia care se întrunesc la domnul Lebigre, ei bine, au cu toţii puşti şi aşteaptă să reînceapă tot tărăboiul din ’48. Ţi-e mai mare jalea să-l vezi pe domnul Gavard un om atât de demn, bogat, bine situat, înhăitându-se cu nişte nemernici! Am vrut să vă avertizez

din pricina cumnatului dumneavoastră…

— Prostii, nu-i nimic serios în toate astea, zise Lisa ca s-o stimuleze.

— Nimic serios, asta-i bună! Când treci seara pe strada Pirouette, îi auzi zbierând înfiorător. Vedeţi-vă de treabă, nici măcar nu se mai sfiesc. Vă aduceţi aminte că au încercat să-l corupă şi pe soţul dumneavoastră… Şi cartuşele alea pe care îi văd de la fereastra mea cum le pregătesc, alea tot prostii sunt? La urma urmei, eu vă spun toate astea în interesul dumneavoastră.

— Da, bineînţeles, şi vă mulţumesc. Atâta doar că lumea născoceşte o mulţime de lucruri.

— Ah, nu, din păcate, astea nu sunt născociri… De altfel, tot cartierul vorbeşte. Se zice că dacă-i descoperă poliţia, o să fie o grămadă de oameni compromişi. De pildă, domnul Gavard…

Mezelăreasa ridică din umeri, vrând parcă să arate că domnul Gavard e un nebun bătrân, care-şi merită soarta.

— Mă refer la domnul Gavard aşa cum m-aş referi şi la ceilalţi, la cumnatul dumneavoastră, de pildă, reluă baba cu viclenie. Cumnatul dumneavoastră este şeful, după cum s-ar părea… E cât se poate de neplăcut pentru dumneavoastră. Vă plâng din toată inima; căci, la urma urmei, dacă poliţia ar face o descindere aici, ar putea foarte bine să-l ridice şi pe domnul Quenu. Doi fraţi sunt de fapt ca două degete de la o mână.

Frumoasa Lisa protestă, dar se făcuse albă ca varul. Domnişoara Saget o lovise în plin, intensificându-i propriile ei temeri. Din ziua aceea, fata bătrână nu-i mai povesti decât întâmplări referitoare la oameni nevinovaţi, azvârliţi în închisoare numai fiindcă găzduiseră nişte ticăloşi. Când se ducea seara să-şi ia lichiorul de coacăze de la cârciumar, îşi alcătuia un mic dosar pentru a doua zi de dimineaţă. Rose nefiind prea vorbăreaţă, bătrâna se bizuia doar pe urechile şi pe ochii ei. Îşi dăduse perfect seama de dragostea domnului Lebigre faţă de Florent, de eforturile pe

care le făcea ca să-l reţină, de concesiile lui atât de puţin justificate prin alişverişul realizat de pe urma băiatului ăstuia. Toate astea o mirau, cu atât mai mult cu cât ştia care este situaţia celor doi bărbaţi faţă de Normanda.

— S-ar zice, îşi spunea ea, că-l ţine în puf... Cui o avea oare de gând să-l vândă?

Într-o seară, pe când era în prăvălie, îl văzu pe Logre trântindu-se pe bancheta din cămăruţă, vorbind despre alergătura lui prin mahalale şi spunând că e mort de oboseală. Se uită repede la picioarele lui. Ghetele lui Logre n-aveau niciun fir de praf. Atunci, baba zâmbi tainic şi, cu buzele strânse, îşi luă lichiorul şi plecă.

Îşi mai completa apoi dosarul şi de la fereastra ei. Fereastra aceasta foarte înaltă, care domina casele de prin vecini, îi prilejuia plăceri nesfârşite. Se instala acolo în fiecare ceas al zilei ca într-un observator de unde pândea tot cartierul. În primul rând cunoştea pe degete, până la cele mai infime detalii, mobilierul fiecărei odăi din faţă, din dreapta, din stânga; ar fi putut să povestească, fără să omită niciun amănunt, toate obiceiurile locatarilor, dacă trăiau bine sau rău cu nevestele, cum se descurcau, ce mâncau la cină; cunoştea până şi oamenii care veneau la ei în vizită. Pe de altă parte de acolo avea o perspectivă bună a halelor, astfel încât nicio femeie din cartier nu putea să traverseze strada Rambuteau fără s-o vadă ea, era în stare să spună de-a fir a păr şi fără să dea vreodată greş, de unde vine şi unde se duce femeia, ce are în coş, povestea ei, a bărbatului şi a copiilor ei, ce toalete şi câtă avere are. Asta e doamna Loret, care îi dă fiului ei o educaţie aleasă; asta e doamna Hutin, o mână de femeie, vai de ea, bărbatu-său o neglijează; asta e domnişoara Cécile, fiica măcelarului, care n-o poate mărita fiindcă e scrofuloasă. Ar fi putut s-o tot ţină aşa zile întregi, înşirând vorbe goale, distrându-se grozav cu toate faptele astea mărunte şi neinteresante, despicate ca firu-n patru. De la ora opt în sus însă, n-o mai interesa nimic altceva decât fereastra cu

geamuri mate, pe care se profilau umbrele negre ale muşteriilor din cămăruţă. Îşi dăduse seama de sciziunea provocată prin plecarea lui Charvet şi a Clémencei, fiindcă nu mai văzuse siluetele lor uscate pe ecranul acela lăptos. Acolo, în cămăruţă, nu se petrecea nici un singur eveniment, pe care să nu-l fi ghicit până la urmă după anumite revelaţii bruşte ale acelor braţe şi capete care apăreau pe tăcute. Ajunsese din cale afară de iscusită în interpretarea semnificaţiei unor nasuri înfipte, a unor degete răsfirate, a gurilor căscate, a umerilor dispreţuitori; urmărea astfel pas cu pas evoluţia conspiraţiei, în aşa măsură încât ar fi putut să spună în fiecare zi în ce etapă se află. Într-o seară, brutalul deznodământ îi apăru clar. Zărise pe albul sticlei umbra pistolului lui Gavard, uriaşul profil negru al revolverului cu ţeava întinsă pe albul sticlei. Pistolul circula de colo, colo şi părea că se multiplică. Acestea erau armele despre care îi vorbise doamnei Quenu. Apoi, într-altă seară, nu mai înţelese nimic; văzând nişte fâşii nesfârşite da pânză, îşi imagină ea oamenii fabricau cartuşe. A doua zi coborî pe la ora unsprezece, sub cuvânt că-i cere Rosei o bucăţică de lumânare cu împrumut; cu coada ochiului zări pe masa din cămăruţă o grămadă de pânză roşie care o înspăimântă rău. Dosarul din ziua următoare avea un caracter de o gravitate hotărâtoare.

— N-aş vrea să vă sperii, doamna Quenu, zise ea, dar povestea asta devine din cale afară de îngrozitoare... Pe onoarea mea că mi-e frică! Vă rog, pentru nimic în lume, să nu cumva să repetaţi ce vă spun. Aia ar fi în stare să-mi taie beregata dacă ar şti.

Apoi, după ce mezelăreasa îi jură că n-o s-o compromită, îi vorbi despre pânză roşie.

— Nu ştiu ce-o fi asta. Era o grămadă mare de tot. Parcă ar fi fost nişte cârpe muiate în sânge... Logre, îl ştiţi, cocoşatul, îşi pusese una pe umeri. Semăna cu un călău... Fără îndoială, asta este altă maşinaţie.

Lisa nu-i răspunse nimic; părea că se gândeşte, cu ochii

plecaţi, jucându-se cu mânerul unei furculiţe şi aranjând pe o farfurie nişte bucăţi de şuncă fiartă. Domnişoara Saget continuă încetişor:

— Eu una, dacă aş fi în locul dumneavoastră, n-aş sta cu mâinile în sân, m-aş căzni să aflu... De ce nu vă urcaţi în camera cumnatului dumneavoastră ca să vă uitaţi?

Atunci Lisa tresări uşor. Scăpă furculiţa din mână şi se uită neliniştită la babă, crezând că aceasta îi ghicise intenţiile. Fata bătrână însă continuă:

— La urma urmei, e un lucru îngăduit... Dacă l-oţi lăsa să-şi facă mendrele, cumnatul dumneavoastră o să vă bage în cine ştie ce belea... Aseară, la doamna Taboureau, se vorbea despre dumneavoastră. Să ştiţi că vă este o prietenă foarte devotată. Doamna Taboureau spunea că sunteţi prea bună; să fi fost în locul dumneavoastră, zicea dânsa, de mult ar fi lichidat toată povestea asta.

— Chiar aşa a spus doamna Taboureau? şopti mezelăreasa dusă pe gânduri.

— Desigur, şi doamna Taboureau este o femeie care merită să fie ascultată... Încercaţi să aflaţi ce e cu pânză aia roşie. După aia o să-mi spuneţi şi mie, nu-i aşa?

Lisa însă n-o mai asculta. Se uita în gol, spre micile pătrate de brânză şi spre melci, dincolo de ghirlandele de cârnaţi din vitrină. Părea adâncită într-o luptă interioară, ce-i săpase două riduri subţiri pe chipu-i împietrit, între timp, domnişoara bătrână îşi băgase nasul în farfuriile de pe tejghea. Vorbea în şoaptă, chipurile cu ea însăşi:

— Ia te uită, sunt nişte cârnaţi tăiaţi... Ăştia tăiaţi dinainte o să se usuce... Şi caltaboşul ăsta crăpat... Probabil că a fost lovit cu furculiţa. Trebuie scos de aici, că murdăreşte farfuria.

Lisa, preocupată încă, îi dădu caltaboşul şi feliile de cârnaţi, spunându-i:

— Dacă vă face plăcere, sunt ale dumneavoastră.

Toate dispărură în coş. Domnişoara Saget era atât de obişnuită cu cadourile, încât nici nu mai mulţumea. În

fiecare dimineaţă lua toate rămăşiţele din mezelărie. Plecă de acolo cu intenţia să-şi agonisească desertul la Sarriette şi la doamna Lecoeur, vorbindu-le despre Gavard.

Când rămase singură, mezelăreasa se aşeză pe bancheta din spatele tejghelei, vrând parcă să stea comod, ca să poată lua o hotărâre cât mai bună. De vreo opt zile era foarte îngrijorată. Într-o seară, Florent îi ceruse lui Quenu cinci sute de franci în modul cel mai firesc, aşa cum face un om care are un cont deschis. Quenu îl trimisese neveste-sii. Pe Florent faptul acesta îl cam plictisi şi, pe când se adresa frumoasei Lisa, cam tremura. Ea însă se urcă în odaia ei şi-i dădu cei cinci sute de franci, fără să scoată o vorbă, fără să încerce măcar să afle pentru ce-i trebuie banii. Îi spuse doar că i-a trecut în contul moştenirii. Peste trei zile, Florent luă o mie de franci.

— Ce rost avea să facă pe omul dezinteresat, îi spuse Lisa lui Quenu, seara, la culcare. Ai văzut ce bine am făcut că am ţinut socoteala... Stai că n-am notat cei o mie de franci de azi.

Se aşeză în faţa biroului şi reciti foaia cu socoteli. Apoi, adăugă:

— Am avut dreptate să las loc liber. Aconturile o să le scriu pe margine... Acum o să risipească totul cu ţârâita... De mult mă aşteptam eu la asta.

Quenu nu spuse nimic, dar se culcă foarte prost dispus. Ori de câte ori nevastă-sa deschidea biroul, uşiţa scârţâia cu o tristeţe care îi sfâşia inima. Îşi propuse chiar să-i facă observaţii fratelui său şi să-l împiedice să se ruineze cu nenorocita aia de Méhudin, dar nu îndrăzni. În decursul a două zile, Florent mai ceru încă o mie cinci sute de franci. Într-o seară, Logre spusese că, dacă s-ar putea face rost de nişte bani, treaba ar merge mult mai repede. A doua zi constată încântat că vorbele acelea aruncate în vânt se transformaseră într-un fişic mic de monede de aur, pe care îl vârî în buzunar rânjind şi cu cocoaşa săltându-i de bucurie. De atunci începură nesfârşite cereri: cutare secţie

trebuia să închirieze un local; alta avea de ajutat nişte patrioţi nevoiaşi; mai erau şi muniţii de cumpărat, recrutări, cheltuieli pricinuite de poliţie. Florent ar fi dat tot ce avea. Îşi adusese aminte de moştenire şi de sfaturile Normandei. Tot scotea bani din biroul Lisei, reţinut doar de teama nelămurită pe care i-o inspira chipul ei sever. După părerea lui, niciodată n-ar fi putut să-şi cheltuiască banii pentru o cauză mai sfântă. Logre, entuziasmat, purta nişte cravate trandafirii uimitoare şi nişte ghete de lac a căror înfăţişare îl burzuluia pe Lacaille.

— A ajuns la trei mii de franci în şapte zile, îi spuse Lisa lui Quenu. Ce părere ai? E frumos, nu-i aşa? Dacă o ţine tot aşa, în patru luni n-are ce alege din cei cincizeci de mii de franci ai lui... Şi când te gândeşti că bătrânului Gradelle i-au trebuit patru zeci de ani ca să-şi adune economiile astea!

— Aşa îţi trebuie! strigă Quenu. Cine te-a pus să-i vorbeşti despre moştenire?!

Lisa însă se uită sever la el şi-i spuse:

— Sunt banii lui, n-are decât să-i ia pe toţi... Nu mă supără că-i dau banii ăştia, ci faptul că ştiu ce întrebuinţare le dă... De când îţi tot spun treaba asta; o să trebuiască să se isprăvească odată.

— Fă ce ştii, n-o să-ţi pun tocmai eu beţe în roate, declară până la urmă mezelarul, pe care îl tortura zgârcenia.

Îşi iubea mult fratele; totuşi, gândul la cei cincizeci de mii de franci tocaţi în patru luni îi era insuportabil. Lisa, datorită trăncănelilor domnişoarei Saget, ghicea pe ce se duceau banii. Baba îndrăznise chiar să facă o aluzie la moştenire, iar Lisa profitase de ocazie ca să informeze mahalaua că Florent îşi ia partea lui şi c-o papă cum îi place. Tocmai a doua zi, povestea cu pânza roşie o determină să ia o hotărâre. Mai stătu câteva clipe, ducând o luptă cu sine însăşi, uitându-se împrejurul ei, la înfăţişarea jalnică a mezelăriei; porcii stăteau spânzuraţi cu o mutră posacă; Mouton, cu blana zbârlită şi cu privirea posomorâtă a unui

motan care nu mai mistuie, se aşezase lângă un borcan cu untură. Atunci Lisa o chemă pe Augustine ca să stea la tejghea şi se urcă în camera lui Florent.

Sus, când intră în odaie, o cuprinse o emoţie violentă. Puritatea copilărească a patului era mânjită toată de un mănunchi de eşarfe roşii, care atârnau până pe podea. Pe cămin, printre cutiuţele poleite şi borcanele vechi de cremă, zăceau brasarde roşii şi grămezi de cocarde, care semănau cu nişte stropi de sânge lăţiţi, uriaşi. Apoi, de toate cuiele stăteau agăţate bucăţi de pânză ce pavoazau pereţii, contrastând cu cenuşiul şters al tapetului; erau nişte steguleţe pătrate, galbene, albastre, verzi, negre şi mezelăreasa recunoscu în ele fanioanele celor douăzeci de secţii. Camera aceea puerilă părea complet înspăimântată de acest decor revoluţionar. Prostia naivă pe care ajutoarea mezelăresei o lăsase în urma ei, albul perdelelor şi al mobilei, dobândiseră reflexe de incendiu, iar fotografia lui Auguste şi Augustine părea lividă de groază. Lisa dădu ocol camerei, cercetă fanioanele, brasardele, eşarfele, fără să se atingă însă de ele, ca şi cum i-ar fi fost teamă că zdrenţele acelea înfiorătoare ar fi putut s-o frigă. Se gândea că nu se înşelase, că banii se duceau într-adevăr pe lucruri de astea. Pentru ea era un fapt greu de conceput, o ticăloşie care îi răscolea întreaga fiinţă. Banii ei, bănişorii ăia agonisiţi într-un mod atât de cinstit, slujeau la organizarea şi subvenţionarea unei răzmeriţe. Stătea în picioare şi se uita la florile larg deschise ale rodiului de pe terasă, care-i apăreau tot ca nişte cocarde însângerate, şi asculta ciripitul cintezoiului, asemenea ecoului îndepărtai al unor împuşcături. Atunci i se năzări ideea că insurecţia avea să izbucnească a doua zi, ba poate chiar în seara aceea. Fanioanele fluturau în vânt, eşarfele defilau şi o răpăială bruscă de tobe îi răsuna în urechi. Coborî repede, fără să mai zăbovească măcar o clipă ca să citească hârtiile întinse pe masă. Se opri la etajul întâi şi se îmbrăcă.

În împrejurările acelea grave, frumoasa Lisa se pieptănă

totuşi cu multă grijă, fără să-i tremure mâinile câtuşi de puţin. Era foarte hotărâtă; n-o străbătea niciun fior, doar ochii îi reflectau o severitate mai mare. Pe când îşi încheia rochia de mătase neagră, trăgând de material cu toată puterea mâinilor ei voinice, îşi aduse aminte de vorbele părintelui Roustan. Se cercetă, şi conştiinţa îi răspunse că asta este datoria ei. Când îşi înfăşură umerii ei solizi cu şalul gros de lină, simţi că avea să săvârşească o faptă deosebit de cinstită. Îşi puse nişte mănuşi de un violet închis şi-şi agăţă de pălărie o voaletă groasă. Înainte de a pleca, încuie bine biroul, cu un aer plin de speranţă, de parcă s-ar fi gândit că de aci înainte o să poată să doarmă liniştit.

Quenu îşi etala burta albă în pragul mezelăriei. Se arătă surprins, văzând-o că pleacă aşa de elegantă la ora zece dimineaţa.

— La te uită, da unde te duci? o întrebă el.

Lisa născoci nişte curse pe care trebuia să le facă împreună cu doamna Taboureau. Adăugă c-o să treacă şi pe la teatrul Gaîté ca să ia nişte bilete. Quenu alergă după ea şi-o ajunse din urmă, recomandându-i să ia locuri în faţă, ca să vadă mai bine. Apoi, în timp ce el se întorcea la mezelărie, ea se duse la staţia de trăsuri de lângă Saint-Eustache şi se urcă într-un cupeu, lăsă în jos perdeluţele şi-i spuse birjarului s-o ducă la teatrul Gaîté. Se temea ca nu cumva să fie urmărită. După ce-şi luă biletele, ceru s-o ducă la Palatul de Justiţie. Acolo, în faţa grilajului, plăti şi dădu drumul cupeului. Apoi, traversă încet sălile şi culoarele şi ajunse la prefectura de poliţie.

Deoarece se rătăcise în mijlocul unui vălmăşag de sergenţi de stradă şi de domni eleganţi în redingotă, dădu cincizeci de centime unui om care o conduse până la cabinetul şefului poliţiei. Pentru a pătrunde însă la acesta din urmă era necesară o aprobare de audienţă. O poftiră într-o încăpere îngustă, mobilată cu un lux specific hotelurilor de mâna a doua, unde un tip gras şi chel,

îmbrăcat în negru din cap până-n picioare, o primi cu o răceală morocănoasă. O invită să vorbească. Atunci, ridicându-şi voaleta, Lisa îşi spuse numele şi povesti totul ritos, fără măcar să-şi tragă sufletul. Tipul chel o asculta cu aerul lui obosit, fără s-o întrerupă. Cinci isprăvi, o întrebă doar:

— Sunteţi cumnata omului ăstuia, nu-i aşa?

— Da, răspunse Lisa răspicat. Noi suntem oameni cinstiţi… Nu vreau ca soţul meu să fie compromis.

Tipul dădu din umeri, vrând parcă să spună că toate astea sunt într-adevăr neplăcute. Apoi spuse uşor impacientat:

— Vedeţi dumneavoastră, de mai bine de un an, oamenii mă tot pisează cu povestea asta. Îmi trimit denunţuri peste denunţuri, mă împing, mă presează. Înţelegeţi bine că nu acţionez, pentru că prefer să aştept. Avem şi noi motivele noastre… Iată dosarul. O să vi-l arăt.

Îi puse în faţă un teanc enorm de hârtii, vârâte într-un dosar albastru. Lisa frunzări hârtiile. Păreau capitole detaşate din povestea pe care tocmai o spusese. Comisarii de poliţie din Le Havre, Rouen, Vernon anunţau sosirea lui Florent. Urma apoi un raport în care se constata instalarea lui la familia Quenu-Gradelle. Mai încolo erau consemnate, fără să se fi omis niciun detaliu, intrarea lui în slujbă la hale, viaţa lui, serile petrecute la domnul Lebigre. Înmărmurită, Lisa constată că rapoartele erau duble, că poliţia folosise două surse diferite. În sfârşit, dădu peste o grămadă de scrisori, scrisori anonime de felurite mărimi, cu scrieri diferite. Asta era culmea! Recunoscu scrisul domnişoarei Saget, asemenea unei mâzgăleli de pisică, prin care denunţa gaşca din cămăruţa cu geamlâc. Recunoscu o foaie mare de hârtie slinoasă, mânjită toată cu literele mari ale doamnei Lecoeur şi o hârtie velină, împodobită cu o pansea galbenă, acoperită cu hieroglifele Sarriettei şi ale domnului Jules; amândouă scrisorile avertizau guvernul să se ferească de Gavard. Mai recunoscu şi stilul obscen al

mătuşii Méhudin, care înşira pe patru pagini aproape indescifrabile, poveştile cele mai năstruşnice care circulau prin hale pe socoteala lui Florent. O emoţionă mai ales o factură de la ea din prăvălie purtând ca antet cuvintele: *Mezelăria Quenu-Gradelle,* pe dosul căreia Auguste vânduse omul pe care îl considera ea pe o piedică în calea căsătoriei sale.

Virându-i dosarul sub nas, poliţistul avusese o intenţie nemărturisită.

— Nu cumva recunoaşteţi vreunul dintre scrisurile astea? o întrebă el.

Lisa bolborosi că nu. Se sculase. Era complet năucită de toate câte le aflase; îşi lăsase din nou voaleta în jos, ca să ascundă stânjeneala vagă pe care o simţea îmbujorându-i obrajii. Rochia de mătase pleznea pe ea; mănuşile de culoare închisă dispăruseră sub şalul cel mare. Chelul zâmbi uşor, spunându-i:

— Vedeţi doamnă, informaţiile dumneavoastră vin cam târziu… Vă promit însă că se va ţine seama de acest demers pe care l-aţi făcut azi. Aveţi grijă însă, sfătuiţi-l pe soţul dumneavoastră să nu facă nicio mişcare… Se pot petrece anumite lucruri…

Nu-şi încheie fraza, ci salută uşor, săltându-se puţin din fotoliu. Întrevederea luase sfârşit. Lisa plecă. În anticameră, îi zări pe Logre şi pe domnul Lebigre care se întoarseră repede cu spatele. Ea era însă mai tulburată decât ei. Traversa săli, străbătea coridoare, se simţea parcă înghiţită de acest univers al poliţiei în care acum se convinsese că totul se vede, totul se ştie. Ieşi, în sfârşit, prin piaţa Dauphine. O luă încetişor pe cheiul Horloge, înviorată de boarea răcoroasă ce se ridica dinspre Sena.

În momentul acela, senzaţia ei cea mai precisă era inutilitatea demersului pe care îl făcuse. Bărbatul ei nu era câtuşi de puţin în primejdie. Se simţea uşurată, dar în acelaşi timp avea şi o oarecare remuşcare. Era supărată pe Auguste şi pe femeile acelea care o puseseră într-o situaţie

ridicolă. Începu să meargă mai încet, uitându-se cum curge Sena; nişte şlepuri, înnegrite din cauza prafului de cărbune, coborau pe apa verzuie, în timp ce, de-a lungul malului, pescarii îşi păzeau undiţele. De fapt, nu ea îl denunţase pe Florent. Gândul acesta care-i venise pe neaşteptate, o uimi. Denunţându-l, ar fi săvârşit oare o faptă rea? Rămase nedumerită, surprinsă că pentru prima dată conştiinţa ei a putut s-o înşele. Scrisorile anonime i se păreau fără îndoială un lucru tare urât. Ea, dimpotrivă, se dusese fără înconjur, îşi spusese numele, salvase pe toată lumea. Aducându-şi deodată aminte de moştenirea lăsată de bătrânul Gradelle, Lisa se analiză şi ajunse la concluzia că, la nevoie, e gata să arunce toţi banii aceia în gârlă, numai să vindece mezelăria de indispoziţia care o cuprinsese. Nu, nu era zgârcită, nu banii o determinaseră să acţioneze astfel. Traversând podul Change, se linişti complet, şi-şi reluă minunatul ei echilibra. De fapt, mai bine că toţi ceilalţi i-o luaseră înainte la prefectură; aşa n-avea nevoie să-l mintă pe Quenu şi avea să doarmă liniştită.

— Ai luat bilete? o întrebă Quenu, când se întoarse.

Îi ceru să i le arate şi să-i explice exact în ce parte a balconului se află locurile. Lisa îşi închipuise că de îndată ce va preveni poliţia, aceasta va da fuga la mezelărie; hotărârea ei de a merge la teatru nu era decât un mijloc dibaci de a-l îndepărta pe bărbatu-său de casă, în timp ce aveau să-l aresteze pe Florent. Se gândise să-l scoată pe Quenu la plimbare în cursul după-amiezii, să-şi ia o mică vacanţă, aşa cum făceau uneori: se duceau cu trăsura în Bois de Boulogne, mâncau la restaurant şi apoi zăboveau în vreun şantan. Acum însă consideră că e inutil să mai iasă. Îşi petrecu ziua ca de obicei la tejghea, îmbujorată, mai veselă şi mai prietenoasă, aşa, ca după o convalescenţă.

— Când îţi spun eu că aerul îţi face bine! îi tot repeta Quenu. Vezi şi tu că plimbarea de azi-dimineaţă te-a înviorat de tot.

— Da de unde! îi răspunse ea într-un târziu. Străzile

Parisului nu sunt chiar aşa de bune pentru sănătate.

Seara, la teatral Gaîté, văzură piesa *Mila lui Dumnezeu*[2]. Quenu, în redingotă, cu mănuşi cenuşii, îngrijit pieptănat, nu era preocupat decât să tot caute în program numele actorilor. Lisa era superbă: foarte decoltată, îşi sprijinea pe catifeaua roşie a balconului mâinile încătuşate în nişte mănuşi albe, mult prea strâmte. Nenorocirile Mariei îi emoţionară grozav pe amândoi; comandorul era într-adevăr un ticălos, iar Pierrot, de cum intra în scenă îi şi făcea să râdă. Mezelăreasa plânse. La plecarea copilului, la rugăciunea din camera feciorelnică, la întoarcerea bietei nebune, frumoşii ochi ai Lisei se umeziră; îşi ştergea discret lacrimile cu câte o uşoară atingere de batistă. Seara aceea se transformă însă pentru ea într-un adevărat triumf când, ridicând la un moment dat capul, o zări pe Normandă şi pe maică-sa la balconul doi. Atunci se umflă în pene încă mai tare, îl trimise pe Quenu la bufet să-i cumpere o cutie cu caramele şi-şi vântură bine evantaiul, un evantai de sidef foarte poleit. Pescăreasa era înfrântă; lăsase capul în jos, ascultând-o pe maică-sa care îi spunea ceva în şoaptă. La ieşire, frumoasa Lisa şi frumoasa Normandă se întâlniră în vestibul, măsurându-se cu un zâmbet vag.

În ziua aceea Florent cinase la domnul Lebigre ceva mai devreme. Îl aştepta pe Logre, care trebuia să-i prezinte un fost sergent, un om de nădejde cu care aveau să discute planul de atac împotriva Camerei şi a Primăriei. Se înnopta. O ploaie cernută, care începuse în cursul după-amiezii, îneca halele acelea uriaşe într-o pâclă cenuşie. Clădirea se profila, neagră, pe fondul roşcat al cerului, iar nişte zdrenţe de nori murdari se fugăreau chiar deasupra acoperişurilor, agăţaţi şi sfâşiaţi de vârfurile paratrăsnetelor. Mocirla de pe jos, şuvoaiele de apă gălbuie care antrenau parcă amurgul, înecându-l în noroi, îl întristau pe Florent. Se uita la oamenii refugiaţi pe trotuarele aleilor acoperite ale halelor, la umbrele ce alergau sub ropotul ploii, la trăsurile care în

[2] Melodramă în cinci acte de Ennery şi G. Lemoine.

mijlocul şoselei goale treceau mai rapide şi mai gălăgioase ca oricând. La un moment dat se lumină. Spre apus cerul se învăpăia. Atunci, la capătul străzii Montmartre apăru o întreagă armată de măturători, împingând cu periile o baltă de noroi lichid.

Logre nu-l aduse pe sergent. Gavard se dusese să cineze la nişte prieteni, tocmai la Batignolles. Florent se văzu nevoit să-şi petreacă seara numai în tovărăşia lui Robine. Vorbi fără încetare şi sfârşi prin a se întrista rău de tot. Robine îşi clătina încet barba şi nu-şi întindea braţul decât ca să înghită, din sfert în sfert de oră, câte o duşcă de bere. Plictisit, Florent se duse să se culce. Robine însă, cu toate că rămăsese singur, nu se îndura să plece, ci se tot uita la halba lui, cu fruntea-i îngândurată ascunsă sub pălărie. Rose şi cu băiatul de prăvălie, care sperau să închidă mai devreme din moment ce gaşca din cămăruţă nu era acolo, aşteptară mai bine de o jumătate de oră, până ce Robine se hotărî să plece.

Când ajunse la el în odaie, Florent nu îndrăzni să se bage în pat. Se temea, era cuprins de una dintre acele nelinişti nervoase, care nopţi întregi îl chinuia cu coşmaruri nesfârşite. În ajun îl îngropase pe domnul Verlaque, ce se prăpădise la Clamart, după o agonie înfiorătoare. Se simţea încă profund întristat de coşciugul acela strâmt, coborât în pământ. Îl obseda mai ales imaginea doamnei Verlaque, cu vocea ei plângăreaţă şi fără nicio lacrimă în ochi; se ţinuse după el, vorbindu-i despre sicriul neplătit, despre dricul pe care nu ştia cum să-l comande de vreme ce nu avea niciun ban în casă, fiindcă în ajun, farmacistul, aflând că bolnavul murise, ceruse să i se achite nota. Florent nu avu încotro şi avansă banii pentru coşciug şi pentru dric; dădu până şi bacşişul cioclilor. Când să plece, doamna Verlaque se uită la el cu un aer atât de mâhnit, încât îi mai lăsă încă douăzeci de franci.

La ora asta, moartea domnului Verlaque îl încurca, deoarece punea din nou în discuţie slujba lui de inspector.

Aveau să-l deranjeze, gândindu-se poate să-l numească titular. Toate astea erau complicaţii supărătoare, care puteau atrage atenţia poliţiei. Ar fi vrut ca insurecţia să izbucnească a doua zi, ca să-şi poată arunca în stradă şapca galonată. Preocupat de grijile acestea, se sui pe terasă, cerându-i nopţii calde o adiere care să-i răcorească fruntea încinsă. Aversa de ploaie oprise vântul. Cerul, de un albastru-închis, fără niciun nor, era încă plin de acea zăpuşeală ce anunţă furtuna. Halele, spălate parcă, îşi întindeau sub el masa lor enormă de aceeaşi culoare cu cerul, punctată ca şi el de flăcările vii ale gazului, asemenea unor steluţe gălbui.

Sprijinit pe rampa de fier, Florent se gândea că mai devreme sau mai târziu avea să fie pedepsit pentru faptul că acceptase slujba asta de inspector. Era ca o pată în viaţa lui. Figurase pe statele de plată ale bugetului prefecturii, săvârşind un sperjur; slujise imperiul, în ciuda jurămintelor pe care le făcuse de atâtea ori în timpul exilului. Dorinţa de a o mulţumi pe Lisa, rolul filantropic pe care i-l dăduse salariului primit, modul cinstit în care se străduise să-şi facă meseria, nu i se mai păreau argumente destul de serioase ca să-i scuze laşitatea. Dacă suferea de pe urma acestui mediu gras şi îmbuibat, îşi merita soarta. Trecu în revistă anul acesta îngrozitor pe care îl trăise, persecuţiile pescăreselor, greaţa ce-l apuca în zilele umede, indigestia neîncetată ce-i chinuia stomacul lui de om slab, ostilitatea mocnită pe care o tot simţea crescând în jurul lui. Le accepta pe toate ca pe o pedeapsă. Vuietul acela surd al resentimentelor, cărora nu le înţelegea cauza, prevestea o catastrofă nelămurită, în faţa căreia îşi pleca umerii dinainte, ruşinat de greşeala ce-o avea de ispăşit. Apoi, se înfurie împotriva lui însuşi la gândul că pregăteşte o mişcare populară; îşi spuse că nu mai e destul de pur ca să merite succesul.

Câte nu visase el, acolo sus, cu ochii aţintiţi asupra acoperişurilor lătăreţe ale pavilioanelor. Cel mai adesea ele

îi apăreau ca nişte oceane cenuşii ce-i evocau ţinuturi îndepărtate. În nopţile fără lună se întunecau, deveneau nişte lacuri moarte, cu ape negre, puturoase şi stătute. Nopţile senine le preschimbau în adevărate fântâni de lumină; razele păreau că se scurg pe cele două etaje de acoperişuri, scăldând plăcile mari de zinc, revărsându-se şi prelungindu-se pe marginile acestor imense bazine suprapuse. Gerul le înţepenea, le îngheţa, asemenea fiordurilor norvegiene pe care lunecă patinatorii, iar căldurile din iunie le cufundau într-un somn greu. Într-o noapte de decembrie, deschizându-şi fereastra, le găsise complet albe de zăpadă, de un alb imaculat, care lumina cerul ruginiu; neîntinate de urma vreunui pas, se întindeau asemenea câmpiilor nordice şi singurătăţilor evitate chiar şi de sănii; erau tăcute şi blajine ca un colos nevinovat. Iar Florent se lăsa pradă unor visări duioase sau neîndurătoare, după cum se schimba înfăţişarea acestui orizont; zăpada îl liniştea; acea uriaşă mantie albă i se părea un văl pur, aruncat peste gunoaiele halelor, iar nopţile senine şi sclipirea lunii îl purtau cu gândul prin ţările feerice ale basmelor. Nu suferea decât în timpul nopţilor întunecoase, a nopţilor fierbinţi din iunie, care-i descopereau la picioare mlaştina puturoasă, apa stătută a unei mări blestemate. Era urmărit fără încetare de acelaşi coşmar.

Halele îi stăteau mereu în cale. Nu putea să-şi deschidă geamul şi să se rezeme de balustradă, fără să dea cu ochii de ele drept în faţa lui, umplând tot orizontul. Seara, părăsea pavilionul ca apoi, la culcare, să se împiedice din nou de acoperişurile lor nesfârşite. Halele îl despărţeau de Paris, îi impuneau imensitatea lor, pătrundeau în viaţa lui de fiecare clipă. În noaptea aceea, amplificat de neliniştea surdă care îl chinuia, coşmarul lui deveni încă mai înspăimântător. Ploaia de după-masă umpluse halele de o umezeală infectă. Rostogolite în mijlocul oraşului asemenea unui beţiv ce ajunge sub masă după cea din urmă sticlă, halele îi suflau în obraz răsuflarea lor împuţită. I se părea că

din fiecare pavilion se înalţă aburi deşi. Acolo, departe, din hala de carne şi de măruntaie ce părea că fumegă, se ridicau aburi insipizi de sânge. Mai încoace, piaţa de legume şi fructe exala un miros de varză acrită, de mere putregăite, de verdeţuri aruncate la gunoi. Brânzeturile puţeau, pescăria avea o prospeţime piperată. Chiar la picioarele lui vedea hala de păsări care răspândea prin turnuleţul ventilatorului un aer cald şi o duhoare ce se prelingea ca funinginea unei uzine. Norul format de toate aceste emanaţii se aduna deasupra acoperişurilor, se întindea peste casele învecinate şi se lăţea ca o ceaţă groasă peste tot Parisul. Halele, strânse în cingătoarea lor de fontă prea strâmtă, crăpau şi încingeau somnul oraşului îmbuibat cu năvala copleşitoare a indigestiei lor.

Jos, pe trotuar, Florent auzi un zvon de glasuri şi un râs de oameni fericiţi. Uşa dinspre alee se închise cu zgomot. Quenu şi cu Lisa se întorceau de la teatru. Ameţit, beat parcă de aerul pe care îl respirase, Florent plecă de pe terasă, stăpânit de neliniştea nervoasă ce i-o pricinuia furtuna pe care o simţea gata să izbucnească deasupra capului său. Acolo, în halele acelea încinse de căldura de peste zi se concentra toată nenorocirea lui. Închise brusc geamul şi lăsă halele tăvălindu-se în fundul beznei, despuiate, încă asudate, cu pieptul dezgolit, expunându-şi pântecele balonat şi uşurându-se sub licărirea stelelor.

VI

Peste opt zile, Florent crezu că va putea în sfârşit, să treacă la fapte. Se ivise un motiv de nemulţumire suficient pentru a da drumul în Paris grupurilor insurecţionale. Corpul Legislativ, învrăjbit din pricina unei legi asupra investiţiilor, discuta acum un proiect de impozite foarte nepopular, care stârnise o vie nemulţumire prin periferii. Guvernul, temându-se de un eşec, lupta din răsputeri. Multă vreme s-ar putea să nu se mai prezinte un atare pretext.

Într-o dimineaţă, Florent porni de cu noapte să dea târcoale Camerei Deputaţilor. Uitând de funcţia lui de inspector, stătu să cerceteze împrejurimile până la ora opt, fără să-i treacă măcar prin minte că absenţa lui revoluţionează probabil toată pescăria. Vizita fiecare stradă, strada Lille şi strada Universităţii, strada Bourgogne şi strada Saint-Dominique; ajunse până la esplanada Invalizilor, oprindu-se la anumite răspântii, măsurând distanţele cu paşii săi mari. Întorcându-se apoi pe cheiul Orsay, se aşeză pe parapet şi hotărî ca atacul să fie dat din toate părţile deodată: grupul de la Gros-Caillou va sosi prin Champs-de-Mars; secţiunile din nordul Parisului vor coborî pe la Madeleine; cele din vest şi sud vor lua-o de-a lungul cheiurilor sau se vor îndrepta, în cete mici, spre străzile cartierului Saint-Gennain. Pe malul celălalt însă, Champs-Elsées, cu aleile lor descoperite, îi neliniştea: prevedea că acolo aveau să fie aşezate tunurile care vor ţine cheiurile

sub bătaia lor. Atunci modifică mai multe detalii ale planului, însemnând într-un carnet pe care-l ţinea în mână locul de luptă al secţiunilor. Atacul adevărat se va da neapărat prin strada Bourgogne şi prin strada Universităţii, în timp ce pe lângă Sena se va crea o diversiune. Soarele dimineţii îi încălzea ceafa şi se întindea vesel şi auriu pe trotuarele largi, poleind coloanele uriaşului monument din faţa lui. Florent vedea deja lupta, ciorchinii de oameni agăţaţi de coloane, grilajele smulse, peristilul cotropit şi apoi, colo sus, nişte braţe ciolănoase înfigând brusc un steag.

Se întoarse încet spre casă, cu capul plecat. Un gângurit îl făcu să şi-l ridice. Îşi dădu seama că tocmai străbătea grădina Tuileries. Cârduri de guguştiuci se plimbau pe una dintre peluze, legănându-şi guşuliţele. Se sprijini o clipă de lădiţa unui portocal, uitându-se la iarbă şi la porumbeii scăldaţi în soare. Umbra castanilor din faţa lui era întunecoasă. În căldura dimineţii, peste grădină se pogorâse tăcerea, întretăiată doar de vuietul neîncetat ce răzbătea de departe, de dincolo de gardul dinspre strada Rivoli. Mirosul de verdeaţă, aducându-i aminte de doamna François, îl înduioşa profund. O fetiţă, care trecea pe acolo alergând după un cerc, sperie porumbeii. Îşi luară zborul şi se aşezară unul lângă altul pe braţul de marmură al unui luptător antic, drept în mijlocul peluzei, gângurind şi umflându-şi piepturile cu şi mai multă duioşie.

Pe când se întorcea spre hale prin strada Vauvilliers, auzi vocea lui Claude Lantier care îl striga. Pictorul tocmai cobora în subsolul pavilionului Vallée.

— Hai, vii cu mine? strigă el. Îl caut pe animalul ăla de Marjolin.

Florent, bucuros să-şi mai uite problemele şi să-şi mai întârzie cu câteva minute întoarcerea la pescărie, îl urmă. Claude spunea că acum, prietenul său Marjolin nu mai avea nimic de dorit pe lumea asta: devenise un simplu animal. Claude îşi propunea să-l picteze stând în patru labe, cu

râsul lui de imbecil. După ce-şi distrugea câte o schiţă, furios că nu-i reuşise, petrecea ceasuri întregi în tovărăşia idiotului, fără să scoată o vorbă, căznindu-se să-i prindă râsul.

— Probabil că îndoapă porumbeii, şopti el. Atâta doar că nu ştiu pe unde e magazia domnului Gavard.

Scotociră tot beciul. Două cişmele curgeau în penumbra tainică din mijlocul beciului. Magaziile acelea erau rezervate exclusiv porumbeilor. De-a lungul tuturor zăbrelelor se auzea un veşnic gângurit tânguitor, asemenea cântului discret al păsărelelor sub frunziş, în amurg. Auzind această melodie, Claude începu să râdă. Îi spuse tovarăşului său:

— Mai, mai că-ţi vine să juri că toţi îndrăgostiţii din Paris vin de se sărută aici!

Totuşi, nicio magazie nu părea deschisă şi Claude ajunsese tocmai la concluzia că Marjolin nu e în beci, când deodată, un zgomot de sărutări, de sărutări sonore însă, îl făcu să se oprească brusc în faţa unei uşi crăpate. O deschise şi-l zări pe dobitocul de Marjolin, pe care Cadine îl aşezase în genunchi pe paie, în aşa fel încât obrazul băiatului să ajungă exact la nivelul buzelor ei. Îl săruta domol, peste tot. Îi dădea la o parte părul lung, blond, ca să ajungă până după urechi, pe sub bărbie, de-a lungul cefei, se întorcea iar la ochi şi la gură, mâncând parcă obrazul acela cu mângâieri molcome, fără grabă, aşa ca pe o prăjitură care îi aparţine şi de care dispune după bunul ei plac. El stătea cuminte cum îl aşezase ea. Nu-şi mai dădea seama de nimic. Îşi oferea liniştit trupul, fără măcar să-i fie teamă de gâdilituri.

— Bravo, frumos, zise Claude, nu vă sfiiţi! Nu ţi-e ruşine, ticăloaso, să-l necăjeşti aici, în mizeria asta. Nu vezi că e plin de murdărie pe genunchi?

— Da de unde, răspunse obraznic Cadine, nu-l necăjesc deloc. Îi place când îl săruţi, fiindcă acum îi e frică pe întuneric… Nu-i aşa că ţi-e frică?

Îl ridicase de jos; Marjolin îşi plimba mâinile pe obraz, de parcă ar fi căutat urmele sărutărilor de adineauri ale puştoaicei. Bolborosi că se teme, iar Cadine urmă:

— De altfel venisem să-l ajut: îi îndopam porumbeii.

Florent se uita la bietele păsări. Împrejurul magaziei, pe nişte scânduri, erau rânduite o serie de lăzi fără capac, în care porumbeii stăteau înghesuiţi unii într-alţii, cu ghearele înţepenite, cu penele lor pestriţe, albe şi negre. Din când în când un freamăt străbătea această masă mişcătoare, apoi trupurile se îngrămădeau din nou, şi iar nu se mai auzea dorit, un gângurit confuz. Cadine avea lângă ea o cratiţă plină cu apă şi grăunţe; fata îşi umplea gura, lua porumbeii unul după altul şi le turna câte o înghiţitură în cioc. Păsările se zbăteau, se înăbuşeau şi apoi cădeau în fundul lăzilor cu ochii daţi peste cap, bete de hrana aceea înghiţită cu de-a sila.

— Nenorociţii! şopti Claude.

— Treaba lor! spuse Cadine care isprăvise. Ce să le fac eu dacă sunt mai gustoşi după ce au fost bine îndopaţi… Să vedeţi, după două ceasuri ăstora le băgăm pe gât apă sărată. Asta le albeşte şi le frăgezeşte carnea. Apoi, după alte două ore, sunt tăiaţi… Dacă vreţi să vedeţi cum se taie, sunt aici unii gata pregătiţi, numai buni de tăiat, pe care Marjolin o să-i aranjeze îndată.

Marjolin luase o ladă cu vreo cincizeci de porumbei. Claude şi Florent îl urmară. Băiatul se instala pe jos lângă o cişmea şi aşeză lada lângă el, apoi fixă deasupra unei cutii din zinc o ramă din lemn străbătută de nişte zăbrele subţiri. Apoi, începu să taie păsările. Lucra repede şi cuţitul îi zbura parcă în mână; apuca porumbeii de aripi, îi lovea în cap cu mânerul ca să-i ameţească şi apoi le băga vârful cuţitului în gât. Păsările, cu penele răvăşite, se cutremurau scurt, în timp ce Marjolin le aşeza la rând, cu capul între zăbrelele ramei din lemn de deasupra cutiei din zinc, în care sângele se scurgea picătură cu picătură. Tic-tacul mânerului pe ţestele ce se fărâmau, gestul legănat al mâinii care lua

dintr-o parte păsările vii şi le aşeza în partea cealaltă, moarte, toate aceste mişcări aveau o deosebită regulari Late. Totuşi încet, încet, Marjolin îşi accelera ritmul, înveselit de acest masacru, cu ochii scânteietori, stând pe vine ca un dog uriaş cuprins de bucurie. Piuă la urmă pufni chiar în râs şi începu să cânte: „Tic-tac, tic-tac, tic-tac”, însoţind cadenţa cuţitului cu un plescăit de limbă ce amintea de zgomotul unui teasc zdrobind nişte capete. Porumbeii atârnau ca nişte rufe de mătase.

— Hei, te amuză, prostule, spuse Cadine care râdea şi ea. Ce caraghioşi sunt porumbeii, când îşi bagă aşa capul între umeri, ca să nu le mai găseşti gâtul… Dă-le încolo, că-s rele lighioanele astea; dacă ar putea, te-ar şi muşca.

Apoi, râzând mai tare de graba din ce în ce mai febrilă cu care lucra Marjolin. Cadine adăugă:

— Am încercat şi eu dar nu pot aşa repede ca el… Într-o zi a tăiat o sută de porumbei în zece minute.

Rama de lemn se umplea; se auzeau picăturile de sânge scurgându-se în lădiţă. Atunci Claude întoarse capul şi văzu că Florent e atât de palid, încât se grăbi să-l ia de acolo. Sus, îl aşează pe o treaptă a scării.

— Ei, asta-i acum! spunea el în timp ce-l lovea uşor peste mâini. Doar n-ai să leşini ca o muiere.

— Mirosul din beci, şopti Florent cam ruşinat.

Porumbeii aceia cărora li se bagă pe gât grăunţe şi apa sărată, ce sunt apoi loviţi în cap şi cărora la urmă li se taie beregata, îi aduseseră aminte de guguştiucii din grădina Tuileries, umblând prin iarba poleită de soare, cu veşmintele lor de satin bogat nuanţate. Îi vedea înşiraţi pe braţul luptătorului antic, uguind în mijlocul tăcerii profunde a grădinii, în timp ce fetiţele se jucau cu cercul în umbra deasă a castanilor. Atunci, uitându-se la bruta uriaşă şi blondă care măcelărea, lovind cu mânerul şi împungând cu vârful cuţitului, în fundul acelui beci puturos, lui Florent îi îngheţă sângele în vine; simţi că i se moaie picioarele, că pleoapele i se zbat şi că-i vine să cadă.

— Ce dracu, reluă Claude după ce îşi reveni, ca soldat n-ai fi bun de nimic... Halal de domnii ăia cărora le-a fost aşa frică de dumneata, de te-au trimis la Cayenne! Dar bine, dragul meu, dacă te apuci vreodată să te bagi într-o răzmeriţă, n-ai să îndrăzneşti să tragi nici un singur foc de armă; ţi-ar fi prea frică să nu omori cumva vreun om.

Florent se sculă fără să-i răspundă. Se întunecase de tot, iar chipul îi era brăzdat de riduri de deznădejde. Plecă, lăsându-l pe Claude să se întoarcă în beci; îndreptându-se spre pescărie, se gândi din nou la planul de atac, la bandele înarmate, care aveau să invadeze Camera Deputaţilor. Tunul va bubui pe Champs-Elysées, gardurile vor fi sfărâmate, treptele vor fi mânjite cu sânge, iar coloanele vor fi împroşcate cu creieri. Avu o viziune rapidă a bătăliei în mijlocul căreia, el, alb ca varul, îşi ascundea faţa în mâini, fiindcă nu putea s-o privească.

Pe când traversa strada Pont-Neuf, i se păru că zăreşte chipul livid al lui Auguste, cu gâtul întins, pe după colţul halei de fructe. Cu ochii lui de imbecil boldiţi de o tulburare nemaipomenită, pesemne că pândea pe cineva. Dispăru brusc şi se întoarse în goană la mezelărie.

— Ce l-o fi apucat? îşi zise Florent. Doar nu i-o fi frică de mine?

În dimineaţa aceea însă, la Quenu-Gradelle se petrecuseră evenimente foarte grave. În zorii zilei, Auguste, înspăimântat, dăduse năvală s-o scoale pe stăpână-sa, spunându-i că vine poliţia să-l ridice pe domnul Florent. Apoi, bâlbâindu-se şi mai rău, îi povestise confuz că Florent plecase, probabil că fugise. Frumoasa Lisa, în camizol, fără corset, căci în acel moment puţin îi păsa de ce va zice lumea, se urcă repede în camera cumnatului ei, de unde luă fotografia Normandei, după ce se asigură că pe acolo nu se afla nimic care să-i poată compromite pe ei. Tocmai cobora, când se întâlni la etajul doi cu agenţii de poliţie. Comisarul o rugă să-i însoţească. Vorbi câteva clipe cu ea în şoaptă, instalându-se cu oamenii lui în odaie şi

recomandându-i să-şi deschidă prăvălia ca de obicei, ca să nu dea nimănui de bănuit.. Se pregătise o capcană.

În toată povestea asta, singura grijă a frumoasei Lisa era lovitura pe care avea s-o primească bietul Quenu. Se temea pe de altă parte ca nu cumva, dacă află că poliţia este sus, să nu zădărnicească tot planul cu lacrimile lui. De aceea îi ceru lui Auguste să se jure pe toţi sfinţii că n-o să sufle nicio vorbă. Lisa se întoarse apoi în cameră să-şi pună corsetul şi să-i spună o poveste oarecare lui Quenu, care tot mai moţăia. Peste o jumătate de ceas, pieptănată, strânsă în chingi, lustruită şi cu obrazul trandafiriu, Lisa şedea în pragul mezelăriei. Auguste aranja liniştit vitrina. Quenu îşi făcu şi el o clipă apariţia pe trotuar, căscând uşor şi căznindu-se să se trezească de-a binelea în aerul proaspăt al dimineţii. Nimic nu trăda drama care se pregătea sus.

Comisarul însă dădu el însuşi alarma în tot cartierul, ducându-se să facă o descindere la familia Méhudin, în strada Pirouette. Avea indicaţii foarte precise. În toate scrisorile anonime primite la prefectură se afirma că cel mai adesea Florent se culcă la frumoasa Normandă. Poate că se refugiase acolo. Comisarul, însoţit de doi agenţi, veni şi zgâlţâi uşa, în numele legii. Familia Méhudin abia se sculase, Bătrâna deschise uşa furioasă, apoi când află despre ce este vorba, se calmă brusc şi rânji. Se aşeză, încheindu-şi hainele şi spunându-le celor trei domni:

— Suntem oameni cinstiţi, nu ne temem de nimic; n-aveţi decât să scotociţi pe unde poftiţi.

Deoarece Normanda nu-şi descuie camera destul de repede, comisarul puse să i se forţeze uşa. Femeia tocmai se îmbrăca; cu pieptul descoperit, cu juponul între dinţi, îşi etala umerii ei splendizi. Năvala aceea brutală a cărei pricină n-o înţelegea, o exaspera; dădu drumul juponului, gata să se arunce asupra celor trei bărbaţi aşa în cămaşă cum era, roşie mai degrabă de mânie decât de ruşine. Comisarul, apărându-şi oamenii, înaintă întru întâmpinarea acestei femei voinice şi goale, repetându-i cu glasul lui

rece:

— În numele legii! În numele legii!

Atunci Normanda se prăbuşi într-un fotoliu plângând cu hohote, cutremurându-se toată de o criză de deznădejde în faţa neputinţei ei şi a imposibilităţii de a înţelege ce vor oamenii aceia de la ea. Părul i se despletise, iar cămaşa nu-i ajungea nici până la genunchi; agenţii se uitau la ea*:* cu coada ochiului. Comisarul de poliţie îi aruncă un şal pe care îl găsise agăţat de perete. Normanda însă nici măcar nu se acoperi cu el; plângea mai abitir, fiindcă vedea cum îi scotocesc patul cu brutalitate, pipăindu-i pernele şi cercetându-i cearşafurile.

— Dar ce am făcut? bolborosi ea într-un târziu. Ce tot căutaţi în patul meu?

Comisarul pomeni numele lui Florent, şi deoarece bătrâna Méhudin rămăsese în pragul uşii:

— Ah, ticăloasa, ea e! zbieră femeia viind să se repeadă la maică-sa.

Ar fi fost în stare s-o bată. Agenţii o înşfăcară şi o înfăşurară cu forţa în şal. Normanda însă se zbătea, spunând cu glas sugrumat:

— Drept cine mă luaţi? Florent ăsta n-a intrat niciodată aici, în odaie, auziţi? N-a fost nimic între noi. Mahalaua vrea să-mi facă un rău, dar să îndrăznească numai să vie careva să-mi spună treaba asta în faţă şi o să vedeţi. N-aveţi decât să mă băgaţi la închisoare, puţin îmi pasă… Credeţi că-mi trebuie mie unul ca Florent? Pot să mă mărit cu cine vreau! O să le fac să crape de necaz pe alea care l-au trimis.

Şuvoiul acesta de cuvinte o mai liniştea. Mânia ei se întorsese împotriva lui Florent, care era pricina tuturor acestor necazuri. Se adresă comisarului, justificându-se:

— Nu ştiam nimic, domnule comisar. Părea foarte blând, ne-a înşelat. N-am vrut să-mi plec urechea la toate câte se spuneau pe socoteala lui, fiindcă oamenii sunt atât de răi… Venea şi-i dădea lecţii puştiului, apoi pleca. Îi dădeam de mâncare şi adesea îi dăruiam câte un peşte frumos. Asta e

tot… De aici înainte, să fie a dracului care o mai fi bună cum am fost eu!

— Nu cumva ţi-a dat niscai hârtii să i le păstrezi? o întrebă comisarul.

— Nu, vă jur că nu… Mie mi-ar fi totuna, vi le-aş da pe toate, fi-i-ar hârtiile de râs. M-am săturat, ce mai. Nu-mi face nicio plăcere să vă văd scotocindu-mi toată casa… Lăsaţi-o baltă, că tot nu foloseşte la nimic.

Atunci agenţii, care cercetaseră fiecare mobilă, voiră să intre în cămăruţa unde dormea Muche. De câtva timp se auzeau hohotele de plâns ale copilului, care se trezise din pricina zgomotului şi-şi închipuia fără îndoială că veniseră să-i taie beregata.

— Asta e odaia copilului, spuse Normanda pe când deschidea uşa.

Muche, gol puşcă, dădu fuga şi o luă de gât, Louise îl linişti şi apoi îl culcă în patul ei. Agenţii ieşiră aproape imediat din cămăruţă şi comisarul tocmai se hotărâse să plece, când copilul, smiorcăindu-se încă, îi şopti maică-sii la ureche:

— O să-mi ia caietele… Să nu le dai caietele mele…

— Ah, aşa e, strigă Normanda, caietele… Aşteptaţi, domnilor, o să vă dau ceva. Vreau să vă arăt că puţin îmi pasă… Ia uitaţi-vă, aici o să găsiţi scrisul lui. N-au decât să-l şi spânzure, că cu una n-o să mă duc să-l scot din laţ.

Dădu caietele lui Muche şi modelele de caligrafie. Copilul însă se sculă din nou, furios, muşcând-o şi zgâriind-o pe maică-sa, care, trăgându-i o palmă, îl culcă la loc. Atunci puştiul se porni pe urlat. În toată zarva asta, domnişoara Saget îşi întindea gâtul peste prag; găsind toate uşile descinse, intrase, oferindu-i mătuşii Méhudin ajutorul ei. Se uita peste tot, asculta, căinându-le rău pe bietele cucoane care n-aveau pe nimeni să le ia apărarea. Între timp, comisarul citea modelele de caligrafie cu un aer foarte serios. Încruntă sprâncenele când citi cuvintele: tiranic, înrobitor, anticonstituţional, revoluţionar. Ajuns la fraza:

„Când va suna ceasul, tiranul va cădea”, lovi uşor hârtia, spunând:

— Asta este foarte, foarte grav.

Dădu unuia din agenţi pachetul şi plecă. Claire, care până atunci nu-şi făcuse apariţia, deschise uşa camerei ei şi se uita după oamenii care coborau. Apoi veni la soră-sa în odaie, unde nu mai călcase de vreun an de zile. Domnişoara Saget părea în cele mai bune relaţii cu Normanda; se înduioşa pe socoteala ei, trăgea de capetele şalului ca s-o acopere mai bine, primea cu o mutră plină de milă primele răbufniri ale mâniei sale.

— Eşti tare laşă, spuse Claire, înfigându-se drept în faţa surorii ei.

Normanda se sculă ameninţătoare, lăsând să-i lunece şalul.

— Aşa, carevasăzică mă spionezi! strigă ea. Ia mai zi o dată.

— Eşti tare laşă, repetă fata pe un ton şi mai jignitor.

Atunci Normanda îi arse o palmă straşnică; Claire se îngălbeni îngrozitor şi se năpusti asupra ei înfigându-şi unghiile în gâtul soră-sii. Se bătură câteva clipe, smulgându-şi părul şi încercând să se sugrume. Cu o forţă supraomenească, în ciuda fragilităţii ei, cea mică o împinse pe cea mare cu atâta violenţă, încât căzură amândouă în dulap şi sparseră oglinda. Muche hohotea, iar bătrâna Méhudin îi striga domnişoarei Saget s-o ajute să le despartă, Claire însă se degajă spunând:

— Laşo, laşo… O să mă duc să-l previn pe nenorocitul ăla pe care l-ai vândut.

Maică-sa îi tăie calea. Normanda se repezi la ea pe la spate. Ajutându-le şi domnişoara Saget, o târâră câteşitrele în camera ei, unde o încuiară, cu toată rezistenţa ei disperată. Fata dădea cu picioarele în uşă şi spărgea totul din jur. Apoi nu se mai auzi decât o zgrepţănare furioasă, un zgomot de fier ce râcâie zidul. Claire încerca să scoată uşa din ţâţâni cu vârful foarfecii.

— Să fi avut vreun cuţit, m-ar fi omorât, spuse Normanda căutându-şi hainele ca să se îmbrace. O să vedeţi că până la urmă o s-o facă lată cu gelozia ei… Băgaţi de seamă, nu cumva să-i daţi drumul. Ar fi în stare să asmută toată mahalaua împotriva noastră.

Domnişoara Saget se grăbise să coboare. Ajunse la colţul străzii Pirouette tocmai în momentul când comisarul intra în aleea casei soţilor Quenu-Gradelle. Fata bătrână înţelese ce se petrece şi intră în mezelărie cu ochii atât de strălucitori, încât Lisa îi făcu semn să tacă, arătându-i-l pe Quenu, care agăţa nişte fâşii de slănină fiartă. După ce bărbatul se întoarse în bucătărie, baba îi povesti Lisei în şoaptă drama ce se petrecuse la familia Méhudin. Mezelăreasa aplecată peste tejghea, sprijinindu-se cu mâinile de strachina cu friptură de viţel împănat, o asculta cu mutra fericită a unei femei care triumfă. Apoi, la cererea unei cliente, împachetă gânditoare două picioare de porc.

— Nu-i port pică Normandei, îi zise ea într-un târziu domnişoarei Saget, când rămaseră iarăşi singure. O iubeam foarte mult şi mi-a părut rău că anumite persoane ne-au învrăjbit… Uitaţi-vă, dovada că nu sunt rea este că am salvat chestia asta de ghearele poliţiei şi sunt gata să i-o dau înapoi, dacă vine să mi-o ceară personal.

Scoase din buzunar fotografia Normandei. Domnişoara Saget o adulmecă, rânji când citi: „Louise, bunului ei prieten Florent”, apoi spuse cu vocea ei piţigăiată:

— Nu ştiu dacă faceţi bine. Ar trebui s-o păstraţi.

— Nu, nu, o întrerupse Lisa. Vreau să se termine odată cu toate bârfelile. Azi e ziua împăcării. Ajunge, cartierul trebuie să se liniştească.

— Bine, atunci vreţi să mă duc să-i spun Normandei că o aşteptaţi? întrebă baba.

— Da, mi-aţi face într-adevăr plăcere.

Domnişoara Saget se întoarse în strada Pirouette şi-o băgă pe pescăreasă în toţi sperieţii, spunându-i că i-a văzut fotografia în buzunarul Lisei. Nu reuşi însă imediat s-o

hotărască să facă demersul pe care îl cerea rivala ei. Normanda puse condiţii: avea să se ducă numai cu condiţia ca mezelăreasa să-i iasă înainte până în pragul prăvăliei ca s-o întâmpine. Bătrâna mai trebui să facă încă două drumuri de la una la alta, ca să pună la punct toate amănuntele întrevederii. În sfârşit, fata bătrână avu fericirea să negocieze această împăcare menită să stârnească atâtea comentarii. Pe când trecea ultima dată prin faţa uşii Clairei, auzi că zgomotul foarfecilor care zgâriau tencuiala continuă.

Apoi, după ce-i aduse mezelăresei răspunsul definitiv, se grăbi să le cheme pe doamna Lecoeur şi pe Sarriette. Se instalară câteştrele pe trotuar, în colţul halei de peşte, drept în faţa mezelăriei. De acolo nu riscau să piardă nimic din întrevedere. Pândind colţul străzii Pirouette de unde trebuia să apară Normanda, se făceau că stau de vorbă, dar începuseră să-şi piardă răbdarea. Zvonul despre împăcarea celor două femei circula deja prin hale; precupeţele, proţăpite în spatele tejghelelor, se ridicau în vârful picioarelor, căznindu-se să vadă cât mai bine; altele, mai curioase, îşi lăsară baltă marfa şi se înfipseră pe aleea acoperită. Toţi ochii halelor erau aţintiţi asupra mezelăriei. Cartierul era în aşteptare.

A fost un moment într-adevăr solemn. Tuturor li s-a oprit răsuflarea când Normanda a ieşit din strada Pirouette.

— Şi-a pus briliantele, şopti Sarriette.

— Ia uitaţi-vă cum umblă, adăugă doamna Lecoeur; prea e neruşinată!

Într-adevăr, Normanda păşea ca o regină care catadicseşte să accepte încheierea păcii. Se îmbrăcase elegant, se pieptănate cu bucle, şi-şi ridicase un colţ al şorţului, ca să i se vadă bine fusta de caşmir; se înnoise chiar cu o fundă de dantelă deosebit de bogată. Deoarece simţea că toată hala o fixează, când se apropie de mezelărie deveni şi mai ţâfnoasă. Se opri în faţa uşii.

— Acum e rândul frumoasei Lisa, spuse domnişoara

Saget. Uitaţi-vă bine.

Frumoasa Lisa ieşi zâmbind de după tejghea. Străbătu prăvălia fără grabă şi veni să-i întindă mâna frumoasei Normande. Şi ea era foarte bine, cu lenjeria sclipitoare, cu aerul ei de curăţenie excepţională. Un murmur străbătu toată pescăria: pe trotuar, toate capetele se apropiară, discutând aprins. Cele două femei intraseră în prăvălie, iar fâşiile de hârtie din vitrină le cam ascundeau privirilor. Păreau însă că stau de vorbă cu multă afecţiune, salutându-se graţios, făcându-şi fără îndoială complimente.

— Ia te uită, reluă domnişoara Saget, frumoasa Normandă cumpără ceva... Oare ce cumpără? Cred că un caltaboş... Ah, n-aţi văzut? Frumoasa Lisa i-a dai chiar acum fotografia, când i-a întins pachetul cu caltaboşul.

Urmară alte saluturi. Frumoasa Lisa, depăşind chiar amabilităţile dinainte stabilite, o însoţi pe frumoasa Normandă până la trotuar. Acolo râseră împreună, arătând întregii mahalale ce bune prietene sunt. Toată hala se bucură nespus; precupeţele se întoarseră la tarabele lor, declarând că totul se petrecuse într-adevăr foarte bine.

Domnişoara Sagel însă n-o lăsă să plece pe doamna Lecoeur şi nici pe Sarriette. Drama abia începuse. Nu slăbeau din ochi casa din faţa lor; curiozitatea le era atât de aprigă, încât încercau parcă să vadă prin zid. Ca să le treacă vremea mai uşor, se apucară să vorbească iarăşi despre frumoasa Normandă.

— Acum a rămas fără bărbat... zise doamna Lecoeur.

— Îl are pe domnul Lebigre, răspunse Sarriette, şi începu să râdă.

— Oh, domnul Lebigre n-o s-o mai vrea!

Domnişoara Saget dădu din umeri şoptind:

— Nu-l cunoaşteţi defel. Puţin îi pasă lui de toate astea. Omul ăsta îşi cunoaşte interesul, şi Normanda e bogată. O să vedeţi că până în două luni o să fie împreună. De mult se tot luptă mătuşa Méhudin pentru căsătoria asta.

— Cum o fi, cum n-o fi, urmă precupeaţa de unt, vorba e

că tot a găsit-o comisarul în pat cu Florent ăsta.

— Ba nu, eu nu v-am spus aşa... Sfrijitul tocmai plecase. Eram de faţă când i-au scotocit patul. Comisarul chiar l-a pipăit. Cele două locuri erau calde încă...

Bătrâna îşi trase sufletul şi spuse cu un glas plin de indignare:

— Ah, ceea ce însă mi-a făcut cel mai rău a fost când am aflat ororile, pe care nemernicul ăsta i le băga în cap micuţei Muche. Nu, nici nu v-ar veni a crede... Era un pacheţel cât toate zilele.

— Ce orori? întrebă Sarriette momită.

— Ştiu şi eu? Ia, nişte grozăvii, nişte porcării. Comisarul a spus că doar atâta să fi fost, şi tot e destul ca să-l spânzure... Omul ăsta e un monstru. Dacă e posibil să te legi de un copil! Muche nu face multe parale, dar ăsta nu e un motiv ca să-l bagi pe puşti în cârdăşie cu anarhiştii, nu-i aşa?

— Bineînţeles, răspunseră celelalte două.

— În sfârşit, acum o să se lichideze toate mişmaşurile astea. Vă aduceţi aminte când vă spuneam eu: „La familia Quenu se petrece un mişmaş care nu-mi miroase a bine.” Vedeţi ce nas de copoi am avut! Slavă Domnului, acum o să poată şi cartierul ăsta să respire, în sfârşit, mai în voie... Era într-adevăr nevoie de o curăţenie generală, căci, pe onoarea mea, ajunseserăm să ne fie frică să nu ne asasineze ziua nămiaza mare. Nu mai era chip să trăieşti liniştit. Erau numai bârfe, certuri, măceluri. Şi toate astea pentru un singur om, pentru Florent ăsta... Acum, iată că frumoasa Lisa şi frumoasa Normandă s-au împăcat, foarte drăguţ, din partea lor; erau datoare s-o facă pentru liniştea tuturor... De acum încolo, restul o să meargă ca pe roate, o să vedeţi... Ia uitaţi-vă la bietul domnul Quenu, care râde acolo.

Într-adevăr Quenu, revărsându-se din şorţul lui alb, ieşise iar pe trotuar; glumea cu slujnica aceea mărunţică a doamnei Taboureau. Era foarte bine dispus în dimineaţa

asta. Cu veselia lui de mezelar, îi strângea atât de tare mâinile bietei fete, frângându-i încheieturile, de era s-o facă să ţipe. Lisa reuşi cu chiu cu vai să-l trimeată înapoi în bucătărie. Umbla enervată de colo, colo prin prăvălie, temându-se nu cumva să sosească Florent şi-şi tot chema bărbatul, ca să evite întâlnirea dintre ei.

— Ea îşi face sânge rău, spuse domnişoara Saget şi bietul domnul Quenu, care nu ştie nimic. Uite-l cum râde, ca un naiv! Ştiţi că doamna Taboureau spunea că o să se supere pe soţii Quenu, dacă s-or mai compromite mult, ţinându-l pe Florent la ei în casă.

— Până una alta, le rămâne moştenirea, observă doamna Lecoeur.

— Ba nu, draga mea... Ăla şi-a luat partea.

— Serios? De unde ştiţi?

— Ce naiba, se vede cât de colo! urmă baba după o scurtă ezitare şi fără a aduce vreo altă dovadă. A luat chiar mai mult decât i se cuvenea. Soţii Quenu vor rămâne păgubiţi cu câteva mii de franci... Cu vicii de astea, papi repede banii... Ah, poate că nu ştiţi: mai era o femeie la mijloc...

— Nu mă miră, o întrerupse Sarriette; bărbaţii ăştia slabi sunt grozavi.

— Da, da, şi femeia despre care vă spusei nici măcar nu e tânără. Dar ce mai, când un bărbat vrea aşa ceva, vrea, şi pace; le-ar culege şi din gunoi... O cunoaşteţi desigur pe doamna Verlaque, nevasta fostului inspector, cucoana aia gălbejită...

Celelalte două protestară însă. Nu e cu putinţă. Doamna Verlaque e înfiorătoare, Atunci domnişoara Saget se înfurie.

— Dacă vă spun eu! Atâta ar mai lipsi, să mă acuzaţi că mint, nu? Există dovezi, s-au găsit scrisorile femeii ăsteia, un teanc întreg de scrisori în care îi tot cerea bani, zeci şi zeci de franci deodată. E clar, ce mai... Ei doi trebuie să-i fi făcut de petrecanie soţului.

Sarriette şi doamna Lecoeur se lăsară convinse. Totuşi

începuseră să-şi piardă răbdarea. Aşteptau acolo, pe trotuar, de mai bine de un ceas. Ziceau că între timp oricine poate să le fure marfa de pe tarabă. Atunci, domnişoara Saget le mai ţinu în loc cu câte o poveste nouă. Florent nu se putea să fi fugit; avea să se întoarcă, o să fie foarte interesant să vezi cum îl arestează. Dădea chiar amănunte foarte precise asupra capcanei care i se întinsese, pe când precupeaţa de unt şi cea de fructe continuau să cerceteze casa de sus în jos, iscodindu-i fiecare geam, aşteptându-se probabil să vadă la fiecare fereastră chipiele agenţilor de poliţie. Casa însă, scăldată în soarele voluptuos al dimineţii, era calmă şi tăcută.

— Cine ar zice că e înţesată de poliţişti, şopti doamna Lecoeur.

— Sunt colo sus, la mansardă, spuse baba. Vedeţi, au lăsat fereastra deschisă, aşa cum au găsit-o… Ah, uitaţi-vă, cred că unul dintre ei e ascuns pe terasă, în spatele rodiului!

Îşi întinseră gâturile, dar nu văzură nimic.

— Nu, e umbra, le explică Sarriette. Nu se mişcă nici chiar perdeluţele. Probabil că s-au aşezat cu toţii în mijlocul odăii şi stau nemişcaţi.

În clipa aceea îl zăriră pe Gavard, care tocmai ieşea din hala de peşte cu un aer preocupat. Cu ochi strălucitori se uitară una la alta, fără să scoată o vorbă. Ţepene, în fustele lor lălâi, se strânseră mai aproape una de alta. Negustorul de păsări se îndreptă spre ele.

— Nu cumva l-aţi văzut pe Florent? întrebă el.

Femeile nu-i răspunseră.

— Trebuie neapărat să-i spun ceva, chiar acum, urmă Gavard. Nu e la pescărie. S-o fi dus sus la ei… Totuşi, ar fi trebuit să-l vedeţi.

Cele trei femei erau cam palide. Continuau să se tot uite una la alia, cu un aer preocupat; colţurile gurilor le fremătau uşor. Deoarece cumnatu-su şovăia, doamna Lecoeur spuse răspicat:

— Nu-s decât cinci minute de când stăm aici. O fi trecut mai devreme.

— Atunci o să înfrunt cele cinci etaje şi-o să urc, reluă Gavard râzând.

Sarriette făcu o mişcare, vrând parcă să-l oprească; mătuşă-sa o luă însă de braţ, o trase înapoi şi-i şuieră în ureche:

— Ia lasă-l, deşteapto! Aşa-i trebuie. Şi se înveţe minte, că prea ne-a călcat în picioare.

— N-o să se mai ducă să spună că mănânc doar carne împuţită, şopti şi mai încet domnişoara Saget.

Apoi nu mai adăugară nimic. Sarriette era foarte îmbujorată; celelalte două rămăseseră galbene de tot. Acum, stânjenite de propriile lor priviri, îşi întoarseră capul şi îşi ascunseră mâinile cu stângăcie sub şorţuri. Până la urmă, instinctiv, ochii li se îndreptară spre casă, urmărindu-i pe Gavard, văzându-l parcă prin zid cum urcă cele cinci etaje. Când îşi închipuiră că a ajuns în odaie, se priviră din nou, pe furiş. Sarriette râse nervos. La un moment dat li se păru – că perdelele de la fereastră se mişcă şi crezură că are loc o luptă. Faţada casei era însă tot calmă şi călduţă; trecu un sfert de oră în cea mai deplină pace. Între timp, de emoţie, celor trei femei li se pusese un nod în gât. Când un om ieşi din alee şi alergă să aducă un cupeu, fură cât pe ce să leşine. Peste cinci minute, Gavard, urmat de doi agenţi, coborî. Lisa, care zărind cupeul, ieşise pe trotuar, intră fuga înapoi în mezelărie.

Gavard era livid. Sus îl percheziţionaseră şi-i găsiseră pistolul şi cutia cu cartuşe. După asprimea comisarului şi după tresărirea sa când îi auzise numele, Gavard îşi dăduse seama că e pierdut. Niciodată nu se gândise clar la un deznodământ atât de cumplit. Cei de la Tuileries n-aveau să-l ierte. I se înmuiaseră picioarele, de parcă s-ar fi şi aflat în faţa plutonului de execuţie. Totuşi, când văzu strada, găsi destulă putere, în lăudăroşenia lui, ca să nu se împleticească. Gândindu-se că toată hala îl vede, îi adresă

chiar un ultim zâmbet, ca să le arate tuturor că moare ca un erou.

Sarriette şi doamna Lecoeur dădură fuga la el. Când aflară exact despre ce este vorba, precupeaţa de unt începu să plângă în hohote, iar nepoata, emoţionată foc, îl sărută pe unchiul său. Acesta o strânse în braţe şi-i dădu o cheie, şoptindu-i la ureche:

— Ia totul şi arde hârtiile.

Se urcă în cupeu, cu aerul cu care s-ar fi suit pe eşafod. După ce trăsura dispăru pe după colţul străzii Pierre-Lescot, doamna Lecoeur o văzu pe Sarriette căznindu-se să ascundă cheia în buzunar.

— N-are rost, puicuţă, îi spuse ea printre dinţi, l-am văzut cum ţi-o vâra în mână... Pe Dumnezeul meu, dacă nu te porţi frumos cu mine, o să mă duc la închisoare şi-o să-i povestesc totul.

— Da păi cum, tuşico, mă port foarte frumos, răspunse Sarriette zâmbind stânjenită.

— Atunci hai să mergem imediat la el acasă. Nu trebuie să-i lăsăm pe sticleţi să-şi bage botul în dulapurile lui.

Domnişoara Saget, care trăsese cu urechea, se luă după ele, alergând cât o ţineau picioarele, cu ochii scânteietori. Acum puţin îi păsa dacă-l aşteaptă sau nu pe Florent. Din strada Rambuteau şi până în strada Cossonnerie deveni foarte umilă; făcu pe îndatoritoarea şi se oferi chiar să-i vorbească ea întâi doamnei Léonce, portăreasa.

— O să vedem, o să vedem, repeta laconic precupeaţa de unt.

Într-adevăr, avură de dus tratative. Doamna Léonce nu voia să le lase pe cele trei cucoane să se ducă în apartamentul locatarului ei. Avea o înfăţişare foarte austeră şi era şocată de fularul dezordonat al Sarriettei. După ce domnişoara bătrână îi şopti însă ceva la ureche şi-i arătă cheia, portăreasa se decise. Sus, exasperată, cu inima frântă de parcă ar fi trebuit să le arate ea însăşi unor hoţi locul unde şi-a ascuns banii, nu le dădu pe mână cele două

odăi decât una câte una.

— Hai, acum luaţi totul! strigă ea prăvălindu-se într-un fotoliu.

Sarriette se şi apucase să încerce cheia la toate dulapurile. Doamna Lecoeur, bănuitoare, o urmărea atât de stăruitor, se vâra în aşa hal în sufletul ei, inert fata îi spuse:

— Stai tuşico, mă încurci. Lasă-mi libere cel puţin braţele..

În sfârşit, unul dintre dulapuri, cel din faţa ferestrei, aşezat între cămin şi pat, se deschise. Cele patru femei oftară din rărunchi. Pe raftul din mijloc se aflau vreo zece mii de franci în monede de aur, aşezate metodic, în grămăjoare mici. Gavard, prudent, îşi depusese averea ia un notar, dar păstra suma aceasta ca pe o rezervă pentru marea răfuială. Îi ţinea, ca un aport al său, la dispoziţia revoluţiei, după cum zicea el solemn. Îşi vânduse nişte acţiuni şi în fiecare seară resimţea o bucurie extraordinară, uitându-se la cei zece mii de franci, sorbindu-i din ochi, găsind chiar că au o înfăţişare vioaie şi întru totul revoluţionară, Noaptea, visa că în dulapul lui se dau lupte straşnice: auzea împuşcături, zgomotul pietroaielor smulse din caldarâm şi rostogolite, zarvă de voci triumfătoare: banii lui făceau opoziţie guvernului.

Sarriette scoase un ţipăt de bucurie şi întinse mâinile.

— Jos labele, drăguţă! zise doamna Lecoeur cu o voce răguşită.

Din cauza reflexelor aurului era parcă mai galbenă chipul îi era brăzdat de pete şi ochii îi ardeau din pricina bolii de ficat care mocnea în ea. În spatele ei. domnişoara Saget se ridică pe vârful picioarelor, uitându-se extaziată până în fundul dulapului. Doamna Léonce se sculase şi ea şi îngăima ceva pe înfundate.

— Unchiul mi-a spus să iau eu totul, spuse Sarriette răspicat.

— Carevasăzică eu, care l-am îngrijit pe omul ăsta, eu n-o să capăt nimic! strigă portăreasa.

Doamna Lecoeur se înăbuşea; le dădu brânci celorlalte şi se agăţă cu disperare de dulap, bâiguind:

— Sunt banii mei, sunt ruda lui cea mai apropiată, sunteţi nişte hoaţe, auziţi? Mai bine îi arunc pe geam…

Se făcu linişte şi cele patru femei se uitară chiondorâş unele la altele. Fularul Sarriettei se dezlegase de tot; i se vedea pieptul adorabil de viu, gura umedă, nările trandafirii. Văzând-o atât de frumoasă din cauza dorinţei ei aprige, doamna Lecoeur se întunecă şi mai rău.

— Ia ascultă, stai, să nu ne încăierăm… Eşti nepoata lui, sunt dispusă să împart cu tine… O să luăm fiecare pe rând câte o grămăjoară.

Atunci le dădură la o parte pe celelalte două. Începu precupeaţa de unt. Grămada de aur dispăru în faldurile fustei sale. Apoi, Sarriette luă şi ea o grămadă. Se supravegheau reciproc, gata să-şi dea peste mână. Degetele se întindeau cu regularitate, când degetele oribile şi noduroase ale bătrânei, când cele albe şi suple ca mătasea ale fetei. Îşi umplură buzunarele. Când nu mai rămase decât o singură grămăjoară, Sarriette n-o lăsă pe mătuşă-sa s-o ia, fiindcă ea începuse prima. O împărţi brusc între domnişoara Saget şi doamna Léonce care, tropăind cuprinse parcă de friguri, se uitaseră tot timpul la ele cum bagă aurul în buzunar.

— Foarte mulţumesc, bombăni portăreasa, cincizeci de franci, după ce l-am corcolit cu ceai de tei şi supă de carne! Linguşitorul ăsta bătrân pretindea că n-are familie.

Înainte de a închide dulapul, doamnei Lecoeur i se năzări să cotrobăiască peste tot. Dulapul era plin cu toate cărţile politice interzise la graniţă, pamflete din Bruxelles, poveşti scandaloase cu privire la familia Bonaparte, caricaturi străine care îl batjocoreau pe împărat. Una dintre cele mai mari plăceri ale lui Gavard era să se încuie uneori cu câte un prieten şi să-i arate toate aceste lucruri compromiţătoare.

— Mi-a dat în grijă să ard hârtiile, remarcă Sarriette.

— Las-o baltă, n-avem foc, ar dura prea mult... Trebuie s-o luăm din loc. Simt că poliţia e pe aproape.

Şi plecară toate patru. Nici nu ajunseseră bine jos, că poliţia se şi înfiinţa. Doamna Léonce se văzu nevoită să mai urce încă o dată scara ca să-i însoţească pe domnii aceia. Celelalte trei, încovoindu-şi spinarea, se grăbiră să iasă în stradă. Mergeau repede, înşirate câte una, mătuşa şi nepoata, stânjenite însă de greutatea buzunarelor pline. Urcându-se pe trotuarul străzii Rambuteau, Sarriette, care mergea în frunte, se întoarse şi spuse, cu râsul ei duios:

— Mă loveşte peste coapse.

Doamna Lecoeur dădu drumul unei obscenităţi care le amuză. Greutatea aceea care le trăgea ele fuste, care se agăţa parcă de ele ca nişte mâini calde şi mângâietoare, le pricinuia o plăcere aproape senzuală. Domnişoara Saget îşi ţinea cei cincizeci de franci în pumn. Rămăsese serioasă şi ticluia planul cum să mai stoarcă încă ceva din buzunarele alea umflate, după care se ţinea. Când ajunseră la colţul pescăriei:

— Ia te uită, zise baba, ne-am întors la ţanc să-l vedem pe Florent care se bagă în gura lupului.

Într-adevăr, Florent tocmai se întorcea din lunga lui plimbare. Se duse să-şi schimbe haina în birou şi se apucă de treburile lui zilnice, supraveghind spălarea lespezilor şi plimbându-se încet de-a lungul aleilor. I se păru că toată lumea se uită la ei cu un aer ciudat; pescăresele şopăcăiau după ce trecea el şi-şi lăsau nasul în jos cu priviri viclene, îşi închipui că i se pregăteşte o nouă jignire. De la o vreme, muierile astea umflate şi răutăcioase nu-l lăsau în pace nici măcar o singură dimineaţă. Pe când trecea însă prin faţa tarabei familiei Méhudin, rămase înmărmurit auzind-o pe bătrână că-i spune cu o voce mieroasă:

— Domnu Florent, mai adineauri a venit cineva şi a întrebat de dumneavoastră. Era un domn mai în vârstă. S-a suit la dumneavoastră în odaie şi vă aşteaptă acolo.

Bătrâna pescăreasă, ghemuită pe un scaun, savura,

spunând acestea, o răzbunare într-adevăr rafinată, care-i cutremura masa enormă a trupului. Florent, îndoindu-se încă, se uită la frumoasa Normandă. Aceasta însă se împăcase complet cu maică-sa, de aceea, îşi tot făcea de lucru, ba deschizând robinetul, ba răscolindu-şi peştii, şi părea că nici nu-l aude.

— Sunteţi sigură? întrebă el.

— Absolut sigură, nu-i aşa Louise? răspunse bătrâna cu o voce mai ascuţită.

Florent îşi zise că probabil este vorba despre marea lovitură, aşa că se hotărî să se ducă sus. Tocmai când să iasă din pavilion, se întoarse maşinal şi o zări pe frumoasa Normandă care, cu chipul grav de tot, îl urmărea cu privirea. Trecu apoi pe lângă, cele trei cumetre.

— Aţi băgat de seamă, şopti domnişoara Saget, mezelăria e goală. Frumoasa Lisa nu e omul care să se compromită cu una, cu două.

Într-adevăr mezelăria era goală. Casa avea aceeaşi faţada însorită, acelaşi aer liniştit de casă cumsecade, ce-şi încălzeşte cinstit burta sub cele dintâi raze ale soarelui. Sus, pe terasă, rodiul era complet înflorit. Pe când traversa şoseaua, Florent făcu un semn amical cu capul lui Logre şi domnului Lebigre, care stăteau în pragul localului acestuia din urmă, luând chipurile aer. Cei doi domni îi zâmbiră. Tocmai când să intre în alee, i se păru că zăreşte, la capătul acelui coridor strâmt şi întunecos, obrazul palid al lui Auguste, care dispăru brusc. Atunci se întoarse, se uită prin mezelărie vrând să se asigure că domnul în vârstă nu se oprise acolo. Nu-l văzu decât pe Mouton, stând pe butuc şi uitându-se la el cu ochii lui mari, galbeni, cu fălcile grase şi cu mustăţile acelea zbârlite de cotoi neîncrezător. Când se hotărî să intre în alee, în fund, de după perdeluţa unei uşi cu geam, apăru chipul frumoasei Lisa, în pescărie se aşternu o tăcere stranie. Uriaşele pântece şi piepturi îşi ţineau răsuflarea, aşteptând dispariţia lui Florent. Apoi se dezlănţuiră, piepturile se lăbărţară la loc, pântecele plesniră

parcă de o bucurie răutăcioasă. Farsa reuşise din plin. Era grozav de caraghios. Bătrâna Méhudin râdea, zguduindu-se toată, ca un burduf când îl goleşti. Povestea ei cu domnul în vârstă dăduse ocol pieţii şi precupeţelor li se părea nemaipomenit de hazlie. În sfârşit, îl aranjaseră pe sfrijit, scăpaseră de mutra lui imposibilă, de ochii lui de ocnaş. Îi urau cu toate călătorie sprâncenată şi sperau să le vină ca inspector un bărbat mai arătos. Alergau de la o tarabă la alta şi ar fi fost în stare să şi joace în jurul meselor de piatră, ca nişte fete care au luat-o razna. Frumoasa Normandă, ţeapănă, cu mâinile lipite de o vulpe-de-mare imensă, pe care îşi mai răcorea febra, privea toată bucuria asta şi nu îndrăznea să se mişte, de teamă ca nu cumva s-o podidească lacrimile.

— Ia uitaţi-vă la familia Méhudin: acum, că nu mai are nicio leţcaie, îi dau cu piciorul, spuse doamna Lecoeur.

— Ba bine că nu! Au dreptate, răspunse domnişoara Saget. Şi apoi, draga mea, s-a sfârşit, nu-i aşa? Nu trebuie să ne mai sfâşiem unii pe alţii... Voi două sunteţi bucuroase. Lăsaţi-le şi pe ele să-şi aranjeze treburile.

— Numai bătrânele râd, remarcă Sarriette. Normanda nu prea e veselă.

Între timp, sus, în cameră, Florent se lăsa înhăţat ca un mieluşel. Agenţii se năpustiseră asupra lui cu brutalitate, aşteptându-se fără îndoială la o rezistenţă îndârjită. El însă îi rugă cu blândeţe să-i dea drumul. Apoi, în timp ce oamenii împachetau hârtiile, eşarfele roşii, brasardele şi fanioanele, Florent se aşeză. Deznodământul acesta nu părea să-l surprindă; fără să vrea s-o admită făţiş, pentru el era oarecum o uşurare. Suferea însă gândindu-se la ura care îl împinsese adineauri în camera aceea. Vedea chipul livid al lui Auguste, capetele plecate ale pescăreselor, îşi aducea aminte de vorbele mătuşii Méhudin, de tăcerea Normandei, de mezelăria pustie; îşi spunea că halele fuseseră complice, că de fapt tot cartierul îl dăduse pe mâna poliţiei. Împrejurul lui se ridica tot noroiul acelor

străzi lunecoase.

Cinci, la un moment dat, în mijlocul tuturor acestor chipuri rotunde, care într-o clipită i se perindară pe dinaintea ochilor, evocă imaginea lui Quenu, inima i se strânse de o durere cumplită.

— Hai, coboară, spuse brutal un agent.

Se sculă şi coborî. La etajul al treilea ceru voie să se întoarcă sus, pretinzând că a uitat ceva. Oamenii refuza ut şi-l îmbrânciră. El începu să se roage de ei, umil. Le oferi el ti ar şi cei câţiva gologani pe care-i avea la el. Într-un târziu, doi dintre ei consimţim să-l ducă înapoi în odaie, ameninţându-l însă c-o să-i crape capul dacă va încerca să le facă vreo figură. Îşi scoseseră revolverele din buzunar. În cameră se duse drept la colivia cintezoiului, luă pasărea, o sărută pe spinare, între cele două aripi, şi-i dădu drumul să zboare. Se uită în soare, după cintezoi, şi-l văzu cum se aşază pe acoperişul pescăriei, năucit parcă, apoi, luându-şi zborul şi dispărând pe deasupra halelor, spre scuarul Innocents. Florent mai zăbovi o clipă în faţa cerului, a cerului liber; se gândea la guguştiucii ce gângureau în grădina Tuileries, la porumbeii cu gâtul tăiat de Marjolin în magazii. Atunci totul se frânse în sufletul lui, şi-i urmă pe agenţii care, dând din umeri, îşi vârau revolverele la loc în buzunar.

Jos, la capătul scării, Florent se opri în faţa uşii ce dădea în bucătăria mezelăriei. Acolo îl aştepta comisarul; oarecum mişcat de supunerea lui blândă, comisarul îl întrebă:

— Voi să-ţi iei rămas bun de la fratele dumitale?

Florent ezită o clipă. Din bucătărie se auzea un zgomot teribil de satâre şi de crătiţi. Ca să-i facă de lucru bărbatului ei. Lisei îi dăduse-n gând să-l pună să-şi pregătească de dimineaţă caltaboşii pe care în general nu-i făcea decât seara. Ceapa sfârâia pe foc. Florent auzi, răzbătând peste tot tărăboiul acela, glasul vesel al lui Quenu, care spunea:

— Ei, drace! Caltaboşul ăsta o să fie grozav... Auguste, dă-mi grăsimea!

Florent, temându-se să intre în bucătăria aceea caldă, plină de mirosul pătrunzător al cepei prăjite, îi mulţumi comisarului. Trecu prin faţa uşii, fericit la gândul că fratele lui nu ştie nimic, grăbindu-se, ca să scutească mezelăria de acest ultim necaz. Când însă soarele strălucitor din stradă îl izbi drept în faţă, i se făcu ruşine şi se sui în cupeu cu spinarea încovoiată şi cu obrazul pământiu. Simţea că pescăria e triumfătoare şi i se părea că tot cartierul stă acolo şi se desfată.

— Hm, ce mutra sinistră, spuse domnişoara Saget.

— Ce mai, o mutră de ocnaş prins cu mâţa-n sac, adăugă doamna Lecoeur.

— Eu, urmă Sarriette scoţându-şi la iveală dinţii albi, am văzut odată ghilotinându-se un om care avea exact figura asta.

Se apropiaseră şi-şi întindeau gâturile ca să se mai uite şi în cupeu. Tocmai în momentul când trăsura se urni din loc, domnişoara bătrână le trase repede pe celelalte două de fustă şi le-o arătă pe Claire, care dăduse colţul străzii Pirouette; era înnebunită, cu părul despletit şi cu unghiile însângerate. Reuşise să scoată uşa din ţâţâni. Când îşi dădu seama că a ajuns prea târziu, că pe Florent îl înhăţaseră, o luă la fugă după cupeu, dar se opri aproape imediat şi cu un gest ele mânie neputincioasă, ameninţă cu pumnul roţile care se îndepărtau. Apoi, roşie ca para focului, sub praful fin de tencuială cu care era mânjită, se întoarse în goană pe strada Pirouette.

— Ce dracu, îi promisese oare că se însoară cu ea? strigă Sarriette râzând. Nenorocita asta e ţicnită rău.

Mahalaua se potoli. Până la închiderea pavilioanelor însă, grupuri, grupuri tot mai discutau despre evenimentele dimineţii. Toată lumea se uita plină de curiozitate la mezelărie. Lisa nu-şi făcu apariţia şi o lăsă pe Augustine la tejghea. După-masă se consideră obligată să-i spună în sfârşit lui Quenu toată povestea, de teamă ca vreo cumătră limbută să nu-i dea cumva lovitura într-un mod prea brutal.

Aşteptă până ce rămase singură cu el în bucătărie, ştiind că bărbatu-său se simte bine acolo şi că astfel o să plângă mai puţin. De altfel, procedă cu menajamente într-adevăr materne. Când află adevărul, Quenu se prăbuşi pe butucul de tocat carne şi se porni pe un plâns cu sughiţuri.

— Hai, puişor, nu te amari în balul ăsta, ai să te îmbolnăveşti, îi spuse Lisa luându-l în braţe.

Şiroaiele de lacrimi i se scurgeau pe şorţul alb, iar masa lui inertă era scuturată de viitoarea durerii sale. Părea că se turteşte, că se topeşte. Când, în sfârşit, reuşi să vorbească, bolborosi:

— Nu, tu nu ştii ce bun era cu mine, când stăteam în strada Royer-Collard. El mătura, el gătea… Vezi tu, mă iubea ca pe copilul lui; se întorcea plin de glod, obosit de moarte, iar eu mâncam bine şi stăteam acasă la căldurică… Acum, or să-l împuşte.

Lisa protestă vehement şi-l asigură că nu va fi împuşcat. El însă clătina din cap. Urmă:

— Oricum, nu l-am iubit destul. Acum, pot s-o spun. N-am avut inimă bună, am şovăit când a fost vorba să-i dau partea lui din moştenire…

— Da de unde, i-am oferit-o de mai bine de zece ori, strigă Lisa. N-avem să ne reproşăm nimic.

— Oh, tu, ştiu foarte bine, tu eşti bună, tu i-ai fi dat. totul… Pe mine însă, chestia asta mă râcâia, ce vrei! Asta o să fie durerea vieţii mele întregi. O să fiu totdeauna convins că dacă aş fi împărţit totul cu el, n-ar fi luat-o razna a doua oară… Eu sunt vinovat, eu l-am dat pe mâna poliţiei.

Lisa deveni şi mai blândă, îi spuse că nu trebuie să se chinuiască în halul ăsta. Îl căina chiar şi pe Florent. De altfel, era tare vinovat. Dacă ar fi avut mai mulţi bani, ar fi făcut poate prostii şi mai mari. Încet, încet, ajunse să insinueze că povestea asta nici n-ar fi putut să se isprăvească altfel şi că, de aci-nainte, toată lumea o să se simtă mai bine. Quenu plângea întruna, îşi ştergea obrajii cu şorţul, îşi înăbuşea sughiţurile ca s-o asculte, apoi

izbucnea iarăşi în lacrimi, parcă mai abundente. Maşina îşi vârâse degetele într-o grămadă de tocătură pentru cârnaţi, ce zăcea pe tocător şi pe care o frământa violent, răvăşind-o.

— Adu-ţi aminte că nici tu nu prea te simţeai bine, continuă Lisa. Şi asta pentru că ni se tulburaseră obiceiurile. Nu-ţi spuneam nimic, dar eram foarte îngrijorată: vedeam eu bine că-ţi merge rău.

— Nu-i aşa? şopti ei, oprindu-se o clipă din plâns.

— Şi nici prăvălia n-a mers prea bine anul ăsta. Era ca o piază rea... Hai, nu mai plânge, toate or să se aranjeze. Trebuie totuşi să te cruţi, măcar pentru mine şi pentru fetiţa ta. Ai de îndeplinit o îndatorire şi faţă de noi.

De la o vreme, Quenu frământa tocătura ceva mai domol. Apoi emoţia îl cuprindea din nou, dar era o emoţie slăbită, care îi lumina deja chipul mâhnit cu un fel de zâmbet vag. Lisa simţi că-l convinsese. O chemă repede pe Pauline, care se juca în prăvălie şi i-o aşeză pe genunchi spunându-i:

— Nu-i aşa, Pauline, că tata trebuie să fie înţelegător? Roagă-l frumos să nu se mai necăjească.

Copilul îl rugă frumos. Se uitară unii la alţii, cum stăteau aşa îmbrăţişaţi, enormi, revărsaţi parcă. Intraseră deja în convalescenţă, după indispoziţia aceea ce ţinuse un an întreg şi de care abia scăpaseră; şi chipurile lor mari şi rotunde îşi zâmbeau, în timp ce mezelăreasa tot repeta:

— La urma urmei, puişor, numai noi trei contăm.

Peste două luni, Florent era din nou condamnat la deportare. Povestea avu un răsunet uriaş. Ziarele publicară chiar şi cele mai infime detalii, dădură portretele acuzaţilor, desene reproducând fanioanele şi eşarfele, planul locului unde se întâlnea banda. Timp de cincisprezece zile, în tot Parisul nu se vorbi decât despre complotul din hale. Poliţia dădea comunicate din ce în ce mai alarmante; lumea ajunsese să spună că tot cartierul Montmartre este minat. În Corpul Legislativ, emoţia era atât de mare, încât centrul şi dreapta uitară nenorocita aceea de lege cu privire la

investiţii, care la un moment dat îi învrăjbise, şi se împăcară, votând cu o majoritate zdrobitoare acel proiect de impozit impopular; panica ce bântuia oraşul era atât de mare, încât nici chiar mahalalele nu mai îndrăzniră să protesteze. Procesul dură o săptămână încheiată. Florent era profund surprins de numărul respectabil de complici care i se atribuia. Din cei douăzeci şi ceva de inşi care stăteau pe banca preveniţilor, cunoştea cel mult şase sau şapte. După citirea sentinţei, i se păru că zăreşte pălăria şi spinarea nevinovată a lui Robine străbătând încet mulţimea. Logre şi Lacaille erau achitaţi; Alexandre se alese cu doi ani de închisoare, fiindcă se compromisese ca un copil. Cât despre Gavard, era condamnat ca şi Florent la deportare. Lovitura aceasta de măciucă îi zdrobi tocmai când îşi gusta ultimele bucurii, la capătul acelor lungi dezbateri pe care reuşise să le umple cu persoana lui. Plătea scump verva lui de negustor parizian opozant. Două lacrimi se prelinseră pe obrazul lui înspăimântat de copil cu părul alb.

Şi astfel, într-o dimineaţă de august, pe când halele se trezeau, Claude Lantier, încins cu brâul lui roşu, hoinărea în mijlocul legumelor ce tocmai soseau; se duse până la capătul bisericii Saint-Eustache să-i strângă mâna doamnei François. Femeia, cu chipul ei mare şi trist, stătea acolo aşezată pe napii şi morcovii ei. În ciuda soarelui strălucitor care pălea deja catifeaua groasă, verde, a maldărelor de verze, pictorul era mâhnit.

— Gata, s-a sfârşit! spuse el. Îl trimit înapoi, acolo... Cred că l-au şi expediat la Brest.

Zarzavagioaica făcu un gest exprimând o durere tăcută, îşi plimba încet mâna în jurul ei, şoptind cu glas surd:

— Parisul e de vină, ticălosul ăsta de Paris.

— Nu, ştiu eu cine e de vină; sunt nişte mizerabili! urmă Claude cu pumnii strânşi. Închipuiţi-vă, doamnă François, nu există nici o singură prostie pe care să n-o fi spus-o la tribunal... N-au ajuns oare până acolo, încât au scotocit

chiar şi prin caietele de teme ale unui copil? Dobitocul ăla de procuror a făcut dintr-astea o peltea întreagă, şi dă-i cu respectul faţă de copilărie în sus, cu educaţia demagogică în jos... Mi-e şi greaţă.

Un fior nervos îl scuturǎ; continuă, înfundându-şi parcă mai adânc umerii în haina lui verzuie:

— Un om duios ca o fată mare, pe care l-am văzut leşinând pentru că s-au tăiat nişte porumbei în faţa lui... Mi-a venit să şi râd de milă, când l-am zărit între doi jandarmi. S-a zis cu el, de astă dată n-o să-l mai vedem, acolo o să-i putrezească oasele.

— Ar fi trebuit să mă asculte pe mine, zise zarzavagioaica după câteva clipe de tăcere, şi să vină la Nanterre, să trăiască acolo în mijlocul găinilor şi iepurilor mei... Vedeţi, îmi era foarte drag, fiindcă înţelesesem cât e de bun. Am fi putut să fim fericiţi... Pentru mine e o mare durere... Dumneavoastră o să vă consolaţi, nu-i aşa, domnule Claude? Va aştept într-una din dimineţi, să mai mâncăm o omletă.

Ochii îi erau plini de lacrimi. Se scula însă, ca o femeie curajoasă care-şi suportă durerea cu bărbăţie.

— Ia te uită! spuse ea. Vine mătuşa Chanlemesse să-mi cumpere napi. E tot voinică grăsana asta de mătuşă Chantemesse...

Claude plecă, dând târcoale mai departe trotuarelor. Zorile se iveau din fundul străzii Rambuteau, ca o jerbă luminoasă. Razele trandafirii ale soarelui năpădiseră acoperişurile, de unde se revărsau ca nişte valuri ce ajungeau până aproape de caldarâm. Claude simţea redeşteptarea veseliei din halele acelea uriaşe şi zgomotoase, din cartierul acela plin de atâta hrană îngrămădită. Era parcă bucuria unei vindecări, zarva mai aprigă a unor oameni ce, în sfârşit, au scăpat de-o greutate care îi apăsa pe stomac. O văzu pe Sarriette cu un ceas de aur, cântând în mijlocul prunelor şi fragilor ei şi trăgându-i de mustăcioară pe domnul Jules, care purta un veston de

catifea. Zări pe doamna Lecoeur şi pe domnişoara Saget, mai puţin galbene, cu obrajii aproape trandafirii, trecând pe o alee ca două prietene bune, înveselite de vreo snoavă. La pescărie, mătuşa Méhudin, care îşi luase iar în primire taraba, îşi plesnea peştii, se lua la harţă cu lumea, îi lua piuitul noului inspector, un tânăr pe care se jurase c-o să-l mâne cu biciul; pe când Claire, mai molâie, mai leneşă, strângea cu mâinile învineţite de apa din rezervoare o grămadă de melci înveşmântaţi în firele argintii ale balelor. Auguste şi Augustine tocmai cumpăraseră de la negustorii de măruntaie nişte picioare de porc şi acum, cu mutra lor duioasă de tineri însurăţei, plecau cu brişcă la mezelăria pe care şi-o deschiseseră la Montrouge. Apoi, fiindcă se făcuse ora opt şi era deja cald, întorcându-se pe strada Rambuteau, Claude dădu peste Muche şi Pauline care se jucau de-a calul: Muche mergea în patru labe iar Pauline, călare pe spinare, se ţinea de părul lui ca să nu cadă. O umbră care trecea sus, pe acoperişul halelor, chiar la marginea streşinilor, îl făcu să-şi ridice capul; Cadine şi Marjolin râdeau şi se sărutau, încinşi de soare, dominând tot cartierul cu dragostea lor de lighioane fericite.

Atunci, Claude îi ameninţă pe toţi cu pumnul. Era exasperat de această sărbătoare a caldarâmului şi a cerului. Îi înjură de mama focului pe Graşi, spunând că Graşii învinseseră. Nu mai vedea împrejurul lui decât Graşi, rotunjindu-se bine, crăpând de sănătate, dând bineţe unei noi zile de digestie straşnică. Tocmai se oprise în faţa străzii Pirouette, când spectacolul care i se prezentă în dreapta şi în stânga lui îi dădu lovitura de graţie.

Pe partea dreaptă, frumoasa Normandă, adică frumoasa doamnă Lebigre, cum i se zicea astăzi, stătea în picioare în pragul prăvăliei sale. Soţul ei obţinuse, în sfârşit, aprobarea să adauge negoţului de băuturi spirtoase şi un debit de tutun: era un vis pe care-l nutrea de mult şi care până la urmă se realizase datorită unor mari servicii făcute stăpânirii. Frumoasa doamnă Lebigre i se păru splendidă în

rochia ei de mătase, cu părul ondulat, gata să se aşeze la tejgheaua la care toţi domnii din cartier veneau să-şi cumpere ţigările de foi şi pachetele de tutun. Devenise distinsă, ce mai, cucoană în toată puterea cuvântului în spatele ei, sala localului, vopsită din nou, era împodobită cu ramuri de viţă, frunze şi ciorchini proaspăt pictaţi pe un fond deschis; zincul de pe tejghea sclipea, iar sticlele cu lichior aprindeau în oglindă beculeţe parcă mai vii. Femeia îi râdea dimineţii însorite.

Pe partea stângă, frumoasa Lisa, în pragul mezelăriei, ocupa toată lăţimea uşii. Nicicând lenjeria ei nu avusese o atare albeaţă; niciodată tenul ei odihnit şi faţa-i trandafirie nu fuseseră încadrate de şuviţe de păr atât de bine întinse. Vădea un calm profund şi ghiftuit, o linişte uriaşă, pe care nimic, nici măcar un zâmbet, n-o tulbura. Era parcă simbolul seninătăţii absolute, al fericirii complete, fără zbucium şi fără viaţă, scăldându-se în aerul cald. Corsajul ei bine ajustat mai mistuia încă fericirea din ajun; inimile ei durdulii, pierdute în şorţ, nici măcar nu se întindeau după fericirea zilei aceleia, fiind sigure că oricum tot va veni. Lângă dânsa, vitrina proclama şi ea o fericire asemănătoare: se vindecase, limbile fierte se întindeau mai roşii şi mai sănătoase, picioarele de porc îşi regăsiseră chipul lor galben şi prosper, lanţurile de rimaţi nu mai aveau aspectul acela deznădăjduit care îl mâhnea pe Quenu. În fund, în bucătărie, răsuna un râs zgomotos, însoţit de zarva veselă a cratiţelor. Mezelăria crăpa din nou de sănătate, de-o sănătate grasă. Fâşiile de slănină abia întrezărite, hălcile de carne de porc agăţate lângă marmura de pe pereţi, aminteau rotunjimile unui pântece, un adevărat triumf al pântecelui, în timp ce Lisa, cu ochii ei de mâncău, nemişcată, spătoasă şi demnă, spunea halelor bună dimineaţa.

Apoi, amândouă se aplecară. Frumoasa doamnă Lebigre şi frumoasa doamnă Quenu se salutară prieteneşte.

Iar Claude, care în ajun uitase fără îndoială că trebuie să

mai şi cineze, se înfurie rău când le văzu aşa de cuviincioase, aşa de sănătoase, cu piepturile lor mari; pictorul îşi strânse mai tare cingătoarea, bombănind cu glas mânios:

— Mari netrebnici, oamenii ăştia cumsecade!

CUPRINS

I
II
III
IV
V
VI